

ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİNDE

PRUSIAS AD HYPIUM

Yüksek Lisans Tezi

Onur Sadık KARAKUŞ

Eskişehir, 2017

ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİNDE PRUSIAS AD HYPIUM

Onur Sadık KARAKUŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tarih (Eskiçağ) Anabilim Dalı

Danışman: Doç.Dr. Erkan İZNİK

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Haziran, 2017

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Onur Sadık KARAKUŞ'un "Roma İmparatorluk Döneminde Prusias ad Hypium" başlıklı tezi 01 Haziran 2017 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca toplanan Tarih Anabilim Dalında, yüksek lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Doç.Dr.Erkan İZNİK

Üye : Doç.Dr.Hakan SİVAS

Üye : Doç.Dr.Fatma SEVİNÇ ERBAŞI

Prof.Dr.Kemal YILDIRIM
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİNDE PRUSIAS AD HYPIMUM

Onur Sadık KARAKUŞ

Tarih (Eskiçağ) Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran, 2017

Danışman: Doç.Dr. Erkan İZNİK

Roma'nın Anadolu'daki ilk eyaletlerinden biri olan Bithynia'nın doğusunda, eskiden Mariandyni ülkesi olarak bilinen coğrafyada, günümüzde ise Düzce ilinin 8 km kuzeyinde yer alan Konuralp adı verilen yerleşimin altında kalmış olan Prusias ad Hypium kenti, Roma İmparatorluğu döneminde bölgenin önemli kentleri arasına girmiş ve bu durumunu uzun bir süre korumuştur. Roma öncesine dair bilgilerimizin sınırlı olduğu kent, Roma'ya hizmet etmiş olan idari ve askeri sınıfa mensup pek çok önemli şahsiyetin de yurdu olmuştur.

Çalışmamızda Roma İmparatorluk Döneminde, Prusias ad Hypium kenti ele alınmaktadır. Bu kapsamda, kentin tarihi, sosyokültürel ve idari yapısı vb. gibi birçok konu hakkında çok yönlü bir kaynak taraması yapılmıştır. Kaynak taramasından sonra çalışmamızda, II. el kaynak niteliğindeki Modern çalışmalar ile I. el kaynak olarak değerlendirebileceğimiz, epigrafik, nümizmatik ve filolojik bilgi ve belgelerden yararlanılmış ve bu belgelerin orijinal hallerine de çalışmada yer verilmiştir. Kentten bahseden filolojik kaynakların az oluşu, konunun çalışılmasında Bu doğrultuda çalışmamızda, özellikle İmparatorluk döneminde ünlenen Prusias ad Hypium kentinin Grek kolonistler tarafından kurulduğu ilk yıllardan, Roma İmparatorluğu egemenliğinde timokraziyle yönetilen aristokratlar şehri haline geldiği zamana kadar geçen süre tüm yönleriyle ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Prusias ad Hypium, Roma İmparatorluğu, Bithynia, Karadeniz, Soylular

ABSTRACT

PRUSIAS AD HYPPIUM DURING THE ROMAN IMPERIAL PERIOD

Onur Sadık KARAKUŞ

Department of History (Ancient History)

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences, June, 2017

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Erkan İZNİK

Prusias ad Hypium, was one of the first provinces of Rome in Anatolia which is located in the eastern Bithynia, also known as the territory of Mariandyni and 8 km north of the city of Düzce, is under the name of Konuralp. It was one of the important cities of the region during the Roman Imperial period and has maintained this for a long time. The city which our knowledge of Pre-Roman had been a homeland for a lot of important personalities belonging to the administrative and military class who served Rome.

In our study, Prusias ad Hypium city handled in the Roman Imperial period. In this context, a multidimensional source search has been done on many subjects such as the history, socio-cultural and administrative structure of city. After the source scan, modern sources which can be used as second-hand sources and the epigraphic, numismatic and philological information and documents that can be used as first hand sources has been benefited and also given place in our study. In this direction, the time from the years that Greek colonists founded the city Prusias ad Hypium which was also became famous in the Imperial period, to the time that the city bcome an aristocrats city which is ruled by Roman Empire with timokrats is taken in hand.

Keywords: Prusias ad Hypium, Roman Empire, Bithynia, Black Sea, Nobility

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın konusunu Roma İmparatorluk döneminde Prusias ad Hypium kenti oluşturmaktadır.

Prusias ad Hypium kenti ile ilgili olarak şimdiye kadar yapılan çalışmaların parçalar halinde kalması ve kentin yükselişe geçtiği Roma İmparatorluk dönemine ait tarihinin hala gizemini koruması, yapılan çalışmaların ise Arkeolojik ve Epigrafik yönünün ağır basması bu tezi yazma nedenlerimizin başında gelmektedir. Kentin tarihini siyasi olayların dışında toplumsal ve dini yapı, ekonomik ilişkiler, yol ağları, kentin soyluları ve idarecileri, mimari yapılar vb.yi merkeze alarak tartışmaya çalıştık.

Öncelikle, lisans eğitimimin ilk gününden bu yana bana hem akademik hem de insani boyutta daima yol gösteren, tezimin hemen her aşamasında, gece gündüz demeden kaynak, yöntem, içerik vb. gibi pek çok konuda yardımını esirgemeyen değerli hocam, Anadolu Üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim üyesi sayın Doç.Dr. Erkan İznik'e teşekkürü ve saygıyı bir borç bilirim.

Bunun yanında, üzerimde emeği geçen Anadolu Üniversitesi Tarih bölümünün değerli öğretim üyeleri ile bir tarihçi olarak farklı çalışma disiplinleri kazanmamı sağlayan Anadolu Üniversitesi Sanat Tarihi bölümü öğretim üyeleri ve Arkeoloji bölümü öğretim üyesi sayın Doç.Dr. Ahmet Tolga TEK'e, bu konuyu çalışmamda bana her türlü desteği ve kolaylığı sağlayan Düzce Üniversitesi Tarih Bölüm Başkanı sayın Doç.Dr. Ali Ertuğrul başta olmak üzere, Düzce Üniversitesi Tarih Bölümünün değerli öğretim üyeleri ile kentte yer alan antik yapıların olası görünümlerini çizen Sanat Tarihçisi arkadaşım Ahmet Şakar'a ve tez çalışmalarım boyunca sürekli yanımda olan ofis arkadaşlarıma teşekkür ediyorum.

Ayrıca tezimle ilgili kaynak konusunda yardımcı olan sayın Prof. Dr. Octavian Bounegru ile sayın Prof. Dr. Thomas Corsten'e, Epigrafik belgeleri değerlendirmemde yardımcı olan Anadolu Üniversitesi Arkeoloji bölümü Öğretim Görevlisi sayın Necmettin Eraydın'a, Fransızca çeviriler konusunda yardımını esirgemeyen ablam Sibel Karakuş'a teşekkürlerimi sunarım. Bunun yanında, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürü Zeynep Kızıltan ve Konuralp Müzesi Müdürü Celal Özdemir ile Arkeolog Züleyha Kartal'a müzedeki çalışmalarımda sağlamış oldukları kolaylıklar için teşekkür ederim.

Hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen güzel ailem annem, babam, ablam ve kardeşlerime ve her an yanımda olduğunu hissettiren değerli yol arkadaşım Merve Ay'a, beni sürekli dinleyip, destek oldukları için teşekkür ediyorum.

01/06/2017

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalardan bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilemeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmamın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Onur Sadık KARAKUŞ

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
BAŞLIK SAYFASI.....	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAY SAYFASI.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar DİZİNİ.....	xiii
HARİTALAR DİZİNİ.....	xiv
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xv
1.GİRİŞ.....	1
1.1.Araştırma Tarihçesi.....	4
1.1.1. Filolojik kaynaklar.....	4
1.1.2.Epigrafik belgeler.....	7
1.1.3.Numizmatik buluntular.....	8
1.1.4.Yüzey araştırmaları ve kazılar.....	9
1.1.5.Gezinler	11
1.1.6.Modern araştırmalar.....	16

BİRİNCİ BÖLÜM

2.BİTHYNİA BÖLGESİNİN TARİHİ COĞRAFYASI.....	20
--	----

2.1. Karadeniz’de Grek Kolonizasyon Dönemi.....	22
2.2. Hellenistik Dönemde Bithynia Bölgesi.....	24
2.2. Bithynia Bölgesinin Roma Egemenliğine Girişi.....	25

İKİNCİ BÖLÜM

3. PRUSIAS AD HYPIUM KENTİ’NİN (ΠΡΟΥΣΙΑΣ ΠΡΟΣ ὙΠΙΟΝ) TARİHSEL COĞRAFYASI.....	28
3.1. Kentin Konumu, Olası Sınırları ve Antik Topografya.....	28
3.2. Kuruluşundan Roma Egemenliğine Prusias ad Hypium.....	36
3.2.1. Herakleia egemenliğinde Prusias ad Hypium.....	36
3.2.2. Bithynia Krallığı egemenliğinde Prusias ad Hypium.....	41
3.2.3. Kentte Roma egemenliğinin başlaması.....	45
3.3. Bir İmparatorluk Kenti Olarak Prusias ad Hypium.....	46
3.4. Geç Antik Çağ’da Prusias ad Hypium Kenti.....	56
4. PRUSIAS AD HYPIUM KENTİ’NİN MİMARLIK ESERLERİ.....	58
4.1. İdari ve Kamusal Yapılar.....	58
4.1.1. Şehir surları.....	59
4.1.2. Agora ve sütunlu cadde.....	59
4.1.3. Tiyatro.....	61
4.1.4. Su kemerleri (Aquaductlar).....	61
4.1.5. Domitius Hamamı ve gymnasium.....	63
4.1.6. Köprü.....	64

4.1.7. Gerusia ve Bouleuterion.....	64
4.1.8. Olası diğer yapılar.....	65
4.1.9. İmparatorluk mülkleri ve mahalleler.....	66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

5. PRUSIAS AD HYPIUM KENTİNİN TOPLUMSAL VE İDARİ YAPISI.....	69
5.1.Kentin Toplumsal Yapısı.....	69
5.2. Kentin İdari Yapısı.....	70
5.3.Prosopografi: Yöneticiler, Memurlar ve Soylular.....	79
5.3.1. T.Flavius Domitianus Nestor.....	80
5.3.2. M.Domitius Paulianus Falco	81
5.3.3. M.Domitius Valerianus.....	81
5.3.4. Tib.Claudius Piso.....	83
5.3.5. M.Iulius Gavinius Sacerdos.....	83
5.3.6. Titus Ulpus Aelianus Papianus.....	83
5.3.7. L.Aurelius Diogenianus Callicles.....	84
5.3.8. M.Aurelius Antoninus.....	84
5.3.9. L.Domitius Honoratus.....	85
5.3.10. Lucius Domitius Proclus.....	85
5.3.11. Tiberius Claudius AGO[-----].....	85
5.3.12. Pompeia Antipatris'in onurlandırdığı Procurator Augusti.....	86
5.3.13.P.Domitius Iulianus.....	86

5.4.Kentteki Memuriyetler ve Kurumlar.....	88
5.4.1.Agoranomos.....	88
5.4.2.Syndikos.....	88
5.4.3.Timetas(Censor).....	88
5.4.4.Politographos.....	89
5.4.5.Dekaprotos (Decemviri/ Decemprimi).....	89
5.4.6.Koinon.....	89
5.4.7.Prytaneis.....	91
5.4.8.Ekdikos.....	91
5.4.9.Grammateus.....	91
5.4.10.Rahip sınıfı (Sebastophantes ve Hierophantes).....	92

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

6.PRUSIAS AD HYPIUM KENTİNİN DİNSEL YAPISI.....	93
6.1.Zeus Soter/Zeus Olympos/ Zeus Bennios?.....	95
6.2. Demeter	98
6.3. Aphrodite Epekoos	98
6.4. Artemis.....	99
6.5. Dionysos.....	99
6.6. Soter Asklepios ve Hygeia.....	100
6.7. İmparatorluk Kültü	100
6.8. Serapis ve Apis Kültü.....	102

6.9. Meter (Kybele/Magna Mater) Kültü.....	103
6.10. Helios	103
6.11. Diğer Tanrı ve Tanrıçalar.....	103
6.12. Hıristiyanlık.....	104

BEŞİNCİ BÖLÜM

7. PRUSIAS AD HYPIUM KENTİNİN EKONOMİK YAPISI.....	105
7.1. Ticari İlişkiler.....	105
7.1.1. Tomis ile ticari ilişkiler.....	105
7.1.2. Olbia ile ticari ilişkiler.....	106
7.1.3. Bosphorus krallığı ile ticari ilişkiler.....	106
7.2. Ekonomik Kaynaklar, Yol ağı ve Üretim.....	106
7.2.1. Kentin yol ağı ve taşımacılık.....	109
7.2.2. Hayvancılık ve peynir üretimi.....	111
7.2.3. Diğer meslek grupları.....	111

ALTINCI BÖLÜM

8. TESTIMONIA.....	113
8.1. Filolojik Eserler.....	113
8.2. Nümizmatik Buluntular.....	120
8.3. Epigrafik Belgeler.....	126
SONUÇ.....	221
KAYNAKÇA.....	226

EKLER

ÖZGEÇMİŞ SAYFASI

TABLÖLER DİZİNİ

Sayfa

Tablo 1.1. Roma İmparatorluğu döneminde Bithynia kentlerini oluşturan kabileler.....	27
Tablo 2.1. Prusias ad Hypium Kentini Oluşturan Kabileler.....	49
Tablo 2.2. Hristiyanlık Kaynaklarına göre Honorias eyaleti.....	55
Tablo 2.3. Prusias ad Hypium Kenti Mimari Yapıları ve Yapım-Onarım Tarihleri.....	68
Tablo 3.1. Prusias ad Hypium Kentindeki Memuriyetlerin sayısal dağılımı.....	73
Tablo 3.2. Kentteki Bazı Aile Bağları	76
Tablo 3.3. Bithynia Kentlerindeki Önemli Ailelerin Sayısal ve Oransal Dağılımı.....	79
Tablo 3.4. Kentteki yöneticiler ve Leitourgılar (II.ve III.yüzyıllar).....	87
Tablo 3.5. Koinon'da Görev alan Prusias ad Hypiumlular (II. ve III.yüzyıl).....	90

HARİTALAR DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Harita 1.1. Bithynia Bölgesi Fiziki Coğrafyası.....	21
Harita 2.1. Tabula Peutingeriana'ya göre Bithynia Bölgesi.....	31
Harita 2.2. Prusias ad Hypium Kenti ve Çevresi.....	35
Harita 2.3. Herakleia Pontika'nın En Geniş Sınırları	39
Harita 2.4. Hellenistik Dönemde Batı Anadolu ve I.Prusias'ın Herakleia Seferi.....	42
Harita 2.5. Konuralp Sit Alanları ve Buluntu Yerleri.....	67
Harita 5.1. Roma İmparatorluk Dönemi Kuzey (Pontus) Yolu.....	110

KISALTMALAR DİZİNİ

Genel Kısaltmalar

a.g.k.	: Adı geçen kaynak
a.g.m.	: Adı geçen makale
Band.	: Cilt
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
EB.	: Epigrafik belge
Ed.	: Editör
Env. No:	: Envanter numarası
Fasc.	: Fasikül
Fİ.	: Filolojik kaynaklar
Fig.	: Figür
Haz.	: Hazırlayan
İ.Ö.	: İsa'dan önce (Milattan Önce)
İ.S.	: İsa'dan sonra (Milattan Sonra)
Lev.	: Levha
NB.	: Nümizmatik buluntu
Ps.	: Pseudo (Sahte)
Ref.	: Referans
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
s.v.	: Sub Verbo (başlık altında)
vd.	: ve devamı
vol.	: Volume (cilt)
yy.	: Yüzyıl

Araştırma Eserleri

(Kısaltmalar genelde *Monumenta Asiae Minoris Antiqua (MAMA)*’daki kısaltma listesine göre yapılmıştır.)

AAMI	:Annual of the Archeology Museums of İstanbul. İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı
AE	:l’année épigraphique
AJArch.	:American Journal of Archeology
AJPhil.	:American Journal of Philology
Bericht	:F.K.Dörner, Bericht über eine Reise in Bithynien,Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien: R.M.Rohrer, 1952
IK 27	:W.Ameling, Die Inschriften von Prusias Ad Hypium, Bonn: Dr. Rudolf Habelt GmbH, 1985
IK 29	:T.Corsten, Die Inschriften von Kios, Bonn: Dr. Rudolf Habelt GmbH, 1985
IK 47	:L.Jones, The Inscriptions of Heraclea Pontica with a Prosographia Heacleotica, Bonn: Dr.Rudolf Habelt GmbH. 1994
AS	:Anatolian Studies
BCH	:Bulletin de Correspondence hellénique
Belleten	:Türk Tarih Kurumu, Belleten
BMC	:British Museum Coin Catalogue
CAH	:Cambridge Ancient History
CIG	:Corpus Inscriptionum Graecorum
CPhil.	:Classical Philology
CIRev	:Classical Review

Fernoux, *Bithynie*: Fernoux, H.L.(2004), Notables et elites des cites de Bithynie aux epoques hellenistique et romaine(IIIe SIECLE AV. J.C.- IIIe siecle ap. J-C.)

FGrHist :Jacoby, F.(1954), Die Fragmente der griechischen Historiker.

JHS :Journal of Hellenic Studies

JRS :Journal of Roman Studies

Jones, *Cities* : A.H.M.Jones, The Cities of Eastern Roman Empire

LSJ :H.G.Liddell and R.Scott: A Greek-English lexicon

Magie, *RRAM*:D.Magie: Roman Rule in Asia Minor,

MAMA :Monumenta Asiae Minoris Antiqua (8 vols. Manchester 1928-62)

NC :Numismatic Chronicle

NPauely :Der Neue Pauly: Enzyklopädie der Antike

OGIS :Wilhelmus Dittenberger: *Orientalis Graeci Scriptiones Selectae*(2 vols,1840-1906)

Perrot, *Expl.* :G. Perrot, E.Guillaume, and J.Delbet: Exploration archéologique de la Galatie et de la Bithynie

RE :Paulys Realencyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft

RÉA :Revue des études anciennes

Robert, *Explr.*:Robert, L.(1980), *A Travers l'asie mineure*, Paris: Ecole Francaise D'athènes

ZPE :Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik

Antik Kaynaklar

Ap.Rhod.Argon.	: Apollonius Rhodius, Argonautica
Arist. Meteor.	: Aristoteles, Meteorologica
Arr. Peripl.	: Arrian, Periplus Ponti Euxini
Athenaeus	: Athenaeus, Athenaei Deipnosophistarum
Khoniates	: Choniates, Annals
Hist.Aug.	: Historia Augusta
Hdt.	: Herodotos, Tarih
Iordanes	: Iordanes, Getica
Memnon.	: Herakleialı Memnon, Peri Herakleia
Plin. Nat.	: Plinius Secundus, Naturalis Historia
Plin.Epist.	: Plinius, Epistulae (Mektuplar)
Ps.Skylaks	: Pseudo- Skylaks, Periplous
Ps.Scymn.	: Scymnus, Periegesis
Strab.	: Strabon, Geographica
Steph.Byz.Ethnika	: Stephanos Byzantios
Xen. An.	: Xenophon, Anabasis

1.GİRİŞ

Bu tez çalışmasının amacı; arkeolojik buluntular, filolojik eserler, epigrafik belgeler ve numizmatik buluntular ışığında, günümüzde Düzce/Konuralp (Üskübü) merkezine konumlandırılan Prusias ad Hypium kentinin Roma İmparatorluk Dönemi'ndeki (II.-III. yy.) tarihsel sürecini ortaya koymaya çalışmaktır. Özellikle imparatorluk dönemi seçilmesinin nedeni kaynakların büyük çoğunluğunun bu döneme tarihlendirilmesidir. Çalışmanın mekânsal sınırı, Prusias ad Hypium kenti ve territoryumudur. Kentten söz eden filolojik eserlerin tamamı kente ve çevresine dair genel ifadeler kullanmaktadır. Bu nedenle yararlandığımız kaynakların çoğunu epigrafik belgeler, nümizmatik ve arkeolojik buluntular oluşturmaktadır. Bu çalışmalarla birlikte gezginlerin notları ve modern araştırmalar, araştırma tarihçesi başlığı altında detaylı şekilde tanıtılmıştır. Ayrıca, kullanılan birinci el kaynaklar tezin son kısmında "Testimonia" başlığı altında verilmiştir.

Konunun daha rahat izlenebilmesi için tez altı ana bölümde incelenmeye çalışılmıştır. 1.Bölümde Prusias ad Hypium kentinin de içinde yer aldığı Bithynia bölgesinin tarihsel coğrafyası ele alınmıştır. Söz konusu bölüm, çalışmanın odak noktasından uzaklaşmamak için, bölgedeki ilk kentlerin ortaya çıktığı dönem olan Kolonizasyon süreci ile başlatılmış, Bithynia bölgesinin Roma eyaleti olmasına giden süreç ile sonlandırılmıştır. Bu bölüm genel olarak İ.Ö.VI ve İ.Ö.I.yüzyıllar arasında kapsamaktadır.

2. Bölümde, tez konumuzu oluşturan Prusias ad Hypium kentinin tarihsel coğrafyası incelenmiştir. Kentin konumu, olası sınırları antik topografyası ile tarihsel süreçteki gelişimi ve bunların yanında kenti oluşturan hamam, gymnasium, tiyatro, bouleuterion vb. gibi kamusal ve idari nitelikteki mimari yapılar da yine bu bölümde incelenmiştir. Kentin Herakleia'yı da kuran Megaralı kolonistler tarafından kuruluşundan antikçağ'ın sonuna kadarki siyasi tarihi varolan verilerden yararlanılarak incelenmiş ve kente dair yeni bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

3. Bölümde kentin toplumsal ve idari yapısı ele alınmıştır. Epigrafik belgeler aracılığıyla kentin sosyopolitik düzenine ve önemli idarecilerine değinilmiştir. Ayrıca kentteki yazıtlarda adına rastladığımız ve yine benzer şekilde diğer bölge kentlerinde de

gördüğümüz memuriyetlerin ve kurumların idari, dini ve sosyal yapıdaki yerlerine yönelik saptamalarda bulunulmuştur.

4. Bölümde kentin panteonunu oluşturan tanrı ve tanrıçalar, epigrafik belgeler, nüvizmatik ve arkeolojik buluntularla birlikte ele alınarak, kent halkının dini yapısı incelenmiştir.

5. Bölümde Prusias ad Hypium kentinin gelir kaynaklarını, güçlü ticaret ilişkileri içinde olduğu Tomis, Olbia kentleri ve Bosphorus krallığıyla olan ekonomik ilişkileri epigrafik belgeler aracılığıyla ele alınmıştır. Aynı zamanda kent halkının ekonomik uğraşları ve Prusias ad Hypium kentinde yapılan ekonomik faaliyetler bu bölümün konusu olarak incelenmiştir.

6. Bölümde ise çalışmamız sırasında yararlandığımız filolojik kaynaklar, nüvizmatik buluntular ve epigrafik belgeler orijinal dilleri ve Türkçe çevirileri ile verilerek, çalışma içerisinde kullanılan kaynakların doğrudan görülebilmesi sağlanmıştır.

Gerek Prusias ad Hypium gerekse Bithynia ile ilgili çalışmalar sınırlıdır. C.Bosch bu durumu şu şekilde özetlemektedir: “*Bithynia Tarihi, biraz meyve verebilmesi için gayretle işlenmesi gereken taşlık ve verimsiz bir tarladır*¹.” Bithynia bölgesinin günümüzde karşılık geldiği düşünülen alanın sık bitki örtüsü ve fay hattı üzerinde oluşu gibi etkenler, araştırmacıların karşısındaki önemli sorunlar olarak görülmektedir. Söz konusu etkenler, mimari yapılara, arkeolojik buluntulara ve epigrafik belgelere büyük ölçüde zarar verdiği için Bithynia uygarlığına dair çalışmalar istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Düzce’nin pek çok yerine dağılmış olan mimari kalıntılar, epigrafik belgeler ve arkeolojik buluntuların doğal yollarla (yağmur, deprem, bitki örtüsü vb.) ve insan eliyle tahrip edilmesi, restorasyon ve konservasyon gibi çalışmaların yetersiz oluşu (hatta olmayışı) ve en önemlisi bölgedeki kazılar ve yüzey araştırmalarının az oluşu, yapılmak istenilen araştırmaları olumsuz yönde etkilemektedir (Bkz. EK 33, 34, 35, 36). Her şeye rağmen, son yıllarda Bithynia bölgesinde yapılan yerli ve yabancı araştırmalarda göreceli bir artış gözlenmektedir.

Tez çalışması kapsamında Anadolu Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi ve Milli Kütüphane’den ve bunun yanında İngiliz Arkeoloji

¹E.Bosch (1946). Bitinya tetkikleri. *Belleten*, X, Sayı 37, s.33

Enstitüsü ve DAI-Alman Arkeoloji Enstitüsü İstanbul Kütüphanesi'nden yararlanılmıştır. Ayrıca Bithynia ve Karadeniz kentleri ve bu kentlerin idari-toplumsal yapılarına yönelik çalışmalar yapan Danimarka'daki Syddansk Üniversitesinden Prof. Dr. T. Bekker-Nielsen, Karadeniz kentleri ve ekonomik yapılarıyla ilgili araştırmalar yapan Romanya "Al. I. Cuza"-Iaşi Üniversitesinden Prof. Dr. O. Bounegru, başta Bithynia kentleri olmak üzere pek çok Anadolu kentine ilişkin epigrafik incelemeler yapan Wien Üniversitesinden Prof. Dr. T. Corsten ve Bithynia kentlerinin de içinde olduğu çeşitli Anadolu kentlerinde epigrafik çalışmalar yapmakta olan Akdeniz Üniversitesinden Prof. Dr. Mustafa Adak gibi araştırmacılarla iletişime geçilerek görüş alışverişinde bulunulmuştur. Kendilerinden kaynak konusunda destek alınmıştır.

Kaynaklarımızın önemli bir kısmı Roma İmparatorluğu dönemine tarihlendirildiği için, metin içindeki tarihler aksi belirtilmedikçe İsa'dan sonrayı göstermektedir. Bunun yanında metin içinde geçen kelimelerin, yer ve kişi adlarının ve döneme ilişkin yöneticilerle unvanların Grekçe ve Latince orijinal yazılışları verilmiştir. Ayrıca "*Hypios Nehri kıyısındaki Prusias kenti*" için Latince adı olan ve daha çok bilinen "*Prusias ad Hypium*" ismi kullanılmış ve bölgenin diğer merkezlerinden ziyade, konunun odak noktası bu merkez olmuştur². Yeri geldiğinde diğer kentlerle olan ilişkilerin tartışıldığı bölümlerde, bölgenin önemli merkezlerine de yer verilmiştir.

²Araştırma konumuzu oluşturan Prusias ad Hypium kentinin tarihsel süreç içerisinde tam olarak bilinmeyen nedenlerle geçirdiği isim değişikliği bile başlı başına bir araştırma konusu olarak durmaktadır. (Kieros, Prousius pros Hypio, Prusias ad Hypium, Plousias, Eskibağ, Üskübü, Kasaba ve günümüzde Konuralp)

1.1.Araştırma Tarihçesi

Rönesans’la birlikte “Klasik Dönem” olarak tabir edilen Eskiçağ Batı dünyasına duyulan merak ve özlem sonucu, başta İtalya coğrafyası olmak üzere, dünyanın pek çok yerinde araştırmalar başlamıştır. Antik dönem uygarlıklarına ev sahipliği yapmış olan Yunanistan, Anadolu, Mısır ve Mezopotamya gibi bölgelerin de popüler birer araştırma sahası olmasıyla birlikte, pek çok gezgin, arkeolog, coğrafyacı ve tarihçi bu bölgelere seyahatlerde bulunmuştur. Bu kapsamda 17. ve 18.yüzyıllarda Anadolu’ya gelen ilk araştırmacıların ilgisini çeken kentlerden birisi de Prusias ad Hypium kenti olmuştur.

İlk etapta gezginlerin notları şeklinde karşımıza çıkan bilgilerin çokluğu dikkat çekse de, kente dair arkeolojik buluntular, nümizmatik ve epigrafik belgeler ve çok az sayıda da olsa Grek (Hellen/Yunan) ve Romalı yazarların eserleri de bulunmaktadır.

1.1.1.Filolojik kaynaklar

Filolojik eserler tezimizin konusu olan Prusias ad Hypium kentine çok az yer vermektedir. Neredeyse tamamında tek bahsedilen şey kentin fiziki coğrafyası yani Prusias’ın Hypios nehri kıyısında olduğu şeklindeki genel ifadedir. Bize göre bunun en önemli nedeni, Bithynia bölgesinin taşrasında yer alan bu kentin tarihinde önemli bir olay olmamasıdır. Bu sebeple filolojik kaynakların hemen hepsinde Prusias kentinin konumu ve diğer kentlerle olan mesafeleri şeklinde bilgiler yer almaktadır.

Prusias ad Hypium’un kurulduğu bölgeden bahseden en eski kaynak (İ.Ö.4.yy) Pseudo-Skylaks’ın yazdıklarıdır. Patrick Counillon’un hazırladığı “*le périple du Pont-Euxin. Texte, traduction, commentaire philologique et historique*” adlı edisyonunu kullanmak suretiyle yararlandığımız Pseudo-Skylaks’ın *Periplous Pontus Euxinous* adlı eseri, kentten bahsetmemesine karşın Hypios nehri adının geçtiği ilk eser olarak dikkat çekmektedir³.

Prusias ad Hypium kentinden doğrudan bahsetmese de Hypios nehri ve çevresi hakkında kısa bilgiler vermesi açısından (İ.Ö.III.yüzyıl) İskenderiye kütüphanesinin yöneticiliğini yapmış olan Rhodos’lu Apollonius ya da bilinen adıyla Apollonius Rhodius’un *Argonoutica* adlı eseri de önemlidir. R.C.Seaton’un Grekçe-İngilizce olarak 1967 yılında yayınladığı çalışmada, İason ve Argonatların, Kolkhis’teki Altın Post’u (Χρυσόμαλλον Δέρας) almak için Bithynia’dan da geçtikleri yolculuk ele alınmış,

³Pseudo-Skylaks (2004). *Le périple du Pont-Euxin. texte, traduction, commentaire philologique et historique* (Çev: Patrick Counillon), Bordeaux: Ausonius/Paris: Diffusion de Boccard

gerçek bilgilerin yanında epik olaylar, mitolojik canlılar da eserin konusu olmuştur⁴. Eserin, konumuzu ilgilendiren bölümünde ise, Hypios Nehri'nin derin aktığı ve yakınlarında çayır, ova arazisinin bulunduğu yazmaktadır. Bizce bölgenin fiziksel yapısından söz edilirken anlatılan çayır arazisi günümüz Düzce il merkezinin bulunduğu arazidir.

Pseudo-Scymnus'un (İ.Ö.II.yüzyıl) *Periegesis* adlı eserinin günümüze ulaşan fragmanları arasında Prusias ad Hypium kentinin sadece konumundan bahsedilmiştir. Söz konusu eserin yazarı bilinmeyen edisyonunda Scymnus'a ait olduğu düşünülen, Prusias kentinin Hypios Nehri'yle aynı adla anıldığı şeklinde bir ifade geçmektedir⁵.

Eskiçağ dünyası için en önemli kaynaklardan biri olarak kabul edilen Strabon'un (İ.Ö.64/63-İ.S.24), *Geographika* adlı eserinde Prusias ad Hypium kentinden doğrudan bahsetmediği görülmektedir. Buna karşın W.Ameling'e göre, kitabın edisyonunda yapılan bir hata neticesinde, metinde ilgili yerde geçen Kieros (sonraları Prusias) kelimesi Lidya kralı Kroisos olarak çevrilmiştir⁶. Prusa ad Olmypum (Bursa) kentinden bahsedilen kısımda, "*Phrygialılar ve Mysialılarla sınır komşusu olan kent, Kroisos'a (Kieros?) karşı savaşmış olan Prusias tarafından kurulmuştur*" yazmaktadır⁷. Ameling'in sözünü ettiği tarihsel hatanın en önemli göstergesi, İ.Ö.IV. yüzyılda tarih sahnesine çıkan Bithynia Krallığı ve adı geçen kral I. Prusias'ın (İ.Ö.230-182), Pers Kralı Kyros ile çağdaş olmamasıdır. Bu nedenle İ.Ö.VI. yüzyılda yaşamış olan Lidya kralı Kroisos (İ.Ö.595-546) ya da Pers kralı Kyros (İ.Ö.600-530) ile savaşmış olması mümkün değildir. Buna ilaveten, Herakleialı Memnon'un da belirttiği gibi Kieros kentini, kral Prusias'ın savaşla ele geçirdiğinin bilinmesi, söz konusu kelimenin Kieros olması gerektiği fikrini kuvvetli hale getirmektedir⁸.

Prusias ad Hypium kentinin kuruluşu ve Bithynia-Herakleia arasında el değiştirdiği dönemler ve Hypios Nehri hakkında bilgileri (I.yüzyıl başı) Herakleialı Memnon'un *Peri Herakleia* adlı eserinde bulmak mümkündür. Prof. Dr. Murat Aslan tarafından Grekçe aslından Türkçeye çevrilen söz konusu eserde, Herakleia-Bithynia ve

⁴Apollonius Rhodius (1967). *The Argonautica* (Çev.R.C.Seaton). Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press

⁵Ps.Scymnus (1855). *Geographi Graeci Minores* (Çev. C. Mullerus). Paris: Ambrosio Firmin-Didot

⁶Prof. Dr. Adnan Pekman'ın Türkçe'ye çevirdiği eserde, söz konusu kişinin Kroisos yerine Pers Kralı Kyros olabileceği belirtilmiştir. Bkz. Strab. XII,4,3; W.Ameling(1985). *Die inschriften von Prusias ad Hypium (IK 27)*. Bonn: Dr.Rudolf Habelt GMBH, s.222

⁷Strab. XII,4

⁸Memnon, XXVIII, 28,7; IK 27, 222

Roma-Pontus ilişkileri gibi, bölge tarihini yakından ilgilendiren pek çok konu yer almaktadır. Antik çağ yazarları arasında kentin tarihiyle ilgili en ayrıntılı bilgileri de bu eserden almaktayız⁹.

Pompeius'un Bithynia eyalet düzenlemesi hakkında bilgiler veren, Bithynia'nın 12 kenti arasında Prusias'ı da gösteren Plinius Secundus (I.yüzyıl), *Naturalis Historia* yani Doğa Tarihi kitabında Bithynia bölgesi ve kentlerine de kısaca değinmektedir. Prusias kentine dair bir bilginin bulunmadığı eserinde yalnızca Hypios Dağının eteğinde bir kent olduğuna dair bir cümle geçmektedir¹⁰. Çoğunlukla Hypios Nehri kıyısındaki Prusias şeklinde adına rastladığımız Prusias'ın Hypios dağı eteğinde olduğu şeklindeki tanımını ilk kez Plinius tarafından dile getirilmiştir.

Alexandrou Anabasis adlı eseri ile tanınan Nikomedialı ünlü tarihçi Flavios Arrianos'un (92-175) *Periplus Ponti Euxini*, ve Ps.Arrianos'un aynı adı taşıyan eserinde Prusias ve emporionları arasındaki mesafe ile Dia, Elaios, Lillaios adlı emporionların birbirlerine olan uzaklıkları verilmektedir¹¹. Prusias ad Hypium'un ve Dia adlı Emporion'un coğrafi konumunu vermesi nedeniyle (II.yüzyıl) Ptolemaios'un *Geographica*'sında yazdığı koordinatlar da kentin konumunu tespit etmek açısından gezginlere ve araştırmacılara büyük kolaylıklar sağlamıştır¹². Geç İmparatorluk veya Erken Bizans Döneminde yaşamış olan (IV.yüzyıl) Herakleialı Marcian'nın *Periplus* adlı eseri de Hypios Nehri ve çevresi hakkında bilgi vermektedir¹³. VI.yüzyıl'da yaşamış olan Stephanos Byzantios, Herakleialı Nymphis'ten alıntılar yaparak şehrin konumu hakkında bilgi vermektedir¹⁴. Stephanos Byzantios ile hemen hemen aynı dönemlerde yaşadığı bilinen Hierocles'in *Synecdemvs* ve Kıbrıslı Georgios'un *Descriptio orbis Romani* adlı eserlerinde de Prusias kenti Honorias eyaleti içinde en saygın ilk üç kentten birisi olarak gösterilmektedir¹⁵. *Ravennatis Anonymi Cosmographia*, *Codex Theodosianus*, *Tabula Peutingeriana* gibi Geç Antik Çağ denilen

⁹ Memnon (2007). *Herakleia Pontike tarihi*(*Περί Ηρακλείας*)(Çev. Murat Aslan). İstanbul: Odin Yayıncılık

¹⁰Plinius Secundus(1973). *Naturalis Historiae* (Çev. Gerhard Winkler). *Libri XXXVII, Liber V* Artemis&Winkler

¹¹Arrianos (2005). *Arriani Periplus Ponti Euxini* (Çev.Murat Aslan). İstanbul: Odin Yayıncılık

¹²IK 27, 217-218

¹³IK 27, 219

¹⁴Stephanos Byzantios (1839). *Ethnikon* (Ed.A.Westermann). Lipsiae: Sumptibus et Typis B.G.Teubneri

¹⁵Hierocles (1866). *Hieroclis synecdemus et notitiae graecae episcopatum accedunt Nili Doxapatrui notitia patriarchatum et locorum nomina immutata* (Ed. Gustavi Parthey). Berolini: Nicolai

döneme tarihlendirebileceğimiz çeşitli kaynaklarda ve bazı Bizans Kroniklerinde Prusias kentinin sadece adına rastlamaktayız¹⁶.

1.1.2.Epigrafik belgeler

Anadolu'nun pek çok şehrinde epigrafik ve arkeolojik araştırmalarda bulunan Fransız Arkeolog Gustave Mendel, 1893-1903 yılları arasında çalıştığı *l'École française d'Athènes*'de, Anadolu şehirleriyle ilgili çeşitli araştırmalar yapmıştır. 1901 yılında *Bulletin de correspondance hellénique*'de çıkan "*Inscriptions de Bithynie*" adlı makalesinde, Prusias ad Hypium kentinde ele geçirilen bazı epigrafik belgeleri transkribe etmiş ve yorumlamıştır. Yazıtlar üzerinden pek çok bilgi çıkaran Mendel, Roma İmparatorları Septimus Severus, Caracalla ve Elagabalus'un Prusias ad Hypium'dan geçtiklerini söz konusu yazıtlara dayandırarak ileri sürmüştür¹⁷.

Alman eskiçağ tarihçisi ve epigraf Friedrich Karl Dörner'in 1948 yılında Düzce ve Bolu illerinde yaptığı geziler sırasında araştırmalarda bulunduğu Prusias ad Hypium kentine ait olan toplam 71 epigrafik belge, Dörner'in *Bericht über eine reise in Bithynien* adlı eserinde incelenmiştir. Eserde, ayrıca, kentin konumu ve toponimi gibi bilgiler verilmiştir¹⁸.

Zafer Taşlıkılıoğlu'nun 1955 yılında *Belleten*'de yayınlamış olduğu "*Son Zamanlarda Bulunmuş Olan Birkaç Bithynia Kitabesi*" adlı makalede Prusias ad Hypium'a ait olan çeşitli epigrafik belgeler incelenmiştir. Yazıtların transkripsiyonu ve o dönemde İstanbul Arkeoloji Müzesi Müdürü olan Rüstem Duyuran tarafından gönderilmiş olan eserlerin fotoğrafları da yine makale içerisine eklenmiştir¹⁹.

İstanbul Arkeoloji Müzelerinde epigraf olarak görev yapmış olan Lütfi Tuğrul, 1960 yılında Rüstem Duyuran başkanlığında o zamanki adıyla Üskübü, günümüzde ise Konuralp adı verilen bölgede yapılan kazıda ve yüzey araştırmasında ele geçirilmiş olan epigrafik belgeleri transkribe etmiştir. Yazıtların fotoğrafları ve çevirileri, "*Üskübü*

¹⁶Bkz. Testimonia, 1.Filolojik Kaynaklar

¹⁷G. Mendel (1901). *Inscriptiones de Bithynie. Bulletin de Correspondance Hellenique (BCH)*, Vol.25, 60-89

¹⁸F.K.Dörner (1952). *Bericht über eine reise in Bithynien: ausgeführt im jahre 1948 im auftrage der Österreichischen Akademie der Wissenschaften*. Wien: R.M.Rohrer

¹⁹Z.Taşlıkılıoğlu (1955). Son zamanlarda bulunmuş olan birkaç Bithynia kitabesi. *Belleten*, 19(73), 81-97.

(*Prusias*)’den *Yeni Kitabeler*” adıyla *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı*’nın 10.sayısında yayınlanmıştır²⁰.

Kente dair yapılmış olan en detaylı çalışma Eskiçağ Profesörü Walter Ameling’e aittir. *Inscriptionen griechischer Städte aus Kleinasien* adlı serinin 27.kitabı olan ve 1985 yılında yayınlanan “*Die Inscriptionen von Prusias ad Hypium*”, kente ilgili o döneme kadar yazılmış olan tüm bilgi ve belgelerin detaylı şekilde analiz edilip yorumlanmasıyla ortaya çıkan önemli bir eserdir²¹. O güne değin ele geçirilen tüm yazıtların çözümlenip kritik edildiği, kente ilgili önemli bilgiler verildiği, ayrıca filolojik kaynakların da derlendiği eser, büyük oranda güncelliğini korumaktadır.

Mustafa Adak da kente dair daha önce yayınlanmamış olan bazı yazıtları transkribe etmiş ve yayınlamıştır. Adak, *Chiron* ve *Gephyra* adlı dergilerde 2006 yayınladığı makalelerinde Prusias ad Hypium kentindeki phylelerin yapısına ve asker kökenli şahısların vatanlarındaki konumları üzerinde durmuştur²².

1.1.3.Nümizmatik buluntular

Kente dair bilinen en eski araştırma 1684 yılına tarihlendirilen, Joannis Harduini’nin *Nummi Antiqui* adlı geniş kapsamlı nümizmatik incelemesidir. Söz konusu eserde Prusias ad Hypium kentinden ve kentin sikkelerinden bahsedilmektedir²³.

Warwick William Wroth tarafından BMC (British Museum Catalogue of Greek Coins) serisinin bir cildi olarak *Catalogue of Greek Coins. Pontus, Paphlagonia, Bithynia and the kingdom of Bosporus* adıyla 1889 yılında yayınlanan kitap içerisinde Prusias kenti sikkelerine de yer verilmiştir²⁴.

W. H. Waddington tarafından 1912 yılında yayınlanan *Recueil Generals des Monnaies Grecques d’Asie Mineure* adlı eserde Prusias kenti sikkelerinin açıklamaları

²⁰L.Tuğrul (1962). Üskübü kitabeleri, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı*. İstanbul: İstanbul Matbaası, Sayı 10, 42-48.

²¹Bkz.W.Ameling(1985). *Die inschriften von Prusias ad Hypium*(IK 27). Bonn: Dr.Rudolf Habelt GMBH.

²²Adak, M.(2007). Zwei neue archontenlisten aus Prusias ad Hypium. *Chiron*, 37., s.1-10; Adak, M., Konrad Stauner(2006). Zur stellung von armeeangehörigen in ihren heimatstädten: der fall M. Aur. Antoninus aus Prusias Ad Hypium. *Gephyra*, 3, s.133-168

²³J.Harduini(1684). *Soc. Jesu presbyteri nummi antiqui populorum et urbium illustrati*. Parisiis: Excudebat Franciscus Muguet

²⁴W.Wroth(1889). *Catalogue of Greek coins. Pontus, Paphlagonia, Bithynia and the Kingdom of Bosporus*, London: Order of the Trustees

ve fotoğrafları yer almıştır. Ayrıca kente dair kısa bir tarihçe de eser içerisinde yer almaktadır²⁵.

Prusias ad Hypium kentinin sikkelerinin incelendiği, Dinçer Savaş Lenger tarafından hazırlanan “*Prusias ad Hypium Sikkeleri*” adlı yüksek lisans tezi, çalışmamıza ekonomik, dini ve siyasi anlamda katkıda bulunmuştur²⁶. Kentteki Agonların ise Aliye Erol Özdzibay tarafından hazırlanan “*Roma İmparatorluk döneminde Pontus- Bithynia eyaletinde Agon’lar ve Agonistik sikkeler*” adlı doktora tezinde detaylı şekilde incelenmiş olması, kentin dini yapısına dair önemli bilgiler edinmemizi sağlamıştır²⁷.

1.1.4.Yüzey araştırmaları ve kazılar

Prusias ad Hypium kentindeki ilk yüzey araştırmaları, bilimsel nitelikte olmasa da ilk kez gezginler tarafından 19.yüzyılın ilk çeyreğinde başlamıştır. Türk araştırmacılar tarafından yapılan araştırmalar ise 20.yüzyıl başlarına gitmektedir. Kentte büyük çaplı bir kazı çalışması veya yüzey araştırması yapılamamasının başlıca nedenleri; sık bitki örtüsü ve antik yapıların modern yerleşim yerinin altında kalmış olmasıdır. Bunun yanında büyük çaplı yıkıma ve tahribata uğramış olan Bithynia kentleri yerine Güney ve Batı Anadolu’daki antik kentler daha popüler çalışma alanları olarak görülmektedir.

Bilimsel anlamda kentteki en eski yüzey araştırması Arkeolog İsmail Kılıç Kökten tarafından 1948-1950 yılları arasında yapılmıştır. Kökten’ in 1951 yılında “*Kuzeybatı Anadolu’nun Tarihöncesi Hakkında Yeni Gözlemler*” adıyla Ankara DTCF Dergisi’nde yayınladığı makale, ağırlıklı olarak bölgenin Prehistorik dönemine eğilse de, Prusias ad Hypium kentine dair bilgiler de içermektedir. Kökten, bu incelemesinde kentte ele geçirilen Roma İmparatorluk çağına tarihlenen çeşitli mimari ve arkeolojik buluntulara (stel, heykel, ağırşak, kap vb.) da yer vermiştir²⁸.

Kentte arkeolojik anlamda yapılan ilk çalışmalar (1948-1960), İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürü Rüstem Duyuran ve ekibine aittir. Epigraf Lütfi Tuğrul, Heykeltraş

²⁵W.H. Waddington, E. Babelon, Th. Reinach(1912). *Recueil général des monnaies grecques d'Asie mineure*. Paris: Ernest Leroux

²⁶D.S.Lenger(1997). *Prusias Ad Hypium sikkeleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi

²⁷A.E.Özdzibay(2011). *Roma İmparatorluk döneminde Pontus- Bithynia eyaletinde agon’lar ve agonistik sikkeler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi

²⁸İ.Kökten(1951). Kuzeybatı Anadolu'nun tarihöncesi hakkında yeni gözlemler. *Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi*, IX, III, s.201-214

Muzaffer Ertoran ve Arkeolog Ergun Ataçeri'nin içinde yer aldığı ekip tarafından yapılan kazının yanında, bölgedeki arkeolojik buluntular ve epigrafik belgeler de Üskübü İlkokulu bahçesinde toplanarak müzeye kazandırılmaya çalışılmıştır²⁹. Bu kapsamda tiyatro temizlenmiş, hamamaltı mevkii kazılmış, atlı kapı olarak bilinen antik kapı tamir edilmiştir³⁰. 1948 yılındaki çalışmalarda, tiyatro scene'sinin kalıntılarının ortaya çıkarıldığı da kaynaklarda geçmektedir³¹. Yapılan bu çalışmalar sırasında, Achilleus ve annesi Thetis'in yer aldığı taban mozaïği ile 1998'de İstanbul Arkeoloji Müzesinin kurtarma kazısıyla birlikte müzeye taşınan Orpheus ve mevsimlerin yer aldığı bir başka mozaik bulunmuştur³² (Bkz. EK 38). Söz konusu çalışmalar, şu ana kadar herhangi bir yerde yayınlanmamıştır. 1957 yılında yapılan bir diğer yüzey araştırmasında ise pişmiş toprak eserler (kandil, mask, tabak, sigillata ve figürin gibi) ele geçirilmiştir. Söz konusu buluntular 2008 yılında Sedef Çokay Kepçe tarafından yayınlanmıştır³³.

1960'lardan sonra bölgeye ve kente duyulan merakın artması sonucu, İstanbul Arkeoloji Müzesinde görevli Fransız Araştırmacı Andrée N.Rollas tarafından da 1965 yılında Fransızca yazılmış olan önemli bir çalışma yapılmıştır. Nezih Fıratlı tarafından 1966'da Türkçeye ve İngilizce'ye çevrilen “*Konuralp-Üskübü Kılavuzu Guide to Prusias ad Hypium*” adlı kapsamlı çalışmada, kentin tarihi, arkeolojik buluntular, epigrafik belgeler, kentin olası sınırları vb. gibi konular ele alınmıştır³⁴.

Son yıllara kadar kentte önemli bir kazı veya yüzey araştırması yapılmazken, 2013-2014 yılında Düzce Üniversitesi Arkeoloji Bölümü ve Konuralp Müzesi Müdürlüğü'nün yürüttüğü tiyatro kazısı, kentte uzun bir aradan sonra yapılan ilk kazı çalışması olarak öne çıkmaktadır. Çalışmanın sonuçları “*37.Kazı Sonuçları Toplantısı*”nda paylaşılmıştır³⁵.

Bunun yanında 2014 yılında, Düzce Üniversitesi Arkeoloji bölüm Başkanı Nurperi Ayengin tarafından Düzce ilinde yapılan yüzey araştırmasında, tarih öncesi

²⁹AAMI 10, 23

³⁰AAMI 10, 23

³¹Dörner, RE XXIII, I, 1131; T.H.Zeyrek ve Gülbahar Baran Çelik (2005). *Prusias Ad Hypium (Kieros) Anadolu'nun kuzeybatısında bir kent (Konuralp/Üskübü)*. İstanbul: Ege Yayınları, s.26

³²A.N.Rollas (1967). *Konuralp- Üskübü kılavuzu* (Çev: Nezih Fıratlı). Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, s.10; Günümüzde, Konuralp Müzesi'nde sergilenen söz konusu taban mozaïği'nin konservasyonu 2012 yılında gerçekleştirilmiştir.

³³S.Çokay-Kepçe (2008). Düzce'den Hellenistik ve Roma dönemine ait bezemeli buluntu topluluğu. *TÜBA-AR XI*, s.135-153

³⁴Rollas, 1967, **a.g.k.**, 3-18.

³⁵N.Ayengin (2015a). *Prusias ad Hypium tiyatro kazısı 2014 yılı çalışmaları. 37.Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt II

dönemlere ait bazı arkeolojik buluntular ele geçirilmiş ve ulaşılan sonuçlar, “33. Araştırma Sonuçları Toplantısı”nda açıklanmıştır³⁶. Kentin ayakta kalan birkaç mimari yapısından biri olan tiyatroyu tam olarak ortaya çıkarmak adına yapılan çalışma 2015 yılına kadar devam etmiştir. 2016 yılında Konuralp Müzesi Müdürlüğünce yapılan kazıda, kentin batısındaki Roma köprüsü ve çevresinin kazısı ve temizliği yapılmış, Aynalı köyündeki Roma Villası ve ona ait olan taban mozaïği ortaya çıkarılmıştır.

1.1.5. Gezginler

Harduini’nin sikkelere yer verdiği eserinden sonra, Prusias kentinden bahseden, en erken tarihli eser C.Cellarius’a aittir. 17.yüzyılda yaşamış olan Alman Eskiçağ ve Ortaçağ tarihçisi Christopher Cellarius tarafından 1703-1732 yılları arasında çeşitli baskıları yapılan *Notitia Orbis Antiqui: Sive Geographia Plenior* adlı eserde Prusias ad Hypium kentinin konumu ve kente dair bazı bilgiler filolojik eserlerden alıntılarla aktarılmıştır³⁷.

Antropolog ve rahip olan İngiliz Richard Pococke, 1737-1742 yıllarını kapsayan Yakındoğu gezisi sırasında Düzce yöresine de gelmiş, burada Prusias ad Hypium kentinden ve Hypios Nehrinden söz etmiştir. 1745 yılında yayınladığı *A Description of the East and Some other Countries* adlı kitabının II. cildi içerisinde ayrıca komşu kentleri de gezmiştir ve çeşitli notlar çıkarmıştır³⁸.

Jean Baptiste Bourguignon d'Anville adlı coğrafyacı *Géographie ancienne abrée par M.d'Anville* adlı 1768 tarihli eserinde kentin konumunu koordinatlara uygun şekilde haritalarına eklemiştir. Bu anlamda Prusias kentinin Üskübü (Düzce/ Konuralp) adlı kasabaya konumlandırması, sonraki araştırmacılar açısından önemli bir çıkış noktası olmuştur³⁹.

Prusias ad Hypium ile tarihsel bilgilerin detaylı şekilde ele alındığı ve tezimizi dolaylı şekilde destekleyen bir diğer eser, rahip, coğrafyacı ve eskiçağ tarihçisi John Antony Cramer’in 1832 yılında yazdığı *A Geographical Description of Asia Minor* dur. İçinde tüm Anadolu coğrafyasını anlattığı bu kitapta, Bithynia başlığı altında Prusias ad

³⁶N.Ayengin (2015b). 2014 Düzce ili yüzey araştırması. 33.Araştırma Sonuçları Toplantısı, Cilt.I, s.425-436

³⁷C.Cellarius (1732). *Notitia Orbis Antiqui: sive geographia plenior*.Vol.2., Lipsiae: Cleditschius

³⁸R.Pococke (1745). *Description of the east and some other countries*. Vol.2., London: W.Bowyer

³⁹J.P.B.d'Anville (1768). *Géographie ancienne abrégée par M. d'Anville*. Tome second, Paris: chez Merlin.

Hypium ve çevresindeki yer adlarına dair önemli bilgiler vermiştir. Bu eser bölgenin tarihi coğrafyası için başvuru kaynaklarından birisi olmuştur⁴⁰.

1833-1837 yılları arasındaki Anadolu gezilerini kaleme alan Fransız Tarihçi ve Arkeolog Félix Marie Charles Texier tarafından 1862 yılında yazılan *Asia Mineure: Description Geographique, Historique et Archeologique* (Küçük Asya: Coğrafi, Tarihi ve Arkeolojik Tasvir) adlı serinin ikinci kitabını ayırdığı Bithynia bölgesi içinde antik Prusias ad Hypium kenti ve Düzce ve çevresine dair bilgilere de yer verilmiştir. Texier'in, çalışmamızla ilgili vermiş olduğu bilgiler, ağırlıklı olarak siyasi tarih ve coğrafya notlarından oluşmaktadır⁴¹.

Fransız Misyoner ve Dil Bilimci Eugene Boré de, 1837 yılında Karadeniz bölgesine yaptığı yolculuğunu anlattığı *Correspondance et Memories D'un Voyageur en Orient* adlı eserinde o zamanki adlarıyla Akçe Çarşı (Akçakoca) ve Prusias ad Hypium antik kentinin üzerine kurulu olan Üskübü (Konuralp)'yü gezip, bu yerler ve o dönemde yaşayan bölge halkı hakkında bilgiler vermiştir. Kentin ayanlarından olan ve babası Osmanlı-Rus harbinde topçu olarak savaştığı için bu adla anılan Topçuoğlu İbrahim Bey tarafından iyi şekilde ağırlanan Boré, kenti kapsamlı şekilde gezen ilk gezginlerdendir. Bu anlamda, Prusias ad Hypium kentine giden ilk birkaç gezginden biri olma özelliğini de taşımaktadır. Çalışmasında bölgedeki yazıtlar, yer adları vb. konulara da değinmiştir⁴².

1842 yılında bölgeyi ziyaret eden bir başka araştırmacı, William Francis Ainsworth olmuştur. *Travels and Researches in Asia Minor* (Küçük Asya'da Geziler ve Araştırmalar) adlı iki ciltlik eserinde, yaklaşık beş gün bulunduğu Düzce bölgesinde, Prusias ad Hypium antik kentinde gördüğü kalıntılar ve yazıtlarla ilgili bilgiler vermiş, ardından Akçeşehir (Akçakoca) limanına doğru hareket etmiş ve o bölgeyi anlatmıştır⁴³.

1847-1849 yıllarında hazırladığı gezi notlarını 1860'da kitap haline getiren Fransız coğrafyacı ve gezgin Xavier Hommaire de Hell de, Prusias ad Hypium kentini

⁴⁰J.A.Cramer (1832). *A geographical description of Asia Minor with a map*, Vol.I, Oxford: Oxford University Press

⁴¹C.Texier (1882). *Asie Mineure. description géographique, historique et archéologique des provinces et des villes de la Chersonnèse d'Asie*, Paris: Firmin-Didot; Eserin Bithynia ile ilgili kısmı 1997'de Raif Kaplanoğlu tarafından ayrı bir kitap olarak çevrilerek yayınlanmıştır. Bkz. C.Texier(1997), Küçük Asya: Bithynia (Çev.R.Kaplanoğlu). İstanbul: Avrasya Etnografya Vakfı

⁴²E. Boré(1840). *Correspondance et memories D'un Voyageur en Orient*. Tome I, Paris: Olivier- Fulgence.

⁴³W.F.Ainsworth (1842). *Travels and researches in Asia Minor, Mesopotamia, Chaldea and Armenia*, Vol.I, London: John W.Parker, West Strand.; W.F.Ainsworth(2014). *İstanbul'dan Kdz.Ereğli üzerinden Ankara'ya seyahat notları* (Çev.G.Karağuz H.Şimşek ve M.Ali Kapar). Konya: Çizgi Yayınevi

araştıran seyyahlar arasındadır. Fransız hükümetinin desteğiyle hazırladığı *Voyage en Turquie et en Perse exécuté par ordre du gouvernement français* adlı eser de ağırlıklı olarak, bölgede ele geçirilen epigrafik belgeler üzerine yoğunlaşmıştır. Hell, kentteki gezisi sırasında pek çok yazıtı kopya etmiştir. Ayrıca Hell ile birlikte seyahat etmiş olan Jules Joseph Augustin Laurens tarafından çizilen kent surları, tiyatro, köprü ve atlı kapı olarak bilinen güney surunun girişi gibi mimari ve arkeolojik eserler de çalışmamıza doğrudan katkıda bulunmaktadır⁴⁴.

Bir diğer araştırma Rus jeolog ve doğa bilimci Petr Aleksandroviç Tschichatschow (Tchichatsceff) tarafından yazılan *P.v. Tschihatscheff's reisen in Kleinasien und Armenien 1847-1863* adlı eserde, Gezgin, 6 Ağustos 1850'de geldiği Üskübü'de antik tiyatro'ya, devşirme malzemelerin kullanıldığı surlara ve bazı yazıtlara dair kısa bilgiler vermiştir. Kiepert de çizimleriyle Tchichatsceff'in bu eserine katkıda bulunmuştur⁴⁵.

1856 yılında bölgeye gelmiş olan Oryantalist Andreas David Mordtmann'ın pek çok çalışması bulunmasına karşın, konumuzu ilgilendiren çalışması *Anatolien: Skizzen und Reisebriefe aus Kleinasien (1850-1859)*'dir. 1925'de Franz Babinger'in katkılarıyla yayınlanan söz konusu eser her ne kadar Osmanlı kentlerini ve buralarda yaşayan halkları ele alsada, antik yapılara dair de bilgiler de vermektedir. Mordtmann, Düzce'ye geldiğinde Prusias ad Hypium kentine ait olan yazıtları incelemiş ve buradaki yazıtların II. yüzyıl'ın ortalarına tarihlendiğini öne sürmüştür⁴⁶.

Prusias ad Hypium kentinin tanınmasını sağlayan ve kuşkusuz kentle ilgili o zamana kadarki en nitelikli ve kapsamlı çalışmayı yapmış olan gezgin Fransız Georges Perrot'tur. Perrot'un Prusias'tan bahseden iki eseri olmasına karşın, 1863 yılında yayınladığı *Souvenirs d'un voyage en Asie mineur* adlı çalışması, çalışmamızla ilgili fazlaca bilgi içermese de, kenti oluşturan 12 kabile'nin varlığı ilk olarak bu eserde görülmektedir⁴⁷. Gezi notlarının derlendiği bu çalışma, bölgenin Osmanlı dönemine dair ilk elden kaynak kabul edilebilir. Buna karşın Perrot'un bir diğer eseri olan mimari yapılar, arkeolojik buluntular ve epigrafik belgelere ilişkin önemli bilgilerin yer aldığı

⁴⁴X.Hommaire de Hell(1860). *Voyage en Turquie et en Perse exécuté par ordre du gouvernement français*, Vol.IV, Paris: P. Bertrand.

⁴⁵P.Tchichatsceff (1867). *P. V. Tschihatscheff's reisen in Kleinasien und Armenien 1847-1863: itinerare redigirt und mit einer neuen construction der karte von Kleinasien*. Gotha : J. Perthes

⁴⁶A. D. Mordtmann (1925). *Anatolien: skizzen und reisebriefe aus Kleinasien (1850- 1859)*. Hannover: Orientbuchhandlung Heinz Lafaire

⁴⁷G.Perrot (1864). *Souvenirs d'un voyage en Asie Mineure*. Paris: Michél levy frères

Exploration archéologique de la Galatie et de la Bithynie d'une partie de la Mysie de la Cappadoce et du Pont exécutée en 1861 adlı kitap, o zamana kadar yapılmış birbirinin tekrarı niteliğinde olan çalışmaların aksine pek çok yeni bilginin yer aldığı bir kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. G.Perrot'a, Mimar Edmond Guillaume ve Doktor Jules Delbet'in de eşlik ettiği 1861 yılındaki Anadolu seyahatinde yapılan çalışmalar sonucu yazıldığı anlaşılan eser, sonraki dönemlerde arkeologların ve epigrafların sıklıkla yararlandığı bir rehber haline gelmiştir. Pek çok yazıtın transkribe edildiği kitapta, ayrıca tiyatroya ilişkin çizimler de dahil detaylı bilgiler verilmektedir⁴⁸.

Yunan asıllı Osmanlı vatandaşı olan Vasileios I.Kandes'in 1883 yılında *Η ΠΡΟΥΣΑ ΗΤΟΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΑΥΤΗΣ ΜΕΤ' ΕΠΙΣΥΝΗΜΜΕΝΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΠΙΓΡΑΦΩΝ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΧΑΡΤΟΥ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΟΙΚΟΔΟΜΗΜΑΤΩΝ* (e *Prousa etoi Arkhaiologike Historike Geographike Ekklestike Perigraphē autes met Episyneammenon Arkhaion Epigraphon Topographikou Khartou kai Eikonon Diaphonon Oikodomematon/ Arkeoloji, Tarih, Coğrafya, Kilise Tarihi, Epigrafik belgelerin çevirisiyle Bursa: Antik Yazıtlar, Topografik Haritalar ve çeşitli yapıların resimleriyle birlikte*) adıyla ilk olarak Atina'da yayınladığı, *Kuruluşundan XIX.Yüzyıl Sonlarına Kadar Bursa* adıyla Türkçeye çevrilen eser, her ne kadar Bursa tarihini anlatsa da Kuruluşundan Bizans egemenliğine kadarki dönemde Prusias ad Hypium kentiyle ilgili de bilgiler vermektedir. Eserde, Prusias kentinin etnik isimlendirmesi ve Kieros'tan Prusias'a geçişteki değişimlere yönelik tartışmalar yapmıştır⁴⁹.

Araştırmamıza katkıda bulunan bir diğer eser de, Anadolu üzerine pek çok çalışması bulunan William Mitchell Ramsay'e aittir. Britanya Hükümeti tarafından Sir ünvanına layık görülen İskoç asıllı arkeolog, 1890 yılında tamamladığı *The Historical Geography of Asia Minor /Küçük Asya'nın Tarihsel Coğrafyası* adlı eseriyle Anadolu tarihi açısından eksik olan pek çok halkayı birleştirmiştir. Asia Minor Exploration Fund, Royal Geographic Society ve Osmanlı demiryolları direktörü olan E.Purser'in desteğiyle hazırlanan çalışma, o zamana kadar pek çok tartışmaya konu olmasına karşın yeterince ilerleme kaydedilmiş olunan Anadolu'daki yol ağlarına ve Anadolu'daki yerleşimlerin tarihi coğrafyasına ilişkin en kapsamlı eserlerden biridir. Özellikle

⁴⁸G.Perrot(1861). *Exploration archéologique de la Galatie et de la Bithynie d'une partie de la Mysie de la Cappadoce et du Pont exécutée en 1861*. avec Edmond Guillaume et Jules Delbet, Paris: Firmin Didot

⁴⁹V.Kandes(2008). *Kuruluşundan XIX.yüzyıl sonlarına kadar Bursa* (Çev.İbrahim Kelağa Ahmet). İstanbul:Gaye Kitabevi

Bithynia bölgesine dair verilen pek çok bilgi çalışmamızın şekillenmesine katkıda bulunmuştur⁵⁰.

Topografya ve Toponim çalışmalarıyla bilinen Prusya ordusu mensubu ve Berlin Bilimler Akademisi üyesi olan Walther von Diest, Düzce ve çevresinin o zamana kadarki en detaylı (1:200.000 ölçekli) topografik haritasını çizmiştir. 7 Kasım 1886 yılında Düzce'ye gelen Diest, bölgeyi kapsamlı şekilde ele almıştır. Osmanlı İmparatorluğunun borçları sonrası kurulan Duyun-u Umumiye'nin bölgede görüldüğü yıllarda kentte bulunan Diest, bu eserinde Osmanlı'yla ilgili de çok önemli bilgiler verir. *Von Pergamon über den Dindymos zum Pontus* adlı eserinde antik kente dair bilgilerin dışında kentteki etnik yapıya dair de önemli bilgiler vermiştir. Çizmiş olduğu haritada Düzce ilinin mahalleleri, köyleri ve bu yerlerin hangi halklar tarafından kurulduğu gibi bilgilerin yanında Prusias ad Hypium, Diospolis gibi antik yerleşimlerin, Hypios Nehri, Hypios Dağı vb. gibi coğrafi oluşumların konumları, Düzce yöresindeki hanlar, hamam ve kale yapılarının konumları ile Prusias ad Hypium kentinin olası territoryumu gösterilmiştir⁵¹.

1894 yılında yayınlanan bir başka eserde de Prusias ad Hypium kentinden kısaca bahsedilir. Fransız Coğrafyacı ve Duyûn-u Umumiye sekreteri Vital Cuinet tarafından yayınlanan *La Turquie d'Asie : géographie administrative, statistique, descriptive et raisonnée de chaque province de l'Asie-Mineure* adlı eserin IV.cildi, ağırlıklı olarak Osmanlı coğrafyasının ekonomik kaynakları ve toplumsal yapısına değinirken, Prusias ad Hypium kentinin ne zaman kim tarafından kurulduğu, kentin konumu gibi bilgiler de içermektedir. Ayrıca bölgenin dağları, nehirleri gibi fiziki coğrafyası hakkında da bilgi vermektedir⁵².

Kentteki gezginlerin varlığı Osmanlı kaynaklarına da yansımıştır. Osmanlı arşivlerinde yer alan 24 Haziran 1894 tarihli belgede Anadolu'nun pek çok kentinde epigrafik incelemelerde bulunan Körte kardeşlerin Üskübü'deki arkeolojik buluntuları ve epigrafik belgeleri incelemek ve araştırmalar yapmak amacıyla bölgeye geldiği ve incelemeler yaparak Adapazarı'na döndüğü bildirilmektedir⁵³.

⁵⁰W.M.Ramsay (1960). *Anadolu'nun tarihi coğrafyası* (Çev.Mihri Pektaş). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi

⁵¹W.von Diest(1889). *Von Pergamon über den Dindymos zum Pontus*. Gotha: Justus Perthes

⁵²V.Cuinet (1894). *La Turquie D'Asie géographie administrative*. IV.Tome, Paris:Ernest Leroux Press

⁵³Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA], DH.MKT., 20/Z/1311 Hicri, 250, 52.

20.yüzyıla girildiğinde, Batılı gezginler ağırlıklı olarak güneydeki ve batı Anadolu'daki kentlere yönelmiş, Karadeniz bölgesine olan ilgi de azalmıştır. Buna karşın, bölgede yapılan çalışmalar az sayıda fakat nitelikli ürünleri ortaya çıkarmıştır. Bu yüzyıldan itibaren kente gelen araştırmacıların sistematik şekilde tarih, arkeoloji gibi bilim dallarının metodlarını kullanarak çalışmaları, söz konusu kişilerin gezgin başlığı altında değerlendirilmemesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle 20.yüzyıl başlarından itibaren yazılmış olan eserler, modern araştırmalar başlığı altında değerlendirilmiştir.

Bunların dışında Kâtip Çelebi, Evliya Çelebi, Uluslu İbrahim Efendi, J.Baillie Fraser, H.Kiepert, Schwarz, von der Goltz, R.Leonhard, R.Ker Porter, G.Kaibel, G.Hirschfeld, S. Augustus Mitchell, W. Barthel, Charles Anton, Elisée Reclus, Louis Vivien de Saint Martin vb. gibi kişiler de bölgeden geçmiş ve kente dair çok genel (sadece kentin adı vb.), dolayısıyla tezimize dolaylı olarak katkı sağlayan notlar tutmuşlardır⁵⁴.

1.1.6.Modern araştırmalar

Çalışmamızı yaparken yararlandığımız başlıca kaynaklardan biri *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft* (RE)'nin ilgili maddeleridir. Özellikle Karl Brandis'in 1897 yılında yazmış olduğu Bithynia maddesi ile F.K.Dörner'in 1957 yılında yazdığı Prusias ad Hypium maddesinden çalışmamız sırasında yararlanılmıştır. Brandis'in Bithynia adlı maddesi, bazı eksiklik ve hatalar içermesi ve güncelliğini kısmen kaybetmiş olmasına karşın Bithynlerden başlayarak Roma egemenliğindeki Bithynia eyaletine, bölgenin dini yapısından kültürel ve idari yapısına kadar pek çok konuya odaklanmıştır⁵⁵. Anadolu'nun pek çok yerinde çeşitli araştırmalarda bulunmuş olan F.K.Dörner'in Prusias ad Hypium adlı maddesi ise, o zamana kadar yapılmış olan en detaylı ve nitelikli çalışmadır⁵⁶. Tamamen Prusias ad Hypium kentine odaklanılan maddede, yapılmış olan araştırmalar, bölgenin konumu, Prusias ad Hypium kentinin tarihi, dini yapısı, idari yapısı, antik kentin durumu vb. gibi konular ele alınmıştır.

⁵⁴Robert, Travers, 27-57; Bölgeye gelen seyyahlar için. Bkz. F.K.Dörner (1957). Prusias ad Hypium. RE XXIII-I, Stuttgart: Alfred Druckenmüller Verlag, 1128-1131; Zeyrek, 2005, a.g.k., 25; N.Özsoy(2014). Tarihte Düzce'den geçen seyyahlar ve kaynak eserleri. *Düzce'de Tarih ve Kültür* (Ed: Ali Ertuğrul), Düzce: Düzce Belediyesi Kültür Yayınları, s.240-250

⁵⁵K.Brandis (1897). Bithynia. *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft* (RE) III-I, Stuttgart: Alfred Druckenmüller Verlag, s.507-539

⁵⁶Dörner, RE XXIII, I, 1128-1148

Türkler tarafından yapılan en erken tarihli çalışma, Bolu Orta Okulunda Tarih öğretmenliği yapmış olan Ahmet Zuhuri (Danışman)'nin öğrencileriyle birlikte Üskübü kasabasındaki Prusias ad Hypium antik kentine, 1934 tarihinde yaptıkları kapsamlı gezi sonrası yazılmış olan *Üskübi Harabeleri-Prusias ad Hipium* adlı eserdir. Eser, Bithynia Tarihi, Gezi notları ve Prusias Tarihini içeren bilgilerden ve kentteki yapıların fotoğraflarından oluşmaktadır⁵⁷.

Bernard Remy'nin 1989 yılında yayınladığı *Les carrières sénatoriales dans les provinces romaines d'Anatolie au Haut-Empire (31 av. J.-C. - 284 ap. J.-C.) (Pont-Bithynie, Galatie, Cappadoce, Lycie-Pamphylie et Cilicie)* adlı eseri Roma İmparatorluğu egemenliğinde Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde görev almış olan kişilerin kariyerlerine odaklanmaktadır. Epigrafik malzemelerden yararlanılarak oluşturulan bu eser, prosopografik bir çalışma niteliği de taşımaktadır⁵⁸.

Bizans eyaletlerinin şehirleri, bölgeleri, yol ağları vb. gibi pek çok konunun ele alındığı *TIB (Tabula Imperii Byzantini)* serisinin IX. cildi olan ve Klaus Belke tarafından 1994 yılında yazılmış olan *Paphlagonien und Honorias* adlı eserde, Prusias ve çevresindeki yerleşimlere dair çeşitli bilgiler verilmiştir. Büyük oranda Geç Antikçağ ve Bizans dünyasına yoğunlaşan serinin bu kitabında, o zamana kadar yapılmış olan pek çok çalışmadan yararlanılmış, ayrıca araştırmacı tarafından da bölgede çeşitli alan araştırmaları yapılmıştır⁵⁹.

Ülkemizde pek çok araştırmaya katılmış olan T.Bekker-Nielsen'in 2008 yılında yayınlamış olduğu *Urban life and Local Politics in Roman Bithynia The Small World of Dion Chrysostomos* adlı eser Black Sea Studies yani Karadeniz Çalışmaları adlı serinin VII. kitabıdır. Ağırlıklı olarak yerel güç odakları ve soylu ailelere odaklanan Bekker-Nielsen, Bithynia kentleri ve ailelerinden bahsederken Prusias ad Hypium kentinden de pek çok örnek vermiştir⁶⁰.

Bithynia bölgesine dair yapılmış olan en güncel ve kapsamlı çalışmalardan biri de Henri Louis Fernoux'un 2004 yılında yayınlanan *Notables et elites des cites de Bithynie*

⁵⁷A.Zuhuri (1934). *Üskübi harabeleri- Prusias ad Hipium*. Bolu: Bolu Vilayet Matbaası

⁵⁸ B.Remy (1989). *Les carrières sénatoriales dans les provinces romaines d'Anatolie au Haut-Empire (31 av. J.-C. - 284 ap. J.-C.) (Pont-Bithynie, Galatie, Cappadoce, Lycie-Pamphylie et Cilicie)*. Istanbul: Institut Français d'Études Anatoliennes-Georges Dumézil, (Varia Anatolica, 2)

⁵⁹K.Belke (1996). *Paphlagonien und Honorias. Tabula Imperii Byzantini*. Vol.IX, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Sissenschaften

⁶⁰T.Bekker-Nielsen (2008). *Urban life and local politics in Roman Bithynia*. Aarhus: Aarhus University Press

aux epoques hellenistique et romaine (IIIe SIECLE AV. J.C.- IIIe siecle ap. J-C.) adlı eseridir. Tours Université François-Rabelais’de Doktora tezi olarak 1997 yılında yazılmış olan eserde, Epigrafik malzemeler temel alınarak Bithynia bölgesinin soyluları ve yöneticileri ile kentlerdeki memuriyetler ele alınmıştır. Bunların yanında, eserde kentlerdeki mimari yapılar, tarihsel olaylar vb.’ye de yer verilmiştir⁶¹.

Christian Marek tarafından yazılan *Pontus et Bithynia. Die römischen Provinzen im Norden Kleinasien* adlı eserde Bithynia ve Pontus bölgelerinde yer alan kentlerin Roma egemenliği döneminde sosyo-kültürel, idari, toplumsal ve dini yapısı gibi pek çok konuya yer verilmiştir. Arkeolojik ve nümizmatik buluntular, epigrafik belgeler ve filolojik kaynaklardan yararlanarak Bithynia et Pontus eyaleti ve burada yer alan kentlere dair pek çok harita, fotoğraf ve gravür de çalışmaya eklenmiştir⁶².

Doğrudan kentle ilgili olan bir diğer önemli çalışma 2005 yılında Turgut Hacı Zeyrek ve Gülbahar Baran-Çelik tarafından yayınlanan *Prusias ad Hypium Kieros / Anadolu’nun Kuzeybatısında Antik Bir Kent*’dir. O zamana kadar yapılmış olan modern araştırmalardan yararlanılarak oluşturulan bu eser, kentin tarihi, mimarisi ve sanat eserlerine ağırlık vermiştir. Kent hakkında Türkçe olarak yazılmış en kapsamlı eser olarak da dikkat çekmektedir. Ancak ağırlıklı olarak arkeolojik malzemenin değerlendirildiği çalışmada; epigrafik, filolojik ve nümizmatik kaynaklar yeterince kullanılmamıştır. Ayrıca eser içinde bazı eksik ve hatalı bilgilerin mevcut olduğu tarafımızca saptanmış ve tezin ilgili bölümlerinde bu karşılaştırmalara ve tarafımızca yapılan yorumlara yer verilmiştir⁶³.

Helena E.Theodoros’un 2011 yılında Chryssoula Veligianni-Terzi danışmanlığında tamamladığı *Ο ΠΡΟΥΣΙΑΣ Α΄ ΚΑΙ ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΒΙΘΥΝΙΑΣ* (*o Prusias I. kai oi Hellenikes Poleistes Bithynias/ I.Prusias ve Bithynia’nın Hellen Polisleri*) adlı Yüksek Lisans tezi de, Prusias ad Hypium kentine dair detaylı bilgiler içermektedir⁶⁴.

⁶¹H.L.Fernoux(2004). *Notables et elites des cites de Bithynie aux epoques hellenistique et romaine(IIIe SIECLE AV. J.C.- IIIe siecle ap. J-C.)*. Lyon: Collection de la Maison de Loreient et de la Mediterranée

⁶²C.Marek (2003), *Pontus et Bithynia. die Römischen provinzen im Norden Kleinasien*, Mainz am Rhein: Verlag Philipp Von Zabern

⁶³T.H.Zeyrek ve G. Baran Çelik(2005). *Prusias ad Hypium(Kieros) Anadolu’nun Kuzeybatısında Antik Bir Kent*. İstanbul: Ege Yayınları

⁶⁴H. E.Theodoros (2011). *Ο Prusias I. kai oi Hellenikes poleistes Bithynias*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aristoteleio Ponepistemio Thessalonikes

2016 yılı sonlarına doğru basılan ve S.Sezin Sezer'in yazmış olduğu *Prusias ad Hypium Antik Kenti Heykeltıraşlık Eserleri* adlı kitapta, kentin heykelcilik anlayışı, heykeltıraşlık eserlerinin ele alındığı, bunun yanında kente dair genel bilgilerin verilmesi gibi nedenlerle çalışmamıza katkıda bulunan bir kaynak olmuştur⁶⁵.

Bunların dışında, modern araştırmalara başlığı altında ele alınabilecek, ancak çalışmaya dolaylı katkı sunan eserler de mevcuttur. Zeynel Özlü tarafından 2009 yılında yazılan *Batı Karadeniz'de Antik Bir Osmanlı Kenti: Prusias ad Hypium Üskübü (Konuralp)* adlı eser, kentin Osmanlı dönemine yoğunlaşmış olsa da ilk bölümlerinde Prusias ad Hypium kentine dair bazı bilgilere ve görsellere yer verilmiştir⁶⁶. M. U.Anadolu, N. Eda Akyürek Şahin, Alexandru Avram, Octavian Bounegru, Thomas Corsten, D. Campanille, B. Di Ferrero, M.J.Vermaseren, vb. gibi bazı araştırmacılar da çalışmalarında Prusias ad Hypium kentine dair bazı bilgiler vermiştir.

Yukarıda da değinildiği gibi modern araştırmalar, genel mimari unsurlar, heykeller, sikkeler gibi buluntular ve yapılara ağırlık vermektedir. Buna ilaveten çalışmamızda ağırlıklı olarak insan unsuru ele alınmış ve bunun yanında kente dair yeni önerilerde bulunulmuştur. Daha genel bir ifadeyle bu tezde, Eskiçağ Tarihi Metodolojisi kapsamında değerlendirdiğimiz konularda genel olarak 'insan' üzerinden gidilerek 'kültür tarihi' ağırlıklı bir inceleme yapılmıştır. Bu şekilde şimdiye kadar yapılmış olan çalışmalardaki tüm öğeler, kenti oluşturan temel unsur olan insan ögesi ile birlikte yeniden yorumlanmış ve bu şekilde Prusias ad Hypium kenti bir bütün olarak değerlendirilmiştir.

⁶⁵S.S.Sezer (2016). *Prusias ad Hypium antik kenti heykeltıraşlık eserleri*. İstanbul: Ege Yayınları

⁶⁶Z.Özlü (2009). *Batı Karadeniz'de antik bir Osmanlı kenti: Prusias ad Hypium Üskübü(Konuralp)*. İstanbul: İtaliik Yayınları

BİRİNCİ BÖLÜM

2.BİTHYNİA BÖLGESİNİN TARİHİ COĞRAFYASI

Genel hatlarıyla Batı Karadeniz ve Doğu Marmara bölgelerini kapsadığı düşünülen Bithynia bölgesi, günümüzde İstanbul'un Anadolu yakası, Bursa, İzmit, Kocaeli, Bilecik, Sakarya, Düzce ve Bolu illerini içine alan bölgenin antik çağdaki adıdır. Karadeniz'in Güney Batı kıyısındaki bölgenin adıNI, eski Anadolu'da hemen her bölgede olduğu gibi etnik bir isimlendirme sonucu aldığı bilinmektedir. Genel olarak dağlık ve ormanlık olan bölgenin Hellenistik dönemle birlikte öne çıkmaya başladığı hemen her araştırmacının ortak görüşüdür.

Bölgeye adını veren Bithynia halkının Thraklardan oluştuğu ve Ege göçleri sırasında Anadolu'ya geçtikleri pek çok filolojik kaynakta geçtiği gibi onomastik ve arkeolojik araştırmalarla da desteklenmektedir⁶⁷. Öyle ki günümüzde bu bölgede yapılan çalışmalar sonucu Thrakialılar ve Bithynler arasındaki var olan bağlantıyı kesin olarak açığa çıkaran arkeolojik buluntular ortaya çıkarılmıştır⁶⁸. Yakın dönem araştırmalarında da Bithynlerin Thrak kökeni artık genel olarak kabul görmektedir. Fakat Bithynlerden önce bölgede yaşayan halkların kimler olduğu halen büyük bir tartışma konusudur. Bosch'a göre, bölgenin bilinen ilk halklarından olan Bebyrkler, İ.Ö.1200 civarında Anadolu'ya giren Phryglerin, bu bölgeye yerleşmiş olan akrabalarıdır⁶⁹. Pek çok filolojik eserde de geçtiği üzere, Bithynlerden önce bu bölge Bebyrkia adıyla anılmıştır⁷⁰. Strabon'a göre Bithynlerden önce bölgede yaşamış olan (Bebyrkler de dâhil) halklar Thrak kökenlidir⁷¹.

Bithynia coğrafyasına dair en detaylı bilgileri Strabon'un XII. kitabından öğrenmekteyiz. Buradan anlaşıldığı kadarıyla klasik anlamda Bithynia bölgesi birkaç

⁶⁷Thraklarla ilgili olarak Herodotos şunları söyler: “*Thraklar savaşa tilki derisi başlıklarla gidiyorlardı, zırh gömleklerin üzerine geni, alacalı pelerinler atmışlardı, ayaklarında ve dizlerinde geyik derisinden pabuçlar vardı, mızrak, küçük hafif bir kalkan ve kısa bir hançer taşıyorlardı. Asia'ya geçtikten sonra Bithynialılar adını almışlardır. Kendi dediklerine göre, eskiden Strymonialılar adını almışlardır. Çünkü Strymon kıyılarında otururlarmış, Troialılarla Mysialılar derler bizi kovdular ata yurdumuzdan. Bu Asia Thraklarının başında, Artabanos oğlu Bassakes vardı.*”, Hdt. VII, 75.

⁶⁸Kocaeli Kutluca'da bulunmuş olan kubbeli mezar yapısının Thrak kubbeli mezarları tipinde olması, Kanlıbağ Tümülüsündeki mezar mimarisinin de bu üsluba sahip olması, Bithynlerin Thrak kökenine işaret etmektedir. Bkz. H.Güney (2014). Hellenistik dönem öncesi Bithynia'da Hellen kolonileri ve Bithynialılar arasındaki ilişkiler. *Belleten* 78, 212, s.409

⁶⁹Bithynler'den önce bölgede yaşadığı bilinen Bebyrklerin bölgedeki varlığına dair en erken tarihli bilgi İ.Ö.700'e aittir. Bölgenin tarihini Bebyrkler'den daha erkene götürmemiz mevcut durumda mümkün gözükmesine de Libyssa, Arganthonias gibi yer adları, bölgenin Anadolu kökenli bir topluluğun burada yaşamış olabileceği fikrini desteklemektedir. Bithynia bölgesi için Bkz.Bosch, 1945,*Belleten*, X, 32, s.42

⁷⁰Strab.XII, III, 4; Steph. Byz. *Ethnika* s.v. Bebyrcus; Bosch, *Belleten*, X, 32, 43

⁷¹Strab.XII, III, 4

kısımdan meydana gelmekteydi: Doğu'dan Batı'ya doğru gidersek, Herakleia'dan Sangarios'a (Sakarya Nehri) kadar olan kısmın Mariandyni, Nikaia, Prusa ve Apollont Gölü çevresinin Mygdonia, Sangarios'tan Khalkedon'a kadar uzanan bölgenin Bithynia, Apollonia ve Salmydessos gibi kıyıların yani Kocaeli yarımadasının ise Thynia şeklinde adlandırıldığını fakat zamanla tüm bu coğrafyaya Bithynia denildiği görülmektedir⁷².

Bithynia bölgesinin 2.543 metrelik uzunluğuyla en yüksek ve tanınmış dağı, Olympos'tur. Mysia Olympos'u şeklinde de bilinen bu dağ, günümüzde Uludağ adını taşımaktadır⁷³. Zengin bir bitki örtüsüne sahip olan Bithynia coğrafyasındaki kentlerin pek çoğu, zenginliğini Rhyndakos (Adırnaz/Orhaneli Çayı) ve Sangarios nehirlerinden ve onların beslediği göllerden almaktadır⁷⁴. Bölgenin en önemli gölleri Arytnia/ Apolloniatis veya Apollont adıyla bilinen Ulubat, İznik yakınlarındaki Askania (İznik Gölü), Sophon (Sapanca Gölü) ile Daphnusus (Efteni Gölü?) gölleridir⁷⁵. Bolu, Düzce ve Bursa il merkezleri dışında (Karadeniz kıyıları da dâhil olmak üzere) genel olarak dağlık bir bölge olan Bithynia bölgesi, aynı zamanda verimli topraklara ve zengin ormanlık bir alana yayılmaktadır⁷⁶. Antik döneme ait yerleşimlerin olduğu Bithynia bölgesi fiziki coğrafyası, Harita 1.1'de gösterilmektedir.

Harita 1.1. Bithynia Bölgesi Fiziki Coğrafyası

Kaynak: <http://dare.ht.lu.se/places/123.html> (Erişim Tarihi: 26.03.2017)

⁷²Strab.XII, III, 3; V.Sevin (2007), *Anadolu'nun tarihi coğrafyası*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s.52

⁷³Sevin, 2007, **a.g.k.**, 32

⁷⁴Sevin, 2007, **a.g.k.**, 33-34

⁷⁵Sevin, 2007, **a.g.k.**, 34

⁷⁶Brandis, *RE III*, I, 508

Bithynia'nın komşuları Strabon'da şu şekilde geçer: “Doğuda Paphlagonialılar ve Mariadyenler ve bir kısmı Epiktetonlar, kuzeyde Sangarios nehrinin denize döküldüğü yerlerden Byzantion ve Khalkedon denizinin ağzına kadar Pontos Euxenios tarafından, Batı'da Propontis, güneyde Mysia ve Hellespontos Phrygia'sı da denen Phrygia Epiktetos ile sınırlanmıştır⁷⁷.” Rostovtzeff, Bithynia bölgesinin batı ve güney sınırları için benzer bir açıklama yaparken, küçük bir krallık olarak tanımladığı Herakleia Pontika şehri nedeniyle doğu sınırının hiçbir zaman tam olarak bilinemeyeceğini ve bu nedenle Bithynia'nın doğu sınırının belirsiz olarak kaldığını söyler⁷⁸. Bize göre de genel olarak kabul gören sınırlar doğruya yakın gözükmemektedir.

İ.Ö.VI.yüzyıldan başlayarak Karadeniz kıyılarında koloniler kurduğu bilinen Grek kolonistlerle Bithyniadaki halklar arasında karşılıklı etkileşime geçildiğine (evlilik, alışveriş, hediye alıp verme vb.) dair bir verinin olmayışı, söz konusu halklar arasındaki ilişkinin dostluk aşamasına gelemediğini göstermektedir⁷⁹. Ksenophon (İ.Ö.430-354) bu bölgeden şu sözlerle bahseder: “Byzantion'dan Herakleia'ya bir savaş gemisiyle kürek çekerek yapılan yolculuk bir gün süren hayli uzun bir yolculuktur. Bu iki şehrin arasında Bithynia Thraklarından başka bir dost şehir veya bir Hellen şehri bulunmamaktadır...⁸⁰” Yine Ksenophon'dan öğrendiğimiz üzere, Bithynia'nın iç bölgelerinden hareket eden askerlerin ilerledikleri yol üzerinde herhangi bir ganimet bulamamaları nedeniyle ters istikamete döndükleri konaklayarak ilerlemeleri sırasında ellerine çok sayıda esir geçtiği, ardından da Khalkedon'a hareket ettikleri bilinmektedir⁸¹. Buradan hareketle Bithynia bölgesinin söz konusu yıllarda şehirleşmemesine karşın nüfus yönünden kalabalık olduğu anlaşılmaktadır.

2.1.Karadeniz Grek Kolonizasyonu Döneminde Bithynia

Bithynlerin İ.Ö.7. yy'de Bosphorus (İstanbul Boğazı)'tan Sangarios Nehri'ne kadarki kısmı egemenlikleri altına aldığı bilinse de bir devlet hüviyetine henüz kavuşamadıkları anlaşılmaktadır⁸². Anadolu Pers egemenliğine girdiğinde Bithynia da Daskyleion (Bandırma) satraplığına bağlanmış ve Pers hazinesine yıllık 100 gümüş

⁷⁷Strab. XII, IV, 1

⁷⁸M.Rostovtzeff (1941). *The social and economic history of the Hellenistic World*. Vol.I, Oxford: Clarendon Press, s.66

⁷⁹Güney, 2014, **a.g.m.**, 420

⁸⁰Xen.An., VI.IV.2

⁸¹Xen.An., VI.38

⁸²Bosch, *Belleten* X, 37, s.43

talanton vergi ödemeye mecbur edilmiştir⁸³. Pers egemenliğinde Bithynia bölgesinin stratejik bir konumda olduğu da bilinmektedir⁸⁴.

Akdeniz ve Avrupa uygarlıklarının şekillenmesinde önemli katkılarda bulunan Grek kentleri tarafından ykl. İ.Ö.750-550 yılları arasına tarihlendirilen Grek Kolonizasyon Çağı'nda, Yunanistan'dan uzaklarda yer alan birbirinden çok farklı topraklara çeşitli koloniler kurulmuştur⁸⁵. Bu dönemde Bithynia kıyıları da Grek kolonistlerin ilgisini çekmiş ve bu nedenle bölge yoğun bir iskân dönemine girmiştir. Astakos (Kocaeli/Başiskele), Khalkedon (Kadıköy), Byzantion (İstanbul), Herakleia Pontika (Zonguldak/Ereğli) gibi kentler, bölgedeki bilinen en eski Megara kolonileridir⁸⁶. Megaralılara göre daha geniş bir alana yayılmış olan Miletos kolonilerinin bazıları ise Abydos (Çanakkale/Nara burnu), Kyzikos (Balıkesir/Erdek), Prokonessos (Marmara Adası), Sinope (Sinop), Olbia (Ukrayna/Parutino) ve İstros (Romanya/İstria) 'tur⁸⁷. Megaralı kolonistler, İ.Ö.660 gibi erken bir tarihte Pontus Euxenios'e (Karadeniz) giden geçiş yollarını tutsa da, buradaki kolonizasyon faaliyetleri Miletoslulara göre daha geç bir tarihte olmuştur⁸⁸. Ağırlıklı olarak Megara ve Miletoslu kolonistlerce kurulan koloni kentleri Propontis (Marmara) ve Pontus Euxenios kıyılarının Grekleşmesini ve gelişip, zenginleşmesini sağlamıştır. İç bölgeler ise bir süre daha yerel kültürünü korumuştur. Bu kentlerden Herakleia Pontika da kendi kolonilerini (Kallatis, Khersonessos, Kytoros) kurarak egemenlik alanını Karadeniz'in pek çok bölgesine yaymıştır⁸⁹. Herakleia'nın kendi egemenlik sahası içinde kalan kıyıda Kelesa? (Κελεσανῶν ἐμπόριον) adında bir başka emporion daha kurduğu da düşünülmektedir⁹⁰. Ancak bir yazıt dışında bu olası yerleşimle ilgili başka bir bilgimiz yoktur.

⁸³M.Kaya (2015). *Türkiye'nin eski çağ tarihi ve uygarlıkları: Pers hâkimiyeti ve Hellenistik Dönem*. İzmir: Atlantis Yayınevi, s.264

⁸⁴Brandis, *RE* III, I, 515-516

⁸⁵A.M.Mansel (1988). *Ege ve Yunan Tarihi*. Ankara: TTK Yayınları, 155

⁸⁶Howatson, 2013, **a.g.k.**, 591

⁸⁷A.Herda (2012). Megara and Miletos: colonising with Apollo. a structural comparison of religious and political institutions in two Archaic Greek Polis States. *Mégarika. Nouvelles recherches sur Mégare, les cités de la Propontide et du Pont-Euxin*, Paris: De Boccard, s.72

⁸⁸Herda, 2012, **a.g.m.**, 72

⁸⁹Marek, 1993, **a.g.k.**, 16

⁹⁰Robert, *Travers*, 76; K.Ruffing (2006). *Städtische wirtschaftspolitik im hellenistisch-römischen Kleinasien? Zur Funktion der Emporia. Staatlichkeit und politisches Handeln in der Römischen Kaiserzeit*, Millenium Studies 10, Berlin: New York: De Gruyter Press, s.132

2.2.Hellenistik Dönemde Bithynia

Zengin bir flora ve faunaya sahip olan Bithynia şehirlerinin ekonomik durumları itibariyle ekonomik anlamda da zengin olduğu anlaşılmaktadır⁹¹. Hellenistik dönemde bölgenin tarihi, III.Aleksandros'un (İ.Ö.356-323) ardıllarından boşalan bu coğrafyada yeni bir güç olarak doğan Thrak kökenli Bithynia krallığının çeşitli Grek kent devletleri ve Hellenistik krallıklarla olan mücadelesinden oluşmaktadır. Jones'in belirttiği gibi, bu mücadelenin başında kolonizasyon çağı sonrasında Batı Karadeniz'de önemli bir güç haline gelen, adeta küçük bir imparatorluk örneği sergileyen Herakleia Pontika gelmektedir⁹². Herakleia başlangıçta demokrasiyle yönetilen bir kentken İ.Ö.364 yılında Klearkhos (İ.Ö.401-İ.Ö.353) kentin yönetimini ele geçirerek ailenin diğer üyeleri olan Timotheos'tan Dionysios'a kadar uzanan bir tiranlık kurmuştur⁹³. Kent bir dönem Lysimakhos'un (İ.Ö.360-281) egemenliği altına girerek bağımsızlığını kaybetse de daha sonrasında tekrar bağımsız bir yapıya kavuşmuştur⁹⁴. Bithynia krallığının, İ.Ö. III.yüzyıldan başlayarak hızlı bir yayılma içine girdiğinde, bağımsız bazı Grek kentlerinden sonra, yöneldiği ilk bölge Herakleia ve ona bağlı olan polisler olmuştur⁹⁵.

Satrap Kalas'ın Bithynia bölgesine hâkim olmaya çalıştığı dönemde Bithynia-Thrak kökenli olduğu düşünülen Bas (İ.Ö.377-327) adlı bir liderin, Kalas'ı yenilgiye uğratması, Bithynia krallığının doğuşuna zemin hazırlamıştır⁹⁶. Bithynia krallığının en eski liderleri olarak Dydalsos, Boteiras ve oğlu Bas bilinmektedir⁹⁷. Fakat krallığın bilinen kurucusu Zipoites (İ.Ö. 327-279) olmasına karşın, en önemli gelişmeler ilk büyük kral I.Nikomedes (İ.Ö. 278-ykl.255) zamanında yaşanmıştır.

Memnon'a göre, Selevkos kralı I.Antiokhos'un (İ.Ö.281-261) generali Patrokles'in görevlendirmiş olduğu Hermogenes, Selevkos otoritesini tanımayan Herakleia Pontika ve diğer kentleri ele geçirmek için harekete geçmiş, fakat Bithynia topraklarından geçerken pusuya düşürülmüştür. Bithynia krallığı bu şekilde (istemeden de olsa) Herakleia'yı olası bir işgalden kurtarmıştır⁹⁸. Bu olay üzerine Antiokhos, bölgeye bizzat bir sefer düzenleme kararı almış ve bu yönde hazırlıklara başlamıştır. Bu durumu haber alan Bithynia kralı I.Nikomedes, Herakleia ile müttefik olma yoluna

⁹¹Rostovtzeff, 1941, **a.g.k.**, 566

⁹²IK 47, 149

⁹³Marek, 1993, **a.g.k.**, 16

⁹⁴IK 47, 152

⁹⁵G.Cohen (1995). *The Hellenistic Settlements in Europe, the Islands, and Asia Minor*. Berkeley, Los Angeles, Oxford: University of California Press, s.62

⁹⁶Memnon, XX

⁹⁷Memnon, XX

⁹⁸Memnon, XV-XVI

gitmiştir. Herakleia kentine belli bir para karşılığında eski koloni kentleri olan Kieros ve Tios geri verilmiş ve iki ülke arasında karşılıklı savunma anlaşması yapılmıştır⁹⁹.

Zielas'ın (İ.Ö.254 İ.Ö.228) ardından tahta geçen Kral I.Prusias dönemi (İ.Ö.228 - İ.Ö.182), Bithynia tarihi açısından askeri ve siyasi anlamda önemli olaylara sahne olmuştur¹⁰⁰. Attaloslar ve Galatlarla olan mücadelenin yanında Bithynia krallığı, İ.Ö.202 yılından başlayarak hem kuzeye hem de güneye doğru genişlemiş ve Anadolu'nun önemli krallıklarından biri olarak karşımıza çıkmıştır¹⁰¹.

2.3. Bithynia Bölgesi'nin Roma Egemenliğine Girişi

İ.Ö.74 yılında, Pergamon Krallığını yöneten Attalos hanedanından III.Attalos'un (İ.Ö.170-133) İ.Ö.133'te ülkesini Roma Cumhuriyetine bırakmasına benzer şekilde, Bithynia bölgesinin de Kral IV.Nikomedes (İ.Ö.94- İ.Ö.74) tarafından Roma'ya vasiyet olarak bırakılmasının ardından bölgede yeni bir süreç başlamıştır¹⁰².

Roma'nın Anadolu'daki ikinci eyaleti olan Bithynia, bölgesindeki pek çok kent, Consul Marcus Aurelius Cotta tarafından İ.Ö.74-70 yılları arasında ele geçirilmiş ve İ.Ö.70 yılında tam anlamıyla Roma egemenliği altına girmiş ve ardından Cotta eyaletin valisi yapılmıştır¹⁰³. Fakat hemen her kaynakta geçtiği şekilde Bithynia eyaletinin idari yapısı Gnaeus Pompeius Magnus (İ.Ö.106-48) tarafından oluşturulmuştur. Pompeius yasalarıyla yapılan önemli bir düzenleme, kabile yönetiminin hakim olduğu Bithynia kentlerinde yaşayanlar, diledikleri takdirde bir başka Bithynia kentine vatandaş olarak kaydedilebilmesiydi¹⁰⁴. Bu nedenle aynı aile bireyleri birbirinden farklı kentlerin vatandaşları olarak görülebiliyordu.

Lex Pompeia'dan sonra ise, Triumvirlerden Marcus Antonius (İ.Ö.83-İ.Ö.30) zamanında sınır düzenlemelerine gidilmiştir¹⁰⁵. Principatus döneminin başlangıcından Marcus Aurelius Antoninus'un (161-180) hükümdarlığına kadarki süreçte bu eyalet, Senato eyaleti konumuna getirilmiş ve proconsul tarafından yönetilmiştir¹⁰⁶.

⁹⁹Memnon, XVI

¹⁰⁰Magie, *RRAM* I, 12-21

¹⁰¹Magie, *RRAM* I, 12-21

¹⁰²Magie, *RRAM* I, 319-320; F.Baz (2013). Roma İmparatorluk Dönemi Pontus Et Bithynia Eyaleti'nin İdari Sistemine İlişkin Görüşler. *Cedrus* I, 262

¹⁰³*IK* 47, 1

¹⁰⁴Plin. *Epist.* X, 114-115

¹⁰⁵CAH XI, 575.

¹⁰⁶CAH XI, 575

Bölgede Roma egemenliğinin yoğun şekilde hissedildiği yıllarda önemli bir olay da meydana gelmiştir. Gaius Julius Caesar'ın öldürülmesi sonucu oluşturulan III.Triumvirlik'te, Anadolu'nun da kontrolünü üstlenen M.Antonius'tan Herakleia Pontika'nın yönetimini alan Galat *Tetrarkhes*'i Domnakleios (Domnellaios)'un oğlu Adiatrix, Actium deniz savaşından (İ.Ö.31) bir süre önce Herakleia kentindeki Romalı kolonistleri öldürmüştür¹⁰⁷. M.Antonius ve VII.Kleopatra ile Octavianus arasında geçen Actium savaşı'nın Octavianus lehine sonuçlanması sonrasında, Adiatrix ve küçük oğlu esir alınmış ardından da öldürülmüştür¹⁰⁸. Burada dikkat çeken detay, Herakleia kentine de Romalı kolonistlerin yerleştirilmiş olmasıdır. Bu durumda Bithynia kentlerinde görülen İtalik-Latin kökenli ailelerin de kolonistler olarak bu dönemde yerleştirilmeye başladığını öne sürebiliriz.

Plinius Secundus'a (23-79) göre; Bithynia'da 12 şehir bulunuyordu. Bu şehirler; Nikomedia (İzmit), Nikaia (İznik), Khalkedon (Kadıköy), Kios-Prusias ad Mare (Gemlik), Apameia-Myrleia (Mudanya), Caesarea-Germanica (Bursa/Tahtalı), Prusa ad Olympum (Bursa), Prusias ad Hypium (Konuralp), Bithynion-Claudiopolis (Bolu), Creteia-Flaviopolis (Gerede), Juliopolis (Nallıhan)'tır¹⁰⁹. Plinius, ayrıca bölgede Pythopolis, Parthenopolis ve Coryphanta gibi kentlerin kendi döneminden önce ortadan kalktığını yazmaktadır¹¹⁰. Ayrıca, Bithynia bölgesinin kentleri olan Nikaia, Nikomedia, Khalkedon, Kios, Apamea, Prusa ad Olympum, Caesarea Germanica, Prusias ad Hypium, Bithynion/Claudiopolis, Creteia-Flaviopolis ve Juliopolis'in kent adına pseudo-otonom sikke bastığı da bilinmektedir¹¹¹. Sikke basabilmiş olan tüm bu kentlerin dışında, bölgede irili ufaklı başka yerleşimlerin de mevcut olduğu epigrafik ve filolojik eserlerden bilinmektedir.

Lex Pompeia ile başlayan Roma İmparatorluk döneminde de çeşitli aralıklarla yapılan idari düzenlemeler sonucunda aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi bölgenin önemli kentlerini oluşturan kabileler çeşitli isimlerle adlandırılarak, kayıt altına alınmıştır (Bkz. Tablo 1.1). Bu kabile adları incelendiğinde Asklepios, Dionysias gibi adını Grek tanrılardan alan kabileler olduğu gibi, diğer pek çok kabile imparator ve imparatoriçe adlarıyla anılmıştır. Bu açıdan bakıldığında, Bithynia kentlerini oluşturan pek çok

¹⁰⁷Strabon'a göre, Adiatrix söz konusu katliamı M.Antonius'un izniyle yaptığını belirtmiştir. Strab. XII.3, 6; Magie, *RRAM* I, 444

¹⁰⁸Strab. XII.3, 6; Magie, *RRAM* I, 444

¹⁰⁹Pliny, *Nat.* V,43; Ramsay, 1960, **a.g.k.**, 214

¹¹⁰Pliny, *Nat.* V,43

¹¹¹CAH XI, 576

kabilenin Antoninler döneminde (96-192) oluştuğu veya kayıt altına alındığı anlaşılmaktadır. Kabileler incelendiğinde dikkat çeken bir diğer ayrıntı ise, Bithynia eyaletinin metropolisi olan Nikomedia'daki kabilelerin çokluğu ve bunların Thrak isimlerle adlandırılmış olmasıdır. Elimizdeki verilerden hareketle, Bithynia eyaleti içerisinde en fazla Bithynia-Thrak nüfusun yaşadığı merkezin de Nikomedia olduğunu düşünmekteyiz.

Bithynia eyaleti, resmi kayıtlarda, İmparator Nero'dan 195 yılına kadar *Pontus et Bithynia* şeklinde geçmektedir¹¹². Fakat genel olarak Bithynia ve Pontus kentleri arasında güçlü bir kültürel, ekonomik ve idari bağın varlığından söz edilemez. Bu nedenle iki eyalet her ne kadar *Pontus et Bithynia* olarak adlandırılrsa da her iki bölge çoğu zaman ayrı ayrı ele alınmıştır.

Tablo 1.1. *Roma İmparatorluğu Döneminde Bithynia Kentlerini Oluşturan Kabileler*

Nikomedia	Nikaia	Kios	Prusa	Bithynion/Claudiopolis
Asklepias	Aureliane	Herakleotis	Antonine	Antinois
Baitenoi	Dionysias			Antonine
Baradendromianoi	Sebastes			Apollonis
Gaurianoi				Asklepias
Hadriane				Aureliane
Lakkenoi				Demetrias
Paixaitenoi				Dia
Pentephylai(?)				Dionysias
Petrozetoi				Hadriane
Pleis[-----]				Hermesias
Plotiniane				Sebaste
Poseidonias				Traiane
Strenpanoi				
Troialenoi				
Zbalenoi				

Kaynak: Marek 2003, s.80

¹¹²Baz, 2013, a.g.m., 262

İKİNCİ BÖLÜM

3. PRUSIAS AD HYPIUM KENTİ'NİN (ΠΡΟΥΣΙΑΣ ΠΡΟΣ ΎΠΙΟΝ) TARİHSEL COĞRAFYASI

3.1. Kentin Konumu, Olası Sınırları ve Antik Topografya

Günümüzde Düzce ilinin 8 km kuzeyinde, 40° 57' Kuzey enlemi, 31° 09' Doğu boylamında yer alan Konuralp veya eski adıyla Üskübü'ye konumlandırılan Prusias ad Hypium kenti, Düzce ilinin aksine yüksek bir tepenin yamacına kurulmuştur. Kentin akropolis'inin yer aldığı küçük tepe, görece daha az iskân edilmiş, buna karşın kentin en önemli kısımları, günümüzdeki modern yerleşim yerinin altında kalmıştır¹¹³. Yazları serin ve temiz bir havaya sahip olan söz konusu tepe, tüm ovaya hâkim konumdadır. Bölgeye gelmiş olan gezginlerden Perrot, buranın güzel havası ve doğasıyla insanları cezbedtiğini belirtmektedir¹¹⁴.

Grekçe *Prousius pros Hypio* (Προυσιάς πρὸς Ὑπίῳ) kelimesindeki “pros” yada Latince *Prusias ad Hypium* kelimesindeki “ad” edatı, Türkçe’de “üzerinde, karşısında, ötesinde, yönünde, -e doğru” gibi anlamlara gelmektedir¹¹⁵. Anlaşılacağı üzere bu iki isim de aynı ismin Grekçe ve Latince halleridir. Eskiçağ dünyasında sıkça yapılan bu adlandırmalar, aynı adı taşıyan kentleri birbirinden ayırt etmek amacıyla kullanılmaktadır. Tez konumuzu oluşturan Prusias ad Hypium kenti de, bu nedenle “Hypios karşısındaki Prusias” gibi bir isimle anılmaktadır. Şahin’e göre, Batı’da Uludağ’dan (Olympus) başlayıp Doğu’da Bolu Dağı’na (Bithynium) kadar devam eden, Bithynia eyaletinin güneyindeki dağ silsilesine antik çağda Olmypum/Olmypos denildiği, bu nedenle pek çok adlandırmada (Zeus Olympos, Prusa ad Olympum, Mysia Olympos’u vb) bu dağdan yararlanıldığı düşünülmektedir¹¹⁶. Bu dağın günümüzde Kardüz Dağı adıyla bilinen yer olabileceği de ileri sürülmektedir.¹¹⁷

Eskiçağ dünyasında neredeyse hiçbir kentin sınırları günümüzde varsayımlardan öteye gidememiştir. Bu nedenle Prusias ad Hypium kentinin egemenlik sahası belirlenirken de arkeolojik ve epigrafik buluntular ile kimi araştırmacıların önerileri dikkate alınmış ve yaklaşık sınırlar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, Prusias ad Hypium kentinin 30 km kuzeyinde, Karadeniz kıyısında yer alan

¹¹³IK 27, 6

¹¹⁴Perrot, 1864, a.g.k., 21

¹¹⁵H.Liddell, R.Scott(1996). *A Greek-English Lexicon (LSJ)*. Oxford: Clarendon Press, 1896

¹¹⁶N.Şahin(2001). *Zeus'un Anadolu Kültleri*. İstanbul: Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Enstitüsü, s.121.

¹¹⁷Perrot, *Explr.*, 27

(günümüzde Akçakoca adıyla bilinen) Dia adlı emporionun 13 km doğusunda (Günümüzde Eftun Dere köyü yakınlarında) bulunmuş olan ve üzerinde Dor diyalektiği ile yazılmış olan bir sınır taşı (*termini*) “*ὄρος πόλε(ως)*”, Herakleia Pontika ve Prusias ad Hypium kentleri arasındaki sınırı göstermesi açısından önemlidir¹¹⁸. Sakarya ilinin doğusunda yer alan, antik dönemde *Regio Tarsia/Tarsica* adıyla bilinen Hendek ilçesinin doğusu ve zengin maden yataklarının olduğu bilinen çevre bölgelerin de Prusias ad Hypium kentinin territoryumunda yer aldığı ve buranın Nikomedia ile sınır teşkil ettiği anlaşılmaktadır¹¹⁹. Bunun yanında Batı’da Hypios Nehri’nin de kent için doğal bir sınır oluşturmuş olabileceği de düşünülmelidir. Antik Dönemde Demetrium adındaki bir diğer *statio/station* yani derbentin bu bölgede olabileceği kimi araştırmacılar tarafından öne sürülmüştür¹²⁰. Kentin doğudaki komşusu Claudopolis kenti ile olan sınırı için Bithynium(Bolu) Dağı belirlerken, güneyi içinse Modrenae/Modrena(Bolu/ Mudurnu) kenti gösterilebilir¹²¹. Ameling’e göre kentin territoryumunu belirlemek için yararlanılacak buluntuların neredeyse tamamı kayıptır ve yukarıda da söylendiği gibi kesin bir sınır belirlemek çok zordur¹²².

Kentin güneyinde yer alan Modrenae ve çevresinin, prosopografik çalışmalar sonucunda Prusias ad Hypium ve Nikaia kentleri arasında bölünmüş olabileceği savunulmuştur¹²³. Buradan hareketle güneydeki Gallos Nehri kuzeyinin Prusias ad Hypium kentinin güney sınırını teşkil edebileceği düşünülebilir.

Özetle Prusias ad Hypium kentinin komşuları; kuzey doğusunda Herakleia Pontika, doğusunda Bolu iline denk gelen Bithynion/Claudopolis, Batısında Nikomedia, Güney Batısında yer alan Nikaia kentleridir

Düzce ili kimi kaynaklarda Dusae ad Olypnum vb.şeklinde de adlandırılmaktadır. Öyle ki Itinerarium Antonini Augusti yada Itinerarium Antoninianum (III.yüzyıl) adlı durak noktalarının gösterildiği eserde de Dusae/Duse vb. gibi bir adlandırmaya rastlanılmamasına karşın söz konusu yerleşim yeri daha geç bir döneme tarihlendirilen Tabula Peutingeriana’da gösterilmektedir. Güzergâh haritası yani *Itinerarium* olan

¹¹⁸Robert, 1980, **a.g.k.**, 76; *IK* 27, 5; E.N.Akdoğan Arca (2008), *Küçük Asya’nın sınır yazıtları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya: Akdeniz Üniversitesi, s.129

¹¹⁹*IK* 27, 5; Fernoux, *Bithynie*, 109, 134; Lenger, 1997, **a.g.k.**, 1; H. Güney (2012). *The Resources and Economy of Roman Nicomedia*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Exeter: University of Exeter, s.108

¹²⁰Cramer, 1832, **a.g.k.**, 211; R.Leonhard (1915). *Paphlagonia : reisen und forschungen im nördlichen kleinasiens*. Berlin, D. Reimer (E. Vohsen), Map I

¹²¹*IK* 27, 5 ;Zeyrek, 2004, **a.g.k.**, 16

¹²²*IK* 27, 5

¹²³Fernoux, *Bithynie*, 135

Tabula Peutingeriana’da *Dusepro Solympium* ve *Ravennatis Anonymi Cosmographia*’da ise *Druso pros Ipeo* şeklinde geçen yerin günümüzdeki Düzce şehri olduğu, burada *Dusae*, *Duse pros Olympium*¹²⁴ adında antik bir kentin olduğuna ilişkin görüşler, çeviride yapılan bir yanlışlık ve Düzce ismiyle olan benzerlik nedeniyle ortaya çıkmış olmalıdır¹²⁵. Öncelikle günümüz Düzce ilinin olduğu ova, kaynaklarda *Hypios Ovası* şeklinde geçmektedir ve Düzce ile benzer bir adlandırmanın Tabula Peutingeriana’ya kadar kullanıldığı görülmemektedir¹²⁶. Cramer’e göre, Tabula Peutingeriana’da geçen kelimenin aslı *δυσίς προς Ολυμπον*’dur¹²⁷. Bu kelime *Olympos Dağı* eteğindeki korunaklı yer anlamına gelmektedir ki bu da söz konusu yerin bir polis olmayıp, *stationarius* yani Roma ordusu ve yolcular için bir durak yeri, derbent olduğunu gösterir¹²⁸. *Hypios* ovasındaki bu yerin nereye karşılık geldiği kesin olmamakla beraber ağırlıklı olan görüş buranın *Embolos?* yani *Beyköy* olduğudur¹²⁹. Aynı haritada *Prusias ad Hypium* kentinin gösterilmemesi nedeniyle söz konusu adlandırmanın *Prusias ad Hypium* (*Prouusias/ Prusa pros Hypio*) kelimesinin bozulmuş hali olduğu da kabul gören bir başka görüştür¹³⁰. Çünkü o zamana kadar hiçbir yerde adına rastlanmayan *Duse/Dusae* adlı bir kentin birden ortaya çıkması mümkün gözükmemektedir. W.M.Ramsay’e göre, konuya ilişkin öne sürülen görüşlerin birbirinden fazlaca uzak oluşu Tabula Peutingeriana’nın güvenilir bir kaynak olmadığını ortaya koymaktadır¹³¹. Ayrıca harita incelendiğinde söz konusu yerleşim yerinin *Sakarya Nehri*’nin batısında kaldığı ve *Hypios* nehri ile arasında epey mesafe olduğu gözlemlenmektedir. (Bkz. Harita 2. 1) 16.yüzyılda Konrad Peutinger tarafından

¹²⁴Dusae için, Bkz. B.Umar(2004). *Bithynia*. İstanbul: İnkılap Yayınları, s.119; Cohen, 1995, **a.g.k.**, 407, Ayrıca *Olympum* dağının günümüzdeki Elmacık veya Kardüz dağına denk geldiği düşünülebilir. Ainsworth’e göre, *Bithynia* *Olympos*’u *Gökdağ*’ın eski adıdır. Doğu Marmara’da olduğu anlaşılan bu dağın günümüzdeki adı tam olarak bilinmemektedir. Ainsworth, 1842, **a.g.k.**, 25

¹²⁵Cramer, 1832, **a.g.k.**, 211; Cohen, 1995, **a.g.k.**, s.407, Tabula Peutingeriana’nın kesin olarak doğru kabul edilmemesi gerekmektedir. Ramsay’ın da belirttiği gibi *Nikomedia*’dan *Sangarios*’a olan mesafe Tabula Peutingeriana’ya göre 122 mil iken, gerçek mesafe bu sayının çok gerisindedir. Bkz. Ramsay, 1960, **a.g.k.**, s.66; Ainsworth, Düzce’den şu şekilde bahseder: “...*Bu yer güzellik konusunda, Bithynia’daki ve belki de Anadolu’daki diğer tüm yerlerden daha üstündür.*” Ainsworth, 1842, **a.g.k.**, s30

¹²⁶Magire, *RRAM I*, 1182

¹²⁷Δυσίς kelimesinin anlamı için Bkz. LSJ, 457

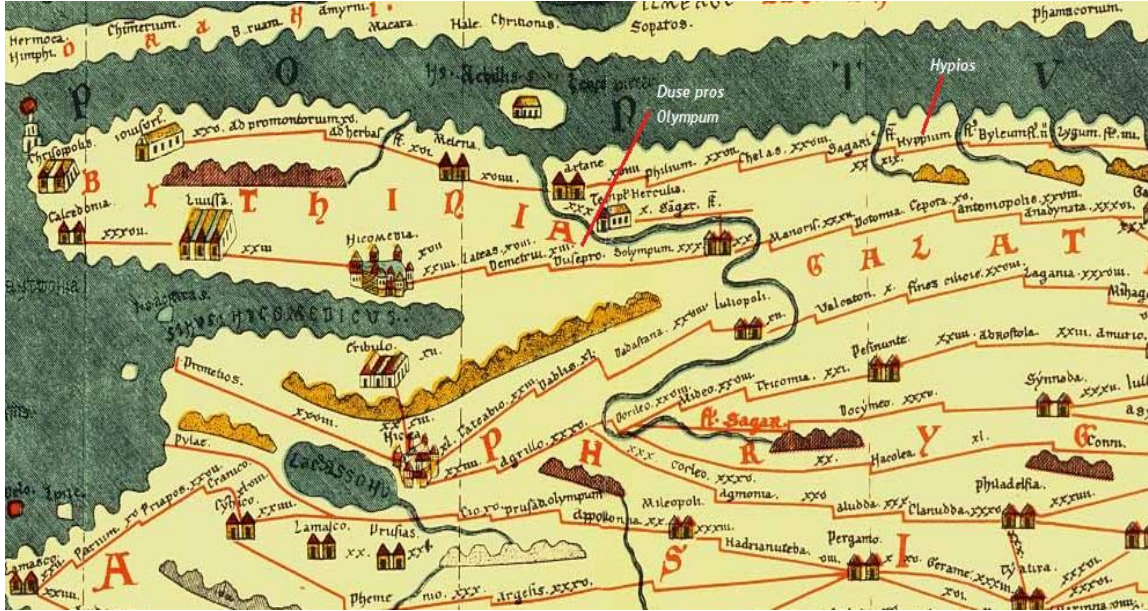
¹²⁸Cramer, 1832, **a.g.k.**, 211; Mitchell, 1995, **a.g.k.**, Harita 8.,131; Konropa, 1964, **a.g.k.**, 68

¹²⁹Diest, 1889, **a.g.k.**, 106, Harita 2; Söz konusu yer adıyla ilgili olarak L.Robert, bu ismin söz konusu yerin antik dönem toponimi olduğunu belirtir. Bkz. L.Robert, **a.g.k.**,s.107; Magie, *RRAM I*, s.1185; Ovanın tam ortasında yer alan ve yakınında bir dağ bulunmayan Düzce yerine söz konusu istasyon için dağ eteğindeki *Beyköy*’ün önerilmesi daha uygun görülmektedir.

¹³⁰IK 27, 219; R.J.A. Talbert (2000). *Barrington Atlas of the Greek and Roman World*. New Jersey, Princeton University Press, s.1224; D.French (2016). *Roman Roads and Milestones of Asia Minor*. Vol.4, Fasc.4.1., British Intitute at Ankara, s.56

¹³¹Bu harita’da *Nikomedia*’dan *Sangarios*’a olan mesafe 122 mil olarak gösterilirken, gerçek uzaklık yakl.15-17 mil aralığındadır. Kent adlarının neredeyse tamamının bozulmuş hallerine ek olarak *Lampsakos*’un *Lamasco* şeklinde iki farklı yerde gösterilmesi gibi büyük hatalar da haritanın güvenilir bir kaynak olmadığını ispatlar niteliktedir. Ramsay, 1960, **a.g.k.**, 67

yayınlanan Tabula Peutingeriana döneminin popüler başucu kaynaklarından biri olmuş bu nedenle de Von Diest, R.Leonhard ve E.Bean gibi pek çok gezgin ve araştırmacı Duse şeklindeki adlandırmaya haritalarında yer vermiştir¹³².

Harita 2.1.Tabula Peutingeriana'ya Göre Bithynia Bölgesi

Kaynak: <http://www.tabula-peutingeriana.de/tp/tp8.html> (Erişim Tarihi: 11.03.2017)

Prusias ad Hypium kentinin komşularını ve yer adlarını incelediğimizde; hemen her kaynakta *Hypios* şeklinde adına rastladığımız günümüzdeki Melen Nehri, adı ve yeri kesin bilinen ilk coğrafi unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Sakarya üzerinden bölgeye gelen E.Boré, Melen Nehri'yle ilgili olarak: “*Grekçe ve Türkçe tekil kelimelerin birleşmesi neticesinde Melansou ya da Kara Su adıyla anılan küçük nehir, ...*” şeklinde bir açıklama yapmaktadır¹³³. Boré'nin belirttiği birleşme Grekçe'de kara, siyah anlamına gelen “μέλας/μέλαινα/μέλαν” ile Türkçe'deki “su” kelimelerinin bir araya getirilmesi neticesinde olmuştur¹³⁴. Boré'nin bahsettiği nehrin Melas Çayı (Karasu) olabileceği düşünülse de, Melen veya eski adıyla Milan Nehri'nin de adını bu kelimeden almış olabileceğini düşünmekteyiz. 19. ve 20. yüzyılda Anadolu'ya gelen seyyahların notlarında ve Osmanlı kayıtlarında Milan/Küçük Milan/Milan çay vb.

¹³²Tabula Peutingeriana için Bkz. Howatson, 2013, **a.g.k.**, 361; Ramsay, 1960, **a.g.k.**, 64-77

¹³³Boré, 1840, **a.g.k.**, 194; Melen nehri, Osmanlı Evraklarında ve Yabancı Gezginlerin Seyahatnamelerde Milan şeklinde geçmektedir.Grekçe'de siyah veya kara anlamına gelen kelimenin de Melan şeklinde okunması, Milan adının buradan geldiği görüşünü de desteklemektedir.

¹³⁴μέλας, μέλαινα, μέλαν kelimeleri için bkz. *LSJ*, 1095

olarak geçen Hypios Nehri'nin, günümüzde Melen adıyla bilinen, önceki adı olduğu kabul edilen Kieros'un, (Kierus/Cieros) Prusias kentinin yanından geçen nehir (Küçük Melen) nedeniyle bu adı aldığı bilgisi de kaynaklarda geçmektedir¹³⁵. Perrot, Kieros adının nehri karşılamak için "hareket (akım)", "giden" ve "hızlı hareket eden" gibi anlamlara gelen bir fiilden türetilmiş sıfat olabileceğini öne sürmektedir¹³⁶. Roma İmparatorluk döneminde Kieros adının geçmemesinden hareketle Küçük Melen Nehri'ne de Hypios denildiği, bunun yanında günümüzde bu bölgedeki Aksu, Asar Suyu ve Uğur Suyu olarak bilinen nehirlerin tamamının da zamanla Hypios Nehri olarak adlandırıldığı anlaşılmaktadır.

Herakleialı Marcian, Hypios'un da içinde olduğu bölgedeki nehirler ve antik yerleşimler arasındaki mesafeyi şu şekilde açıklar: "*Sangarios Nehrinden Hypios Nehrine kadar 180 stadia, Hypios'tan Dias şehrine(Diospolis) 60 stadia, bu yer gemi limana sahiptir, Dia şehrinde Elaios nehrine ve emporion'a 90 stadia mesafe vardır*"¹³⁷. Gezinler de filolojik kaynaklarda geçen mesafeleri destekler şekilde, bu nehrin Sangarius yani Sakarya nehrinin 180 stadia uzaklığındaki bir kolu olduğu belirtilmektedirler¹³⁸.

Antik topografya ile ilgili bir diğer bilginiz de geçmişte Düzce Gölü/Melen Gölü gibi adlarla anılmış, günümüzde Efteni Gölü veya Efteni Bataklığı olarak bilinen, Elmacık Dağı eteğinde yer alan göle aittir¹³⁹. "*Est etiam Daphnysis palus, prope Olympum Bithyni*" şeklinde Stephanos Byzantios'ta geçen Daphnysis'in tam olarak hangi göle karşılık geldiği uzun süre tartışma konusu olmuştur¹⁴⁰. (Bkz. Harita 2.2.) Şahin, Daphnysis Gölü'nün yanlış anlaşılma nedeniyle Düzce'nin güneyindeki Efteni Gölü'yle özdeşleştirildiğini, fakat bunun doğru olmadığını belirtir¹⁴¹. Şahin, görüşüne ek olarak söz konusu gölün Uludağ ve çevresinde aranması gerektiğini, burada 17.yy'da kurduğu bilinen bir göl olduğunu belirtir¹⁴². Fakat günümüzde Uludağ olarak adlandırılan dağdan yani Mysia Olympos'undan Doğu Bithynia'ya kadar uzanan dağ

¹³⁵Memnon, *Peripl.*, XLVII,1; Robert, *Travers*, 62-64; Rollas, 1967, **a.g.k.**, 4

¹³⁶Perrot, 1864, **a.g.k.**, 21

¹³⁷Marcian, *Peripl.*, 124

¹³⁸Cramer, 1832, **a.g.k.**, 201; Texier, 1997, **a.g.k.**, 111

¹³⁹J.M.Kinneir, Abbas dağı adıyla bilinen Mudurnu Düzce arasında yer alan dağın kuzeyinde bulunan gölün önceden Hyphius (Hypios) adıyla anılan büyük bir göl olduğunu belirtir. Burada bahsedilen gölün Efteni gölü olduğu anlaşılmaktadır. J.M.Kinneir(1814). *Journey Through Asia Minor. Armenia and Koordistan in the Years 1813 and 1814*, London: John Murray Publish, s.269

¹⁴⁰Steph.Byz. *Ethnika*, s.v.Δαφνυός

¹⁴¹S.Şahin(1983). 1982 Yılında Bithynia, Pamphylia ve Lykia'da Epigrafik ve Tarihi - Topografik Araştırmalar. *I. Araştırma Sonuçları Toplantısı* T.C. Kültür Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, İstanbul, s.84

¹⁴²Şahin, 1983, **a.g.m.**, s.84

silsilesinin de Olympos şeklinde adlandırılması, Daphnusus adındaki gölün lokalizasyonu için Efteni Gölü'nün çok daha uygun olabileceğini düşündürmektedir. Söz konusu dağ silsilesinin birden çok bölgede olması nedeniyle Mysia Olympos'u, Bithynia Olympos'u şeklinde adlandırmaların yapıldığı da anlaşılmaktadır. L.Robert da Bithynia Olympos'u şeklinde geçen dağın Tabula Peutingeriana'da gösterildiği gibi (Duse pros Olympum), Bithynia Olympos'unun Prusias kentinin güneyinde yer alan Kardüz Dağı ve çevresi olduğu ve bu nedenle Daphnusus adlı gölün Efteni Gölü olduğunu belirtir¹⁴³. Ayrıca kentteki "Olymposlu" ve "Olympos" adı gibi adlandırmaların da bu dağdan kaynaklandığı düşünülebilir. Yukarıdakilere ek olarak, bölgenin en büyük göllerinden biri olan Efteni Gölü yerine, Osmanlı dönemine dahi ulaşmamış olan ve olasılıkla çok küçük bir göl olduğu düşünülen kurumuş göl arazisinin Daphnusus olması pek mümkün görülmemektedir. Kaynaklarda *Daphnusus Palus* ya da *Daphnusia* şeklinde geçen ve olasılıkla Düzce'nin 15 km güneybatısında yer alan bu göl ve çevresinin Hellenistik ve Roma dönemlerinde yerleşime sahne olmadığı da bilgilerimiz arasındadır¹⁴⁴. Buna karşın, Efteni Gölü'nün batısında kalan, günümüzde Gölyaka diye bilinen ilçede bir höyüğün bulunmuş olması, bu bölgenin Neolitik ve sonraki dönemlerde yerleşme alanı olduğunu göstermektedir¹⁴⁵. Demir çağının başlangıcıyla birlikte diğer pek çok höyük gibi, söz konusu yerleşim de işlevini kaybetmiş olmalıdır.

Kaynaklarda yeri tam olarak bilinmeyen, fakat Bolu civarında olduğu düşünülen Lyperus Dağı'nın aksine Hypios Dağı için çeşitli görüşler vardır¹⁴⁶. Plinius Secundus'ta "...Hypios dağı eteğinde yer alan Prusias", Herakleialı Nymphis'te (İ.S.II.yy) ise "Υπια όρη/ Hypia dağı" şeklinde geçen bir cümleden hareketle Hypios adlı bir dağın da olduğu anlaşılmaktadır¹⁴⁷. Bu adlandırmanın tarihsel gerçekliklere mi dayandığı yoksa bir hata neticesinde mi ortaya çıktığı bilinmemektedir¹⁴⁸. 17.yüzyılda yaşamış Kâtip Çelebi'nin Cihannüma adlı eserinde, Hypios Nehri'nin çıktığı iki dağın isimleri Hermerur ve Çile dağları şeklinde geçmektedir¹⁴⁹. Olasılıkla o dönemde, antik çağdaki isimleriyle Hypios ve Lyperus dağları bu dağlara karşılık gelmektedir. Buna karşın

¹⁴³Robert, *Travers*, 55,64

¹⁴⁴Magie, *RR*, Harita 1; Robert, 1980, **a.g.k.**, 55, 64

¹⁴⁵ Düzce Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2014). *Düzce Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri*. Düzce: Düzce Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, s.222

¹⁴⁶Texier, 1997, **a.g.k.**, s.111

¹⁴⁷Plin. *Nat. Hist*,V, 48

¹⁴⁸Prusias ad Hypium kentinin adını nereden aldığını tam olarak bilmeyen yazarlar, "Olympos kıyısındaki Prusa" örneğinde olduğu gibi, Hypios isminin de nehirden ziyade bir dağdan geldiğini düşünmüş olabilirler.

¹⁴⁹K. Çelebi (2010). *Cihannüma*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi (Kültür A.Ş.) Yayınları, s.736

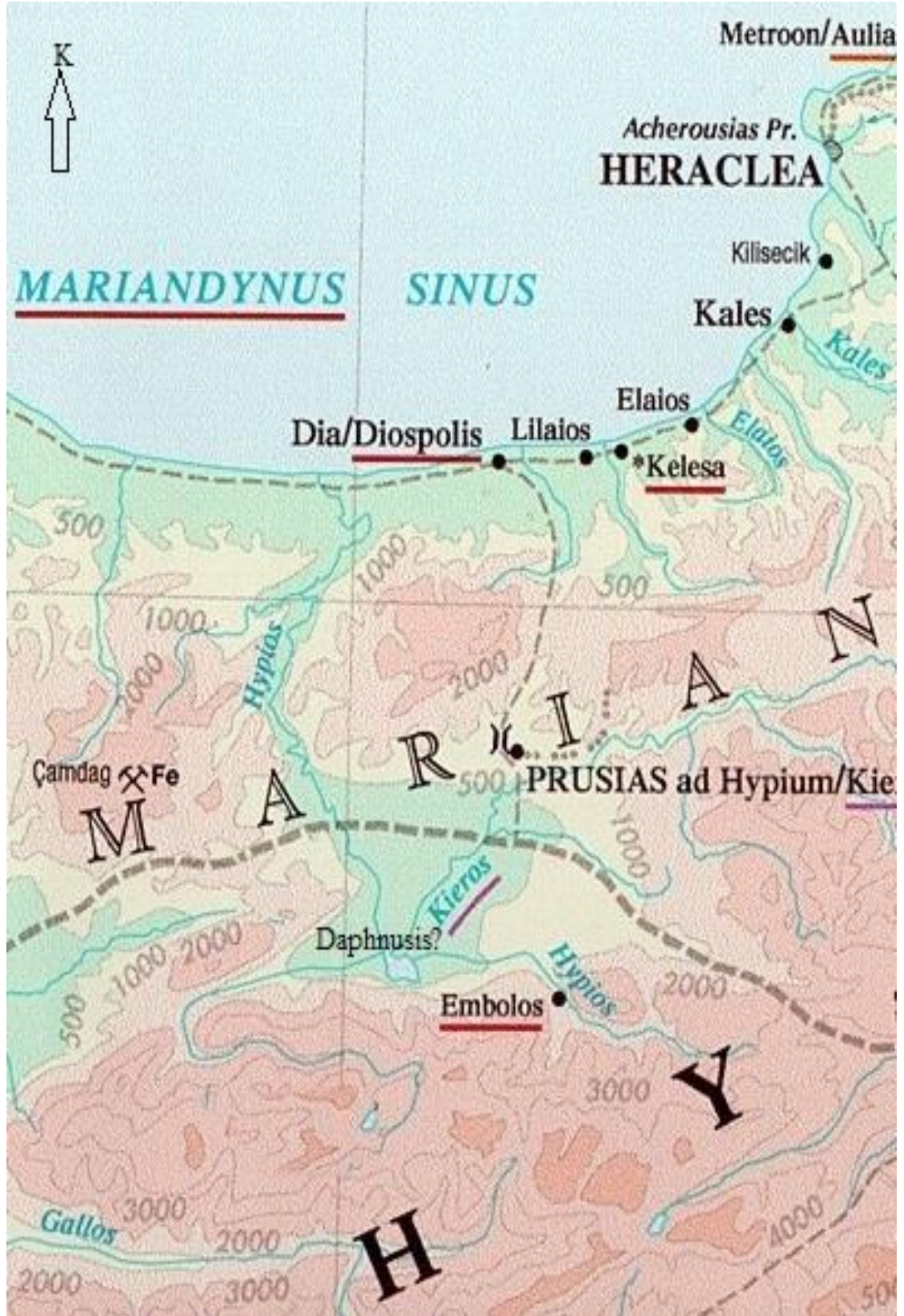
sonraki araştırmacılar, Hypios Dağı'nı farklı yerlere konumlandırmışlardır. Magie, Hypios Nehri'nin adını aldığı yer olan Hypios Dağı'nın Düzce- Zonguldak yolundaki Orhan Dağı ve çevresi olabileceği belirtirken, Boré, Belke vb. gibi diğer bazı araştırmacılara göre ise dağ, şehrin batısında yer alan Kardüz/Kerdüz Dağı olmalıdır¹⁵⁰. İngiliz Araştırmacı Kinneir, Hypios dağının Abbas Dağı olduğunu belirtirken¹⁵¹, bölgeyle ilgili önemli çalışmalar yapan Fernoux ise, Dikmen Tepe adıyla bilinen, Sakarya/Hendek yakınlarındaki dağlık bölgede yer alan ve ykl. 1700 rakımlı tepenin, Hypios Dağı olabileceğini belirtir¹⁵². Bu görüşler arasında Magie'nin açıklamaları akla daha yatkın gelmektedir. Buna göre, Hypios Nehri ile hiçbir bağlantısı olmayan yükseltiler yerine Nehrin doğduğu nokta olan Yığılca ilçesi, Orhan Dağı ve çevresinin konumlandırma için daha doğru bir tercih olabileceği ileri sürülebilir.

¹⁵⁰Boré, 1840, **a.g.k.**, 201; C.Belke'ye göre; Hypios dağı günümüzde Düzce iline bağlı Gölyaka ilçesindeki Kardüz dağıdır. Bkz. *TIB IX*, 217-218; D.Magie ise Hypios Dağının konumu olarak Zonguldak ve Düzce arasında kalan, Prusias ad Hypium kentinin kuzey doğusuna denk gelen Orhan Dağını gösterir. Magie, *RRAM I*, Harita 1; D. Drakoulis (2012). Regional Transformations and Settlement Network of the Coastal Pontic Provinces in the Early Byzantine period (4th–7th c. AD). *The Black Sea, Paphlagonia, Pontus and Phrygia in Antiquity*, Ed: G.Tsetsikhaldze, Oxford: Hadrian Books Ltd., s.81; Cramer, Plinius'un verilerinin doğru olması durumunda Hypios dağının, adını dağdan alan Hypios Nehri'ne yakın olan yerlere bakmak gerektiğini belirtir. Bkz.Cramer, 1832, **a.g.k.**, 202 ; Texier, 1997, **a.g.k.**, 111

Rollas ise söz konusu dağın Prusias'ın kuzeyinde ve geride olduğunu ve kenti kuzey rüzgârlarından koruduğunu belirtir. Bkz. Rollas, 1967, **a.g.k.**, 4; Cuinet, 1894, **a.g.k.**, 529

¹⁵¹Kinneir, 1818, **a.g.k.**, 269

¹⁵²Fernoux, *Bithynie*, 134

Harita 2.2. *Prusias ad Hypium Kenti ve Territoryumu*

Kaynak: Barrington Atlas, Paphlagonie, Map 86; http://www.unc.edu/depts/cl_atlas/images/map86a.jpg

(Erişim Tarihi: 07.01.2017)

3.2. Kuruluşundan Roma Egemenliğine Prusias ad Hypium

3.2.1. Herakleia egemenliğinde Prusias ad Hypium

Karadeniz kıyısından içeride olsa da Prusias ad Hypium kentinin tarihi gelişimi Karadeniz'deki diğer pek çok kentle paralellik göstermektedir. King, Karadeniz kıyısında kurulan kolonilerin gelişimini ve ana kentlerden kopuşlarını şu şekilde açıklamaktadır: “Bazı kentler, esas olarak ticaretin çarklarını yağlama görevleri gören antrepolar (emporia) olarak kalırken, bazıları kendi özerk hükümeti ve kamu destekli kurumları olan kent-devlet (polis) unvanını kazandı¹⁵³.” King’in yaptığı ilginç açıklama, konumuzu oluşturan Prusias ad Hypium kenti ve emporionları için de geçerlidir.

Bölgede yapılan yüzey araştırmaları sonucunda ele geçirilen taş aletler, Mezolitik dönemden başlayarak Düzce bölgesinin iskân edildiğini göstermektedir¹⁵⁴. Söz konusu tarih öncesi dönemden Grek Kolonizasyonuna kadarki süreç, bölge tarihi açısından karanlıktır. Kolonizasyon dönemi öncesine dair bilgilerimizin yok denecek kadar az olduğu, Hellenistik dönemde Kieros adını taşıyan Prusias kentinin, Herakleialıların (Herakleia Pontika, Herakleia, Heraclea) bir başka deyişle Herakleia’yı kurmuş olan ve Herakleot adı da verilen Megaralıları tarafından kurulduğu ve bu yerin bir Megara kolonisi (apoikia) olduğu bilinmektedir¹⁵⁵. Herakleia Pontika her ne kadar Strabon’da Miletos kolonisi olarak belirtilse de son araştırmalar neticesinde Dor kökenli Megaralıların ve onların içinde yer alan Boetialıların bu kenti kurduğu anlaşılmıştır¹⁵⁶. Ksenophon da Herakleia kentini “Mariandyni olarak adlandırılan bölgenin yakınlarındaki Megara kolonisi” şeklinde tanımlamaktadır¹⁵⁷.

Megara kolonilerinde sıklıkla görülen, Prusias ad Hypium’da da “βασιλεύς” (kral) unvanına sahip kişilerin olması, Herakles’in kurucu olarak saygı gösterilen bir tanrı olması ve en önemlisi kentteki kabilelerden birinin adının da Megaris olması, Prusias ad

¹⁵³C.King (2015). *Karadeniz* (Çev.Zühal Kılıç). İstanbul: Kitap Yayınevi, s.51

¹⁵⁴Bkz. Ayengin, 2015, **a.g.m.**, 425 vd.

¹⁵⁵Robert, Travers, 61; *IK* 27, 1-25; G.Cohen (1995). *The Hellenistic Settlements in Europe, the Islands, and Asia Minor*. Berkeley, Los Angeles, Oxford: University of California Press, s.406; *IK* 27, s.1-3; Magie, *RRAM* I, 307; Zeyrek, 2004, **a.g.k.**, 12; Herakleia Pontika’nın ykl.İ.Ö.554 yılında Megara ve Boetia kolonisi olarak kurulduğu bilinmektedir. Bkz.Tsetskhledze, 2012, **a.g.k.**, 67; *Der Neue Pauly* 10, 492; Kentin Miletos kolonisi olduğunu açıklayanlar da olmuştur. Bkz. Tsetskhledze, 2012, **a.g.k.**, 72; P.Debord(1982). *Aspects Sociaux et Economiques de la vie Religieuse dans l’Anatolie Gréco-Romaine*. Leiden: Brill Press, s.19; Debord, Comment devenir le siège d’une capitale impériale : le “parcours” de la Bithynie , *REA* 100, s.159

¹⁵⁶Strab.XII.3.4; Arr. *Peripl.* XIII, 3-5; S.M.Burstein (1976). *Outpost of Hellenism: The Emergence of Heraclea on the Black Sea*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, s.15; C. Marek (1993), *Stadt, Ära und Territorium in Pontus-Bithynia und Nord-Galatia*, Tübingen: Wasmuth, s.16; Y.Akkaya(1994). *Herakleia Pontike(Karadeniz Ereğlisi) ’nin Tarihi Gelişimi ve Eski Eserleri*. İstanbul: Troya Yayıncılık, s.11-14

¹⁵⁷Xen.An.VI, 33.

Hypium kentinin Megara kolonisi olduğu fikrini güçlendirmektedir¹⁵⁸. Bu bilgilerden yola çıkıldığında Prusias ad Hypium'un tipik bir Grek polisi şeklinde organize olmuş bir şehir olarak tarih sahnesine çıktığı anlaşılmaktadır.

Megaralıların İ.Ö.6 yy.'da bölgeye gelerek kolonizasyon faaliyetlerine giriştiği bilgisinden hareketle, Prusias ad Hypium kentinin de İ.Ö.5 yy. ile İ.Ö.4. yy. arasında kurulmuş olabileceği anlaşılmaktadır. Fakat elimizdeki verilerin yetersiz oluşu nedeniyle, kentin kuruluşuna ilişkin kesin bir tarih söylemek zordur. "On Binlerin Yürüyüşü" olarak bilinen tarihi olayda, Batıya doğru hareket etmekte olan Grek ordusunun Lakedaimonialı Kheirisophos önderliğindeki bir kısmı, Herakleia'dan iç bölgelere girerek ilerlemiş fakat hastalanınca sahil şeridini takip ederek Calpe limanına (Kocaeli/Kerpe) ulaşmıştır¹⁵⁹. Ksenophon'un eserinde geçen söz konusu bölgenin, Dia ve Lilaion adlı emporionların yer aldığı sahil şeridi olmasına karşın, eserde, kentin varlığını destekler herhangi bir bilgi verilmemiştir. Bu durumda söz konusu yerleşimlerin henüz şehir hüviyetinde olmadığı anlaşılmaktadır.

Prusias ad Hypium kentinin erken Hellenistik dönemdeki adı olan Kieros'un kökenine dair öne sürülen görüşler, tartışmalıdır. Kieros adının, Karadeniz'in güney kıyısındaki diğer yer adları olan Panelos, Thibais, Orchomenos, Krenides vb.gibi Boetia kökenli bir kelime olduğu bilinmesi, kentin adının kökeni konusunda önemli bir veri olarak kabul edilmelidir¹⁶⁰. Thesselia'da bu ada çok benzer bir başka kent olan Arne-Kierium/Kieron ile konumuz olan kentin isimleri de benzemektedir. Ayrıca her iki kentin sikke betimlerinin benzerliğinin de olması bu merkezler arasında bir bağ olabileceği öne sürülmektedir¹⁶¹. Buna karşın, bu bilgiler dışında doğrudan bir ilişki şu ana kadar saptanabilmiş değildir¹⁶². Herakleialılar ile Persler arasında akrabalık bağlarının kurulduğunun bilinmesi ve kentin adının Kyros gibi Pers krallarının isimlerine benzer olması gibi nedenlerle Persler tarafından kurulmuş olabileceği gibi görüşler de mümkün gözükmemektedir¹⁶³.

¹⁵⁸Robert, 1980, **a.g.k.**, 62; , E.S.G. Robinson (1921). Greek Coins From the Dardanelles. *The Numismatic Chronicle and Journal of the Royal Numismatic Society*, 5.Series, Vol.1, no. ½, s.5; Fernoux, **Bithynie**, 394. Kentte Thebai kabilesinin olması, kurucu halkın Boetia kökenini de gösterir; Herda, 2012, **a.g.m.**, 90; Lenger, 1997, **a.g.k.**, 76. Zeyrek, Prusias kentinin, Atina merkezli Panhellenion kent birliğine girmek için kuruluş mitosunu değiştirerek, Herakles'i kent kurucusu olarak gösterdiğini belirtmektedir. Zeyrek, 2005, **a.g.k.**, 86

¹⁵⁹Xen.An. VI, II,18, III,10.

¹⁶⁰Herda, 2012, **a.g.m.**, 93. Dipnot.334; Kieros isminin Ana Tanrıçayla ilişkili olduğu, Kieros'un yüce Ana tanrıça vb. gibi anlama geldiği şeklindeki görüşlerin, kentte çok da yaygın olmayan Kybele kültüne dayandırmanın gerçeklikten uzak olduğunu düşünmekteyiz. Kentin adıyla ilgili söz konusu görüş için, bkz. Umar, 2004, **a.g.k.**, 120

¹⁶¹Robinson, 1921, **a.g.m.**, 5-6; Dörner, RE XXIII,I, 1135; Zeyrek, 2005, **a.g.k.**, 13

¹⁶²Dörner, RE XXIII, 1135

¹⁶³IK 27, 222

Tam olarak kökeni bilinmeyen Kieros adının, şehrin kurucusu olan mitolojik bir karaktere ait olabileceği de şu an için akla en yakın örnek gibi durmaktadır. Edebi bir eser olan *Argonautica*'da (İ.Ö.III.yy.) Karadeniz kıyılarının çokça geçmesi nedeniyle sonraki yıllarda pek çok kent, mitolojik bir ismi yer adı olarak kullanmıştır¹⁶⁴. Bu tip bir örnek Strabon'un eserinde de geçmektedir. Strabon, Herakles'in arkadaşlarından olan ve Argonatlarla beraber sefere çıkmış Kios adlı birinin, günümüzde Gemlik olarak bilinen yerde kalarak kenti kurduğunu ve bu nedenle kente onun adı verildiğini belirtmektedir¹⁶⁵. Bu kent daha sonraları Kios ve Prusias ad Mare olarak adlandırılmıştır. Bölgenin bir başka kenti olan Astakos'un isminin de kuruluş efsanesine dayandığı bilinmektedir¹⁶⁶. Görüşümüzü destekler şekilde, Roma imparatoru Gaius Iulius Verus Maximinus veya daha çok bilinen adıyla Maximinus Thrax (235-238), oğlu Gaius Julius Verus Maximus (Caesar Maximus) ve III.Gordian Dönemine (238) tarihlendirilen otonom kent sikkelerinin arka yüzünde yer alan erkek betimlemesinin de bir kahramana ya da kentin kurucusuna (Kieros) ait olduğu düşünülmektedir. Waddington da Kieros'un kente adını veren (*Eponym*) bir kahraman olduğunu belirtmektedir¹⁶⁷.

Prusias ad Hypium kentinin kuruluşundan başlayarak yoğun bir şekilde karşılaşmak zorunda kaldığı, Herakleia yaklaşık olarak İ.Ö.560 yılında Megara ve Boetialılar tarafından kurulmuştur¹⁶⁸. Herakleia kentinin kurulduğu bölgenin yerli halkı olan Mariandynileri katlettiği ya da köle (helot) olarak kullandığı da bilinmektedir¹⁶⁹. Herakleialıların olabildiğince geniş bir bölgenin kontrolünü ele alma fikrine sahip olduğu da pek çok kaynakta geçmektedir¹⁷⁰. Öyle ki, İ.Ö.5.yy'de, Herakleia kentinin egemenlik alanı, Batıda Calpe/Kalpe Nehri'ne kadar uzanmaktadır (Bkz.Harita 2.3.). Güçlü bir devlet veya kentin bulunmadığı Doğu Bithynia bölgesinde, Herakleialılar tarafından çeşitli kaleler ve emporionlar kurulduğu, bunun yanında bölgedeki Miletos

¹⁶⁴King, 2015, **a.g.k.**, 68

¹⁶⁵Strab. XII, 4.3

¹⁶⁶Kentin kurucusu olarak kabul edilen Astakos, Sparta kökenli ve Thebaili mitolojik bir karakterdir. Bkz. Steph.Byz. *Ethnika*, s.v. 'Αστακος; Güney, 2014, **a.g.m.**, 419; A.Bora (2016). Antik Dönemde Astakos, Nikomedia ve Herakleia Pontika Kentleri Arasındaki İlişkilere Dair Bazı Düşünceler. *İnsan, Kimlik, Mekân Bağlamında Zonguldak Sempozyumu Bildirileri 16-18 Ekim 2014*, Zonguldak, s.112

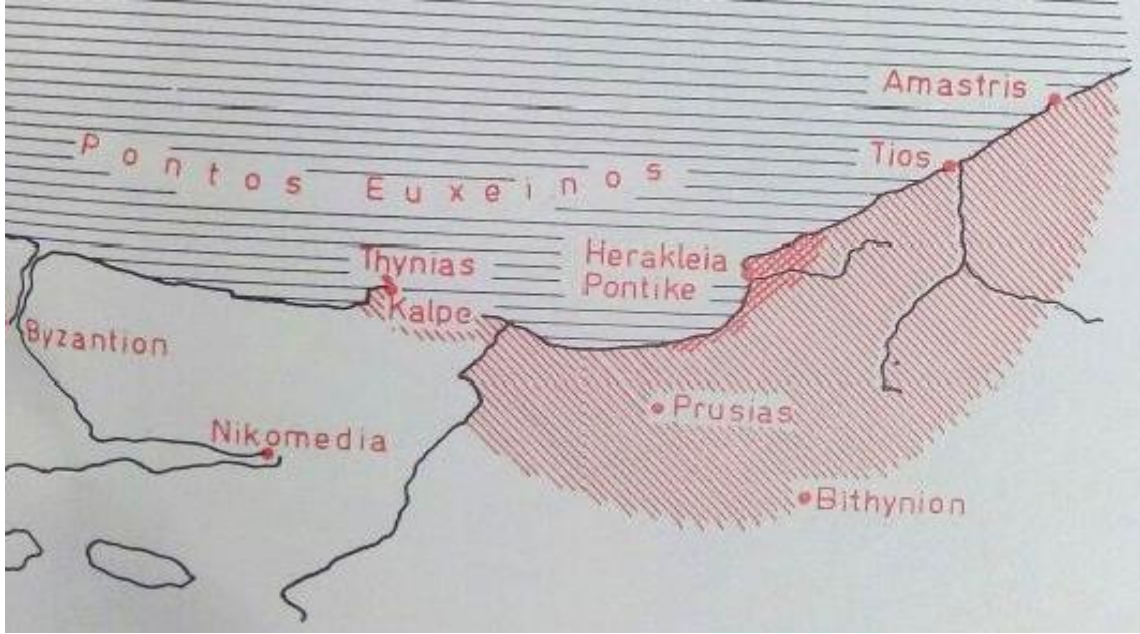
¹⁶⁷Waddington, 1912, **a.g.k.**, 603

¹⁶⁸Strab.XII.3.4.; Herda, 2012, **a.g.m.**, 27; Güney, 2012, **a.g.k.**, 76; Herakleia kenti için. Bkz. Herda, 2012, **a.g.m.**, 9-108

¹⁶⁹Strab.XII.3.4.; Herda, 2012, **a.g.m.**, 27; Güney, 2012, **a.g.k.**, 76

¹⁷⁰T.Broughton (1934). *Roman Asia: An Economic survey of Ancient Rome*. Baltimore, Johns Hopkins Press,s.698; NPauly 5, 366

kolonilerinin de ele geçirildiği bilinmektedir¹⁷¹. Bithynia'nın iç kesimlerine yapılan kolonizasyon hareketlerinin de Herakleia merkezli olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle Prusias ad Hypium kentinin erken dönemlerine bölgenin en güçlü kent devletlerinden biri olan Herakleia tarihi ışık tutmaktadır. Bu bağlamda, ykl. İ.Ö.360 yıllarında meydana gelen Herakleia merkezli depremin Prusias ad Hypium'u da etkilemiş olabileceği mümkün gözükmemektedir¹⁷².

Harita 2.3, Herakleia Pontika'nın En Geniş Sınırları (İ.Ö.III.yy-İ.Ö.188)

Kaynak: Hoephner, Plan IIb

İ.Ö. IV. ve III. yüzyıllarda çoğunlukla güçlü komşuları olan Prusias ad Hypium uzun bir süre Herakleia egemenliğinde kalmıştır. Kent, ardından bölgede gücünü arttıran Bithynia krallığı döneminde yarı-otonom bir yapıya kavuşmuş olmasına karşın Roma işgaline kadar Bithynia Krallığı veya Herakleia kentinin etki alanından çıkamamıştır¹⁷³. Kentin askeri ve ekonomik yapısının zayıf olması bu iki büyük devletle mücadele edememesine neden olmuştur. Burstein'e göre, Herakleia ve Prusias ad Hypium kenti, kraliçe Amastris egemenliği altında olmak kaydıyla ykl. İ.Ö. 300'de Klearkhos ve Oxyathres'in yönetimine bırakılmıştır¹⁷⁴. Buna karşın Prusias ad

¹⁷¹Akkaya, 1994, **a.g.k.**, 12; Güney, 2012, **a.g.k.**, 77

¹⁷²Arist.Meteor.2.8.367a

¹⁷³Konropa, 1964, **a.g.k.**, 43; Robinson, 1921, **a.g.m.**, 6; Kentin Bithynia ve Herakleia krallıkları arasında birkaç kez el değiştirdiği bilinmektedir. Magie, *RRAM I*, 307; *N Pauly* 5, 366; *N Pauly* 2, 698; B.Öztürk (2012). *Küçükasya'nın Batı Karadeniz Kıyısında Bir Antik Kent: Tios (Tieion)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, s.48-49

¹⁷⁴Burstein, 1976, **a.g.k.**, 83

Hypium'un Herakleia'ya bağıllık döneminde, büyük karışıklıklara neden olan Galatların İ.Ö.278'de Anadolu'ya yerleşmeleri sırasında, Bithynia Kralı I.Nikomedes'in müttefikleri arasında yer aldığı görülür¹⁷⁵. I.Nikomedes'in Galatlarla yaptığı anlaşmaya göre, Galatlar, Bithynia'nın müttefiki olan Kieroslularla da dost (*symmachia*) olacaktır¹⁷⁶. Buradan da anlaşıldığı üzere Kieros yani Prusias ad Hypium kenti, fiili olarak Herakleia'ya bağlı gözüktüğü de Bithynia'nın etki alanına girmiş ve söz konusu yıllarda yarı-otonom bir yapıya kavuşmuştur. "Kuzey İttifakı" olarak da adlandırılan bir birlikte Herakleia, Byzantion, Khalkedon, Tios gibi bağımsız kentlerin yanında Kieros yani Prusias ad Hypium'un da olması, kentin yarı-otonom yapıya kavuştuğu fikrini kuvvetlendirmektedir¹⁷⁷. Yukarıda da değinildiği üzere, Prusias ad Hypium kenti, Selevkos kralı III.Antiochos'un Bithynia üzerine sefer hazırlığına giriştiği sırada, tekrar Herakleia'nın eline geçmiştir¹⁷⁸. Muhtemelen İ.Ö. 272 yılında gerçekleştiği düşünülen bu durum sonrası Prusias ad Hypium kenti uzun bir süre Herakleia egemenliğinde kalmıştır¹⁷⁹. Görüldüğü üzere, Herakleia ve Bithynia sınırında kaldığı için sürekli el değiştirmiş ve bu nedenle Hellenistik dönemde siyasi anlamda etkin bir rol oynayamamıştır. Kentin stratejik konumunun yanında, batısında Sakarya ilinde yer alan günümüzdeki ismiyle Çamdağ madenlerinin (demir, kurşun, çinko, bakır) de bu iki güç arasındaki mücadelede etkili olduğu söylenebilir.

Kent halkıyla ilgili olarak yapılan onomastik çalışmalar sonucu, İ.Ö.II.yüzyıl ve daha sonraki dönemlere tarihlenen Bithynia-Thrak isimlere Prusias ve diğer Bithynia kentlerinde rastlanması, bu bölgenin Bithynia-Thrak kökenleri halkların yaşadığını da göstermektedir ki bu durum Prusias ad Hypium territoryumunun uzun süre yerleşime açık olduğunu göstermektedir¹⁸⁰. Söz konusu bölgenin ilk olarak Mariandyniler, ardından Bebrykiler ve Thynler tarafından yerleşime sahne olduğu da kaynaklarda

¹⁷⁵Debord, 1998, *REA*, T 100, No.1-2, 143

¹⁷⁶Memnon. XIX, 2; XX,5

¹⁷⁷"Kuzey İttifakı" için Bkz. Öztürk, 2012, **a.g.k.**, 56

¹⁷⁸Herakleialı Memnon'dan anladığımız kadarıyla Kieros kenti Herakleia tarafından savaşla ele geçirilmemiş, para karşılığı bağlı hale gelmiş olmalıdır. Herakleia, benzer bir yolu Amastris kenti için de denemiş, fakat Amastrisli Eumenes, kenti para karşılığında Herakleia'ya vermektense Mithridates oğlu Ariobarzanes'e hediye olarak teslim etmeyi tercih edeceğini belirtmiştir. Bkz. Memnon. XVI.

¹⁷⁹*IK* 27, 3

¹⁸⁰T.Corsten (2007). Thracian Personal Names and Military Settlements in Hellenistic Bithynia. *Old and New Worlds on Greek Onomastics*, (Ed: E.Matthews), Oxford: Oxford University Press, s.121-133; H.Güney(2012). *The Resources and Economy of Roman Nicomedia*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Exeter, s.69; P.Aytaçlar (2010), An onomastic survey of the indigenous population of North-Western Asia Minor, *Onomatologos: Studies in Greek Personal Names Presented to Elaine Matthews*, Oxford: Oxford University Press, s.518 vd.

geçmektedir¹⁸¹. Bu durum, bölgenin tarihini Helenistik dönem öncesine götürmektedir. Ayrıca kentin kıyıda içerde olması Karadeniz'deki Grek kolonilerine zıtlık oluşturmaktadır. Bu yüzden Greklerin yeni bir kent kurmak yerine var olan yerleşimin üzerine yerleştikleri ya da söz konusu yerleşimi synoikismos ile kurmuş olabilecekleri düşünülebilir¹⁸². Grek kent devletlerinin egemenlik sahalarını genişletmek amacıyla çeşitli uydu kentler kurdukları bilinmektedir. Bu bağlamda Herakleotların, Prusias ad Hypium'u uydu kent olarak veya iç bölgedeki kabilelere karşı sınır karakolu, tampon kent vb. gibi bir amaçla kurmuş olması da olasıdır¹⁸³. Bunun yanında Bithynia bölgesinde yer alan Prusa ad Olmypum ve Bithynion (sonraları Claudiopolis) adlı kentlerin Bithynialılar tarafından diğer bölge kentlerinin ise Grek ya da Hellenistik dönem yerleşimi olduklarını iddia eden araştırmacılar da vardır¹⁸⁴.

3.2.2. Bithynia Krallığı egemenliğinde Prusias ad Hypium

Olgassus (Ilgaz) dağ silsilesinin batısındaki iki tepe olan Lyperus ve Hypios Dağları¹⁸⁵ yakınındaki kaynaktan çıkarak Batıya doğru akan Hypios/Hypius ırmağının yakınına kurulan kent, ilk olarak Kral I.Zipoites döneminde (İ.Ö. 326 – İ.Ö. 278), Bithynia Krallığı topraklarına katılmış, fakat Selevkos kralı I.Antiokhos'un baskısı karşısında yıl.İ.Ö.280/279'da Herakleia'ya geri verilmiştir¹⁸⁶. Yaklaşık yüz yıl sonra, İ.Ö. 185 yılı dolaylarında, Bithynia Kralı I. Prusias'ın Kieros şehrini almasından sonra, şehir, Hypios Nehri kıyısındaki Prusias yani *Prousius pros Hypio* (Προυσιάς πρὸς Ὑπίω veya Προυσιάς ἀπὸ Ὑπίω) adını almıştır (Bkz. Harita 2.4.)¹⁸⁷. Kimi yazarlar, Kral I.Prusias'ın bu kenti yeniden kurduğu diğer bir deyişle büyük çaplı değişiklikler yaptığını belirtse de yapılan değişikliklerin neler olduğunu açıklamamışlardır¹⁸⁸.

¹⁸¹A.Zuhuri(1934).*Üskübi harabeleri-Prusias ad Hipium*. Bolu: Bolu Vilayet Matbaası, s.11; Robert, 1980, **a.g.k.**, 60; Jones, 1998, **a.g.k.**, 151

¹⁸²Zeyrek, 2005, **a.g.k.**, 35

¹⁸³Eskiçağ'da uydu kentler ve idari yapılar için bkz. S.E.Finer (2003). *The history of government from the earliest times: Ancient monarchies and empires*. New York: Oxford University Press.

¹⁸⁴Bkz. Broughton, 1934, **a.g.k.**, 701; A.H.M.Jones(1998). *Cities of the Eastern Roman Provinces*. Oxford: Clarendon Press, s.155

¹⁸⁵Magie, *RRAM I*, Harita 1; D. Drakoulis, 2012, **a.g.m.**, 81; Cramer, Plinius'un verilerinin doğru olması durumunda Hypios Dağı'nın, adını dağdan alan Hypios Nehri'ne yakın olan yerlere bakmak gerektiğini belirtir. J.Cramer(1832). *A Geographical Description of Asia Minor with a Map*. Vol.I, Oxford: Oxford University Press, s.202; C.Texier (1997). *Küçük Asya: Bithynia* (Çev: Raif Kaplanoğlu). İstanbul: Avrasya Etnografya vakfı, s.111.

¹⁸⁶Magie, *RRAM I*, 307; Waddington, 1912, **a.g.k.**, 602; *IK* 27, 1

¹⁸⁷Memnon. XXVII, 1-2; Waddington, 1912, **a.g.k.**, 602; Brandis, *RE* III, I, 518; Texier, 1997, **a.g.k.**, 111; Cuinet, 1894, **a.g.k.**, 529; Rollas, 1967, **a.g.k.**, 4; C.Marek(2003). *Pontus et Bithynia. Die römischen Provinzen im Norden Kleinasien*. Mainz am Rhein: Verlag Philipp Von Zabern, s.78; Kandes, 2008, **a.g.k.**, 14; Sevin, 2007, **a.g.k.**, 39; Broughton, 1921, **a.g.k.**, 698

¹⁸⁸*IK* 27, 3-4; Magie, *RRAM I*, 310; Cohen, 1995, **a.g.k.**, 428; Sevin, 2007, **a.g.k.**, 39

Prusias ad Hypium adıyla ilgili genel kabul, Kios Körfezinde aynı isme sahip olan bir başka Bithynia kenti Prusias (ad mare)'tan ayırmak için kente, Hypios Nehri kıyısında anlamına gelen Prusias ad Hypium adı verildiğidir¹⁸⁹. G.Perrot'a göre Prusa ve Prusias arasındaki en büyük fark, Prusa'nın Olympos dağlarının güneyindeki ovalıkta, Prusias'ın ise kuzeyde yer almasıdır¹⁹⁰. Bu açıdan, Prusias şehrinin, görüntüsü ve yapısı itibarıyla Prusa ad Olympum'a benzediği anlaşılmaktadır. Antik kaynaklarda sadece konumu verilen Prusias şehri, Kioslu Scymnos'ta da Prusias şehrinin Hypios Nehrinden içerde yer aldığı şeklinde geçmektedir¹⁹¹.

Harita 2.4. *Hellenistik dönemde Batı Anadolu ve I.Prusias'ın Herakleia Seferi (İ.Ö.186-184)*

Kaynak: G.Payen, 2016, s.152, Fig.3

Prusias ad Hypium kentine değinilmese de, Hypios Nehri ile ilgili önemli bir bilgi Herakleialı Memnon tarafından aktarılmaktadır¹⁹². Buna göre; Pontus Kralı VI. Mithridates Eupator'un Karadeniz'deki filosu büyük bir fırtınaya yakalanmış ve bu sebeple nehre sığınarak kış boyunca burada konaklamıştır¹⁹³. Hypios'un denize döküldüğü ve muhtemelen VI.Mithridates (Eupator)'ın giriş yaptığı kıyıda kurulduğu

¹⁸⁹Dörner, *RE* XXIII, 1133; Cramer, 1832, **a.g.k.**, 211; Magie, *RRAM* I, 307; Marek, 2003, **a.g.k.**, 78; İki kentin de eşit şartlarda kurulmasına karşın denize yakın olan Prusias(Kios) yani Prusias ad Mare'nin tarihte daha çok adının geçtiği belirtilir. Cramer, 1832, **a.g.k.**, 211

¹⁹⁰Perrot, 1864, **a.g.k.**, 20; Rollas, 1967, **a.g.k.**, 4

¹⁹¹Bkz. Testimonia, Fl.3

¹⁹²Apol. *Arg.* II, 794, Scyl.*Peripl.* 34; Ps.Arrian. *Peripl.* VII; Marcian. *Peripl.* 124; Memnon. XLI, 2.

¹⁹³Memnon. XLI, 2; Cramer, 1832, **a.g.k.**, 201; Texier, 1997, **a.g.k.**, 111

bilinen Dia/Diopolis adlı yerleşimden bahsedilmemesi, bu yerin henüz kurulmamış olabileceğini düşündürmektedir. Memnon'un bahsettiği olayda, VI.Mithridates, günümüzde Melen ağzı olarak bilinen Hypios Nehri'nin Karadeniz'e döküldüğü yerden giriş yapmış olmalıdır. Söz konusu nehir ağzı ile Dia arasında yaklaşık 20 km mesafe olması da Dia kentinden bahsedilmemesini açıklayabilir. Buna karşın, Dia'nın Herakleia tarafından yönetilen ve iç bölgedeki Mariandynilerin ihtiyaçlarının karşılanması için kurulan bir yerleşim yeri olduğu da kaynaklarda geçmektedir¹⁹⁴.

Arrian Prusias ad Hypium'un emporionları olan yerleşimlerin birbirleriyle olan mesafeleri için; "*Sangarios Nehri'nin denize döküldüğü yerden Hypios Irmağı'nın ağzına kadar 180 stadia, Hypios'tan Lilaion emporionuna kadar 100 stadia ve Lilaion'dan Elaion'a 60 stadia bulunur.*" der¹⁹⁵. Arrian'ın toplamda 22.5 Grek mili olarak verdiği söz konusu uzaklıkların günümüzdeki mesafelere yakın oluşu, Arrian'ın kıyı boyunca ilerlediğini göstermektedir¹⁹⁶.

Prusias ad Hypium kentinin ticaret merkezi rolünü üstlenen Dia/Diospolis (Zeus'un Kenti anlamında) adlı emporionun, Head'a göre, Augustus dönemine tarihlenen ve üzerinde kentin atfedildiği Zeus büstü ile arka yüzünde ΔΙΑΣ yazan, Zeus'u ve aynı zamanda Roma İmparatorluğunu simgeleyen bir kartalın yer aldığı bronz sikke bastığı da belirtilse de, Ramsay, böyle bir sikkenin var olmadığını belirtmektedir¹⁹⁷. Bu sikkelerin başka bir kente ait olduğu sonraki çalışmalarla anlaşılmıştır. Fakat Ptolemaios, Ps.Arrianos ve Markian'nın Dia'dan bahsederken "Polis", Lilaion ve Elaion adlı diğer ticaret yerleşimlerinden bahsederken ise "emporion" kelimesini kullanmaları, Dia'nın durumunu tartışmalı hale getirmektedir¹⁹⁸. Buradan hareketle Dia'nın kent sanılacak kadar gelişmiş bir emporion olduğu düşünülebilir. Ramsay'a göre, Dia kentinin topraklarının verimsiz ve dışa kapalı olması nedeniyle önemsiz bir yerleşim olarak kalmıştır¹⁹⁹. Buna karşın iç bölgelerden gelen malların Karadeniz'e taşınmasında bu yerleşimin sağladığı hayati rol göz ardı edilmemelidir. En azından Prusias kentinin dışa açılan kapısı konumunu uzun yıllar sürdürmüş olduğu düşünülmektedir.

¹⁹⁴W.Hoepfner(1966). *Herakleia Pontike- Ereğli, Eine baugeschichtliche Untersuchung*. Reihe: Denkschriften der philosophisch-historischen Klasse, Band: 89 Reihe: Ergänzungsbände zu den Tituli Asiae Minoris, Band: 2/1, s.35; Akkaya, 1994, **a.g.k.**, 18

¹⁹⁵Arrian.Perpl.XIII, 2.

¹⁹⁶W.Falconer(1805). *Arrian's voyage round the Euxine Sea*. Oxford:J.Cooke, s.59

¹⁹⁷B.Head(1887). *Historia Numorum*. Oxford: Clarendon Press, s.440; Ramsay, 1960, **a.g.k.**, 214

¹⁹⁸Ps.Arrian, *Peripl.*,VII; Markian, *Peripl.* 124; Ptol.*Geographica* V,1,3.

¹⁹⁹Ramsay, 1960, **a.g.k.**, 214

Prusias ad Hypium'un adına, Bithynia Krallığına bağlandıktan kısa bir süre sonra, ülke dışında ele geçirilen çeşitli yazıtlarda da rastlanması, kentin İ.Ö.II.yy. başlarında varlığını göstermektedir. Crete (Girit)'deki Aptera kentinde bulunmuş olan ve Bithynia Kralı II. Prusias dönemine tarihlendirilen (İ.Ö.181-149) bir yazıtta Girit'teki Bithynialıların proksenos'luğunu²⁰⁰ yapanlar arasında Prusiaslı bir kişinin olması, kentin erken dönem tarihi açısından önemli bir olay olarak karşımıza çıkmaktadır²⁰¹. Bu dönemde, Bithynia krallığının Grek dünyasıyla olan ilişkilerini geliştirmek adına çeşitli girişimlerde bulunduğu bilinmektedir. Aptera kentinde Bithynialı proksenosların bulunması da bu girişimlerin bir parçası olmalıdır. I. Prusias döneminde Bithynia egemenliğine girmiş olan Prusias ad Hypium'dan bir kişiye Proksenosluk görevi verilmesinin birkaç nedeni olabileceğini düşünmekteyiz. İlk olarak, Grek kökenli Prusias ad Hypium halkının, bir başka Grek kökenli halkla daha kolay iletişim kurabileceği düşünülerek böyle bir görevlendirme yapılmış olabilir. Proksenos olarak yollanan Dintiporis'in, Prusias ad Hypium kentinin Bithynia krallığına bağlanması sırasında yapmış olduğu yardımlar neticesinde ödüllendirilmek istenmiş olabileceği de başka bir olasılık olarak düşünülebilir. Son olasılık ise, bu şekilde bir görevlendirme yapılarak Prusias kentinin kendini Bithynia krallığına ait hissetmesini sağlamak olabilir.

Girit dışında yine bir başka bölgede Prusias ad Hypiumlu kişilere rastlanılmıştır. Mısır'ın Thebes kentinde ele geçirilen ve Hellenistik döneme tarihlendirilen iki yazıtta, olasılıkla Ptolemaios'un ordusunda görev almış Prusias ad Hypiumlu Burikianos Demokhares ve Dionysios Iasonos'un (olasılıkla ücretli) askerlik mesleğini yaptıkları anlaşılmaktadır²⁰². Bithynia Krallığının Selevkoslara karşı kendini korumak adına Ptolemaios Krallığı ile müttefik olduğu bilinmektedir²⁰³. Prusiaslı askerlerin de Bithynia'dan Ptolemaios krallığına gönderilen yardımcı birliğin içerisinde yer almış olabileceği düşünülebilir. Bu bilgilerden hareketle, Prusias ad Hypium kentinin erken Hellenistik dönemde ekonomisi zayıf ve yerel aristokrasisi gelişmemiş iken Bithynia egemenliğine girdikten sonra, yavaş yavaş adını duyurmaya başladığı anlaşılmaktadır. Bundan sonra gireceği süreçte kent, asıl büyük gelişimini gösterecektir.

²⁰⁰Proksenos, bir Grek devletinde yaşayan diğer devlet vatandaşlarının haklarını koruması amacıyla görevlendirilen vatandaşa verilen addır. Günümüzdeki Konsolosluk benzeri bir işlevi olan söz konusu memuriyette bulunan kişiler, temsil ettikleri devletler tarafından çeşitli nişanlar ve imtiyazlarla ödüllendirilirdi. Bkz. Howatson, 2013, **a.g.k.**, 783

²⁰¹Bkz. Testimonia EP. Ek1.

²⁰²Bkz. Testimonia EP. Ek2- Ek3.

²⁰³Cohen, 1995, **a.g.k.**, 61

3.2.3. Kentte Roma egemenliğinin başlaması

İ.Ö.72 yılındaki III.Mithridates Savaşı sırasında, *Prusias pros Hypion*'un Romalı Consul (Konsül) ve Bithynia valisi Marcus Aurelius Cotta'ya teslim olduğu ve böylelikle kentte Roma egemenliğinin başladığı bilinmektedir²⁰⁴. Buradan hareketle, İ.Ö. 74 yılında Roma'ya miras bırakılmalarına karşın, Bithynia kentlerinin bu büyük güce bağlanmak istemediği düşünülebilir. Öyle ki, Mithridates'e karşı savaşan Romalı Legatuslar Triarius ile Balba, Prusias (ad mare) ve Apameia Mryleia'yı ele geçirdikten sonra tapınağa sığınan pek çok Bithynialı'yı katletmiştir²⁰⁵.

Roma'nın bölgede gücünü kurmaya başladığı dönemlerde Bithynia bölgesindeki diğer tüm kentler gibi kabile yönetiminin hâkim olduğu ve toplamda 12 kabileden oluşan Prusias ad Hypium kentinin Roma'ya entegre olan ilk topluluklarının *Megaris*, *Thebais*, *Dionysias* ve *Prusias* adı verilen kabileler olduğu bilinmektedir (Tablo 2.1'de sunulmuştur)²⁰⁶. Öyle ki İ.Ö.74 yılında Bithynia, Roma Cumhuriyetine miras kaldığında kent, adı geçen dört kabileden oluşmaktaydı²⁰⁷. Megaris, Thebais ve Dionysias kabilelerinin Prusias ad Hypium'un kuruluşuna gidecek kadar eski oldukları ve Megaris ile Thebais kabilelerinin kent nüfusunun önemli bir kısmını teşkil ettiği de bazı araştırmacılar tarafından belirtilmiştir²⁰⁸.

Yukarıda da söz edildiği gibi Hellenistik dönemde Prusias adını alan Kieros kentinde yaşayan yerel halkın Grek kökenlerini korumak için Megaris, Thebais ve Dionysias adlarını kendi kabilelerine verdikleri düşünülmektedir²⁰⁹. Ameling'e göre, Thebais ve Dionysias adlı kabile adları Herakleia'dan gelen Boetialılar tarafından taşınmıştır²¹⁰. Tüm bu bilgiler, kentin Grek koloni çağında kurulduğu fikrini de doğrulamaktadır. Prusias kentinde bir kabileye adını veren Dionysias adının kökeni tartışmalıdır. Dörner'e göre, Dionysias adı Bithynia takvim tanrısı Dionysias'tan

²⁰⁴Magie, *RRAM I*, 340; Dörner, *RE XXIII*, 1136; *NPau* 10, 491; L.Robert, 1890, **a.g.k.**, 61

²⁰⁵Magie, *RRAM I*, 331; Fernoux, *Bithynie*, 122; Memnon, 41.1. Memnon, bu konuları anlattığı eserinin XLI(41) 2.bölümünde anlattığı olayda yer adlarında bazı hatalar bulunmaktadır. Legatus Triarius'un Prusa ad Olmypos'u aldıktan sonra deniz kıyısındaki Prusias'a geldiği (Prusias ad Mare), efsanelere konu olan bu yerin önceki adının Kieros olduğunu ve Triarius'un kente kolayca kabul edildiğini belirtir. Deniz kıyısında olan ve Prusa ad Olympium'a yakın olan kentin önceki adı Kios olan Prusias ad Mare'dir. Buradaki yanlışlığın nedeni eserin edisyonunda yaşanan bir problem olmalıdır.

²⁰⁶*IK* 27, 25; Rollas, 1967, **a.g.k.**, 6; Dörner, *RE XXIII*, 1137; Mendel, *BCH* 25. 62-68; Perrot, *Expl.*, 34, 38; Mendel, 1901, **a.g.m.**, 63-64, 67-68; Cohen, 1995, **a.g.k.**, 406; Marek, 2003, **a.g.k.**, 80; Debord, 1998, *REA.T.100*, 154; Zeyrek, 2005, **a.g.k.**, 13

²⁰⁷Rollas, 1967, **a.g.k.**, 6

²⁰⁸Burstein, 1976, **a.g.k.**, 21

²⁰⁹Debord, 1998, *REA* 100, 146

²¹⁰*IK* 27, 2; Debord, 1998, *REA* 100, 146

gelmiştir²¹¹. Ameling, Dionysios'un bir inanca göre Thebes'de doğduğunu, bu ismin de Thebai kolonistlerince verildiğini belirtir²¹². Bir diğer görüş ise Boetia ve kuzey Yunanistan halklarından oluşan bir koloninin, Boetia'da yaygın şekilde tapınım gören tanrı Dionysios'a adanmak için üçüncü kabileye bu adı verdiğidir²¹³. Kente de adını veren Kral Prusias ile (kurucu kültü nedeniyle) aynı adı taşıyan Prusias kabilesinin Thrako-Bithynialılar'dan, diğer kabilelerin ise kentin önceki sahibi olan Greklerden oluştuğu düşünülmektedir²¹⁴. Buna karşın kent halkının büyük kısmının Grek kökenli olduğunun bilinmesi, Prusias kabilesinin Kral Prusias ile etnik bir yakınlık kurmak yerine, onunla manevi bir bağ kurma çabasının sonucu olarak bu adı aldığı düşüncesini doğrulamaktadır.

3.3.Bir İmparatorluk kenti olarak Prusias ad Hypium

İlk kez Hellenistik dönemin çalkantılı politik yaşamı içerisinde kendini göstermeye başlayan Prusias ad Hypium kentine dair bilgilerimizin büyük çoğunluğu Roma İmparatorluk dönemine aittir. Roma İmparatorluk döneminde kentin tanınırlığının artması, şehrin yöneticilerinin bölgede ön plana çıkması gibi unsurlar, Prusias ad Hypium kentinin tam anlamıyla bir imparatorluk kenti olduğunu göstermektedir. Kentteki yazıtların ve sikkelerin hemen hepsi Roma İmparatorluk dönemine tarihlendirildiği için²¹⁵ ve İtali-Latin kökenli yöneticilerin imparatorluk dönemiyle birlikte bölgeyi iskân etmeleri bu fikri güçlendirmektedir²¹⁶.

Kentteki Roma egemenliği Cumhuriyet'in sonlarına doğru, İ.Ö.74/72 yılında başlamış ve Roma İmparatorluğunun çöküşüne kadar kesintisiz devam etmiştir. Hellenistik dönemde Prousius (Prusias) pros Hypio veya Prusias adıyla anılan kent, Roma egemenliğiyle birlikte Latince Prusias ad Hypium adıyla anılmıştır²¹⁷. İ.Ö.63/62 yılına tarihlenen ve *Lex Pompeia* adıyla bilinen Pompeius'un düzenlemelerine göre, Prusias kenti 12 Bithynia şehri arasında gösterilmiştir²¹⁸. Şehrin bilinen en erken tarihli

²¹¹Dörner, *RE XXIII*, 1137

²¹²*IK* 27, 25

²¹³Burstein, 1976, **a.g.k.**, 21

²¹⁴Cohen, 1995, **a.g.k.**, 406

²¹⁵Kentte İmparator adı geçen yazıtlar, Tiberius, Nerva, Trajanus, Hadrianus, Antoninus Pius, Commodus, Septimius Severus, Caracalla, Elagabalus, Severus Alexander ve Philippus Arabs ve oğlu Philip dönemine tarihlendirilmektedir. Bkz. *IK* 27, 253-254

²¹⁶Fernoux, *Bithynie*, 154-166

²¹⁷Grekte "ov" harfleri yan yana geldiğinde "u" sesi verir ve Latin harflerindeki karşılığı da u harfidir. Bu nedenle Prousius kelimesi de Prusias şeklinde okunmalıdır. Bkz.*LSJ*, 1266,

²¹⁸*NPau* 10, 491; Marek, 2003, **a.g.k.**, 63

sikkesi, M.Plancius Varus'un valiliği (*pro praetore provinciae Ponti et Bithyniae*) ve İmparator Titus Flavius Vespasianus dönemine (69/79) aittir²¹⁹. Bu bilgidен hareketle Prusias ad Hypium kentinin ekonomik ve siyasi anlamda güç kazandığı dönemi, Vespasianus dönemiyle başlatmamız mümkün gözükmeştir. Bölgedeki diğer kentlerin sikkeleri ve yazıtları incelendiğinde Marcus Plancius Varus'un propretorlүğü ve M.Salvidenus Asprenas'ın proconsullүğü sırasında, başta Prusias ad Hypium olmak üzere Bithynia kentlerinin ekonomik açıdan rehafa kavuştuğı gözlemlenmektedir²²⁰. Bunun yanında kentte İmparator Domitian adına basılmış sikkelerin de olması ve Flavius hanedanıyla birlikte Prusias ad Hypium kentinin refah içine girdiğı anlaşılmaktadır. Bu dönemde ciddi anlamda organize olduğı anlaşılan Bithynia Birliğı'nin (κοινὸν βίθυνια) de kentlerin ekonomik anlamda gelişmesine katkı sağladığı düşünülebilir.

Prusias ad Hypium kentiyle ilgili olarak önemli sayılabilecek bir başka konu da, Homonoia adı verilen aynı fikirde olmak anlamına gelen kent birliğidir. Domitian dönemine tarihlendirilen sikke arka yüzünde geçen OMONIA ile Nestor adına dikilen bir yazıtta geçen óμυνία (Birleşme/Birlik) kelimelerinin birbirini doğrulaması nedeniyle kentte İ.S.I.yüzyılda bir birlik olduğı düşünülmektedir. Söz konusu birliğin şehirlerarasında olabileceğı gibi halk ve zenginler arasında da (Bule ve Demos) olabileceğı düşünölmekteyken sonraki araştırmalarda bu kelimenin kabileler (phyleler) arasındaki birliğı (οί ήμεμένοι τής óμυνίας εϊς τήν άρχήν αύτοϋ φύλαρχοι) açıklamak için kullanıldığını göstermektedir²²¹. Dörner ve A.Köerte'nin M.S. II yüzyılda kentte bir birliğin varlığının olduğunu ileri sürmeleri, kentteki birliğin bozulmadığını da göstermektedir²²².

Yine neredeyse tamamı İmparatorluk dönemine tarihlendirilen Prusias ad Hypium kenti yazıtlarında ve otonom kent sikkeleri üzerinde geçen kentin etnik isimlendirmesi (*ethnikon*), Roma egemenliğı sonrasında çeşitlilik göstermektedir. Filolojik kaynaklar, epigrafik belgeler ve nümizmatik buluntularda, genel olarak "Prusias, Prusiaslı ve

²¹⁹IK 27, 4

²²⁰M.Plancius Varus'un valiliğı sırasında basılan sikkeler için bkz. Remy, 1989, **a.g.k.**, 32-36

²²¹IK 27, 24; K. Doğancı (2007). *Roma Principatus Dönemi (M.Ö 27- MS.284) Bithynia eyalet valileri (Prosopografik bir inceleme)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, s.142

²²²Taşlıklioğlu, 1955, **a.g.m.**, 90

Hypios Nehri kıyısındaki Prusias” anlamlarının çıkarıldığı isimlendirmeler şu şekildedir: “Προυσιάς”, “Προυσεῖς”, “Προυσιάδος”, “Πλουσιάδος”, “ΠΡΟΥΣΙΕΩΝ”, “ΠΡΟΥΣΕΙΩΝ ΠΡΟΣ ΥΠΙΩ”, “ΠΡΟΥΣΙΕΙΣ”, “Προυσιάς πρὸς Ὑπίω”, “Προυσιεῖς ἀπο Ὑπίου” ve “Προυσιεὺς ἀπὸ Ὑπίου”. Bunlara ek olarak latince yazıtlarda gördüğümüz diğer isimlendirmeler ise “Prusienses ab Hypio, Civitatem Prusiada” şeklinde olmuştur²²³. 1684 yılına tarihlenen *Nummi antiqui* ve 1732 yılına tarihlenen *Notitia orbis antiqui: sive geographia plenior* adlı eserlerde yazılana göre; günümüze ulaşmayan ya da mevcut sikke koleksiyonları içerisinde yer almayan İmparator Macrinus dönemine (217/218) tarihlenen bir sikke üzerinde ise MHTP. ΠΡΟCΙΕΩΝ ΠΡΟC ΥΠΙΩ yani “Metropolis Prusias ad Hypium” yazdığı belirtilmektedir²²⁴. Günümüze ulaşmadığı düşünülen bu sikkenin yanlış okunmuş olabileceği de göz ardı edilmemelidir. Kentin şimdilik bilinen tek ünvanı ἡ λαμπροτάτη Προυσιέων πόλις yani “Prusialıların pek ünlü kenti”dir²²⁵.

Yukarıda da değinildiği üzere kentte bir takım kabileler yer almaktadır. Yazıtlar incelendiğinde bu kabilelerin çeşitli tanrı, kişi veya kent adıyla anıldığı görülmektedir. Prusias ad Hypium kentinde ele geçirilmiş olan yazıtlar incelendiğinde imparator ve imparatoriçe isimleri nedeniyle Prusias kentini oluşturan kabilelerin tarihsel olarak şu sırayı izlediği düşünülmektedir; İlk dört kabile, kentin en eski halkları ve kurucuları (kolonistler) olan *Megarıs*, *Thebais*, *Dionysias*, *Prusias*’tır²²⁶. Roma İmparatorluğu ile kentin nüfusunun artması sonucunda Julius-Claudius hanedanlığı dönemine (İ.Ö.27-İ.S.68) tarihlenen kabileler *Germanike*, *Tiberiane*, *Iuliane* (*Julius*) ve *Sebastene* (*Augustus*) adlarını almıştır²²⁷. Germanike adında bir kabile olmasının ana nedeni İ.S.18-19’da *Bithynia et Pontus* eyaletini ziyaret ettiği bilinen Germanicus olmalıdır. Kentteki kabilelerden Iuliane, adını Julius hanedanından, Sebastiane, Augustus’tan ve Tiberiane ise Augustus’un ardılı olan İmparator Tiberius’tan almaktadır²²⁸. Şehrin son dört kabilesi yani *Hadriane*, *Sabiniane*, *Antoniane*, *Faustiniane*, Nerva-Antoninler dönemine (İ.S.96-192) tarihlendirilmektedir²²⁹. Herhangi bir önem veya nüfus sırasına

²²³Dörner; *RE* XXIII, 1132-1134; Ramsay, 1960, **a.g.k.**, 195; Cohen, 1965, **a.g.k.**, 446; Lenger, 1996, **a.g.k.**, 11 vd.

²²⁴J.Harduini, 1684, **a.g.k.**, 411; C.Cellarius, 1732, **a.g.k.**, 258

²²⁵Bkz. Testimonia, Epigrafik Belgeler EB.35

²²⁶Dörner, *RE* XXIII, 1137

²²⁷Ameling’e göre, Prusias ad Hypium kentinin ilk genişlemesi Tiberius dönemine rastlamaktadır. *IK* 27, 26; Dörner, *RE* XXIII, 1138

²²⁸Kentte adına onurlandırma yazıtı dikilmiş olan P.Aelius Octavianus Tyrannos’un ailesinin imparator Augustus döneminde, Domitii olarak bilinen ailenin ilk bireyleri de yine söz konusu dönemde (Principatus) Roma vatandaşlığı almış olabileceği düşünülmektedir. Bkz. Fernoux, *Bithynie*, 223

²²⁹*IK* 27, 25; Debord, 1998, *REA*, T.100, 154

mı göre sıralandığını bilmediğimiz söz konu phyle adları yazıtlar üzerinde şu sırayı izlemektedir: Sebastene (Σεβαστηνή), Thebais (Θηβαῖς), Germanike (Γερμανική), Sabiniane (Σαβεινιανή), Faustiniiane (Φαυστινιανή), Dionysias (Διονυσιάς), Tiberiane (Τιβεριανή), Prusias (Προυσιάς), Hadriane (Ἀδριανή), Megaris (Μεγαρίς), Iuliane (Ιουλιανή) ve son olarak Antoniane (Ἀντωνιανή).(Bkz. Tablo 2.1.)

Tablo 2.1. Prusias ad Hypium Kentini Oluşturan Kabileler (I.ve III. Yüzyıllar Arasında)

Prusias ad Hypium Kentini oluşturan kabileler (<i>Phylai</i>)	
φυλὴ Σεβαστηνῇ (Sebastene Kabilesi)	φυλὴ Θηβαῖς (Thebais Kabilesi)
φυλὴ Γερμανικῇ (Germanike Kabilesi)	φυλὴ Σαβεινιανῇ (Sabiniane Kabilesi)
φυλὴ Τιβεριανῇ (Tiberiane Kabilesi)	φυλὴ Προυσιάς (Prusias Kabilesi)
φυλὴ Ἀδριανῇ (Hadriane Kabilesi)	φυλὴ Διονυσιάς (Dionysias Kabilesi)
φυλὴ Μεγαρίς (Megaris Kabilesi)	φυλὴ Ἰουλιανῇ (Iuliane Kabilesi)
φυλὴ Ἀντωνιανῇ (Antoniane Kabilesi)	φυλὴ Φαυστινιανῇ (Faustiniiane Kabilesi)

Hadriane ve Sabiniane kabilelerinin adlarını imparator Hadrianus (117-138) ve eşi Sabina'dan, diğer iki kabilenin ise, sonraki imparator Antoninus Pius (138-161) ve onun eşi Faustina'dan aldığı düşünülmektedir. Burada görüldüğü gibi İmparatorluğun altın çağı olan II.yüzyıl sonları ve III.yüzyıl başlarında pek çok kentte olduğu gibi Prusias ad Hypium kentinde de ekonomik refaha bağlı olarak nüfus artmıştır.²³⁰. II.yüzyıl itibariyle nüfusun büyük oranda karıştığı da görülmektedir. Epigrafik belgelerde veya arkeolojik buluntularda bu kabilelerin hangi bölgelerde oturduğuna dair bir bilgi bulunmamaktadır. Kentte Latin, Thrak, Grek ve yerli halklar dışında, Galat kökenli isimlere (*Prusiaslı Galat [.]lpos*) de rastlanmış olması, her ne kadar baskın bir Grek kültürü olsa da, bu yerin olasılıkla kozmopolit yapısını göstermektedir²³¹.

²³⁰Debord, 1998, *REA*, T.100, 154; Rollas, 1967, *a.g.k.*, 6; Yavuz, 2014, *a.g.k.*, 383

²³¹*IK* 27, T27; Mitchell, 1995, *a.g.k.*, 52, Harita 4a

Bunun yanında II. yüzyıla tarihlenen bazı yazıtlar üzerinde görülebilen Prusias ve Germanike kabilelerinden olan ve söz konusu onurlandırma yazıtlarında adları geçen *Aur. Selevkos Iulianus* ve *Antiokhianus oğlu Agathopos'un* Selevkos hanedanlığı ile bir bağlantısı olduğu düşünülebilir²³². Bu örnekten hareketle; Roma'nın Anadolu'ya ilgisini arttırdığı ve Bithynia ile Selevkos'ların en önemli rakibi olan Pergamon krallığını desteklediği dönemde, Bithynia Krallığı da Selevkoslarla ilişkilerini geliştirmişlerdir²³³. Selevkos hanedanının üyelerine iyi ilişkiler kurdukları Bithynia Krallığı içerisinde yaşama hakkı verilmiş olabilir ve en eski kabilelerden olan Prusias kabilesinden bu adı taşıyan bir kişinin çıktığı düşünülebilir.

Bithynia birliğinde yer aldığı için Trajanus döneminde de önemli bir kent olduğu düşünülen Prusias ad Hypium kentini, Roma egemenliğine geçtikten sonra ziyaret eden ilk imparator Hadrianus'tur²³⁴. Eşi Vibia Sabina ile kente gelen, Trajan evlatlığı ve varisi olan Hadrianus'un Nikomedia ve Nikaia kentlerini vuran depremi görmek ve halka moral vermek için bölgeye geldiği, bu sırada Prusias ad Hypium kentinden iki kabilenin de Hadrianus ve eşini kente davet ettiği, böylece İmparatorluk ailesinin Prusias ad Hypium'a geldiği anlaşılmaktadır²³⁵.

İmparatorun şehrin kurucusu yani ktistes (κτίστης)'i olarak kabul edildiği ve iki kabilenin adlarının, İmparator ve karısının adlarına göre (Hadriane ve Sabiniane) belirlendiği görülmektedir²³⁶. Böylelikle İmparator ve eşini kente davet eden kabilelere *Hadriane* ve *Sabiniane* adları verilerek onurlandırmışlardır²³⁷.

Kimi araştırmacılara göre, Hadrianus karısı Sabina ile birlikte 124 yılında kenti ziyaret etmiştir²³⁸. Fakat bize göre bu yıl 125'ten sonra ve 128/129 yılından da önce olmalıdır. Çünkü Hadrianus batıdan doğuya, oradan da güneye yani Mısır'a doğru

²³²IK 27, No.2; No.4

²³³C.Habicht (2006). *Hellenistic Monarchies*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, s.12

²³⁴IK 27, 8; John Boyle'a göre, Genç Plinius adıyla bilinen Gaius Plinius Caecilius Secundus (İ.S.61-İ.S.113), Bithynia valiliği sırasında Prusa, Nikaia, Nikomedia, Prusias, Klaudiopolis, Amastris, Sinope ve Amisos kentlerini dolaşmıştır. Bkz. Plinius(1751). *The Letters of Pliny the Younger: With Observations on Each Letter* (Çev: J.Boyle). Vol.2, London: J. Bettenham for P. Vaillant, s.323-324

²³⁵Magie, *RRAM I*, 614; Söz konusu depremin Prusias kentini nasıl etkilediği tam olarak bilinmese de, kentte ayakta kalmış olan mimari unsurların azlığı, kentin yıkıma neden olan bir olay (deprem, savaş veya yangın) yaşadığı fikrini kuvvetlendirmektedir.

²³⁶Dörner, *RE XXIII,I* 1136

²³⁷Dörner, *RE XXIII,I*, 1136; Lenger, 1997, **a.g.k.**, 4; Bunun yanında İmparator Hadrianus'un ziyaret ettiğini bildiğimiz Nikomedia ve Bithynion/Claudiopolis kentlerinde de Hadriane adında kabile bulunmaktadır. Marek, 2003, **a.g.k.**, 80

²³⁸Dörner, *RE XXIII,I*, 1136; Zeyrek, 2005, **a.g.k.**, 32; Lenger,1997, **a.g.k.**, 4

hareket ettiği göz önüne alınırsa, 122'den sonra Yunanistan'da iki yıl kalmıştır²³⁹. 124/125 kışını Byzantion'da (yada Nikomedia'da) geçirmiştir²⁴⁰. Sevgilisi olan Bithynion'lu Antinous'un, Nil Nehri'nde boğulma olayı için de 130 tarihi verilmektedir²⁴¹. Buna göre, Hadrianus'un, Prusias'ta 125-129 (muhtemelen 126/128 arası) yılları arasında olduğu fikri ağırlık kazanmaktadır.

Bölge tarihi açısından önemli bir olay da yine Nikomedia kentinin merkez olduğu 180-192 tarihleri arasında meydana gelen depremdir. İmparator Commodus döneminde meydana gelen ve Nikomedia'dan Sakarya Nehri'ne kadar etkili olan bu deprem tanrısal gazap olarak adlandırılmıştır²⁴². Prusias ad Hypium kentinin de bu depremden etkilenmiş olabileceği düşünülmektedir. Kentteki yoksulluk, kıtlık gibi durumların nedenlerinden biri de bu deprem olabilir.

Roma İmparatorluğu kadar Bithynia bölgesini de yakından ilgilendiren en önemli olay, 193 yılında meydana gelen iç savaştır²⁴³. Beş İmparator yılı olarak bilinen dönemde; Pertinax, Didus Julianus, Niger, Albinus ve Septimius Severus'un Roma İmparatoru olmak için birbirleriyle olan mücadele etmişlerdir. İmparatorluk için en güçlü iki aday olan Pescennius Niger ve Septimius Severus'un savaşları Bithynia'ya sıçramıştır²⁴⁴. Savaşın sonunda meşru imparator olarak kabul edilen Septimius Severus, daha sonraları çokça karşılaşılabilecek olan asker imparatorların da ilki olmuştur²⁴⁵.

Prusias ad Hypium'un tüm İmparatorluğu ve Bithynia'yı etkisi altına alan Pescennius Niger ve Septimius Severus arasındaki iç savaştan büyük oranda etkilendiği düşünülse de, kentin en zengin günlerini söz konusu olayların yaşandığı dönemde devam ettirdiği anlaşılmaktadır²⁴⁶. Bithynia bölgesinde Kyzikos'ta başlayan savaş, daha sonra Nikaia'ya sıçramıştır ve bu durum, bölge kentlerini büyük oranda olumsuz etkilemiştir²⁴⁷. Prusias ad Hypium'un söz konusu mücadelede hangi tarafı tuttuğu tam olarak bilinmese de, Septimius Severus'un Prusias ad Hypium'da konaklaması, sikke önyüzlerinde imparatorun görülmesi, *Neos Helios* (Yeni Helios/Güneş) ve Commodus'a

²³⁹Howatson, 2013, **a.g.k.**, 358

²⁴⁰M.F.Yavuz (2014), Byzantion: Byzas'tan Constantinus'a Antik İstanbul ve Antik Edebi Kaynaklar, İstanbul: Suna ve İnan Kıraç Vakfı İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, s.363

²⁴¹Howatson, 2013, **a.g.k.**, 358

²⁴²S.Şahin (2013), Antik Kaynaklar Işığında Tarihte Bithynia Depremleri, *Akron 7. Eskiçağ Yazıları* 5, s 3-4.

²⁴³IK 27, 16

²⁴⁴CAH 12, 2-5

²⁴⁵V.Diakov, S.Kovalev(2008). *İlkçağ Tarihi-2 Roma* (Çev.Ö.İnce). İstanbul: Yordam Yayınları, s.305

²⁴⁶Kentin sikkeleri ve yazıtların yoğunlaştığı dönemlere dikkat edildiğinde, kentin en zengin dönemlerini Antonius Pius (138-161) ve Septimius Severus (193-211) arasındaki dönemde yaşadığı anlaşılmaktadır. *IK* 27, 8,16

²⁴⁷Brandis, RE III, I, 539

ait olan Sarmatia fatihi ünvanıyla onurlandırılması²⁴⁸ ve kentte Severuslar adına penteterik²⁴⁹ bir agonun bulunması gibi durumlar, kentin söz konusu mücadelede Septimius Severus yanında yer aldığını düşündürmektedir. Septimius Severus'un 195/196 ve 202'de Parthia seferi için sefere çıktığında ordusuyla birlikte bölgeye geldiği kesin olarak bilinmektedir²⁵⁰.

Kentten geçen Roma ordusunun yiyecek ihtiyacının yarattığı gıda kıtlığı da kayıtlara geçmiştir²⁵¹. Septimius Severus'la oluşturulan *Annona Militaris*, Roma ordusunun temel ihtiyaç ürünlerinin, ordunun geçtiği güzergâha göre karşılanmasını sağlıyordu²⁵². Severus Hanedanının bir diğer üyesi ve Septimius Severus'un oğlu olan Marcus Aurelius Antoninus (Caracalla) da Parth seferine çıktığı 214/215 yılında, Caracalla'nın evlilik dışı oğlu Elagabalus'un (Heliogabalus)²⁵³ da 218/219 kışını Nikomedia ve çevresindeki şehirlerde geçirdiği bilinmektedir²⁵⁴. Cretia-Flaviopolis sikkelerinde de önyüzde Caracalla, arka yüzde Roma sancağı ve kartalının yer aldığı görülmektedir. Parth seferiyle ilişkili olduğu düşünülen sikke, imparator Caracalla'nın bu kente de gelmiş olabileceğini göstermektedir. Septimius Severus ve Varius Elagabalus gibi Severus hanedanından gelen diğer imparatorların da "Kuzey Yolu" veya "Pontus Yolu" denen bu yolu takip etmiş olabileceği düşünülmektedir. Yukarıda bahsedilen doğu seferi için yola çıkan ve Bithynia'da konaklayan İmparatorlar ve ordularının Nikaia, Prusias ad Hypium gibi Nikomedia'ya yakın kentlere dağıldığı da kaynaklarda geçmektedir²⁵⁵. Görüldüğü üzere, Prusias kenti, II.yy sonu ve III.yy. başından itibaren İmparatorların ordularıyla beraber konakladığı, önemli bir merkez olmuştur. Kentteki epigrafik belgelerin ve sikkelerin pek çoğu Antoninus Pius ve Septimius Severus dönemlerine tarihlendirilmektedir²⁵⁶. Bu açıdan kentin en müreffeh olduğu dönem için de yaklaşık olarak 140-240 yılları önerilebilir.

²⁴⁸W.M.Ramsay'e göre, söz konusu ünvanlardan Neos Helios Septimius Severus'a aittir. Diğer ünvanlar da Commodus'tan aktarılmıştır. Phrygia Bölgesinde yer alan Diokleia kentinde de ele geçirilmiş olan ve bu ünvanların yer aldığı benzer bir yazıt da mevcuttur. Bkz. W.M.Ramsay (1897). *The Cities and Bishoprics of Phrygia*. Oxford: Clarendon Press, s.660, No.615

²⁴⁹Grekçe'de beş yılda bir düzenlenen etkinlikler için kullanılmaktadır.

²⁵⁰Waddington, 1912, **a.g.k.**, 602

²⁵¹*IK* 27, 16-17

²⁵²Magie, *RRAM* I, 547; Mitchell, 1993, **a.g.k.**, 252

²⁵³Asıl adı Varius Avitus Bassus/Bassianus olan Elagabalus'un Suriye-Roma Güneş tanrısı olan El-Gabal'ın rahibi olması nedeniyle bu adı aldığı bilinmektedir. Bkz. *Historia Augusta*, XVII,8

²⁵⁴Waddington, 1912, **a.g.k.**, 602; Mendel, **a.g.m.**, 61; *IK* 27, 16; Dörner, *RE* XXIII, I, 1143; Robert, **a.g.k.**, 128; Rollas'a göre, İmparator Caracalla Part seferine çıktığı 215 yılının nisan ayında şehirden geçmiştir. Bkz. Rollas, 1967, **a.g.k.**, 6

²⁵⁵Güney, 2012, **a.g.k.**, 63

²⁵⁶*IK* 27, 8

Prusias ad Hypium kenti, III.yüzyıl krizi olarak bilinen dönemde varolan istikrarsız yapıdan zarar görmemek için olabildiğince dengeli bir politika izlemiştir. Bu durum en iyi pseudo-otonom kent sikkelerinde gözlemlenebilmektedir. Kent, praetorian muhafızlarının desteğiyle imparator ilan edilen Maximinus Thrax ve oğlu Caesar Maximus adına imparatoru kutlar şekilde çeşitli sikkeler basarken, bu imparatorun yerine III.Gordian'ın geçmesiyle birlikte Maximinus Thrax yanlısı politikayı terkederek, yeni imparator için sikke basımına geçmiştir (Bkz. Testimonia NB 10). Bu dönem kentin yöneticileri ve kabile liderlerinin önce çıkardıkları bir başka politika da, kuruluş efsanesini canlı tutmaya çalışmaktır. Maximinus Thrax, Maximus ve III.Gordian dönemi sikkelerinin arkayüzünde kentin kurucusu (*oikistes*) da olan kahramana Kieros'a yer verildiği anlaşılmaktadır.

259 yılında Valerianus ve Gallienus'un imparatorlukları dönemine rastlayan, Gotların yağma hareketi Bithynia ve Anadolu tarihi açısından önemli bir olay olarak tarihe geçmiştir. Iordanes'e göre, eski zengin yaşantılarını terk eden Respa, Veduc ve Thruar önderliğinde bölgeye gelen Gotların (ve onların içinde yer alan Heruli, Peukai ve İskitlerin), Heliospontus'tan Asia'ya geçtikten sonra Bithynia eyaletinin kentlerini de (Khalkedon, Nikomedia, Nikaia, Apameia, Kyzikos'u) yağmaladıkları ve pek çok yapıyı yaktıkları, 269 yılında ise, bu yağmalara karşı bir önlem olarak Vali Velleius Macrinus döneminde Nikaia şehir surların onarttığı bilinmektedir²⁵⁷. Iordanes, Got'ların yıkımına uğrayan Khalkedon kentinin sonradan Cornelius Avitus tarafından onarıldığını ve istilanın ardından tekrar eski günlerine dönmüş olsa da, kentteki tahribatın en azından o dönem için hala görülebildiğini söylemektedir²⁵⁸. Yaklaşık on yıl boyunca Bithynia bölgesinde etkisini hissettirdiği anlaşılan söz konusu Got istilasını bölgedeki pek çok kentin savunma önlemleri almasına neden olmuştur²⁵⁹. Prusias ad Hypium kentinde de Gotlardan korunmak amacıyla hızlı bir şekilde yapılan ve kentin batısından güneye ve oradan da doğusuna kadar uzanan bir sur inşa edilmiştir²⁶⁰. Bu surun III. yüzyılda Küçük Asya'ya düzenlenen Got saldırıları nedeniyle yapıldığı düşünülmektedir.

²⁵⁷Iordanes, XX, 107; Kandes, 2008, **a.g.k.**, 49; Brandis, RE III,I, 539; Konropa, 1964, **a.g.k.**, 62; Yavuz, 2014, **a.g.k.**, 382-386; Baz. 2013, **a.g.m.**, 276

²⁵⁸Iordanes, XX, 107

²⁵⁹Iordanes, XX, 107

²⁶⁰Bu surun Roma öncesi dönemde de var olduğu belirtilmektedir. Bkz. Magie, *RRAM I*, 307; J.Nolle(2006). *Bronze Reflexe einer Krise. Deleto paene imperio Romano*(Ed. Klaus- Peter John,Thomas Gerhardt), Stuttgart: Franz Steier Verlag, s.279; Kent surlarına daha sonraki dönemlerde de (Bizans, Osmanlı) eklemeye yapıldığı bilinmektedir .Texier, 1992, **a.g.k.**, 112

Mitchell, Roma surunu II. yüzyılın sonları veya III. yüzyıl başlarına tarihlendirirken²⁶¹, Belke ve Bekker-Nielsen Got saldırısını ve surun inşasını III. yüzyıl ortalarına çekmektedir²⁶².

Doğrudan Got işgaline uğramasa da Karadeniz’de ticaretin ve kent yaşamının bitmesi, Bithynia’daki tüm kentlerin savunma pozisyonuna geçmesi ve ekonomilerinin çökmesi nedeniyle²⁶³, en büyük gelir kaynağı, yani ticaret olmadan ayakta kalmaya çalışan Prusias ad Hypium’un da ekonomik kriz yaşamış olabileceği düşünülmektedir. Ekonomik buhranın asıl sebebi ise, Bithynia eyaletinin çöküşünden daha ağır etki yaratan, Roma İmparatorluğunun küresel ölçekte bir ekonomik çöküş içinde olmasıdır²⁶⁴. Artan nüfusa karşın üretimin yetersiz oluşu, köle nüfusuna dayalı ekonomik yapı, vergilerin arttırılması, iç savaşlar ve sürekli seferlerin yarattığı maddi yük gibi çeşitli sorunlar idari ve sosyal yapıda büyük kırılmalara neden olmuş, bunlar da İmparatorluğun tümünde hissedilen büyük bir ekonomik krizin yaratıcısı olmuştur²⁶⁵. Prusias ad Hypium kentinin pseudo-otonom sikke basımının azalması da ekonomik sorunlardan etkilendiğini göstermektedir. Nitekim III. yüzyıl krizinde, Gallienus’un egemenliği döneminde bu olaylar sonrasında sikke darbının kentte bittiği görülmektedir²⁶⁶.

Hristiyanlaşan Roma dünyasının ekonomik ve siyasi çöküşü sonrası yaşanan idari reformlar neticesinde Doğu Roma İmparatoru II.Theodosius döneminde (408-450), Bithynia ve Pahplagonia bölgelerinden bazı kentleri içine alan *Dioecesis Pontica* bölgesinde *Honorias* adında bir eyalet kurulduğu ve Prusias ad Hypium Herakleia gibi kentlerin de söz konusu eyalet sınırları içinde yer aldığı bilinmektedir (Tablo 2.2.’de sunulmuştur)²⁶⁷.

Yukarıda da değinildiği gibi, IV.yy.’dan itibaren Doğu Roma Egemenliğindeki Honorias Eyaletinde yer alan beş kentten birinin Prusias ad Hypium²⁶⁸, köyler arasında da Roma döneminden kalan emporionlar, Dia, Lilaos ve Elaios’un sayılması, bu

²⁶¹Mitchell, 1995, **a.g.k.**, 88

²⁶²Bekker-Nielsen, 2008, **a.g.k.**, 40; TIB IX, 265

²⁶³Magie, *RRAM I*, 705-707, 1566-1568; Yavuz, 2014, **a.g.k.**, 382-386.

²⁶⁴*IK* 27, 17

²⁶⁵M.I.Finley(2007). *Antik Çağ Ekonomisi* (Çev: H. Erdemir). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s.208-210

²⁶⁶Lenger, 2007, **a.g.k.**, 109; Owens, **a.g.k.**, s.149

²⁶⁷Zeyrek, **a.g.k.**, s.34

²⁶⁸Bizans İmparatorluğuyla birlikte Prusias ad Hypium adı zamanla kullanılmaz olmuş bunun yerine sadece Prusias veya (daha nadir olarak ise) Plousias/Plusias adı kullanılmıştır. Buna karşın Plusias adının erken dönemlerde de kullanılmış olduğunu anlamaktayız. Atina’da ele geçirilmiş olan mezar yazıtı üzerinde *Καίσις Γαίον Πλουσιός* yani Plusias(lı) Gaios oğlu Caesia/Kaesia yazmaktadır. Bu da söz konusu adın kullanımının olduğunu gösterir. Bkz. *IK* 27, 211, No. T20.

bölgenin Doğu Roma veya diğer adıyla Bizans egemenliğinde de yaşamını devam ettirdiğini göstermektedir²⁶⁹. Prusias ad Hypium'un IV. yüzyılda Honorias eyaleti içinde bir piskoposluk merkezi olduğu ve kentin adının da Prusias ya da Plusias şeklinde piskoposluk kayıtlarında geçtiği bilinmektedir²⁷⁰. Çeşitli konsillerde Prusias ad Hypium'u temsil etmiş ve kentin piskoposluğunu üstlenmiş olduğu bilinen isimler arasında Nikaia Konsili'ne katılan Georgios²⁷¹, Khalkedon Konsili'ne katılan Olympios²⁷² ile diğer konsillere ve dini oturumlara katılan Teophilos, Contantinus, Leon ve İkona kırıcıların (İkonaklast) zulmüne uğradığı ve şehit (*martyr*) edildiği bilinen Piskopos itirafçı (günah çıkarıcı) Aziz Paulos sayılabilir²⁷³.

Tablo 2.2 Hristiyanlık Kaynaklarına Göre Honorias Eyaleti

	<i>Hierocles</i>	<i>Justinian</i>	<i>Notitiae</i>	<i>Chalc.</i>
1. Claudiopolis	1	+	M	+
2. Prusias	2	+	3	+
3. Heraclea	3	+	2	+
4. Tieum	4	+	4	+
5. Creteia	5	+	5	+
6. Hadrianopolis	6	+	6	+

Kaynak: A.H.M.Jones, 1998, s.525

Bunun yanında kentte ele geçirilen iki yazıttan (*decanus numeri scutariorum Valerius Titianus* ve *σκοιταρίος Κλαύδιος* şeklinde geçen) hareketle Doğu Roma egemenliğinde IV. veya V. yüzyıldan itibaren *scutariorum* adı verilen askerlerin bağlı olduğu *Scholae Palatinae* (*Palatina Okulu/Birliği*) adlı askeri örgütlenmenin Prusias ad Hypium kentinde de olduğu anlaşılmaktadır²⁷⁴. Söz konusu atlı askeri birlik, III.

²⁶⁹NPau10, 492; Drakoulis, 2012, **a.g.k.**, 85; TIB IX, Elaios için, 193, Lilaos için, 248, Dia için, 189-190

²⁷⁰Drakoulis, 2012, **a.g.k.**, s.80; Sevin, 2007, **a.g.k.**, 39; Rollas, 1967, **a.g.k.**, 6

²⁷¹Bernardi Ferrero, Prusias ad Hypium kentini, Nikaia konsilinde temsil eden din adamının Hesychius (Hesychios) olduğunu belirtmektedir. Fakat konsil kayıtları incelendiğinde Hescyhius'un Prusa kentinin temsilcisi olarak katıldığı görülmektedir. Bkz. Testimonia F1.29

²⁷²451 yılındaki Khalkedon konsiline katıldığı bilinen Prusias kentinin piskoposu Olympios'a eşlik eden papaz Modestus'un, konsil kararlarını piskopos adına imzaladığı ve Alexandria Patriği Kıpti Ortodoks kilisesinin kurucusu Dioscorus'un görevden alınmasını isteyenler arasında olduğu anlaşılmaktadır. Bkz. R.Price and M.Gaddis(2005). *The Acts of the Council of Chalcedon*. Vol.II, Liverpool: Liverpool University Press, s.99

²⁷³Dörner, RE XXIII, I, 1148; Rollas, 1967, **a.g.k.**, 6; TIB IX, 265; IK 27, 222-226

²⁷⁴IK 27, No.101, No.95; M. P. Speidel(1985). The Master of the Dragon Standards and the Golden Torc: An Inscription from Prusias and Prudentius' Peristephanon. *Transactions of the American Philological Association* (1974-), 115, s.284; TIB IX, 265

Constantinus tarafından *Praetorian* muhafızları içinde yer alan *Equites singulares Augusti* adı verilen birim yerine kurulmuştur²⁷⁵.

3.4. Geç Antik Çağ'da Prusias ad Hypium Kenti

Grant, V.yüzyıla girilirken, Prusias ad Hypium kentinin hala refah içinde yaşadığını belirtse de, bu görüşü öne sürerken neleri refah ve zenginlik göstergesi olarak ele aldığını açıklamamıştır²⁷⁶. Prusias kenti, bu dönemde ekonomik refahı yakalamamış olsa bile, Konsil kayıtlarında daima yer alan bir kent olması sebebiyle bölgedeki önemini kaybetmediği anlaşılmaktadır. Sonuç olarak, Got istilasası ile kaotik bir dönem yaşayan Bithynia coğrafyası, Prusias ad Hypium kentinin de ekonomik darboğaza girmesine neden olmuş fakat bu sürecin atlatılması sonrasında şehir tekrar normal bir yapıya kavuşmuş olmalıdır. VI. yy'da Justinian egemenliği (527-565) döneminde, Honorias Eyaletini kurmak için Bithynia'dan alınan Prusias (Plusias), Herakleia ve Claudiopolis'in tekrar eski eyalete bağlanmasının gereksiz olduğu düşünülerek, söz konusu kentler Paphlagonia'ya bağlı kalacak şekilde bırakılmıştır²⁷⁷.

VI.yüzyıldan IX.yüzyıla kadarki süreçte, kent adına herhangi bir kaynakta (Kilise kayıtları dışında) rastlanmayışının temel nedeni olarak tüm Anadolu'yu etkisi altına alan Arap akınları gösterilebilir. Öyle ki, Arapların bu dönemde Doğu Roma İmparatorluğunun başkentine kadar geldiği de bilinmektedir. Anadolu'nun pek çok şehrini etkilemiş olduğu düşünülen akınlardan, Prusias ad Hypium kenti de etkilenmiş olmalıdır.

Kent, Ortaçağ denilen süreçte de varlığını sürdürmüştür. Nitekim kente dair bu dönemdeki en önemli bilginiz Doğu Roma İmparatorluğu altında kurulduğu bilinen bir manastırdır. Paphlagonia ile Galatya bölgelerinin büyük bir kısmını içine alan Boukellarion Themasında (*θέμα Βουκελλαρίων*) yer alan Prusias ad Hypium kentinin yakınlarında *Xerolimne* adı verilen bir manastır ile ondan daha büyük boyutta olan bir başka manastırın varlığı kaynaklarda geçmektedir²⁷⁸. Aziz Michael Maleinos'un 921

²⁷⁵M.P.Speidel (1997). *Riding for Caesar: The Roman Emperor's Horse Guard*. Massachusetts: Harvard University Press, s.59

²⁷⁶M.Grant(2000). *Roma'dan Bizans'a* (Çev: Z. Zühre İlkelen). İstanbul, Homer Kitabevi, s.2

²⁷⁷Ramsay, 1960, **a.g.k.**, 352; Kandes, 2008, **a.g.k.**, 67

²⁷⁸R. Janin (1975). *Les églises et les monastères des grands centres byzantins*. Paris: Institut français des études byzantines, s. 116, 176-77; J.B.Bury(1912), *A History of the Eastern Roman Empire from the fall of Irene to the Accession of Basil*, London: Macmillan and Co. Ltd., s.150; (Ed.) A.M. Talbot (1996), *Holy Women of Byzantium: Ten Saints Lives in English Translation*, Washington DC: Dumbarton Oaks Press, s.244; (Ed.) A.Berger (2006) , *Life*

yılında keşiş olarak geldiği ve küçük bir hücresinde (lavra?) çile çektiği Xerolimne Manastırında bir cemaat oluşturduğu, 925 yılında Kyminas dağına giderek, burada büyük bir manastır kurduğu bilinmektedir²⁷⁹. Bir başka Aziz olan Symninos'un da çile çekmek üzere Prusias ad Hypium yakınlarındaki Kyminas dağına geldiği de kaynaklarda geçmektedir²⁸⁰. Belke, Bithynia ve Honorias Eyaletleri arasında kalan Kyminas dağının konumuna ilişkin olarak, Efteni gölünün güneyindeki Elmacık dağını önermektedir²⁸¹.

IX ve XI. Yüzyıl arasında basılmış olan Prusias mühürleri incelendiğinde, “ἐπισκόπῳ Προυσιάδος” yani “Prusias Piskoposu” kelimesi dikkat çekmektedir (Bkz. Testimonia NB 12). Buradan hareketle kentteki kiliselerin ve piskoposların kent yönetiminde ve gündelik yaşamda önemli bir konuma ulaştığını düşünebiliriz. Bizans tarih yazarlarından Khoniates'in Historia adlı eserinde (son olarak) 1206 yılında adı geçen Prusias (Prousius/Plousias) kentinin bu yıllarda okçuluk ve savaşçılığıyla ünlü, savunma görevini üstlenen bir kent konumuna geldiğini ve taht mücadelesinde el değiştiren bir yer olduğunu anlamaktayız²⁸².

Latin istilasası sonrası parçalanan Doğu Roma İmparatorluğunun ardılı olan Nikaia kralı I.Theodore Laskaris (1205–1222) ve Pontus kralı David Komnenos (ykl.1184–1212) arasındaki egemenlik mücadelesinde Prusias kentinden de uzun bir aradan sonra bahsedilmektedir. İlk olarak Nikaia krallığına bağlı olduğu anlaşılan Prusias, Herakleia'ya kadar genişleyen David Komnenos tarafından alınmış fakat bir süre sonra Nikaia Kralı Theodore Laskaris tarafından tekrar ele geçirilmiştir²⁸³. Aynı yıl içerisinde, David Komnenos'un Latinlerin (olasılıkla Cenevizlilerin) verdiği askeri destekle birlikte Sangarios nehri ve çevresinde Laskaris'e bağlı olan yerleşimleri yıktığı, Prusias (Plousias) kentini de cezalandırarak halkının bir kısmını esir aldığı bilinmektedir²⁸⁴. Bundan sonra kente ne olduğu bilinmemesine karşın David'in bu savaşlar sonucunda ölmesiyle kentin tekrar Nikaia Krallığına bağlandığı düşünülmektedir²⁸⁵.

and Works of Saints Gregentios, Archbishop of Taphar, Berlin: De Gruyter GmbH&Co Press, s.37; Talbot'a göre, Xerolimne manastırı da Maleinos tarafından kurulmuştur.Bkz. Talbot, **a.g.k.**, s.282

²⁷⁹Janin, 1975, **a.g.k.**, 176-77; Talbot, 1996, **a.g.k.**, 244; Berger, 2006, **a.g.k.**, 37

²⁸⁰Talbot, 1996, **a.g.k.**, 281

²⁸¹K.Belke (2013). Bithynien historische und geographische beobachtungen zu einer provinz in byzantinischer zeit, in: E. Winter – K. Zimmermann (Hrsg.). *Neue funde und forschungen in Bithynien. Friedrich Karl Dörner zum 100.* Bonn: Geburtstag gewidmet (AMS 69), s.95

²⁸²Khoniates, 351-352

²⁸³Khoniates, 641

²⁸⁴Khoniates, 641

²⁸⁵Komnenos ve Laskaris rekabeti için. Bkz. King, 2015, **a.g.k.**, 128-130

XI. yüzyıldan sonra adı neredeyse unutilan bu kent, XIV.yüzyıl başında Osmanlı'nın bölgede fetih faaliyetlerini arttırması sonucu yeniden ortaya çıkacak ve bir Türk yerleşimi olarak varlığını devam ettirecektir. Bizans egemenliği sonrası önemini kaybederek tarih sahnesinden çekilen Prusias kentinin terkedildiğini, zamanla buraya Eski Bahçe, Eski Bağ daha sonralarıysa Üskübü adı nın verildiğini görmekteyiz.²⁸⁶.

4. PRUSIAS AD HYPIUM KENTİ'NİN MİMARLIK ESERLERİ

4.1.İdari ve Kamusal yapılar

Roma İmparatorluğu döneminde yeni kentlerin kurulmasının yanında, yeniden biçimlendirilen kentler konusunda çeşitli örnekler bulunmaktadır²⁸⁷. Prusias ad Hypium kentinde; Roma egemenliğindeki diğer pek çok Grek polisinde olduğu gibi; halk hamamları, agora ya da kent meydanı, halkın su ihtiyacını karşılamak için yapılmış olan taşıyıcılar, günümüze kadar büyük oranda ayakta kalmış birkaç yapıdan biri olan tiyatro²⁸⁸, kanalizasyon altyapısı, sütunlu cadde, hamam, gymnasium, tapınak ve şehir kapısıyla sur yapılarının varlığı bilinmektedir²⁸⁹. Ayrıca kentin diğer yazıtlarında; *ιερωσίας* (Kutsal Gerusia); *ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος* (Bule ve halk meclisi); *κρίματι τῆς κρατίστης βουλῆς* vb. şekillerde geçen Demos, Gerusia ve Bule'nin varlığı da bilinmektedir²⁹⁰. Bu nedenle söz konusu kurumların işlevini gerçekleştirdiği binalar da şehir içerisinde ve gündelik hayatın merkezi olan yerlerde olmalıdır.

Günümüze fragman halinde ulaşmış olan ve bu nedenle tam olarak okunamayan, fakat üzerindeki kelimelerden anlaşıldığı kadarıyla şehirde düzenleme yapıldığını gösteren yazıt üzerinde geçen *δρυος* kelimesinden hareketle ormanlık alanla alakalı bir düzenleme yapılmış olabileceği düşünülmektedir. Burada akla gelen ilk fikir, kentin kamu arazisi (*γῆ πολιτική*) denilebilecek kısmın kuzeye yani ormanlık alana doğru genişletilebilmiş olacağıdır²⁹¹.

²⁸⁶Rollas, 1967, **a.g.k.**, 7

²⁸⁷Owens, 2000, **a.g.k.**, 142

²⁸⁸Fernoux, bazı kaynaklara göre söz konusu tiyatro'nun amphitiyatro olabileceğini ve bu konuda farklı düşüncelerin olduğunu belirtir. Fernoux, *Bithynie*, 382-383; F.Sear (2006). *Roman Theatres and Architectural Study*. New York: Oxford University Press, s.74 vd.

²⁸⁹Fernoux, *Bithynie*, 381-384; *IK* 27, 12-14; Zeyrek, 2005, **a.g.k.**, 41-44; A.Zuiderhoek (2009). *The Politic Munificence in the Roman Empire*. New York: Cambridge University Press, 160-161,164

²⁹⁰*IK* 27, Bule için No. 22-24, Gerusia, No.25, Bule ve Demos için No. 26, No.27, No. 28; Dörner, *RE* XXIII, 1143

²⁹¹*IK* 27, No.138,

4.1.1.Şehir Surları

Günümüzde Batı Suru'nun bir kısmı ile Güney suru'nun bazı kısımları halen görülebilmektedir (Bkz.Ek 2, 11 a,b, 16, 18). Belke'nin de belirttiği gibi, surlar sadece akropolisi çevrelemektedir²⁹². İmparator Gallienus dönemine tarihlenen şehir kapısından günümüze ulaşan bir parça kalmasa da, kapının Nikaia'daki İstanbul ve Lefke kapı gibi bir geçiş ve çok katlı iki kuleye sahip olduğu düşünülmektedir (EK 43a,b)²⁹³. Gallienus dönemi sikkesinin arka yüzünde yer alan kapı betimlemesi söz konusu fikri desteklemektedir (Bkz. Testimonia NB.11). Sikke üzerinden net olarak anlaşılmasa da kule ve kent kapılarının kemerli veya pseudo-kemerli yapıda olduğu görülmektedir. Akarca'ya göre, bu tip kapıların planlarının gözlük çerçevesine benzemesi nedeniyle bu şekilde adlandırılmaktadır²⁹⁴.

Güney surda yer alan lento yerine kullanılan at betimlemesi olan devşirme malzemesi nedeniyle Atlı Kapı olarak bilinen geçiş ise 19.yüzyıl gezginlerinden Ainsworth'a göre Pelasg ya da Kiklopik tiptedir (EK 1, 16, 17)²⁹⁵. Akropolün kuzey kısmının oldukça sarp olması, doğal bir sınır yaratmıştır ki bu da surun, akropol boyunca Batı, Güney ve Doğu yönünde olduğunu düşündürmektedir²⁹⁶. Buna karşın ileride yapılacak olan kazı çalışmaları, surun kapladığı alana dair daha net bir açıklama getirebilecektir.

4.1.2Agora ve Sütunlu Cadde

Grekçe'de özellikle insanların toplanması anlamına gelen Agora (Forum), daha sonra toplanma yeri, pazar yeri ve/veya Grek şehir merkezi anlamını kazanmıştır²⁹⁷.

Arkeolojik kazıların ve buluntuların yetersizliği nedeniyle, günümüzde herhangi bir şekilde lokalizasyonunu yapamadığımız, buna karşın onurlandırma yazıtların yoğun şekilde bulunduğu akropoliste olduğunu anladığımız Agoranın İmparatorluk döneminde anılmasına neden olacak bazı durumların (inşa, genişletme veya onarım) gerçekleştiğini

²⁹²TIB IX, 265

²⁹³Fernoux, *Bithynie*, 387

²⁹⁴Akarca, 1998, **a.g.k.**, 153; İ.S.1206 yılına tarihlenen Laskaris ve Komnenos mücadelesinde, kentin sürekli işgale uğraması ve ağır yıkıma uğraması nedeniyle surlarda Herakleia Pontika kentinin sur kulelerine yapılmış olan onarım benzeri bir onarım yapıldığı da düşünülebilir Bkz. *IK* 47, 25-26

²⁹⁵Ainsworth, 1842, **a.g.k.**, 31-32

²⁹⁶Pisidia'daki Kremna antik kentinin de yüksek bir alanda kurulmuş olması nedeniyle kuzey tarafında sur duvarı yer almamıştır. Bkz.Akarca, 1998, **a.g.k.**, 78

²⁹⁷M. Howatson(1993). *Oxford Concise Companion to Classical Literature*. New York: Oxford University Press, s.14

kentin yazıtlarından anlamaktayız²⁹⁸. Buna göre; kentteki varlıklı kimselerin maddi destek sağlayarak, agorayı inşa ettirdikleri ya da tamir ettirdikleri görülmektedir. Agoranın yapımının hangi tarihte olduğunu tam olarak bilinmese de 2-3 yy. arasına tarihlenen onarımdan önce muhtemelen çok daha önce yapılmış olmalıdır. Grek kentlerini oluşturan en önemli mimari öğelerden biri olan agoranın yapılış tarihi, kentin kuruluşuna kadar gidebilir.

Kentin soylularından olan M.Iulius Gavinius Sacerdos'un 50.000 denarius vererek agoranın onarılmasına katkıda bulunduğu bilinmektedir²⁹⁹. Bu bilgiden hareketle agora inşasının çok masraflı bir yapı olduğu da anlaşılmaktadır. Bu nedenle Anadolu'daki diğer antik dönem kentleri de düşünüldüğünde, agoranın anıtsal bir yapıda olduğu veya agoraya bağlı olan çeşitli yapıların (stoa, altarlar, heykeller, çeşmeler vb.) mevcut olabileceği olasılık dâhilindedir³⁰⁰.

Ayrıca, yine yazıtlar incelendiğinde genişlik, sokak, meydan vb.gibi anlamlara gelen *πλατεία* (*plateia*) kelimesinden hareketle³⁰¹, kentte sütunlu cadde veya kent meydanı diyebileceğimiz bir yerin olduğu da görülmektedir³⁰². Nezih Fıratlı'nın verdiği bilgilerden hareketle Mellink, Konuralp'ten Akçakoca-Düzce yoluna çıkan hattın güneyinde yapılan sulama kanalının inşası sırasında ortaya çıkan sütunlar, arşitravlar ve kaideler gibi çeşitli mimari buluntuları temel alarak, köprüden antik kente giriş yapılan güzergâh üzerinde sütunlu caddenin olduğunu belirtir³⁰³. Biz de sütunlu cadde için en uygun alanın, pek çok sütun parçasının yer aldığı eski Konuralp Belediye binasının bulunduğu Ali Hamza Sokak adlı yerin olabileceğini düşünmekteyiz. Buna ek olarak Prusias ad Hypium kentinde yer alan onurlandırma yazıtlarının ve bomosların da şehre gelenlerin görebileceği şekilde sütunlu cadde üzerinde yer aldığını düşünmekteyiz.

4.1.3.Tiyatro

Prusias ad Hypium kentinde Principatus döneminde (I.yy'nin ilk yarısında) yapıldığı bilinen Greko-Roman tarzda bir tiyatro mevcuttur (Bkz. EK 3-8, 14, 15, 44)³⁰⁴. Roma İmparatorluk döneminin bölgedeki ilk yapılarından olan tiyatronun,

²⁹⁸IK 27, 13; No.17-No.20

²⁹⁹IK 27, No.20

³⁰⁰Agoraların gelişimi ve mimari özellikleri için Bkz. Owens, 2000, **a.g.k.**, 155-156

³⁰¹IK 27, No.9-No.15

³⁰²IK 27, 13

³⁰³M. Mellink (1974). Archaeology in Asia Minor. *AJArch.*78(2), s.128

³⁰⁴Rollas, 1967, **a.g.k.**, 8; Fernoux, *Bithynie*, 390; Sear, 2006, **a.g.k.**, 74

benzerleri olarak Pompeii'deki Küçük Tiyatro, Knidos Tiyatrosu ve Kilikia'daki Anamur tiyatrosu gösterilmektedir³⁰⁵. R.Sear'a göre; kentteki tiyatronun *Hypocaustum* kısmı tamamen yanmıştır³⁰⁶. Bu bilginin neye dayandırıldığı belli değildir. Tiyatrodan günümüze, analemma duvarları, summa cavea ve scene kısmının bir bölümü kalmıştır. Basamak sayıları nedeniyle tiyatronun olasılıkla 3000 kişi kapasitesinde olduğu düşünülmektedir³⁰⁷. Rollas, oturma sıralarında yer alan aslan pençesi şeklinde motiflerin Aizonai (Çavdarhisar/Kütahya), Aphrodisias (Geyre/Aydın) ve Iasos (Milas/Muğla)'ta olduğu gibi Anadolu'nun diğer kentlerinde de görüldüğünü yazmaktadır³⁰⁸. 2013-2015 yılındaki kazılarda ise tiyatronun her iki tarafında yer alan paradoslar ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca kazılarda ele geçen ve Konuralp müzesinde sergilenen yunus kabartmalı proedria adı verilen oturma sıraları da tiyatroda (veya Gymnasium'da) soylulara ayrılan bir kısım olduğunu göstermesi açısından önemlidir³⁰⁹.

Tiyatroda veya gymnasiumda çeşitli oyunların yanında gladyatör dövüşleri, pankreas adı verilen güreş-boks karışımı bir dövüş oyununun oynadığı anlaşılmaktadır. Aphrodisias'ta bulunmuş olan ve 138-69 yılları arasına tarihlenen bir yazıtta M.Aelius Aurelius Menander adlı bir sporcunun Bithynia'da Nikomedia, Nikaia, Prusias ad Hypium ve Claudiopolis kentlerinde, Galatia'da Ancyra kentinde, Pessinus'ta Beirut'ta, Caesarea Stratonos'ta, Scythopolis'te, Gaza'da, Mopsuestia'da, Suriye Tripolisi'nde ve Arabia Philadelphia'sı gibi onlarca kentte erkekler pankreas oyununu kazandığı yazmaktadır³¹⁰.

4.1.4.Su Kemerleri (Aquaductlar)

Su insanlık tarihinin başlangıcından bu güne kadar yaşamın vazgeçilmez unsurların başında gelmektedir. Haliyle eskiçağ kent yaşamının da vazgeçilmez gereksinimlerinin başından geliyordu. Su kaynağına uzak olan ya da kent nüfusunun artmasıyla suyun yapılara (hamam, çeşme, idari binalar vb.) ulaşmasını sağlamak amacıyla su kemerleri yani aquaductlar yapılmaya başlanmıştır³¹¹. Söz konusu yapının bir örneğine Prusias ad Hypium'da rastlanmaktadır. Günümüzde Kemerkasım olarak

³⁰⁵Rollas, 1967, a.g.k., 8

³⁰⁶Sear, 2006, a.g.k., 359

³⁰⁷Zeyrek, 2005, a.g.k., 42

³⁰⁸Rollas, 1967, a.g.k., 8

³⁰⁹Söz konusu eserler Konuralp Müzesi bahçesinde sergilenmektedir.

³¹⁰IK 27, 205; MAMA 8.421, 86-87

³¹¹Howatson, 2013, a.g.k., 892

bilinen yerde, Prusias ad Hypium kentinin kuzeydoğusunda yer alan ve Roma döneminde yapılan su kemeri görülmektedir (Bkz. EK 12). Aquaductlar, Kemerkasım Köyü olarak bilinen yerden yani günümüzdeki Hasanlar Barajı'nın kurulu olduğu Hypios'un çıkış noktasından Prusias ad Hypium'a su taşıyor olmalıydı.

Germanike ve Sabiniane kabilelerinin onurlandırdığı, iki defa Timetes ve Baş Arkhon olmuş olan P.Domitius Iulianus'a ait olan ve II. yüzyıla tarihlenen bir yazıtta *ὁδὸν τῇ πόλει εἰσαγαγόντα*³¹² yani şehre su getirmiş olan şeklinde bir cümle geçmektedir. Domitius Iulianus'un yöneticiliği sırasında şehre temiz su getirmiş olmasına karşın, 12 phyle'den sadece ikisinin onurlandırması sıra dışı bir durum olarak gözükmektedir. Bu dönemde kabileler arasında partileşme olduğu ya da harcamaları sadece bu phylelerin üstlenmiş olduğu düşünülebilir. Rollas'a göre, Konuralp su kemeri olarak bilinen ve 11 istinat ayağı görülen su tesisatı su kemeri olmayıp, muhtemelen üstünden geçen ahşap su kanalını taşıyan bir yapıdır (Bkz. EK 9, 13)³¹³. Ayrıca, Rollas, söz konusu yapının Osmanlı döneminde moloz taştan yapıldığını söylemektedir³¹⁴. Yapının Osmanlı döneminde onarılmış olmasına karşın, Roma dönemi yapısı olduğu bilinmektedir. Howatson da, su ileten yapılar kemerli ise bunlara su kemeri denilebileceğini, diğer türdekilerin ise su yolu olduğunu belirtmektedir³¹⁵. Bize göre, her iki yapı Roma döneminde inşa edilmiş fakat sonraki yıllarda çeşitli onarımlar nedeniyle orjinalliklerini yitirmiştir. Su kemerlerine ek olarak kentte kirli suyun tahliyesi için kanalizasyon yapımının da kentin baş Arkhonların olan ve kentte pek çok imar faaliyetinde bulunan G.Sacerdos tarafından üstlenildiği anlaşılmaktadır. Söz konusu kanalizasyon hattının nerelerden geçtiğine ilişkin elimizde bir veri bulunmamaktadır³¹⁶.

4.1.5.Domitius Hamamı ve Gymnasium

Kentte ele geçirilmiş olan bir yazıttan ve antik kent içinde görülebilen yapı kalıntılarından hareketle, Prusias ad Hypium kentinde de Septimus Severus'un hükümdarlığı döneminde M.Iulius Gavinius Sacerdos'un desteğiyle onarılan ve adının "*Domitius Hamam'ı (balaneia)*" (*τοῦ Δομιτείου βαλανείου*) olduğunu anladığımız bir

³¹²Fernoux, *Bithynie*, 372; *IK* 27, No 19

³¹³Rollas, 1967, **a.g.k.**, 12

³¹⁴Rollas, 1967, **a.g.k.**, 12

³¹⁵Howatson, 2013, **a.g.k.**, 892

³¹⁶Bkz. Testimonia EB 15.

hamam yapısı bulunduğu anlaşılmaktadır³¹⁷. Doğancı, hamamın İmparator Domitianus Döneminde yapıldığını belirtmesine karşın, bu bilgiye nereden ulaştığını belirtmemektedir³¹⁸. Söz konusu onarımın II. yy'de yapıldığı düşünülmektedir³¹⁹. Hamamın Domitiuslardan kim adına yapıldığı tam olarak bilinmese de Magie, bu hamamın Auxilia denilen yardımcı birliklerden ikisinin Praefectusluğu ile iki Roma lejyonunun tribunluk görevini üstlenmiş olan Domitius Proclus anısına yapıldığını belirtir³²⁰. Domitius hamamı, Domitii ailesinin ekonomik gücünü gösteren en önemli verilerin başında gelmektedir. Bize göre de Domitius Hamamı, Domitius ailesinin önemli isimleri olan Proclus veya Honoratus tarafından veya söz konusu kişilerden birine ithafen yapılmış olabilir. Ayrıca hamamın sonraki dönemde başka bir Prusiaslı tarafından onartılması, Domitii ailesinin kentteki ekonomik ve idari gücünün yüksek ve diğer ailelerle arasındaki ilişkilerin olumlu olduğunu da göstermektedir³²¹.

Kentte gymnasium yapısının olduğunu da yine yazıtlar aracılığıyla anlamaktayız. Tιβ. Κλαύδιος Νέστωρ τὸ γυμνάσιον ἐκ τῶν ιδίων ἐκ θεμελίων şeklindeki cümleden hareketle Tib.Klaudios Nestor'un kendi bütçesinden Gymnasion inşaatına başladığı anlaşılmaktadır. Yazıt üzerinde geçen cümlelerden hareketle, İmparator Vespasian döneminde Proconsullüğe getirilen M. Salvidenus Asprenas'ın yaklaşık olarak 76-77 tarihinde kente gelmiş olabileceği ve Gymnasium'u ziyaret etmiş olabileceği de düşünülebilir³²². Yukarıdakilere ek olarak, söz konusu yapıların planı ve mimari özelliklerine dair bir bilginiz bulunmamaktadır. Roma İmparatorluğunun doğu kentlerinde hamam ve gymnasium/gymnasion kompleks bir yapı olarak genellikle birlikte inşa edildiği bilinmektedir³²³. Buradan hareketle gymnasium yapısı ile hamamın çok uzak mesafelerde olmadığı düşünülebilir. Bunun yanında söz konusu kompleksin hamam-gymnasium şeklinde tanımlayabileceğimiz, iç içe geçmiş bir yapı grubu da olabileceğini düşünmekteyiz. Gymnasiumda çalışan atletlerin oluşturduğu grupların da hamamlarla yoğun şekilde kullanan guruplar olduğu bilinmektedir³²⁴.

³¹⁷IK 27, 85; G.Fagan (2005). *Bathing in Public in the Roman World*. Michigan: Michigan University press, s.333; Adak, 2006, **a.g.m.**, 7

³¹⁸Bkz. Doğancı, 2007, **a.g.k.**, 143

³¹⁹Fernoux, *Bithynie*, 381

³²⁰Magie, *RRAM I*, 590

³²¹Bekker-Nielsen, 2008, **a.g.k.**, 107-108

³²²IK 27, No.42

³²³Owens, 2000, **a.g.k.**, 157

³²⁴Magnesia ad Meandrum'da bulunan ve İmparator Hadrianus dönemine tarihlendirilen bir yazıtta, hamamların yönetiminin gerusia'ya bağlı özel bir kuruluşun kontrolünde olduğu anlaşılmaktadır³²⁴. Prusias kentindeki gerusia'nın da bu şekilde bir görevi olduğu düşünülebilir. Bkz. F.Yegül(2006). *Antik Çağ'da Hamamlar ve Yıkama* (Çev: Emel Erten). İstanbul: Homer Kitabevi, s.271-277

4.1.6.Köprü

Prusias ad Hypium kenti surlarının dışında ve şehrin batısında kalan yerde, Tabak Deresi veya Aktun Çayı olarak bilinen küçük bir çay üzerinde yer alan üç kemerli bir köprü bulunmaktadır (Bkz.EK 5, 13). Beyaz mermer bloklardan yapılmış olan ve bazı taşlarının devşirme olarak kullanıldığı anlaşılan köprünün tiyatro ile aynı döneme tarihlendirilebileceği bazı araştırmacılar tarafından belirtilmiştir³²⁵. Belke'ye göre, Geç Roma İmparatorluk döneminde meydana gelen bir sel neticesinde zarar gören köprüde kapsamlı bir onarım yapılmıştır³²⁶. Söz konusu köprünün 100 m. yukarısında Osmanlı dönemine ait olduğu düşünülen başka mimari kalıntıların bulunmuş olması, Akropolis'in dışında kalan bu bölgenin de uzun süre yerleşime sahne olduğunu göstermektedir³²⁷.

4.1.7.Gerusia ve Bouleuterion

Prusias kentinde dikkati çeken bir diğer kurum ve yapı grubu belediyecilik, yargı ve yönetsel işlere bakan Gerusia ve Bule'dir. Kentte sadece bir yazıtta geçen *ἑρὰ γερουσία* kelimesi, şehirdeki Gerusia'nın dini rolüne de işaret etmektedir³²⁸.

Yaşlılar kurulu anlamına gelen gerusia, Grek polislerinin karar alma mekanizması diyebileceğimiz bule'de görüşülecek konuları hazırlar, yargı organı olarak da davalara bakardı³²⁹. Prusias ad Hypium kentinin kutsal olarak nitelendirilen gerusia ile alakalı yazıtının başka bir yerde bulunmuş olmasına karşın, söz konusu yere tanımlama gerektirmeyecek kadar yakın ve bilinen bir yerde olduğu düşünülmektedir³³⁰. Nikaia ve Nikomedia gibi kalabalık kentlerde bulenin 300-400 kişiden oluştuğu anlaşılmaktadır³³¹. Prusias ad Hypium'da bule'nin kaç üyesi olduğu bilinmemesine karşın kentte toplantıların yapılması için gerekli olan bir bouleuterion'un da olması gerektiği düşünülmektedir.

³²⁵Rollas, 1967, **a.g.k.**, 8-9

³²⁶TIB IX, 265

³²⁷TIB IX, 265

³²⁸Perrot, *Expl.*, 35; J.Oliver (1941). *The Sacred Gerusia*. Athens, American School of Classical Studies, s.40

³²⁹Howatson, 2013, **a.g.k.**, 343

³³⁰Oliver, 1941, **a.g.k.**, 37

³³¹Bekker-Nielsen, 2008, **a.g.k.**, 68

4.1.8.Olası diğer yapılar

Antik dünyada bir kenti oluşturan en önemli yapılardan biri de dini yapılardır. Bithynia bölgesinde yaşayan halkların II.yüzyıldan başlayarak hızla bir şekilde Hristiyanlaşması nedeniyle pagan tapınaklarının aynı hızda atıl duruma düştüğü veya kiliselere evrildiği düşünülmektedir. Prusias ad Hypium'da ayakta kalmayı başarabilmiş bir tapınak veya kilise yapısı bulunmamasına karşın, kentte birden fazla tapınağın var olduğu düşünülmektedir³³². Bunun yanında, yerleşim yerinin dışında kuzeyde ve güneydoğuda yer alan nekropollerde kilise mimarisine ait bazı parçaların ele geçirildiği bilinmektedir³³³. Kaynaklara yansımamasına karşın, Akçakoca ilçesine bağlı Altunçay Köyü ile Kepenç Köyünde de kilise mimarisine ait kalıntılar ve arkeolojik buluntulara rastlanması, ayrıca yine Akçakoca civarında Kiliselik, Ala Kilise, Kızılca Kilise (Nazım Bey) ve Gebe Kilise (Aktaş) gibi köy adlarının olması da geçmiş dönemlerde söz konusu yerlerde dini yapıların yoğunlaşmış olabileceğini göstermektedir. Ayrıca Konuralp Merkez Camii temelinde ele geçirilmiş olan çeşitli ikon ve Meryem betimli taban süslemeleri ve pişmiş toprak buluntuların da olması bu yerin Geç Antikçağ ve Ortaçağda kilise olarak hizmet etmiş bir yapının üzerine kurulduğunu düşündürmektedir. Bunların dışında, kent surunun tamamıyla devşirme malzemelerle oluşturulduğunun bilinmesi, burada kullanılan mimari parçaların erken döneme tarihli çeşitli yapılara ait olduğunu göstermektedir.

Düzce ilinin yaklaşık 9 km güneyinde yer alan Beyköy adlı yerleşim yerinden ele geçirilmiş olan çeşitli epigrafik belgeler ve mimari kalıntılar bu yerin en azından Roma İmparatorluk döneminden başlayarak iskan edildiği fikrini doğurmaktadır. Bir mezar yazıtı üzerinde geçen "... *Embolos adlı bu yer...*" cümlesinden hareketle Antik çağ'daki adının embolos olabileceğini düşündüğümüz söz konusu beldeyle ilgili olarak Fransız gezgin G.Perrot şunları yazar;

"Adapazarı- Bolu yolu üzerinden, Türk köyü Düzce'ye geçtik..."

Düzce'nin Antik köy ya da şehirler üzerinde yer aldığına dair hiçbir iz bulunmamaktadır. Buna karşın, Beyköy'ü oluşturan, birbirine 15 dakika uzaklıktaki 2 mezra bana birçok bilgi verdi. Orada, evlerde gömülü olan ya da bahçelerde yatan belgeleri gördüm. Roma İmparatorluğu döneminden kalmışa benzeyen mimari parçalar ve büyük boyutlu birkaç taş blok, bahçelerde yatıyordu. Bana söz edilen şatoya gelince, çok zorlayıcı bir yoldan oraya çıktık, ama bu Bizans kalesinden başka bir şey değildi. 150 metre

³³²IK 27, 13; Zeyrek, 2005, a.g.k., 40

³³³TIB IX, 265

uzunluğunda olan dikdörtgen biçimli büyük bir köşede bloke olmuştu. Bu kale, onu neredeyse tamamen çevreleyen iki dağ geçidi tarafından izole edilmiş, dar ve derin bir boğazdaydı...³³⁴

Perrot'un da bahsetmiş olduğu Bizans kalesi von Diest'in topografik haritasında da gösterilmektedir. Diest, söz konusu yerin imparatorluk dönemine ait bir yerleşim yeri olduğunu belirterek, yaklaşık 150 m yükseklikte bir dağda Bizans dönemine ait kalenin de bulunduğunu notları arasında eklemiştir³³⁵. Prusias ad Hypium'un ve Hypios ovasının güneyinde kalan söz konusu yerleşimin Bizans dönemine kadar ve sonrasında da iskân edildiği anlaşılmaktadır. Bunlara ek olarak Düzce'nin Gölyaka ilçesinde yer alan Hacı Süleyman Bey ve Aksu köyleriyle, Düzce-Kaynaşlı arasında kalan Muncurlu köyünde çeşitli arkeolojik buluntu ve mimari kalıntıların görülmesi, buralarda da çeşitli yerleşimlerin olabileceğini düşündürmektedir.

4.1.9.İmparatorluk mülkleri ve mahalleler

2016 yılı içerisinde Konuralp beldesi yakınlarında yer alan Aynalı (eski adıyla Çerkez Aynalı) köyünde açığa çıkarılan taban mozağının bulunduğu konum göz önüne alınırsa, bu yerin, villa rustica olduğu anlaşılmaktadır (Bkz. Harita 2.5.). Kentin yönetici elitini oluşturan kişilerin aynı zamanda büyük toprak sahipleri olduğu da Titius Ulpius Aelianus Papianus adına dikilmiş olan onurlandırma yazıtından anlaşılmaktadır³³⁶. Tüccarların ve bazı soyluların şehirde, toprak sahibi soyluların ve Roma ordularında görev almış olup emekli olan ya da veteran generallerin (gelir seviyelerine göre büyüklükleri değişen) villalarda, hakları olmayan yerli halkın ise kentin kırsal bölgelerinde yaşadığını yazıtlardan anlamaktayız.

Kentin çeperi kabul edilebilecek mesafede yer alan Villa Rustica'ya sahip olmak, hem kentte hem de taşrada etkin bir yaşam sürdürebilmeyi sağladığı düşünülmektedir³³⁷. Bu açıdan bakıldığında, varlıklı bireylerin sayıca fazla olduğunu gördüğümüz Prusias ad Hypium'da ortaya çıkarılmış olan villa yapıları da bu kapsamda

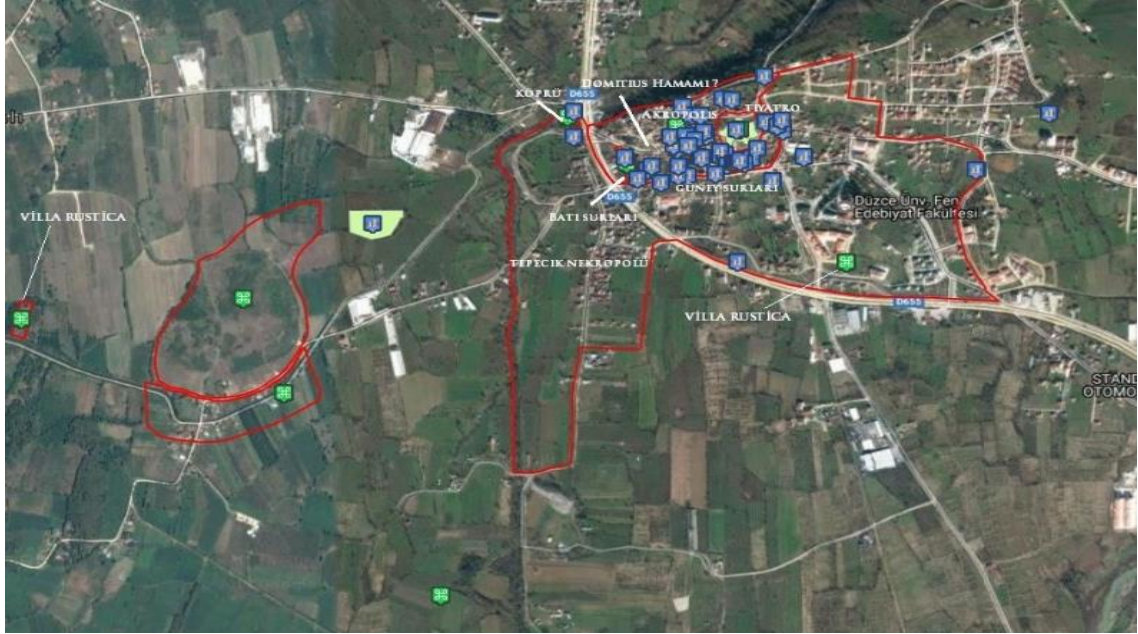
³³⁴ Perrot, *Expl.* 26

³³⁵ Diest, 1889, **a.g.k.**, 85-89; Perrot ve Diest'in eserlerinde yer verdiği bu kale kalıntılarının bir kısmını günümüzde de görmek mümkündür. Buna ek olarak, yine Bizans döneminde inşa edildiğini düşündüğümüz bir başka kalenin daha olduğu anlaşılmaktadır. 1918 yılına ait olan Bolu Livasi Salnamesi (yıllığı)'nde Düzce ilinin güneyinde iki tane kale kalıntısının olduğu belirtilmektedir. Buna göre bu kalelerden biri Düzce ilinin güney batısı sınırında, günümüz Hendek sınırları içinde kalan Kadifekale köyünde yer alırken, diğer kale de olasılıkla Beyköy-Kaledibi köyünde bulunan kale kalıntısıdır. Bu iki kalenin de Bizans İmparatorluğu'nun yol ağlarının güvenliğini sağlamak amacıyla (İ.S.7-13.yüzyıl arasında) yapılmış olduğu düşünülmektedir. Bkz. *Bolu livası salnâmesi* (1334/1918). Bolu Hükümet Matbaası, s. 265. Bu kalelere ek olarak kuzeyde Akçakoca'da ve Düzce ilinin kuzey doğusunda yer alan Yığılca ilçesi Asar köyünde de birer kale kalıntısı mevcuttur. Kayalık ve Kale anlamlarına gelen Asar adının da söz konusu kale yapısı nedeniyle köye verilmiş olabileceği düşünülmektedir. Bkz. TIB IX, Map I.

³³⁶ *IK* 27, No.17

³³⁷ Owens, 2000, **a.g.k.**, 154-155

değerlendirilebilir. Yapıların bulundukları konuma bakıldığında kente oldukça yakın, aynı zamanda geniş kırsal alanlara da geçiş noktasında oldukları görülmektedir. Mozaikler ve yazıtlardan hareketle Prusias ad Hypium akropolisinin batısındaki ve güneyindeki alanda bulunmuş olan yapıların mülk arazisi olduğu anlaşılmaktadır.

Harita 2.5. Konuralp Sit Alanları ve Buluntu Yerleri (Kocaeli Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'ne göre)

Anadolu'daki kimi antik kentlerde ele geçirilmiş olan ve çeşitli komşu, mahalle veya semt adlarını içeren yazıtların bölgede ele geçirilememiş olması nedeniyle Prusias ad Hypium kentindeki mahalle adları bilinmemektedir. Buna karşın, Prusias kentinin iki mahallesinin Tanrı Zeus Soter'e adanmış kutsama yazıtlarını diktiği görülmektedir³³⁸. Bunların dışında fragman olarak günümüze ulaşan ve Konuralp Kaleler Sokak'ta bir evin önünde ve üzerinde γεῖνιάσις yazdığı düşünülen bir yazıt, söz konusu sokağın antik bir mahallenin üzerine kurulmuş olabileceğini düşündürmektedir³³⁹.

³³⁸IK 27, No.63, No.64

³³⁹IK 27, No.168

Tablo 2.3. *Prusias ad Hypium kenti mimari yapıları ve yapım-onarım tarihleri*

Yapı	Tarih	Yaptıran/Onartan	Referans
Tiyatro	Erken İmparatorluk dönemi(İ.S.I.yy.)	Kent veya İmparatorluk tarafından yaptırılmıştır.	Ferrero, <i>Teatri</i> , 125-132
Gymnasium	Yaklaşık İ.S.76/78	Tib.Claudius Nestor (Yaptıran)	<i>IK 27, No.42</i>
Aqueduct	İ.S. II.yy ve sonrası	P.Domitius Iulianus (Yaptıran)	<i>IK 27, No.19</i>
Agora	İ.S.202 ve sonrası	M.Iulius Gavinius Sacerdos (Onartan)	<i>IK 27, No. 20</i>
Kanalizasyon	İ.S.202 ve sonrası	M.Iulius Gavinius Sacerdos	<i>IK 27, No.20</i>
Domitius Hamamı	İ.S.202-211 yılları Arası	M.Iulius Gavinius Sacerdos (Onarım)	<i>IK 27, No.20</i>
Sütunlu Cadde ve Meydan	İ.S. 211 ve sonrası	M.Aurelius Philippianus Iason	<i>IK 27, No.9</i>
Agora?	İ.S.212 ve sonrası	M.Aurelius Diogenianus Callicles	<i>IK 27, No.48; No.10</i>

Kaynak: Fernoux, 2004, s.389-390

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

5.PRUSIAS AD HYPIMUM KENTİNİN TOPLUMSAL VE İDARİ YAPISI

5.1. Kentin Toplumsal Yapısı

Bir kentin kuşkusuz en önemli parçası olan toplum, bireylerin ortak ihtiyaçlar ve çıkarlar doğrultusunda bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Toplumun refahı ve devamlılığı için üstlenilen toplumsal roller ve meslekler de bir kentin toplumsal ve sosyoekonomik yapısını oluşturmaktadır. Günümüz toplumlarının ataları olan ilkel toplulukların ekonomik yapılarının değişmesi toplumsal ve idari yapıyı da değiştirmiştir. Toplumsal iş bölümünün ve yetkinliklerin çok az olduğu ilkel toplumdan uygar topluma geçiş aşaması tarih öncesi çağlar olarak bilinen dönemde tamamlanmıştır. Uygar toplum yapısı ile birlikte bireyler arasındaki iş bölümü artmış ve onlarca yeni meslek grubu ortaya çıkmıştır³⁴⁰. Toplumsal ve dini yapısı itibarıyla “*Mikrokozmos*” diyebileceğimiz Roma İmparatorluğu, eskiçağ uygarlıkları arasında toplumsal yapıdaki farklılıkların ve iş bölümünün en iyi görüldüğü devlettir.

Araştırma konumuzu oluşturan Prusias ad Hypium kentinin Roma İmparatorluğu dönemindeki toplumsal yapısı incelendiğinde karşılaşılan en önemli sorun kaynakların yetersizliğidir. Varolan epigrafik belgeler incelendiğinde ise Prusiaslı sıradan halkın kentteki görünürlüğünün ve alım gücünün yeterince iyi olmadığı anlaşılmaktadır. Komşu kentler veya bölgelerde yoğun şekilde rastladığımız köylü veya zanaatkârların diktirdiği adak ve mezar yazıtları (yazıtlı steller) örneklerine kıyasla Prusias ad Hypium kentinde söz konusu bireylerin diktikleri yazıtlar çok daha seyrektrir.

Prusias ad Hypium kentinde Sebastene kabilesinin Titius Ulpus Aelianus Papianus’u onurlandırdığı yazıtta karşımıza çıkan “οἱ ἐνκεκρίμενοι” ve “οἱ τὴν ἀγροικίαν κατοικοῦντες”, kelimelerinden hareketle Prusias ad Hypium kentinde “nüfusa kayıtlı olanlar” ile “kırsalda yaşayan sakinler” şeklinde adlandırılan iki tip halkın olduğunu anlamaktayız³⁴¹. Bunun yanında askeri ve yönetici sınıfın da diğer grup olan nüfusa kayıtlı olanlar şeklinde nitelendirilebileceği anlaşılmaktadır. Bu iki grup arasında himaye ilişkisi (*auspicio urbana*) olabileceği de düşünülmelidir. Ayrıca kentteki politographosun nüfus kayıt memuru olmasının yanında, census (timesis) yani nüfus sayımı yaptığı da anlaşılmaktadır. Kırsal nüfusun politographos tarafından vatandaş

³⁴⁰A.Şenel (1997). *İlkel toplumdan uygar topluma*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, s.199-215, 247-262.

³⁴¹Waddington, 1912, **a.g.k.**, 602; *IK* 27, No.17; Jones, 1998, **a.g.k.**, 162; Fernoux, *Bithynie*, 136-137; Corsten, 2006, **a.g.m.**, 86

olarak işlenmesinin yanında söz konusu memurların eyalet içinde yer değiştiren Bithynialıları kent nüfusuna kayıt ettikleri de düşünülmektedir³⁴². Burada kastedilen kırsaldaki yerli halkın, hayvancılık ve çiftçilikle ilgilenen bölge halkları vb. olduğu diğerlerinin ise kentin soyluları olan Grek-Latin kökenli halklar olduğunu düşünebiliriz. Fakat katoikountes (κατοικοῦντες) ve katoikia (κατοικία)'ların durumu tartışmalıdır. Katoikountes, her ne kadar “bölge sakini”, “yerli” vb. gibi anlamlara gelse de, katoikia'lar, Hellenistik dönemde yaygınlaşan ve Hellenleştirme amacıyla Anadolu, Mezopotamya, Mısır gibi coğrafyalara kurulan, sivil veya askeri yapıdaki kolonilerin de adıdır³⁴³. Komarchos adının söz konusu katoikiayla ilgilenen kişilere verilen bir adlandırma olduğu da bilinmektedir³⁴⁴. Papianus'un yazıtında da geçen katoikia ile Prusias ad Hypium kentine bağlı olan bir kome'nin varlığı öne sürülebilir.

Ameling'e göre, kent halkının kullanmış olduğu isimlerden bazıları (Arkhedemos, Tyrannos, Basileus, Timokrates, Dynastianos, Olympios vb.³⁴⁵) yöneticiymiş izlenimi vermeyi amaçlamaktadır ve bu nedenle seçilmişlerdir³⁴⁶. Fakat bu gibi yönetici unvanlarının, belirli bir amaç güdülmeksizin, geçmişten bugüne değin hemen her kültürde popüler olduğu da bilinmektedir. Söz konusu adlara ek olarak, Achilleus, Herakles, İason, Memnon, Klearkhianus, Octavianus, Severus, Antoninus, Aleksandros, Commodianus vb. gibi kahraman ve imparator isimleri de Anadolu'nun genelinde olduğu gibi Prusias ad Hypium'da da popüler olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, Truva (Troia) savaşının işlendiği İlyada destanında geçen Achilleus, Diomedes, Memnon, Pylaimenes, Hyraios, Hermione ve Olmypios gibi mitolojik kökenli kişi adlarına da rastlanılması, Prusias ad Hypium halkının Grek kökenlerini göstermesi açısından önemlidir³⁴⁷.

5.2. Kentin İdari yapısı

Pompeius, Bithynia ve Pontus bölgelerini İ.Ö. 66 ve İ.Ö.63 arasında yeniden organize ettiğinde bu bölgedeki yönetim merkezleri olan polis kültürünü korumuştur³⁴⁸. Roma egemenliğindeki Grek polislerinin dış politik sorumluluktan uzak olarak, tüm

³⁴²IK 27, No.17; Mitchell, 1995, **a.g.k.**, 89

³⁴³A.Akalın(2006). Hellenleştirmede bir yerleşim ögesi: Katoikia. *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi. Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.XXV S.39 s.66-67

³⁴⁴Gregory, 1997, **a.g.k.**, 39

³⁴⁵Ameling'e göre bu isimler seçkin (elitist) isimlerdir ve soyluluğu göstermek adına seçilmişlerdir. *IK* 27, 9

³⁴⁶IK 27, 9

³⁴⁷IK 27, 12; Achilleus, No.7,8; Diomedes, No.1; Memnon, No.7; Pylaimenes, No.83; Hyraios, No.2; Hermione, No.3; Olympios, No.7, 10, 20

³⁴⁸J.M.Madsen (2006). Intellectual resistance to Roman hegemony and its representativity. *Rome and Black Sea Region* (Ed: T. Bekker-Nielsen), Aarhus: Aarhus University Press, s.63

bilgi ve becerilerini şehirlerine yani belediye işlerine harcadığı bilinmektedir³⁴⁹. Roma egemenliğinde var olan idari yapıya çok fazla müdahale edilmemesi sonucu arkhonluk Grek şehirlerinin hemen hepsinde görülmekteydi. Arkhon, Atina'nın da içinde bulunduğu pek çok Grek kent devletinde en önemli devlet işlerini (askeri konular, yargı, ekonomi vb.) yerine getiren kişilere verilen ünvandı³⁵⁰. Arkhonluğun soylu veya zengin kişilere verildiği hemen her kaynakta geçmektedir. Söz konusu kişileri, daha az önemdeki mevkide olanlarla karıştırmamak için, arkhonluk genellikle en büyük veya asil memurluk (*μεγίστην ἀρχήν*) olarak adlandırılmış³⁵¹ ve arkhon, şehri temsil eden ve daima ön planda olan biri olarak kabul görmüştür³⁵².

Antikçağ Grek dünyasında, her kentin lideri yani Baş Arkhon (*πρῶτος ἄρχων*) üç ya da beş arkhondan oluşan kurulun arasından yıllık olarak seçilirdi³⁵³. Arkhon sayısı, Bithynia kentleri arasında farklılık göstermekteydi. Örneğin, Nikaia'da 3 Arkhon bulunurken, Prusias ad Hypium için bu sayı (Baş Arkhon'la birlikte) 5 idi³⁵⁴. Prusias ad Hypium kentinde, baş arkhon adayı, düzenli olarak arkhonluk yapan kişiler arasından seçiliyordu³⁵⁵. Kent yaşamında üst tabakaya geçmenin başlıca yolu da idari yapı içinde yer almaktan geçiyordu. Arkhon olarak hizmet etmek, demos, bule gibi diğer idari kurumlarda görev almaktan daha önemli bir görev olarak görülmekteydi.³⁵⁶ Kentteki yazıtlar incelendiğinde bule ve demos'un kent işlerinde yeterince etkin olmadığı da görülmektedir.

Kentteki en üst yönetici olan baş arkhonluk memuriyetinin Roma egemenliğiyle birlikte, Lex Pompeia adı verilen düzenlemelerle Bithynia kentlerinde ortaya çıktığı anlaşılmaktadır³⁵⁷. Erken dönemde Bithynia, I.yy'den sonra ise *Bithynia et Pontus* eyaletinin idari yapısına ve devlet görevlilerine dair bilgilerimizin pek çoğunu, Prusias ad Hypium kentinin surlarında devşirme malzeme olarak kullanılmış olan adak stelleri, fragman yazıtlardan ve özellikle de *tituli honorarii* denilen onurlandırma yazıtlarından

³⁴⁹P.Franke (2007). *Roma Döneminde Küçük Asya sikkelerin yansımasında Yunan yaşamı* (Çev: Nezahat Baydur, Banu Theis-Bayur). İstanbul: Ege yayınları, s.19

³⁵⁰Howatson, 2013, **a.g.k.**, 92

³⁵¹IK 27, 20; Mitchell, 1995, **a.g.k.**, 88

³⁵²Bekker-Nielsen, 2008, **a.g.k.**, 74

³⁵³Mitchell, 1995, **a.g.k.**, 88

³⁵⁴Bkz. Testimonia Epigrafik Belgeler, EP 33., EP 35; T., Bekker-Nielsen (2008). *Urban life and Local politics in Roman Bithynia*. Aarhus: Aarhus University Press, s.73

³⁵⁵Bekker-Nielsen, 2008, **a.g.k.**, 94

³⁵⁶IK 27, 9

³⁵⁷L.Ruscu (2015). The office of the protos Archon in Bithynia and Thrace. *Journal of Ancient History and Archeology* No.2.4, s.5

öğrenmekteyiz³⁵⁸. Prusias ad Hypium'da idari düzeni oluşturan Arkhonluk sisteminin Bithynia, Paphlagonia ve Pontus kentleri olan; Nikomedia, Nikaia, Prusa, Cius, Claudiopolis, Amastris, Amisus, Apamea, ve Pompeiopolis'te de uyguladığını anlaşılmaktadır.

Prusias ad Hypium kentinin Roma İmparatorluğu egemenliğinde en azından II.yy. ve III.yy başlarında geniş bir iş bölümü içerisinde olduğu ve aslında antik dönem şehircilik anlayışının oturmuş olduğu görülebilir. Öyle ki kentte, belediye hazinesinin memuru olan *Timetes* (*Τιμητής*), taşra hazinesi sorumlusu olan *Argyrotamias* (*ἀργυροταμίας*), Romalılarla birlikte Grek kentlerinin tanıştığı *Politographos* (*Πολιτουράφος*) yani nüfus kayıt memurluğu ile kâtiplik (*γραμματεὺς*), meclis başkanlığı (*Επιστάτης*), pazar yeri ve esnaf denetçiliği olan Agoranomosluk (*Αγορανόμος*), hâkim anlamına gelen Endikos/Ekdikos (*ἔκδικος*) ve adli işlere bakan, avukat diyebileceğimiz Syndikos (*Συνδίκος*) vb. gibi çeşitli memuriyetler vardır (Bkz. Tablo 3.1.)³⁵⁹. Bunların dışında kentteki memuriyetlerde adını birinden ya da bir yerden alan memuriyete rastlanmamıştır³⁶⁰. Söz konusu memuriyetlerden kent yönetimindeki Cursus Honorum'un *γραμματεὺς, ἔκδικος, ἀγοράνομος, πρῶτος ἄρχων, τιμητής* (censor) şeklinde olduğu bazı araştırmacılar tarafından öne sürülmüştür³⁶¹. Magie, bu görüşten farklı olarak agoranomos adlı memuriyetin grammateusluktan sosyal anlamda daha geride olduğunu belirtmektedir³⁶². Bekker- Nielsen de bu görüşe benzer şekilde, agoranomosluk'u yerel memuriyetlerin ilk aşaması olarak tanımlamaktadır³⁶³. Her iki görüşten de anlaşılabacağı şekilde grammateusluk veya agoranomosluk Grek kentlerindeki memuriyetlerin başlangıç basamağı olarak görülmekteydi. Bu nedenle bize göre kâtiplik gibi çok fazla deneyim gerektirmeyen bir memuriyetin, memuriyetler düzeninin başlangıç aşamasını oluşturması mümkün görülmektedir.

Pompeius'un bölgede yaptığı düzenlemeler sonucunda, kent yönetiminde veya magistratlarda yani memuriyetlerde görev alma yaşı için alt sınır (*suo anno*) 30 iken, İmparatorluk yönetiminde Roma dünyasında yapılan düzenlemeler sonrasında bu yaş

³⁵⁸Bkz. Mitchell, 1995, **a.g.k.**, 88; Bekker-Nielsen, 2008, **a.g.k.**, 40

³⁵⁹IK, s19-22; Dmitriev, 2005, **a.g.k.**, 200-203; Zeyrek, 2005, **a.g.k.**, 22-23

³⁶⁰R.Sherk(1992). The Eponymus officials of Greek cities IV: The Register: Part III: Thrace. Black Sea Area, Asia Minor, ZPE, Bonn: Dr.Rudolf Halbet GmbH, Bd.93, s.243

³⁶¹Fernoux, *Bithynie*, 140; M.Oktan (2008). Roma Cumhuriyet döneminde Pontus'ta yapılan düzenlemeler. *Anadolu/Anatolia* 34, s.56

³⁶²Magie, RRAM I, .60-61

³⁶³Bekker- Nielsen, 2008, **a.g.k.**, 75

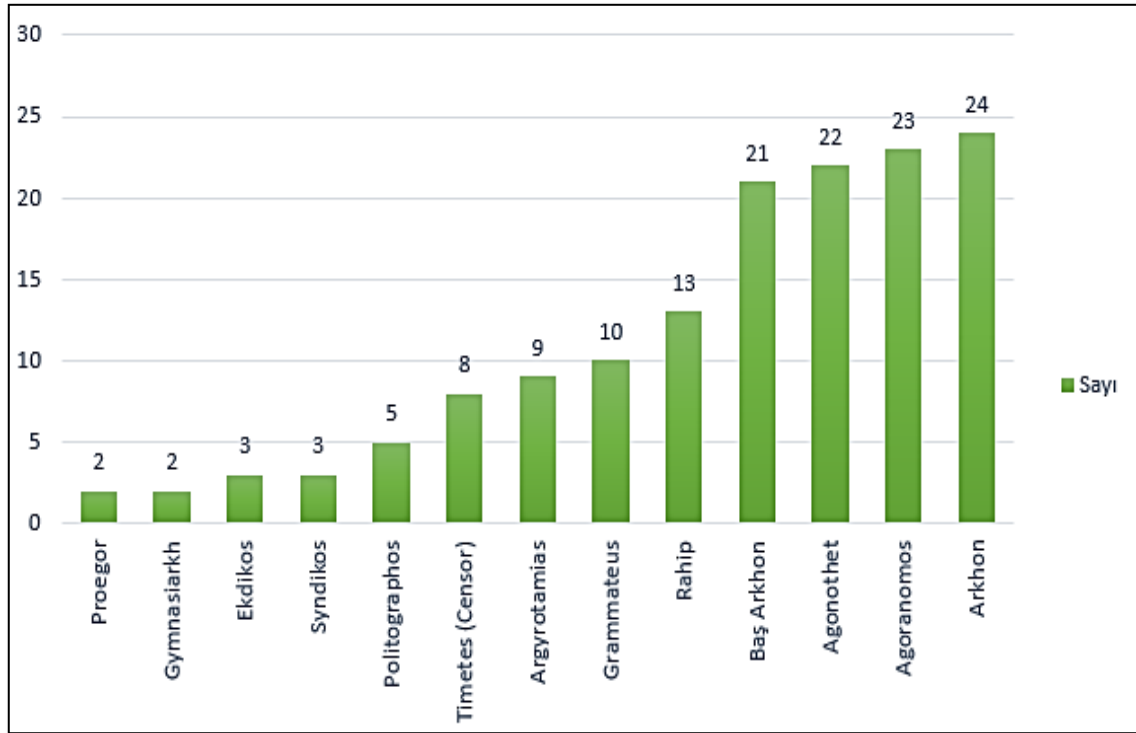
daha aşağıya çekilmiştir³⁶⁴. İmparator Trajan dönemindeki (İ.Ö.98-117) Bithynia Valisi Gaius Plinius Caecilius Secundus ya da bilinen adıyla genç Plinius'un mektuplarında idari anlamdaki bu düzenleme şu şekilde açıklanmıştır:

“Plinius'tan İmparator Trajan'a,

*Efendim Pompeius'un Bithynia için oluşturduğu kanunlar (lex pompeia) uyarınca, otuz yaşının altındaki hiç kimsenin sivil bir görevde bulunamayacağı veya Senato'da oturamayacağı belirtildi. Aynı yasa, tüm eski memurların yerel meclislerin üyesi olması gerektiğini belirtti. Bunu, tanrısal imparator Augustus'un küçük hizmetler için (en küçük yaşın) yirmi iki yaşında tutulmasına izin veren fermanı izledi...*³⁶⁵”

Anlaşıldığı üzere büyük bir coğrafyaya yayılan Roma'nın imparatorluk halini almasıyla birlikte artan devlet görevlisi ihtiyacı söz konusu düzenleme ile giderilmeye çalışılmıştır. Prusias ad Hypium'daki idari görevlilerin pek çok yerel memuriyette bulunmuş olması da bu şekilde açıklanabilir.

Tablo 3.1. Prusias ad Hypium Kentindeki Memuriyetlerin Sayısal Dağılımı

*(Şekil oluşturulurken şu ana kadar ele geçirilmiş yazıtlar göz önünde tutulmuştur.)

³⁶⁴Bekker-Nielsen, 2008, a.g.k., 67

³⁶⁵Plin.Epist., X, 79

Yukarıda detaylı şekilde yer verildiği gibi 12 kabilen oluşan Prusias ad Hypium kentinin yönetici sınıfını oluşturan aileler şunlardan oluşuyordu; Iulii, Claudii, Flavii, Ulpii, Aelii, Aurelii (Bkz. Tablo 3.3.)³⁶⁶. Yazıtlara bakıldığında kentteki kabilelere söz konusu ailelerden gelen kişilerin phylarkhosluk (*φυλαρχος*) yani kabile şefliği yaptığı ve adı geçen memuriyetler ile arkhonların da bu ailelere mensup kişiler içinden çıktığı anlaşılmaktadır³⁶⁷. Madsen'e göre; söz konusu ailelere mensup (Thrako-Bithynia ya da Grek kökenli) şehir elitinin, Grek dilini ve geleneklerini korumalarına karşın, hem dönemin modası hem de Romalı gibi görünmek için çeşitli Latin, İtalyan ve Pseudo-Romalı adları aldığı anlaşılmaktadır³⁶⁸. Buna rağmen kendilerini hiçbir zaman Romalı olarak tanımlamadıkları da bilinmektedir³⁶⁹. Kentteki diğer isimlere bakıldığında Prusias ad Hypium vatandaşlarının Grek kökenlerine bağlı oldukları anlaşılmaktadır. Öyle ki Sokrates, Epiktetos, Theophrastus, Thales, Euklides, Aristoteles gibi filozoflar ile şair Menander ve ressam Protogenes gibi ünlü şahısların adları Prusias ad Hypium halkı tarafından sıkça kullanılmıştır³⁷⁰. Ayrıca Prusias ad Hypium halkının söz konusu kişileri bildiği de anlaşılmaktadır³⁷¹. Atina ve Ephesos'tan ele geçirilmiş olan mezar yazıtlarından hareketle Prusias ad Hypium'lu gençlerin iyi eğitim görmeleri amacıyla söz konusu büyük kentlere gönderildiğini anlaşılmaktadır³⁷². Bunun yanında Prusias ad Hypium kenti dışında ele geçirilmiş yazıtların büyük bir kısmının Atina kentinde bulunmuş olması, bu yerin Prusias ad Hypiumlular için çeşitli nedenlerle (eğitim, memuriyet, ticaret, askeri kariyer vb.) çekim merkezi olduğunu düşündürmektedir³⁷³. Bu bilgileri dikkate aldığımızda, bölgenin Metropolisi olan Nikomedia veya Nikaia gibi kentlerde yaşayanlara göre taşralı olarak kabul edilen Prusias ad Hypium halkının da eğitime önem verdikleri söylenebilir.

Prusias ad Hypium'un emporionu olduğu kabul edilen Dia/Diopolis kentinden ele geçen M.Aurelius Silius Marcianus'un yazıtı ile Prusias ad Hypium'un güneyinde yer

³⁶⁶Fernoux, *Bithynie*, 201

³⁶⁷Yazıtlar incelendiğinde Prusias ad Hypium kentini oluşturan 12 kabileden her birinin iki phylarkhos çıkarttığı ve toplam 24 phylarkhos'un kabilelerinin liderliğini yaptığı anlaşılmaktadır.

³⁶⁸IK 27, 12; Madsen, 2006, *a.g.m.*, 74-79; C.Marek, 2006, *a.g.m.*, 37

³⁶⁹Madsen, 2006, *a.g.m.*, 78

³⁷⁰IK 27, 12; Zeyrek, 2005, *a.g.k.*, 31

³⁷¹Nikaia, Nikomedia, Prusa ve Kios gibi kentlerin de eğitim, hitabet, tarihçilik vb. alanlarda çok önemli kişileri (Nikaia'da Cassius Dio, Prusa ad Olympum'da Dion Chrysostomos, Himerius ve Nikomedia'da L.Flavius Arrianos vb.gibi) çıkarmış olması, Bithynia bölgesinde yaşayan halkların Roma egemenliği döneminde iyi eğitim aldıklarını göstermektedir. Bkz. Madsen, 2006, *a.g.m.*, 67-72

³⁷²IK 27, T 14; T 15

³⁷³IK 27, T 15; T 19; T 20; T 23; T 27.

alan ve hakkında yeterince bilgi sahibi olmadığımız Embolos'ta³⁷⁴ ele geçirilen, babası Centurion olan P.Silius Gemellus'u onurlandıran P.Silius Antoninus³⁷⁵ yazıtlarından hareketle *Silii* ailesinin de (en azından Prusias ad Hypium'a bağlı diğer yerleşimlerde) önemli bir konumda olduğu düşünülebilir³⁷⁶. Prusias ad Hypium şehrinde söz konusu aileye ait yazıtların ele geçmemiş olması, bu ailenin büyük köy yerleşimi yani *kome* (vicus) olduğunu düşündüğümüz Embolos ile Dia, Lillaios gibi Prusias ad Hypium'a bağlı liman yerleşimleri olan emporionlarda etkin olduğu söylenebilir.

Prusias ad Hypium'da bulunmuş olan iki yazıtta ise Nikomedia'nın önemli ailelerinden *Tineii* adına rastlanmaktadır³⁷⁷. Fakat bu ailenin kentte uzun süre varlık göstermediği anlaşılmaktadır. Bunların dışında kentte etkin olan kişilerin önemli bir kısmının *Domitii* ve *Aurelii* ailesi içinden çıktığı görülmektedir. Kentin en ünlü ve varlıklı ailesi olan Domitii ailesinin M.Antonius döneminde İ.Ö.40 ve İ.Ö.35 arasında Bithynia Valiliği yapmış olan Gnaeus Domitius Ahenobarbus'tan dolayı bu şekilde adlandırıldıkları da çeşitli araştırmacılar tarafından öne sürülmüştür³⁷⁸. *Domitii* ailesi içinde Bithynialı olmayan (farklı kökenlerden) kişilerin de yer aldığı bilinmektedir³⁷⁹. Bunun yanında *Claudii* ailesinin de mütevazı sayılarına karşın yüksek mevkilerde bulunduğu bilinmektedir³⁸⁰. Ailelerin evlilik yoluyla genişlediği ve zamanla birbirleriyle içiçe geçtikleri görülmektedir. İtalyan ailelerle yapılan evlilikler sonucunda *Fadii*, *Statilii Calpurnii* ve *Valerii Juliani* gibi ailelerin ortaya çıktığı ve bazı aile üyelerinin birçok ailenin mirasçısı olduğu anlaşılmaktadır³⁸¹. Son yıllarda yapılan bir araştırma sonucu hakkında bilgiler edindiğimiz emekli Primus Pilus Antoninus'un kentin önemli ailelerinden biriyle bağ kurduğunu anlamaktayız³⁸². Kentin önemli kadınlarından biri olan Ulpia Titia Fadilliane Artemonis'in ise birçok aileyle bağlantılı olduğu ve T.Statilius Calpurnianus Fado'yla evliliği sonrası, bir başka Aristokrat aileyle akrabalık ilişkisi içerisine girdiği bilinmektedir. (Bkz.Tablo 3.2.)³⁸³.

³⁷⁴Günümüzde Düzce'nin Beyköy ilçesidir. *IK* 27, n° 78, ss.146-147; Robert, *Travers.*, 107-15; TIB Paphlagonien 193-94; Barrington Atlas, 1216; W.Ameling, bu adın dağın burnunu ifade edebileceğini de belirtir. Bkz. *IK* 27, 147

³⁷⁵*IK* 27, No.59, 133; Fernoux, *Bithynie*,167

³⁷⁶*IK* 27, No.87, 154; Fernoux, *Bithynie*,167

³⁷⁷A.R.Birley (2003). The commissioning of Equestrian officers. *BICS, Supp.*, No, 81, s.11; *IK* 27, No. 1 ve No.23

³⁷⁸A.Merlin, 1955, *AE* 1954, 69

³⁷⁹Fernoux, *Bithynie*, 174

³⁸⁰Fernoux, *Bithynie*, 202

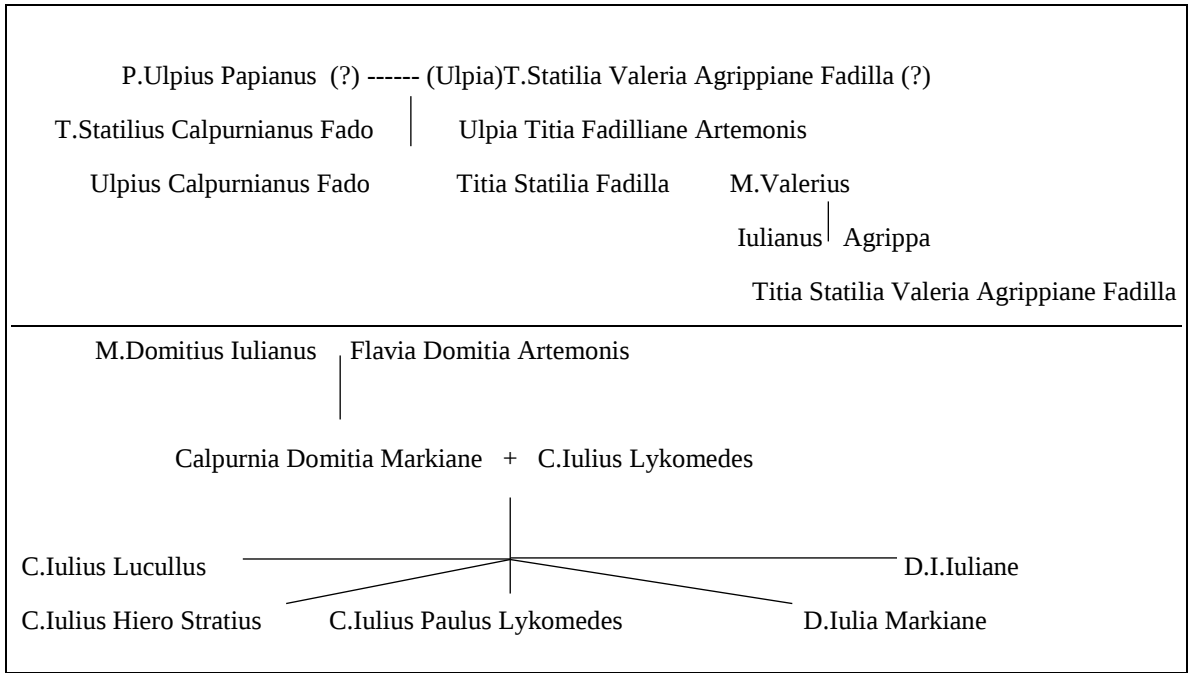
³⁸¹Fernoux, *Bithynie*, 216

³⁸²Adak ve Stauner, 2006, **a.g.m.**, 168

³⁸³Fernoux, *Bithynie*, 216

Kentin yazıtlarında, sadece III. yüzyıla tarihlenen yazıtta *Pompeii* ailesine rastlamaktayız. Bu ailenin Prusias'ta olduğu gibi diğer Bithynia kentlerinde de etkin olmadığı anlaşılmaktadır³⁸⁴. Kentteki soylu ailelerin II. yüzyılda yükselişe geçmesinin başlıca nedeni olarak, Equites yani atlı sınıfın/şövalyelerin bu yüzyılda sosyo-ekonomik açıdan önem kazanması ve Prusias ad Hypium kentindeki pek çok ailenin Equites sınıfına mensup olması gösterilebilir³⁸⁵. Yönetenlere dair bilğimiz bu kadar çokken, yönetilenler hakkında yeterince bilğimiz bulunmamaktadır. Bize göre, bu durumun en temel nedeni, halkın ekonomik gücünün yetersiz oluşudur.

Tablo 3.2. Kentteki Bazı Aile Bağları

Kaynak: *IK 27,126*

Kentin önemli ailelerine mensup kişilerin arasından seçilen kabile liderleri, yani Phylarkhos'ların, kent yönetiminde söz sahibi olduğu görülmektedir. Şehrin yöneticileri yani arkhonları farklılık göstermekle beraber Prusias ad Hypium kenti için 5 kişiden oluşmaktadır³⁸⁶. Bu açıdan bakıldığında kentte aileler arasında ortak bir yönetim sağlanmaya çalışıldığı düşünülebilir. Yani adı geçen kabilelerden hiçbirinin öne

³⁸⁴Fernoux, *Bithynie*, 175

³⁸⁵Kenteki atlı sınıf için Bkz.*IK 27*,No.22, No.50, No.54, No.57

³⁸⁶Bekker-Nielsen, 2008, *a.g.k.*, 73; Zeyrek, 2005, *a.g.k.*, 22

çıkmasını sağlamak amaçlanmıştır. Roma'nın bu dengeli yönetim yani memurluklarda ve yerel yönetimlerde gücü tek kişi, aile veya tek bir kabileye vermek yerine birden fazla kişiye veya gruba paylaştırma politikasını daima uyguladığı görülmektedir³⁸⁷. Gargola'nın da belirttiği gibi söz konusu yöneticiler, şehirden şehre farklılık göstermekle birlikte, genel olarak iki (*duumviri*), üç (*triumviri*), beş (*quinqueviri*), yedi (*septemviri*) ya da on (*decemviri*) kişiden oluşmuştur³⁸⁸.

Kenti yöneten aile bireylerinin, temel görevleri dışında *leitourgia* (*Munera*)³⁸⁹ olarak bilinen, yazıtlarda λειτουργία şeklinde geçen bazı kamu hizmetlerini de yerine getirdiği anlaşılmaktadır. Finley'e göre, Leitourgialar babadan oğula geçen yani kişi yerine belirli mülklere veya ailelere verilen bir görevdi ve bazen mülk sahibi değiştiğinde Leitourgia'nın yükümlenicisi de değişmekteydi³⁹⁰. Prusias ad Hypium halkından ve diğer kabilelerin onurlandırdığı Cl.Tineius Asklepiodotus, P.Aelius Octavianus Tyrannos, M.Aur. Philippianus, M.Aurelius Asklepiodotianus, M.Aur. Menandrianus gibi bazı kişilerin kente, gündelik yaşamın vazgeçilmez tüketim malzemeleri olan zeytinyağı ve tahıl dağıttığını bilmekteyiz (Bkz. Tablo 3.4.). Prusias ad Hypium kentinde zeytinyağının üretilmeyişi bu ürünün masraflı olduğunu ve başka şehirlerden getirtildiğini düşündürmektedir, bu nedenle kente zeytinyağı bağışlamanın epey masraflı olduğunu tahmin etmekteyiz³⁹¹.

Kentteki leitourgiaların olağanüstü şartlarda (deprem, kıtlık, ordunun bölgeye gelişi vb.) sağlandığı da düşünülmelidir. Aşağıdaki tabloda adı geçen kişilerin şehre buğday, zeytinyağı gibi bağışlar yaptığı yıllar ağırlıklı olarak III. yüzyılın ilk yarısına ve neredeyse tamamen Severus Hanedanının egemenlik dönemine (193-235) denk gelmektedir (Bkz. Tablo 3.4). Bu dönemde artan leitourgiaların ilk nedeni olarak, Septimus Severus'un, kamu hizmetlerinde yerel idarecilerin görev alması gerektiği fikrini ortaya atması gösterilebilir³⁹². Bir başka neden ise; söz konusu dönemde uzun süre devam eden Doğu seferleri ve İmparator ile ordunun Bithynia şehirlerinde

³⁸⁷D.Gargola(1995). *Lands, laws&gods*. London: The University of North Carolina Press, s.12-14

³⁸⁸Gargola, 1995, **a.g.k.**, 13

³⁸⁹"Hellenic bir terim olan ve pahalıya mal olan kamu faaliyetlerinin teknik adıdır. Hristiyanlıkta liturji halk için çalışmak, kutsal hizmet şekline dönüşmüştür." M.I.Finley, 2007, **a.g.k.**, 181-182, Leitourgalar, kamuya ait yapıların bakımı ve restorasyonundan, kamusal yaşamı kolaylaştırmak adına yapılan diğer yükümlülükler kadar pek çok harcamanın kişi ya da kişilerce yükümlenilmesi olarak düşünülebilir. G.Ergin(2013). *Anadolu'da Roma hâkimiyeti direniş ve düzen*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, I. Baskı, s.393

³⁹⁰Finley, 2007, **a.g.k.**, 184

³⁹¹Zeytinyağının, günümüzde de zeytin üretiminin ana gelir kaynağı olan Gemlik (Kios/Prusias ad Mare)'ten ithal edildiği düşünülmektedir. Güney, 2012, **a.g.k.**, 255

³⁹²Ergin, 2013, **a.g.k.**, 393

konaklaması olarak gösterilebilir³⁹³. Parthia seferine giden lejyonların beslenme ihtiyacının karşılanması neticesinde kentte bir kıtlık (*σιτοδεία*) yaşandığı, bu kıtlığa çözüm olarak da kentin soylularının yiyecek bağışında bulunduğu anlaşılmaktadır³⁹⁴. Bu anlamda, kentteki pek çok memuriyette defalarca hizmet eden P.Domitius Iulianus'un leitourgia dışında, kentte yaşanan kıtlık ve susuzluk nedeniyle kente su getirdiğinin ve kimsesiz vatandaşlara bedava buğday, şarap, yağ ve para dağıttığının bilinmesi kentin üretim ve tüketim dengesini bozan bir dönem yaşadığını göstermektedir³⁹⁵.

Leitourgiaların Prusias ad Hypium'lu yöneticiler için, halkına ve Roma'ya karşı cömert olduğunu göstermesini sağlayan bir fırsat olarak görüldüğü de düşünülebilir. Ayrıca bazı yazıtlarda adı geçen kişilerin "İmparatora çok sefer eşlik eden" (*πολλάκις παραπέμψαντες*) vb. gibi cümlelerle tanımlanması da bu bağışların imparatorların kente geldiği zamanlarda ve onlara refakat eden (*parapompe*) şahıslar tarafından yapıldığı görüşümüzü desteklemektedir. Bağışı yapan yöneticinin de imparator tarafından onurlandırıldığı, çeşitli imtiyazları elde ettiği de bilinmektedir. Buna karşın, leitourgialardan kaçmak için çeşitli yollar deneyen pek çok yerel yöneticinin olduğunu da görmekteyiz³⁹⁶. Kentteki leitourgiaları yerine getirdiği bilinen bazı isimler ve görevleri aşağıdaki tabloda görülmektedir (Bkz. Tablo 3.4).

Parapompe adı verilen bir takım kişilere yada ordulara eşlik, refakat etme eylemi de üzerine yoğun tartışmalar yapılan bir konudur. Kentteki yazıtlarda sıkça işlenen bir durum olan parapompe ile ilgili olarak varolan olumsuz düşüncelere karşın, Schwarz ve Stauner detaylı çalışmalarında söz konusu refakat işleminin düşünülen aksine önemli bir maddi yük yaratmadığı, bunun onursal bir görev olduğunu, refakat eden kişinin İmparator'a kentin tarihini, özelliklerini ve mitlerini anlattığı ve ordunun kentte bulunmasının da bir yük olmanın aksine yerel ekonomiyi canlandırdığı fikrini öne sürmektedirler³⁹⁷. Schwarz ve Stauner'in parapompe'ye dair aktardıkları olumlu yönlerle karşın kentteki leitourgiaların bu dönemde önemli bir artış göstermesi kentlerin

³⁹³IK 27, 16-17; Magie, *RRAM I*, 232; Ergin, 2013, **a.g.k.**, s135

³⁹⁴IK 27, 17

³⁹⁵IK 27, No.19

³⁹⁶Ergin, 2013, **a.g.k.**, 579

³⁹⁷H.Schwarz, K.Stauner (2007). Die Parapompé des kaisers und seines heeres in nordwestlichen Kleinasien. *Gephyra* 4, s.7-20

zenginleştığı hipotezinin en azından Prusias ad Hypium kenti için tartışmalı olduğunu göstermektedir³⁹⁸.

Tablo 3.3. *Bithynia Kentlerindeki Önemli Ailelerin Sayısal ve Oransal Dağılımı*

	<i>Iulii</i>	<i>Claudii</i>	<i>Flavii</i>	<i>Ulpii</i>	<i>Aelii</i>	<i>Aurelii</i>	Toplam
Prusias ad Hypium	6	11	13	7	14	108	159
Nikomedia	1	8	15	5	27	91	147
Nikaia	2	6	7	1	5	35	56
Bithynion	-	6	5	4	25	20	60
Prusa ad Olympum	8	9	8	-	9	3	37
Kios	4	2	-	2	2	20	30
Apamea	2	4	1	-	2	-	9
	23	46	49	19	84	277	498
	%4	%9	%10	%4	%17	%56	
	%44						

Kaynak: *Fernoux, 2004, s.301*

5.3. Prosopografi: Yöneticiler, Memurlar ve Soylular

Yerel, bölgesel ve imparatorluk çapında önemli kişiler çıkardığı bilinen Prusias ad Hypium kentinin askeri ve yönetici sınıfına dair prosopografik bir inceleme yapmak hiç şüphesiz sosyopolitik yapının çözülmesinde etkili olacaktır. Kentteki Aristokratları üç grupta toplamak gerekirse, ilk grup, bölgesel ve sadece Prusias ad Hypium kentindeki memuriyetlerle ilgilenen kişiler, ikinci grup askeri kariyeri olan kişiler, üçüncü grup ise imparatorluk bünyesinde çeşitli yüksek görevlerde bulunmuş olan kesimdir. Hemen hepsi I-III. yüzyıl arasına tarihlendirilen Prusias ad Hypiumlu yöneticilerin, soyluların isimlerine bakıldığında Roma Praenomen (ön ad), Nomen Gentile (kabile adı) ve Cognomen (aile adı) isim sırasının korunduğu görülmektedir. Ayrıca kentteki yöneticiler arasında, kente Roma egemenliğiyle birlikte göç etmiş veya çeşitli görevler nedeniyle gelmiş olan İtali-Latin kökenli aileler yerine Prusias ad Hypium kökenli Grek olduğunu bildiğimiz şahıslar ön plana çıkmaktadır³⁹⁹.

³⁹⁸Fernoux da benzer şekilde, imparator ve ordularının bir kentten veya bölgeden geçmesinin, söz konusu yerde ekonomik canlılık yarattığını savunmasına karşın, Prusias ad Hypium kentinde çeşitli sorunlara neden olduğunu göstermektedir. Bkz.Fernoux, *Bithynie*, 413

³⁹⁹Bithynia kentlerinde İtalyan kökenli aile bireyleri için Bkz.Fernoux, *Bithynie*, 167

Bithynia bölgesindeki kentlere bakıldığında Prusias ad Hypium kentinde İtali kökenli aileler olmamasına karşın, Metropolis Nikomedia'da *Vedii*, Prusa ad Olmypum'da *Asubrii*, *Atii*, *Opetrii*, *Sescenii*, *Veturii*, Nikaia'da *Caesonii*, *Granii*, *Hostilii*, *Pactumeii*, *Pagnii*, *Postumii* aileleri, Kios'ta *Herennii* ve Bithynion-Claudiopolis'ta *Pacilii* adlı İtali kökenli ailelerin yaşadığını anlamaktayız. Söz konusu ailelerin yoğunluğuna bakıldığında, Prusa ad Olmypum ve Nikaia kentlerinin çeşitli nedenlerle daha cazip görüldüğü anlaşılmaktadır⁴⁰⁰.

5.3.1. T.Flavius Domitianus Nestor

Flavii ailesinden gelen ve kentteki önemli örneklerden birisi de arkhonluk ve prytaneislik yapmış olan T.Flavius Domitianus Nestor'a aittir⁴⁰¹. Nestor'un kentin soylu sınıfından olduğunu, atalarının yöneticilik ve dini liderlik yaptığını, bunun yanında kendisinin de hemen her türlü memuriyetin yanında rahiplik yaptığını bilmekteyiz⁴⁰². Bu da gösteriyor ki; Erken İmparatorluk döneminde Prusias ad Hypium kentinin yöneticileri arasında Nestor'un bulunduğu gens'i sayabiliriz. Nestor'un yapmış olduğu görevlerden bazıları şunlardır: *Bithyniarkhes*, *İmparatorluk Kültü Rahibi*, *Prytaneis* (*Bule Başkanı*), *baş Arkhon*, *Zeus Olmypos Kültü Rahibi* ve *Kült Oyunları yöneticisi* (*Agonethet*)

Domitianus Nestor'un, Bithynia kökenli bir Grek olduğu düşünülmektedir. Yazıtlardan anlaşıldığı üzere; parlak, görkemli, gayretli, eşsiz vb⁴⁰³ gibi sıfatlarla övüldüğü memuriyetlerdeki üstün başarısı, onu saygın bir konuma getirmiştir. Öyle ki, İmparator Domitianus'un ona ya da atalarından birine vatandaşlık hakkı verdiği anlaşılmaktadır. Nomen olarak Domitianus'u alması bunun göstergesidir⁴⁰⁴. Bu açıdan söz konusu kişinin yaşamış olabileceği en erken dönem 81-96 arası yani Domitianus'un hükümdarlığı döneminde olabileceği gibi sonrası da olabilir. Çünkü Ti. Flavius Domitianus'un oğlu da aynı isme sahiptir⁴⁰⁵. Ayrıca bilindiği üzere 212 yılındaki *Constitutio Antoniniana* öncesine tarihlenen Bithynialı Roma vatandaşı sayısı oldukça azdır. Bu duruma bir örnek vermek gerekirse, Prusias ad Hypium'un komşu kenti olan Klaudiopolis/Bithynion'da 198 yılına tarihlendirilen bir yazıt üzerinde geçen 24 kişiden

⁴⁰⁰Fernoux, *Bithynie*, 154

⁴⁰¹IK 27, 47; Z.Taşlıklioğlu (1955), Son zamanlarda bulunmuş olan birkaç Bithynia kitabesi, *Belleten*, 19(73), s.84

⁴⁰²IK 27, 47-48; Taşlıklioğlu, 1955, **a.g.m.**, 82-85; SEG 14, 774

⁴⁰³IK, 45-46; Taşlıklioğlu, 1955, **a.g.m.**, 82-85

⁴⁰⁴Taşlıklioğlu, 1955, **a.g.m.**, 88; Fernoux, *Bithynie*, 223

⁴⁰⁵IK 27, 114-115; Fernoux, *Bithynie*, .299

sadece beşinin Romalı isimlere sahip olması da bölgedeki Roma vatandaşı sayısının II.yy sonunda bile epey az olduğunu göstermektedir⁴⁰⁶.

5.3.2. M.Domitius Paulianus Falco

Domitii ailesinden gelen Domitius Falco, kentin önemli kişileri arasındadır. “γένους ἀσύνκριτον” olarak yazıtta geçen ve Domitius Falco’nun senatorial soydan geldiğini belirten kelime, aile üyeleri arasında senatör veya senatörlerin olduğunu ve Roma Senatosu’nda eyaletlerden gelen aristokratların da bulunduğunu göstermektedir. Bu şekilde yerel güçlerin Roma Senatosu içinde yer alarak İmparatorluk içinde söz sahibi olduklarını hissetmeleri sağlanmış olabilir. Aynı zamanda soylu Latinlerle fethedilen bölgelerin aristokratları arasında da bir kaynaşma da sağlanmış olmalıdır⁴⁰⁷. “Bithynia önderi ve Hellen önderi” ve “Epistates Patridos” gibi çok fazla görülmeyen memuriyetlerde bulunmuş olan Falco’yu Domitius ailesinin önemli bireylerinden ayıran fark, yazıt üzerinde İmparator’un dostu şeklinde belirtilmesidir.

5.3.3. M.Domitius Valerianus

Prusias ad Hypium kökenli ve Domitii ailesinin en önemli kişilerinden biri de Marcus Domitius Valerianus’tur⁴⁰⁸. Diğer idarecilerden farklı olarak Valerianus, Prusias ad Hypium kenti dışında Roma İmparatorluğu’na doğrudan bağlı olan üst düzey görevler yapmış⁴⁰⁹ ve yüksek sosyal statüsü nedeniyle önemli bir etkiye sahip olmuştur⁴¹⁰. Prusias ad Hypium’da herhangi bir sivil ya da askeri görev yaptığı bilinmese de orduya katılacağı zamana kadar burada yaşadığı düşünülmektedir⁴¹¹. Buna karşın R.Haensch, M.Domitius Valerianus’un muhtemelen Arabia Procuratorluğu yapmış birisinin oğlu olduğunu belirtmektedir⁴¹². Valerianus’un Prusias dışında bir

⁴⁰⁶Bekker-Nielsen, 2008, **a.g.k.**, 101

⁴⁰⁷Ergin, 2013, **a.g.k.**, 304

⁴⁰⁸M.Christol, yazıtın son satırından hareketle ([τὸν τῆς πόλεως καὶ αὐτοῦ [εὐ]εργέτην) Valerianus’un kökeninin Prusias ad Hypium olmadığını belirterek, onun Cretia Flaviopolis (Bolu/Gerede) kökenli senatorial bir aileden gelmiş olabileceğini belirtmektedir. (Bkz. M.Christol(1996), Hommages a Septime Severe et Caracalla provenant de Cretia- Flaviopolis en Bithynie(Resumé), *Bulletin de la Société d’études épigraphiques sur Rome et le monde Romain*, s.305

⁴⁰⁹Taşlıklioğlu, 1955, **a.g.m.**, 96-97; IK 27, 111-114; Fernoux, *Bithynie*, 472; Ertekin, 2013, **a.g.m.**, 510; Remy, 1989, **a.g.k.**, 168-169; Tuğrul, 1962, **a.g.m.**, 48

⁴¹⁰Christol, 1996, **a.g.m.**, 306

⁴¹¹J.M.Madsen(2009), *Eager to be Roman: Greek response to Roman rule in Pontus and Bithynia*, New York: Gerald Duckworth & Co. Ltd., s.70

⁴¹²Haensch, 1993, **a.g.m.**, 176

yerde doğup büyümüş olabileceği de seçenekler arasındadır⁴¹³. Legatus olarak çeşitli legionlarda görev alan ve yöneticilikte de bulunan Valerianus'un Roma için yaptığı görevler şunlardır;

Legion III Gallica'nın Tribunus Laticlavus'u, Questor, Aedilis, Praetor, Legion XII Fulminata Certa Constans'ın legatus Augusti'si, Legion VII Claudia'nın legatus Augusti'si, Pamphylia kentlerinin legatus Augusti ve Corrector'u(Corrector Civitatum), Sicilya eyaletinin proconsul'ü, Galatia'nın legatus Augusti pro preator'u ve praeses'i, Cilicia'nın legatus Augusti pro preator'u ve praeses'i, Arabia'nın legatus Augusti pro preator'u ve praeses'i, Consul suffectus

Cursus Honorum'dan hareketle atlı sınıftan (equites) gelen Domitius Valerianus kariyerine Suriye-Fenikesi'ndeki Rapheneae⁴¹⁴'deki Legio III Gallica'da legion'daki en üst askeri tribun olan *Tribunus Laticlavus*⁴¹⁵ olarak göreve başlamıştır⁴¹⁶. Ardından Roma İmparatorluğu *Cursus Honorum* sırasını takip edecek şekilde önce questor, ardından aediles ve praetor urbanus (στρατηγὸν τοῦ δήμου Ῥωμαίων) olmuştur⁴¹⁷. Bu görevlerden sonra sırasıyla, Cappadocia'daki Melitene'de konuşlanan Legio XII Fulminata'da ardından da Moesia Superior'daki Viminacium'da konuşlandırılan Legio VII Claudia'da *legatus Augusti* görevinde bulunmuştur⁴¹⁸. İmparator Severus Alexander (222-235) döneminde Pamphylia kentlerinin *corrector*'luğunu üstlendiği zaman aynı bölgenin valiliğini yaptığı da düşünülmektedir⁴¹⁹. Valerianus'un *consul suffectus* seçilmeden önce Galatia, Cilicia ve Arabia'da pro preatorluk yaptığı anlaşılmaktadır⁴²⁰.

Valerianus'un kariyerini gösteren yazıt⁴²¹, B.Remy'e göre⁴²² 230/32 yılına, Fernoux'a göre 210/15 ile 240 arasına tarihlenmektedir⁴²³. Ertekin, Valerianus'un son görevlerinden biri olan Arabia valiliğini İmparator III.Gordion döneminde yani 238-240 yılları arasında⁴²⁴, Bowersock ve R.Haensch ise Domitius Valerianus'un, 238-239

⁴¹³Bu duruma benzeyen bir yazıt da Ephesos'ta bulunmuştur. Söz konusu örnekte de hitabet eğitimi alan ve babası Prusias ad Hypium vatandaşı olan bir öğrenci Ren kıyısında doğmuş ve Ephesos'ta ölmüştür. *IK* 27, T14

⁴¹⁴Günümüzde Gazze şeridi ile Mısır arasında kalan Rafah kentinin antik dönemdeki adı. Raphia olarak da bilinmektedir.

⁴¹⁵Madsen, 2009, **a.g.k.**, 70

⁴¹⁶Ertekin, 2013, **a.g.m.**, 511; Remy, 1989, **a.g.k.**, 168; R.Haensch(1993). "Ein Procurator der Provinz Arabia und die angeblichen beinamen Aurelia Antoniniana von Gerasa". *ZPE* 95, 175; Madsen, 2006, **a.g.m.**, 70

⁴¹⁷Ertekin, 2013, **a.g.m.**, 511

⁴¹⁸Remy, 1989, **a.g.k.**, 169; Fernoux, *Bithynie*, 473; Ertekin, 2013, **a.g.m.**, 511; Madsen, 2009, **a.g.k.**, 70

⁴¹⁹Ertekin, 2013, **a.g.m.**, s.511

⁴²⁰Madsen, 2009, **a.g.k.**, 75

⁴²¹*IK* 27, No.45

⁴²²Remy, 1989, **a.g.k.**, 168

⁴²³Fernoux, *Bithynie*, 472

⁴²⁴Fernoux, *Bithynie*, 473; Ertekin, 2013, **a.g.m.**, 511

yılında Arabia’da Senatoryal Legatus olarak görev yaptığını belirtmesi nedeniyle bizde söz konusu yazıtın 239/40 yılından daha erkene tarihlenemeyeceğini düşünmekteyiz⁴²⁵.

5.3.4. Tib.Claudius Piso

Septimus Severus döneminde, Legio I Audiatrix Pia Fidelis’e Legatus Augusti olan Tib.Claudius Piso da Prusias ad Hypium kentinin önemli isimleri arasındadır⁴²⁶. Yerel memuriyetlerinin yanında onu asıl önemli yapan şey Roma kentinde yargıçlık görevini üstlenmiş olmasıdır. Fernoux’a göre, Roma şehrinde Iudex makamına yükselen Piso’nun söz konusu terfisi, Antoninler dönemine denk gelmiş olmalıdır⁴²⁷. Piso’nun yaptığı görevler şunlardır:*Roma’da Yargıçlık(Iudex)- Iudex ex quinque decuriis, Nikomedia şehrinin Curator’u(Logistes), Legio I Audiatrix Pia Fidelis Legatus Augusti’si.*

5.3.5. M.Iulius Gavinius Sacerdos

İmparatorluk tapınaklarının Rahibi ve vatansever ve itibar edilen, iki sefer arkhon ve baş arkhon olan Zeus Olympos’un rahibi ve Agonethet’i gibi yerel memuriyet hizmetlerinde görev yapan Gavinius’un aynı zamanda iki komutanın ve censor’un babası, Oğlu adına üç ay örnek şekilde agoranomosluk yapmış, kendi adına yürüttüğü agoronomosluğunda Domitius Hamamının ve Agora’nın onarımı para vermiş, İmparator ve ordularına refakat ederek bölgeden geçişlerinde kendilerine yardımcı olmuştur⁴²⁸.

5.3.6. Titius Ulpius Aelianus Papianus

Kentin en önemli birkaç isminden biri, kuşkusuz T.Ulpius Aelianus Papianus’tur. Titius Ulpius Aelianus Antoninus’un oğlu olan Papianus, Prusias ad Hypium kentinin territoryumu içinde kalan tüm halklara karşı oldukça cömert davranmış, kentin ihtiyaçlarını karşılamıştır. Tib.Kl.Ago..., M.Aurelius Antoninus, Tib. Claudius Piso gibi önemli isimlerle hemen hemen aynı yıllarda yaşadığını düşündüğümüz, kentin muhtemelen en zengin dönemlerinde hem dini hem de idari işleri üstlendiğini anladığımız Papianus, döneminde kentin yönetim anlamında uyum içinde olduğu da

⁴²⁵G.W.Bowersock(1994). *Roman Arabia*. London: Harvard University Press, s.162; R.Haensch, 1993, **a.g.m.**, 175

⁴²⁶Fernoux, *Bithynie*, 471; Madsen, 2009, **a.g.k.**, 75

⁴²⁷Fernoux, *Bithynie*, 430

⁴²⁸*IK* 27, No.20

anlaşılmaktadır⁴²⁹. Papianus'un şu görevleri yaptığı bilinmektedir: *Bithynia ve Pontus Önderi, Dekaprotos, Misterler Tapınak Birliğinin Başrahibi (Hierophantes'i), İmparatorluk Kültü Rahibi*.

5.3.7. L.Aurelius Diogenianus Callicles

Yaptığı görev itibarıyla Prusias kentinde önemli bir konumda olduğu anlaşılan L.Aurelius Diogenianus Callicles'in kariyerine baktığımızda genel olarak yerel hizmetlerde yer aldığı anlaşılmaktadır. *Proegoros, Dekaprotos (Decemviri, Decemprimus), birlik meclisi üyesi, Agoranomos, Syndikos, Grammateus* gibi yerel memuriyetlerde bulunan Diogenianus Callicles'i diğer yöneticilerden ayıran özelliği, Gerusia'da hizmet etmiş olmasıdır.

Bithynia'daki Hellen birliğinin meclis başkanı gibi görevlerin yanında kutsal Gerusia'nın logistesliğini (mali komiser) de üstlenmiştir⁴³⁰. Kentteki 12 kabilenin Callicles'e adadığı bu yazıttan hareketle Gerusia'nın gelir-gider işlerine bakan bir memur olduğunu anlıyoruz⁴³¹.

5.3.8. M.Aurelius Antoninus

Roma ordusunda en yüksek maaşı alan askeri sınıf olan primuspilus görevinde bulunmuş olup, daha sonrasında Prusias ad Hypium kentine geldiğini anladığımız kişilerden biri olan Antoninus, bir imparatorla aynı nomen ve cognomene sahip olan tek kişi olarak dikkat çekmektedir. Bir primuspilusun Severus döneminde 144.000 Sestertius, Caracalla döneminde 216.000 Sestertius ve Max.Thrax döneminde ise 432.000 Sestertius kazandığı bilinmektedir⁴³². Yabancılarla şerefli, iyi davranan, dürüst, gayretli ve tüm erdemlere sahip, vatanını ve vatandaşlarını seven Marcus Aurelius Antoninus şeklinde kentteki dört kabile (Antoniane, Thebais, Tiberiane ve Prusias) tarafından onurlandırılan söz konusu emekli ordu mensubunun kente döndükten sonra yerel soylular arasına girdiği veya söz konusu kimselerle iyi ilişkiler kurduğu anlaşılmaktadır⁴³³. M.Aurelius Antoninus'un *Primuspilus* ve *Procurator Augusti* olarak hizmet ettiği bilinmektedir.

⁴²⁹Madsen, 2009, **a.g.k.**, 6

⁴³⁰Perrot, *Explr.*, no.22; Oliver, 1941, **a.g.k.**, 35, 16-161, No.48; Ameling, IK 27, No.10; Fernoux, *Bithynie*, 304

⁴³¹Oliver, 1941, **a.g.k.**, 35

⁴³²M.A.Speidel (1992), Roman Army Pay Scales, *JRS* 82, 106

⁴³³Adak, 2006, **a.g.m.**, 168

5.3.9. L.Domitius Honoratus

Kentte adına herhangi bir dikilmiş olan herhangi bir yazıt bulunmayan, buna karşın İ.S.II.yüzyıl ortalarından itibaren adına İmparatorluğun diğer bölgelerinde rastladığımız bir başka önemli kişi de L.Domitius Honoratus'tur. Domitii ailesinden geldiği düşünülen ve ailenin diğer pek çok ferdi gibi askeri ve idari görevler üstlenen Honoratus'un kaynaklarda geçtiği üzere İ.S.II.yüzyılda Hadrianus duvarı yakınındaki Birdoswald adlı yerleşim yerinde, Cohors I.Aelia Dacorum'un *Tribunus Cohortis*'i olarak görev yaptığı anlaşılmaktadır⁴³⁴. Bu görevinden sonra ykl.222 yılında Aegyptus eyaletinin praefectus'u olarak Roma'ya hizmet etmiştir⁴³⁵. D.Honoratus'un genel olarak şu iki görevi yaptığı söylenebilir: *Tribunus Cohortis* ve *Praefectus*.

5.3.10. L.Domitius Proclus

Kentteki önemli kişilerden birisi de Roma ordularında yıllarca yüksek rütbelerde bulunmuş olan Prusias ad Hypium'lu L.Domitius Proclus'tur⁴³⁶. Domitius ailesinin askeri kökenli bireylerinden olan Proclus'un bir başka aile ferdi olan L.Domitius Honoratus gibi önemli görevlerde bulunduğu anlaşılmaktadır.

Cohort VI Lusitanorum'un Praefect'i, Cohort I Cubernorum'un Praefect'i, Legion II Augusta'nın Tribun'u, Legion VII Gemina'nın Tribun'u

5.3.11. Tib. Claudius AGO[-----]

Prusias kentinin askeri kökenli isimlerinden bir diğeri de Tib.Claudius Ago-'dur. Tam adı ve görevlerinin tamamı bilinmemektedir. Αγηνος şeklinde geçen bir isme Bithynia coğrafyasında rastlanması, söz konusu kişinin Tiberius Claudius Ago[nos/ustinus,/thes vb.] gibi bir isme sahip olabileceği fikrini ortaya çıkarmaktadır⁴³⁷. Bunun yanında söz konusu kişinin, Kios kentinde bulunmuş olan bir yazıt üzerinde geçen Ἀγοράκριτος (Agorakritos) adına benzer bir isme sahip olabileceği de düşünülebilir⁴³⁸.

⁴³⁴E.Bowie(2014). Becoming wolf staying sheep. *Roman Rule in Greek and Latin Writing: Double Vision* (Eds. J.M.Madsen ve R.D.Ress), Leiden; Boston: Brill University Press, s.51

⁴³⁵Bowie, 2014, **a.g.m.**, 51; Haensch, 1993, *ZPE* 95, 169

⁴³⁶Fernoux, *Bithynie*, 428

⁴³⁷Kişi adları için bkz. L.Zgusta(1964), *Kleinasiatische personenamen*, Prag: Verlag Der Tschechoslowakischen Akademie Der Wissenschaften, s.46

⁴³⁸IK 29, No.18

Askeri kariyerine Auxilia adı verilen yardımcı birlik⁴³⁹ Ala I Germanorum'daki göreviyle başlayan Ago-, daha sonrasında, İmparator Vespasian döneminde (69-79) kurulan ve Armenia Minor'daki Satala'da konuşlanmış olan Legion XVI Flavia Firma'da askeri tribün olarak görevine devam etmiştir.⁴⁴⁰ Sonrasında Thrakialı atlı birliğin I. kanadı olan Ala I Herculania'da Praefectlik görevini üstlenmiştir. Söz konusu atlı birliğin 124 yılından önce Britannia'da olan söz konusu ordunun daha sonrasında Germania Inferior eyaletinde yer alan Xanthen'e taşındığı da bilgilerimiz arasındadır.⁴⁴¹ Tib. Claudius Ago... 'nun yaptığı görevler şunlardır: *Ala I Germanorum Miliaria'nın Praefect'i, Legion XVI Flavia Firma'nın Tribun'u, Ala I Thracum Equitata Herculania'nın Praefect'i, Suriye Fenikesi, Arabia ve Suriye Filistin'inin Procurator'u.*

5.3.12. Pompeia Antipatris'in onurlandırdığı Procurator Augusti

Roma ordusunun çeşitli bölgelerinde görev yaptıktan sonra Prusias ad Hypium kentine gelen ve Pompeia Antipatris tarafından onurlandırıldığını bildiğimiz (adı bilinmeyen) söz konusu kişinin yapmış olduğu görevler şunlardır: Roma'nın Germania sınırında yer alan *İmparatorluk Toprağı Sumelocennensis* ve *Germania sınır bölgesinin Procurator Augusti'si, İmparatorluk Toprağı Galatia* ve *çok yakınındaki halkların Procurator Augusti'si.* Adı ve aile bağları bilinmeyen fakat olasılıkla Prusias ad Hypium'lu olan Procurator Augusti, Roma İmparatorluğu için karışıklıklara neden olan bölgelerde hizmet etmiştir ve bu anlamda arkadaşı olduğu düşünülen Pompeia Antipatris için övünç kaynağı olarak görülmüş olabilir.

5.3.13. P.Domitius Iulianus

Ağırlıklı olarak yerel memuriyetlerde görev alan P.Domitius Iulianus, Domitii ailesinin bir diğer önemli bireyidir. Kentte meydana gelen kıtlık döneminde önemli bir rol üstlenen, Baş Arkhon ve Timetes olarak da hizmet eden Iulianus'un iki defa elçi olduğu, İmparatorluk Kültü rahibi, Agoranomos, dekaprotos (deceprimus), Kâtip, Yaşam Boyu Birlik Meclisi Üyesi, kente su getirmiş olduğu ve kıtlıkta kimsesiz

⁴³⁹Roma ordusunda yardımcı birlik (Auxilia) olarak hizmet veren kişilerin eğer aileden gelen askeri bir bağı yoksa genellikle çiftçi kökenli olduğu bilinmektedir.

⁴⁴⁰IK 27, 131; Fernoux, *Bithynie*, 435; Adak and Stauner, 2006, **a.g.m.**, 147

⁴⁴¹Feronux, *Bithynie*, 436

vatandaşlara bedava buğday, şarap, yağ ve para dağıttığı ve bu nedenle kentte kimsede görülmeyen Tropheus ve Basileus ünvanlarının kendisine verildiği görülmektedir⁴⁴².

Tablo 3.4. Kentteki Yöneticiler ve Leitourgilar (II.ve III.Yüzyıllar)

No.	Önemli Kent Sakinleri	Hazine müdürü	Agoranomos	Leitourgilar
1	Cl.Tineius Asklepiodotus	Zeytinyağı	*	Καί αλλας αρχας και λειτουργιας εκτελεσαντα... “diğer işler ve gönüllü işlerde (leitourgia) hizmet etmiş”
2	Aster oğlu Domitius	/	*	/
3	T.Flavius Pomponius	/	*	
4	T.Flavius Domitianus	/	*	/
5	T.Fl.Domitianus Nestor	/	*	
6	M.Domitius Candidus	/	*	/
7	M.Domitius Paulianus	/	*	/
8	P.Aelius Octavianus Tyrannos	Buğday	*	..καί τας λοιπας αρχας και λειτουργιας εκτελεσαντα) τή πατρίδι εωδόξως και επιφανως ...
9	M.Aur. Philippianus	Zeytinyağı	*	..καί τας λοιπας αρχας και λειτουργιας και εκτελεσαντα τή πατρίδι ενδοξως και επιφανως...
10	L.Aur.Diogenianus	/	*	/
11	M.Aurelius Asclepiodotianus	Buğday		..καί τας λοιπας λειτουργιας και φιλοτεμιας πασας αγνωως και αμεμπτως πολειτεθσαμενον...,
12	Claudius Iulianus Ascl.	/	*	/
13	M.Aur.Menandrianus	Zeytinyağı	*	καί τας λοιπας λειτουργιας και φιλοτεμιας πολειτευσαμενον αμεμπτως...

Kaynak: Fernoux, 2004, s.337

⁴⁴² IK 27, No.18; No.19

5.4.Kentteki Kurumlar ve Memuriyetler

5.4.1. Agoranomos

Roma'daki aediles ile benzer bir işleve sahip olan Agoranomos adlı memuriyet kısaca pazar yeri yani daha genel bir ifadeyle agora denetçiliği olarak bilinmektedir⁴⁴³. Antik Yunan dünyasında kısaca bu şekilde açıklanan agoranomosluk ilerleyen yıllarda çok daha karışık bir hal almıştır. Roma İmparatorluk dönemi Bithynia kentlerinden bazı örneklerle bakıldığında Tahıl üretiminin yetersiz kaldığı ve tahıl fiyatlarının aşırı derece arttığı dönemlerde agoranomos'un kendi bütçesinden tahıl alarak bunu halka daha düşük bir fiyata sattığı (*παράπρασις*) görülmektedir⁴⁴⁴. Bekker-Nielsen, agoranomosların bu dönemde yerel ticari konularda hakemlik yapması gibi küçük çaplı hukuki kararlar alma yetkisi bulunduğunu da belirtmektedir⁴⁴⁵. Agoranomosların kıtlık, yoksulluk ve savaş gibi durumlarda (*σιτοδεία, ἐνδεία, ἐν ἐπείγοντι καιρῷ*) üstlendiği rolü kentteki yazıtlarda da görmek mümkündür⁴⁴⁶. Kent yaşamının sürekliliği adına önemli bir işleve sahip oluşu görülen agoranomosluk'un yükünün arkhon ve agonothet ile hemen hemen aynı olduğu görülmektedir⁴⁴⁷.

5.4.2. Syndikos

Adli işlerle ilgilenen bir memuriyet olan Syndikos'un kentte çok fazla yerde geçmemesine karşın, Syndikosluğun aynı kişi tarafından defalarca üstlenildiğini anlamaktayız. *Συνδικήσαντα πολλάκις* yani çok defa Syndikos'luk yapmış olan kelimesinden hareketle, bu görevin aynı kişi üzerinde uzun süre kalabildiği görülmektedir⁴⁴⁸. Daimi bir memuriyet olmadığı düşünülen söz konusu memuriyetin gerekli durumlarda üstlenilerek yerine getirildiği, sonrasında ise görevin fiilen yürütülmediği anlaşılmaktadır.

5.4.3. Timetes (Censor)

Nüfus sayımı yani Census görevini de üstlenen ve aynı zamanda yerel hazine memuru olan Timetesler, Roma egemenliği ile gelen bir başka memuriyettir⁴⁴⁹. Prusias ad Hypium kentindeki timeteslerin II.yy. sonu ve III.yy. başına tarihlendirilmektedir fakat bunun nedeni günümüze ulaşmış olan Epigrafik belgelerin söz konusu döneme

⁴⁴³Agoranomos için Bkz. *LSJ*, 13

⁴⁴⁴Bekker- Nielsen, 2008, **a.g.k.**, 75

⁴⁴⁵Bekker- Nielsen, 2008, **a.g.k.**, 77

⁴⁴⁶*IK* 27, No.6, No.9, No.13, No.17, No.19, No.48; Fernoux, *Bithynie*, 334

⁴⁴⁷Fernoux, *Bithynie*, 333-334

⁴⁴⁸Dmitriev, 2005, **a.g.k.**, 214

⁴⁴⁹*IK* 27, 19-20

tarihlendirilmesidir⁴⁵⁰. Kentteki memuriyetlerin son halkası olarak görülen Timeteslik, doğrudan imparatorluğa bağlı olan nüfus sayımı ve vergi konusunda önemli bir işlevi olan bu memuriyetin de her yıl seçilen bir kişi yerine belli dönemler (Beş yılda bir) halinde seçilen kişilere verildiği bilinmektedir⁴⁵¹.

5.4.4. Politographos

Bithynia bölgesindeki Politographos adı verilen ve nüfus kaydıyla ilgili işlere bakan memuriyete Bithynia kentleri içerisinde yalnızca Prusias kentinde rastlanılmıştır⁴⁵². Bu durum, kentin Bithynia eyaletleri içinde nüfus işleriyle ilgilenmekle görevlendirilmiş olabileceğini gösterir.⁴⁵³ Bu memuriyetin asli işlevinin Bithynia içerisinde yer değiştiren ailelerin veya şahısların kent nüfusuna geçirilmesi olduğunu düşünmekteyiz.

5.4.5. Dekaprotos (Decemviri/Decemprimi)

Kentteki memuriyetlerden biri olan dekaprotosluk önemli bir işleve sahiptir. Dekaprotos, doğrudan imparatorluğa bağlı olan ve imparatorluk için vergilerin toplanmasından sorumlu olan komisyon olarak bilinmektedir⁴⁵⁴. Bu komisyona girenlerin servetini garanti altına almaları dışında, imparatorluğun doğrudan muhatabı olmaları, bazı ailelerin equites sınıfına yükselmeleri ve hatta senatoya girmeleri, vali ve diğer devlet görevlileriyle yakın ilişkiye girmelerine veya var olan ilişkilerini geliştirmelerine yardımcı olmuştur⁴⁵⁵.

5.4.6. Koinon

Bithyniarkhos (*βιθυνίαρχος*) yani Bithynia önderi ve Koinoboulos (*κοινόβουλος*) yani Birlik meclisi/yerel meclis üyesi gibi unvanlardan hareketle Bithynia eyalet meclisi denilebilecek bir birliğin olduğu görülmektedir⁴⁵⁶. Bithynia'daki Hellenlerin Birliği (*κοινὸν τῶν ἐν Βειθυνίᾳ Ἑλλήνων*) şeklinde de geçen söz konusu Bithynia eyalet meclisinin, Neokoros ve Metropolis oldukları için Nikomedia ve Nikaia kentlerinde toplandığı, burada çeşitli oyunların oynanıp, müzikal gösterilerin yapıldığı ve her

⁴⁵⁰Dmitriev, 2005, **a.g.k.**, 200

⁴⁵¹Bekker-Nielsen, 2008, **a.g.k.**, 78

⁴⁵²IK 27, 20

⁴⁵³Dmitriev, 2005, **a.g.k.**, 202. Dmitriev, Asia eyaletinde de politographos ünvanının yalnızca Phrygia bölgesindeki Nakolea (Seyitgazi/Eskişehir)'de ele geçirilmiş olan bir yazıt üzerinde görüldüğünü belirtmektedir.

⁴⁵⁴Ramsey, 1897, **a.g.k.**, 437; IK 27, 22-23; Fernoux, *Bithynie*, 357

⁴⁵⁵Fernoux, *Bithynie*, 357

⁴⁵⁶IK 27, 30-32

kentten *koinoboulos* yani birlik meclisi üyesi'nin katıldığı anlaşılmaktadır⁴⁵⁷. Koinon'un hangi dönemlerde toplandığı kesin olarak bilinmese de yılda bir defa toplandığı düşünülmektedir⁴⁵⁸. Ele geçirilmiş olan epigrafik belgelere göre bu meclise dört kere Prusiaslı isimler başkanlık yapmıştır (*ἄρχαντα τοῦ κοινοῦ τῶν ἐν Βεῖθυνίᾳ Ἑλλήνων*)⁴⁵⁹. Adına dikilen onurlandırma yazıtlardan hareketle isimlerini öğrendiğimiz Eyalet Meclisine başkanlık etmiş olan Prusias ad Hypiumlu kişilerden bazıları şunlardır: T. Flavius Pomponius Domitianus Timokrates, M. Aurelius Phillippianus Iason, L. Aurelius Diogenianus Kallikles, Tib. Claudius Tertullianus Sanctius⁴⁶⁰. (Bkz. Tablo 3.5)

Tablo 3.5. *Koinon* 'da Görev Alan Prusias ad Hypiumlular (II. ve III.yüzyıl)

Kişiler	Koinon'daki Görevi
M.Domitius Iulianus	<i>Bithyniarkhos</i> ve <i>Pontarkhos</i> (<i>Bithynia</i> ve <i>Pontus</i> 'un önderi), <i>Demeter Neokoru</i>
Flavia Domitia	<i>Archiera</i> ve <i>Demeter Neokoru</i>
Tib.Claudius Tertullianus Sanctus	<i>ἄρχαντα τοῦ κοινοῦ τῶν ἐν Βεῖθυνίᾳ Ἑλλήνων</i> (<i>Bithynia</i> 'daki Hellenlerin Birliğinin liderliği)
Tib.Claudius Piso	<i>Bithyniarkhos</i> ve <i>Helladarkhos</i> , <i>Bölgenin Birincisi?</i> , <i>Bölgenin Proegor'u</i>
Ulpian T.Aelianus Antoninus	<i>Bithyniarkhos</i> ve <i>Pontarkhos</i>
T.F.Domitianus Nestor	<i>Hellenarkhos</i>
T.Ulpian Aelianus Papianus	<i>Bithyniarkhos</i> ve <i>Pontarkhos</i> , <i>Sebastophantes</i> ve <i>Hierophantes</i>
M.Domitius Stratocles	<i>Bithyniarkhos</i> , <i>Helladarkhos</i> , <i>Koinoboulos</i> (birlik meclisi üyesi)
T.Flavius Pomponius Dom.Timocrates	<i>ἄρχαντα τοῦ κοινοῦ τῶν ἐν Βεῖθυνίᾳ Ἑλλήνων</i> (<i>Bithynia</i> 'daki Hellenlerin Birliğinin liderliği), <i>Birlik meclisi üyesi</i>
M.Aur.Philippianus Iason	
L.Aurelius Diogenes Callicles	
M.Aurelius Khrysenius Damatrius	<i>Bithyniarkhos</i> ve <i>Pontarkhos</i>
M.Domitius Paulianus Falco	<i>Bölgenin Çocuğu</i> , <i>Yaşam Boyu birlik meclisi üyesi</i>
M.Aurelius Asklepiodotianus Asklepiades	<i>Yaşam Boyu birlik meclisi üyesi</i>

Kaynak: Fernoux, 2004, s.350-351

⁴⁵⁷Brandis, *RE III*, I, 535-536; Fernoux, *Bithynie*, 181; Ameling'e göre, Prusias ad Hypium kenti de söz konusu meclise bazı zamanlarda ev sahipliği yapmıştır. Bkz. *IK* 27, 30

⁴⁵⁸Doğancı, 2007, **a.g.k.**, 92

⁴⁵⁹Brandis, *RE III*, I, 535; *IK* 27, No.3; No.9; No.10; No.51; Marek, 2003, **a.g.k.**, 66

⁴⁶⁰Fernoux, *Bithynie*, 351-356

5.4.7. Prytaneis

Kökenleri Atina'ya uzanan Prytaneislik (Prytaneia üyesi), idari bir işleve sahipti. Her phylenin kura yoluyla üstlendiği bu memuriyetin temel görevi, buile ve demosları toplantıya çağırarak ve bunlara başkanlık etmektir. Epistates adı verilen yönetici de Prytaneia arasından seçilerek söz konusu toplantılara başkanlık etmekteydi⁴⁶¹. Aynı kişinin uzun süre başkanlık etmesinin istenilmemesi nedeniyle başkan, her defasında bir başka yurttaş tarafından seçilmekteydi. Epistates ve Prytaneislerin toplandığı ve yabancı elçilerin konakladığı yer olan Prytaneion da kent yaşamında önemli bir yere sahipti⁴⁶². Prusias ad Hypium kentinde de olasılıkla Hellenistik dönemde veya Erken İmparatorluk Döneminde prytaneia denilen idari yapının olduğunu T.Flavius Domitianus Nestor babasını onurlandırma yazıtından anlıyoruz⁴⁶³.

5.4.8. Ekdikos

Roma'da *Advocates* olarak bilinen, Türkçeye ise yargıç veya hakim şeklinde çevrilebilecek olan Ekdikos adlı memuriyet, kentteki idari hizmetlerden biridir. Diğer pek çok Bithynia kentinde de var olduğunu bildiğimiz avukatlık hizmetinin (ἐκδικος) Prusias ad Hypium'da da bulunduğu epigrafik belgelerden anlaşılmaktadır⁴⁶⁴. Kentte adli bir olaya dair bulgumuz olmasa da, epigrafik belgelerde bu görevi üstlenen bazı idarecilerin olduğunu anlamaktayız. Anlaşıldığı üzere Ekdikosluk, kentin daimi ve düzenli memuriyetleri arasında değildi, yalnızca ihtiyaç zamanında yerine getirilen bir görevdi⁴⁶⁵.

5.4.9. Grammateus

Grammateus yani kâtip (veya yazman), buile ve demos'un aldığı kararları, toplantıları, antlaşmaları ve diğer kentlerle olan ilişkileri kayıt altına alan memuriyetti⁴⁶⁶. Magie'ye göre, bu memuriyette ne kadar uzmanlaşırsa kent işleri o kadar hızlı yürüyordu ve bu nedenle grammateusluk önemli bir görev olarak görülüyordu⁴⁶⁷. Grammateus'un temel amacı, Fernoux'un deyişiyle buile ve demos'un

⁴⁶¹Ps.Arist.(2016), *Oikonomika: Antik dönemde ekonomi kavramı üzerine*. (Çev.B.Takmer), İstanbul: Kabalcı yay., s.516-517; Howatson, 2013, **a.g.k.**, 788-789; Epistateslerin polis şefliği işlevini gördüğü de kimi araştırmacılar tarafından öne sürülmüştür. Bkz. Zeyrek, 2005, **a.g.k.**, 22

⁴⁶²Howatson, 2013, **a.g.k.**, s.789; Wycherley, 1993, **a.g.k.**, s.215

⁴⁶³Bkz. IK 27, no.46

⁴⁶⁴IK 27, 21

⁴⁶⁵IK 27, 21

⁴⁶⁶Magie, *RRAM* I, 60

⁴⁶⁷Magie, *RRAM* I, 60

kararlarını “kanunların ruhuna uygun” ve “yasalarla uyum içinde” en iyi şekilde kayda geçmektedir⁴⁶⁸.

5.4.10. Rahip sınıfı (Sebastophanes ve Hierophantes)

Rahiplikle ilgili olarak bilgilerimiz bölgeden bölgeye çeşitlilik göstermektedir. Bu sınıfın devletten düzenli bir maaş almak yerine yaptıkları işler, katıldıkları törenlere göre ücret aldıkları bilinmektedir⁴⁶⁹. Kentteki yazıtlar incelendiğinde İmparatorluk Kültü’nden Zeus Olympos Kültü’ne ve hangi tanrıya ait olduğu bilmediğimiz çeşitli rahipliklerin olduğu görülmektedir⁴⁷⁰. Bunların dışında ilginç bir örnek de söz konusudur: kentin taşrasına yerleşmiş olan bir emekli askerin, İmparator Tiberius döneminde adı bilinmeyen bir köyde yaşam boyu rahip olarak görevlendirildiğini de anlamaktayız⁴⁷¹.

⁴⁶⁸Fernoux, *Bithynie*, 335

⁴⁶⁹Dmitriev, 2005, **a.g.k.**, 35

⁴⁷⁰Bkz. *Testimonia*, Epigrafik Belgeler

⁴⁷¹*IK* 27, No. 31; Bkz. *Testimonia*, EB 26

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

6. PRUSIAS AD HYPIUM KENTİNİN DİNSEL YAPISI

Roma'nın resmi devlet dininin tanrıları olarak adlandırabileceğimiz, Etrüsk ve Grek kökenli (Jupiter, Neptun, Mars vb. gibi) tanrılar ile bazı arkaik ve yerel tanrılar, Roma dünyasında uzun bir süre yaygın olarak tapınım görmüştür. Fakat birbirinden farklı onlarca bölgeyi egemenliği altına aldıktan sonra Romalılar, varolan Hellenistik Doğu Dinleri, Mısır dini, Anadolu'nun yerli kültleri gibi bazı yeni ve farklı yapıdaki kültler ile tanışmışlardır. M.Beard'ın '*Mikrokozmos*' yani evrenin küçük bir örneği şeklinde adlandırdığı Roma'da, hemen her tanrı veya tanrıçanın birbirinden çok farklı coğrafyada ve toplumlar arasında yayıldığı anlaşılmaktadır⁴⁷².

Bithynia Krallığı kurulduğu günden itibaren dini yaşamda büyük bir çeşitlilik göstermektedir. Roma egemenliği öncesine dair bilgilerimiz, Bithynia kentlerinde Grek tanrılarının yanında yerel tanrılara da ibadet edildiğini epigrafik belgelerden ve arkeolojik kaynaklardan anlamaktayız⁴⁷³. Buna göre Bithynia krallığı döneminde takvim tanrıları olarak bilinen on iki tanrının yanında Bendis, Sabazios, Priapos tapınımları görülmektedir⁴⁷⁴. Roma egemenliği sonrasında İmparatorluk kültürü ve diğer doğu dinleri de Bithynia kentlerinde görülmeye başlamıştır.

Roma İmparatorluk döneminde Bithynia eyaleti içerisinde önemli bir yeri olan Prusias ad Hypium kentinin toplumsal yaşamda olduğu gibi dini anlamda da heterojen olduğu yazıtlardan anlaşılmaktadır. Epigrafik belgeler ve arkeolojik buluntulardan hareketle kentin pantheonunu *Olympos* ve *Soter* epitetlerini almış olan Zeus⁴⁷⁵, Demeter, Aphrodite Epekoos⁴⁷⁶, Artemis⁴⁷⁷, Asklepios, Hygeia⁴⁷⁸, Dionysos, Eros, Herakles, Hermes, Kybele-Meter oluşturmaktaydı (Bkz. Testimonia NB 8)⁴⁷⁹. Bunlara ek olarak Ares, Bithynia'nın takvim tanrıları ile Hera, Bendis, Stratios, Preietos gibi

⁴⁷²M.Beard, J.North ve S.Price (1996), *Religions of Rome*, Cambridge: Cambridge University Press, C.I., s.265-267

⁴⁷³Brandis, *RE* III,I, 524

⁴⁷⁴Brandis, *RE* III, I, 524

⁴⁷⁵Şahin, 2001, **a.g.k.**, 121, 173; Fernoux, *Bithynie*, 331; Kandes, 2008, **a.g.k.**, 37

⁴⁷⁶Ameling, *IK* 27, 15; No. 68

⁴⁷⁷Ameling, *IK* 27, 135-139

⁴⁷⁸E.S.G.Robinson(1921). Greek coins from the Dardanelles. *The Numismatic Chronicle and Journal of the Royal Numismatic Society*, 5. Series, Vol.1, No. ½, s.3; P, Debord (1982), *Aspects sociaux et économiques de la vie religieuse dans l'Anatolie Gréco-Romaine*, Leiden: Brill Presss, s.32

⁴⁷⁹*RE* XXIII. 1, 1145

tanrı ve tanrıçaların da Bithynialılarca tapınım gördüğü bilinmektedir⁴⁸⁰. Dinsel anlamda Bithynia şehirlerinden ve Herakleia Pontika'dan büyük farklılıklar içermeyen Prusias ad Hypium kentinde Grek-Roma etkili bir dini yapının hâkim olduğu görülmektedir.

Prusias ad Hypium kentinin sikkeleri ve yazıtları sayesinde hakkında bilgi sahibi olduğumuz kentin dini yapısı, bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Sikkeler incelendiğinde çok zengin gözüken dini yaşam, yazıtlara ve arkeolojik buluntulara aynı oranda yansımamıştır⁴⁸¹. Kentin baş tanrısı kabul edilen Zeus Olympos'a ait pek çok yazıt mevcuttur. Buna karşın tanrının betimlemesinin yer aldığı sadece bir sikke (I.Domna'ya ait olan) bulunmaktadır. Mısır kökenli bir tanrı olan Serapis'in arkayüz betimlemesi olarak kullanıldığı farklı tip ve dönemlere ait sikkelerin olmasına karşın kentte, aynı tanrıya ait herhangi bir adak yazıtı bulunmamaktadır. Buna karşın 1965 yılında İstanbul Arkeoloji Müzesi envanterine alınmış olan, olasılıkla Serapis betimli tabak parçasının kentteki Serapis kültünü destekleyen bir başka obje olduğu düşünülmektedir⁴⁸². Bu durum göz önüne alındığında, kentin sikke ve yazıtlarının propaganda amaçlı kullanılmış olabileceği düşünülebilir.

Şehrin sikkelerine bakıldığında kentte Helios, Athena, Serapis, Apis tapınımlarının da olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca kentin koruyucu (*πολισσοῦχος*) tanrıçası olan ve adına anıtsal bir heykeli dikilen Tykhe'nin de kentte önemli bir konumda olduğu düşünülmektedir. L.Robert ve Debord'a göre, Prusias ad Hypium kentinin dini yaşamıyla ilgili bildiğimiz bir diğer önemli ayrıntı ise kentin, tanrı Apollon'un Anadolu'daki en önemli kehanet merkezlerinden biri olan Klaros (İzmir/Ahmetbeyli) kehanet merkezine bağlı bulunduğu⁴⁸³.

Tüm Eskiçağ Dünyasında yaygın olarak görülen mezar hırsızlığı (*tymboroukhia*)'nın Prusias kentinde de gerçekleştiği, buna önlem olarak bazı yaptırımların uygulamaya sokulduğunu görmekteyiz⁴⁸⁴. Tamamı okunamayan ve

⁴⁸⁰Bithynia takviminde aylar, Makedonca, Grekce ve yerel dillerden oluşmaktadır. Bu aylardan bazıları adını tanrı ve tanrıçalardan almaktadır: *Ἡραῖος* (ya da *Πραῖσις*) *Ἑρμαῖος*, *Μητρῶος*, *Διονύσιος*, *Ἡράκλειος*, *Δίος*, *Βενδίδαιος*, *Στράτειος*, *Περίεπιος*, *Ἀρείος*, *Ἀφροδίσιος*, *Δημήτριος*. Bkz. *RE III*, 1, 520

⁴⁸¹Sikkeler için Bkz. <http://rpc.ashmus.ox.ac.uk> (Erişim Tarihi 13.12.2016)

⁴⁸²AAMI 13-14, 10, Envanter No.8818

⁴⁸³Robert, *Travers*, 85; Debord, 1982, **a.g.k.**, 19, 21; IK 27, T8. Debord'a göre, Klaros'taki Apollon kehanet merkezine bağlı olan diğer Bithynia kentleri, Nikomedia, Nikaia, Kios, Creteia-Flaviopolis, Caesarea-Germanike ve Apameia'dır. Bu bağlamda adını saydığımız kentler ve Prusias ad Hypium kenti arasında da dini bir ortaklık söz konusudur.

⁴⁸⁴Eskiçağ dünyasında mezar üzerinde, genel olarak lanetleme, beddua ve para cezasına dair yazılara yer verilerek, ölen kişinin mezarı korunmaya çalışılmıştır.

günümüze fragman olarak kalmış olan bir mezar yazıtı üzerinde geçen “...*İmparatorluk kasasına 320 Denarius ödeyecek.*” veya İmparatorluk Kültü rahibi olan Kapella’nın mezar yazıtında “*oğlum Kapella’dan başka birini buraya gömecek olursa veya bizden başkasının cesedini koyarsa sülalemize 3000 Attika Drahmisini ödeyecek.*” cümlesinden hareketle mezar soygunculuğu, mezara zarar verme, mezarın tekrar kullanılması vb. gibi bir durumda söz konusunu kişinin karşılaştacağı cezayı göstermektedir⁴⁸⁵.

Günümüzde, kentte bir tapınak ya da ilgili bir yapı görülmemesine rağmen, tapınağın veya tapınakların parçaları olabileceği düşünülen sütunlar, sütun başlıkları, frizler vb. parçalar halinde etrafa dağılmıştır (Bkz. Ek 36). Roma İmparatorluğu döneminde kentteki tapınaklar hakkında tek bilgimiz yeniden inşa edilen ve hangi tanrı ya da tanrıçaya atfedildiği ve yeri belli olmayan bir tapınağın olduğudur⁴⁸⁶. Bunlara ek olarak, Moesia Inferior eyaleti içinde yer alan ve İmparator M. Ulpius Trajan döneminde kurulmuş olan Nikopolis ad Istrum veya Ulpia Nikopolis ad Istrum (*Istros kıyısındaki Zafer Şehri*) adlı antik kentte 1985 yılında yapılan kazı çalışmaları sırasında Apphos oğlu Iason adlı bir Prusias ad Hypiumlunun kente kendi bütçesinden Theos Hypsistos/Zeus Hypsistos tapınağı yaptırdığı (*Ἰάσον Απφου Προυσιεδς ἀπὸ Ὑπίου τὸν ναὸν Θεοῦ Ὑψίστου ἐκ τῶν ἰδίων κατεσκεύασεν*) şeklinde bir yazıt üzerinde geçen cümleden hareketle söz konusu tanrının Prusias ad Hypium kentinde de tanındığı ve tapınım görmüş olabileceği düşünülmektedir⁴⁸⁷.

Eldeki verilere göre Prusias ad Hypium kentinde aşağıdaki tanrı ve tanrıçalar görülmektedir.

6.1. Zeus Soter/ Zeus Olympos/ Zeus Bennios?

Kentteki dini yaşama bakıldığında Zeus Olympos ve Zeus Soter’in öne çıktığı ve kentin baş tanrısı olduğu anlaşılmaktadır. Adına yazıtlar ve heykeller dikilmiş olan kentin yöneticilerinin hemen hepsi Zeus rahipliğini ve yine tanrı adına düzenlenen kült oyunlarının yöneticiliğini yapmıştır⁴⁸⁸.

⁴⁸⁵IK 27, No:112, No.72

⁴⁸⁶S.R.F.Price (2005), *Ritüel ve iktidar Küçük Asya’da Roma İmparatorluk Kültü* (Çev.T.Esin), İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları, s.30

⁴⁸⁷ N.Sharankov (2014), Nadpis za stroyej na hram at Nikopolis ad Istrum, *Arheologiya*, Bulgarska Akademiya na Naukite Natsionalen Arheologičeski Institus i Muzey, s. 30-31, 47

⁴⁸⁸Çeşitli oyunlar ve mücadeleleri açıklamak için kullanılan Grekce bir kelime olan Agonlar (Ἀγῶνες), Arkaik dönemden beri popüler olan bir uygulamaydı. Dinsel temalı olan bu agonları yöneten kişiye ise Agonothet denilmekteydi. Bu oyunların giderleri kent hazinesinden ya da bazı kişilerin özel kaynakları tarafından karşılanmaktaydı. Howatson, 2013, **a.g.k.**, 14; Bkz. Bekker- Nielsen, 2008, **a.g.k.**, 74

Kentin baş tanrısının genellikle “*Δίος Σωτήρος*” (Zeus Soter), “*Διὸς Ὀλυμπίος*” (Zeus Olympos) yani “Kurtarıcı Zeus” ve “Zeus Olympos” epitetleriyle tapınım gördüğü, kentteki adak stellerinin pek çoğunun ona adandığı ve kent yaşamında önemli bir yeri olduğu anlaşılmaktadır (Bkz. EK 21)⁴⁸⁹. Kötülüklerden koruyucu, kurtarıcı anlamına gelen Soter kelimesi, kentteki Zeus’a (Zeus Soter) verilen epitetlerden bir diğeridir⁴⁹⁰.

Daha yaygın olan Zeus Olympos Kültü’nün Hellenistik dönemde, özellikle Selevkos Krallığı döneminde önemli bir yer kapladığı bilinmektedir.⁴⁹¹ Kentte Zeus kültünün Agonothet’lerinin olduğunun bilinmesi, agonların varlığını da göstermektedir. Bu agonlara Hellen ve Roma dünyasında Olympia denildiği ve agonların çeşitli yarışmalardan meydana geldiği bilinmektedir⁴⁹². Kökleri arkaik döneme kadar giden bu oyunlar kimi zaman bir kahraman veya tanrı adına yapılırken II.yüzyıldan itibaren imparatorlar adına da düzenlenmekteydi⁴⁹³. Söz konusu oyunlar arasında koşu, mızrak atma, pankreas, araba yarışı, at yarışı vb. bulunmaktadır. Yunan ve Roma dünyasında popülerleşen bu oyunların zamanla pek çok şehre yayıldığı da anlaşılmaktadır⁴⁹⁴. Prusias ad Hypium’da bulunmuş olan ve II.yy. ikinci yarısı ile III.yy.başına tarihlenen pek çok yazıtta geçen Ὀλυμπίου kelimesinden hareketle burada da Olympia oyunlarına benzer agonların düzenlendiği düşünülmektedir⁴⁹⁵. Kentte hangi oyunların oynandığı kesin olarak bilinmese de pankreas adı verilen ve kanlı bir oyun olan güreş-boks tekniklerinin kullandığı bir dövüş oyununun oynandığı epigrafik belgelerde geçmektedir⁴⁹⁶.

Ayrıca *ἱερέα καὶ ἀγωνοθέτην Διὸς Ὀλυμπίου* (Zeus Olympos’un Rahibi ve Agonotheti) ve *ἱερέα καὶ ἀγωνοθέτην τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς καὶ ἀγωνοθέτην Σωτήρος Ἀσκληπιού*⁴⁹⁷ (Zeus Olympos ve Asklepios Soter’in Rahibi ve Agonothet’i) şeklinde yer alan satırlardan hareketle, kentte, Zeus Olympos ve Asklepios adına agonların düzenlendiğini de bilmekteyiz⁴⁹⁸. Burada dikkat çeken detay; Zeus Olympos rahibi ve

⁴⁸⁹IK 27, 135-137; Dörner, *RE* XXIII. 1, 1145; Fernoux, *Bithynie*, 331; M.J.Price (1967) Countermarks at Prusias ad Hypium, *The Numismatic Chronicle*, Vol.7, 39; Tuğrul, 1962, *a.g.m.*, 42; V.Kandes, 2008, *a.g.k.*, 37

⁴⁹⁰Şahin, 2001, *a.g.k.*, 172

⁴⁹¹Şahin, 2001, *a.g.k.*, 121

⁴⁹²Şahin, 2001, *a.g.k.*, 124-131

⁴⁹³Bekker-Nielsen, 2008, *a.g.k.*, 74

⁴⁹⁴Şahin, 2001, *a.g.k.*, 129

⁴⁹⁵IK 27, 83-86; A.Farrington (1997), Olympic victors and the popularity of the Olympic Games in the imperial period, *Tyche*, 12, s.39-41

⁴⁹⁶IK 27, 205; MAMA 8.421, 86-87

⁴⁹⁷IK 27, No.12

⁴⁹⁸Fernoux, *Bithynie*, 331

agonotheti olan kişinin aynı zamanda Asklepios Soter rahibi ve agonotheti de olmasıdır. Bu durum da Zeus ve Asklepios gibi iki farklı tanrının Zeus Soter Asklepios adlı kült altında (Zeus Soter Asklepios epiteti ile) birleşmiş olabileceğini düşündürmektedir. Pergamon’da da benzer şekilde bir durumun olduğu kaynaklarda geçmektedir⁴⁹⁹. Fakat kentte iki tanrının birarada tapınım görmüş olabileceği gibi bir belge’ye ulaşılamamıştır. Prusias ad Hypium’a ait sikke arka yüzünde yer alan *Jupiter Capitolinus* tapınağının, onarımıyla ilgili olmasının yanında, Zeus Olympos ile yakından ilişkili olduğu bilinmektedir⁵⁰⁰.

Kentte, Olmypos ve Soter epitetleriyle tapınım gören Zeus’un, Zeus Bennios (Διὸς βένβοϋς) adıyla bilinen iklim ve bereket tanrısı (tarımsal verimlilik) olarak da tapınım gördüğü, adına hasat şenliği yapıldığı anlaşılmaktadır. Phrygia’daki en önemli tanrılardan biri olan Zeus Bennios’un, “*Bennios*” epithetini de Phrygce bir sıfattan aldığı kabul edilmektedir⁵⁰¹. Prusias ad Hypium kentinin emporionu olan Dia’dan ele geçirilmiş olan ve günümüzde Bolu Müzesi’nde sergilenen söz konusu yazıt üzerinde “(Zeus) *Bennios, totrianos...*” yazmaktadır⁵⁰². Söz konusu adlandırmanın kült birliğini belirtmek için yapıldığı anlaşılmaktadır ki bu durumda kentte (en azından Dia’da), Phrygia’da önemli bir yeri olan Zeus Bennios’a tapınan kimseler bulunmaktadır⁵⁰³. Prusias ad Hypium kentinde bulunmuş olan bir boğa heykelciği de söz konusu tanrıyla alakalı olabileceği düşünülmektedir. Zeus Bennios ile benzer özelliklere sahip olan *Zeus Gainios* ve *Zeus Koropizos*⁵⁰⁴ için yapılmış olduğunu bilinen boğa heykelcikleri ile Prusias kentindeki heykelcik benzer formdadır⁵⁰⁵. Bu bilgiden hareketle tarımla ilişkili olduğunu bildiğimiz bölgesel adlarla anılan Zeus adına, Prusias ad Hypium kentinde de boğa heykelcikleri yapılmış olabileceği anlaşılmaktadır⁵⁰⁶.

⁴⁹⁹Şahin, 2001, **a.g.k.**, 176

⁵⁰⁰D. Braund (2010). Greek and Barbarians: Black Sea region and Hellenism under the early empire.*Early Roman Empire in the East*.(Ed. Susan Alcock), Oxford: Oxbow press, s.124

⁵⁰¹Şahin, 2001, **a.g.k.**, 34

⁵⁰²Söz konusu yazıt Herakleia Pontika ve Prusias ad Hypium kentlerinin sınırında olan Akçakoca’ya bağlı Akkaya köyü’nde bulunmuştur. Bkz. M.Adak, E.Akyürek-Şahin, M.Y.Güneş(2008). Neue inschriften im Museum von Bolu (Bithynion/Klaudiupolis), *Gephyra* 5, s.81, No.5

⁵⁰³Adak vd., 2005, **a.g.m.**, 81-82; Zeus Bennios için Bkz. Şahin, 2001, **a.g.k.**, 32-34; Nikaia ve Krateia gibi bazı Bithynia kentlerinde de Zeus Bennios’a tapınıldığı bilinmektedir. Marek, 2003, **a.g.k.** 104

⁵⁰⁴Söz konusu epitetler, topografik isimlendirmelerdir.

⁵⁰⁵Marek, 2003, **a.g.k.**, 105; Prusias kentindeki boğa heykelciği için bkz. Sezer, 2016, **a.g.k.**, No.52

⁵⁰⁶Zeus Bennios’a atfedilen boğa betimlemelerine benzer şekilde Apis heykelciklerinin de yapıldığı bilinmektedir.

6.2. Demeter

Bithynia Birliğinin ve Metropolis Nikomedia'nın da baş tanrıçası olan Demeter tapınımının Prusias ad Hypium kentinde de güçlü olduğu anlaşılmaktadır. Prusias ad Hypium kentinde Tanrıça Demeter tapınımına dair dikkat çeken bir örnek Prusias kentinin emporionu olan Dia/Diospolis'te bulunmuş olan yazıtta, “*τῶν ἀγίων τῆς Δήμητρος μυστηρίων...*, *Demeter Misterinin Azizleri/ Müridleri...*” yazmaktadır⁵⁰⁷. Buradan hareketle kentte Demeter (Ceres) Misterinin ve bunun yanında anısına mezar taşı dikilecek bağlılıkta rahiplerinin ve cemaatinin olduğu görülmektedir⁵⁰⁸.

II.yüzyıla tarihlenen iki yazıt üzerinde de tanrıça Demeter'in Neokoros'u olan Prusias ad Hypium vatandaşları olan M.Domitius Iulianus ile Flavia Domitia'nın adlarını görmekteyiz⁵⁰⁹. Olasılıkla Nikomedia kentindeki Neokoros'a bağlı olan ve akrabalık ilişkisi içinde olduğu anlaşılan bu kişilerden Flavia Domitia'nın “*ἀρχιερεὶς καὶ νεωκόρου θεᾶς Δήμητρος*” cümlesinden hareketle neokorluk dışında, Tanrıça Demeter'in kült başrahibi (Archiereus) olduğunu anlamaktayız. Bithynia eyaletinin Metropolis'i olan Nikomedia kentinin baş tanrısının tanrıça Demeter olduğu, bunun yanında kentin İmparatorluk tapınağı muhafızı yani Neokoros ünvanının verilmiş olması, Prusiaslı bu kişilerin söz konusu görevlerini Nikomedia kentinde yürüttüğünü düşündürmektedir⁵¹⁰.

6.3. Aphrodite Epekoos

Kentteki yazıtlar incelendiğine kent yaşamında dikkat çeken bir başka tapınım da Aphrodite'ye aittir. Yazıtlarda “*dualarımızı işiten, sesimize kulan veren*”⁵¹¹ anlamına gelen Epekoos (ἐπήκοος) epitetinin kullanılmasından anlaşıldığı üzere, Suriye, Anadolu ve Trakya'da yaygın olarak tapınım gören Tanrıça Aphrodite Epekoos, Prusias ad Hypium'da da kendine mürit bulmuştur⁵¹².

⁵⁰⁷IK 27, No.69

⁵⁰⁸Kısaca “Gizem Dini” anlamına gelen Mister inançlarda ana ritüel, tanrı ve/veya tanrıçanın öyküsünün tekrarlanması üzerine kuruludur. Demeter Misterinin de temeli, Buğday ve Bereket Tanrıçası olan Demeter, kızı Bahar Tanrıçası Persephone ve Yer altı Tanrısı Hades'in miti üzerine oturtulan mevsim ve bereket döngüsüdür. Bkz. Ç.Dürüşken(2011). *Roma'nın gizem dinleri*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s.107

⁵⁰⁹IK 27, No.53

⁵¹⁰B.Burell(2004). *Neokoroi: Greek Cities and Roman Emperors*. Leiden: Brill Press, s.152-167

⁵¹¹LSJ, 620, s.v. ἐπήκοος; O.Hoover(2000). A dedication to Aphrodite Epekoos for Demetrius I Soter and his family, *ZPE* 131, s.109

⁵¹²Hoover, 2000, *ZPE* 131, 109; Dörner, *RE* XXIII, I, 1146.

Bu epitetin Tanrıça Aphrodite dışında, Tykhe, Artemis, Achilleus, Isis, Apollo, Angdeisis, Serapis, Asklepios, Telesphoros, Hygeia, Leukothea, Salenus, Zeus Olympos vb. gibi pek çok tanrı ve tanrıçalar için de kullanıldığı biliyoruz⁵¹³. Yazıtların dışında sikkeler üzerinde de Aphrodite betimlemesi görülmektedir⁵¹⁴. Ayrıca tanrıça adına çeşitli heykel betimlemelerinin de Konuralp Müzesinde bulunduğu bilinmektedir.

6.4. Artemis

Arkeolojik buluntular ve Nümizmatik verilerden hareketle Prusias ad Hypium kentinde tapınım gördüğü anlaşılan bir diğer Tanrıça da Artemis'tir. Doğa'nın yabanıllığı simgeleyen Artemis, doğurganlık ve bereket tanrıçası olarak da ün kazanması nedeniyle kentlerde adına tapınaklar inşa edilen bir tanrıça olmuştur⁵¹⁵. Prusias ad Hypium kentinde tanrıça adına dikilmiş bir altar'ın bulunması ve "*Artemis'in armağanı*" anlamına gelen Ἀρτεμίδωρος ve Ἀρτεμίδωριανὸς gibi kişi adlarının olması da kentteki Artemis tapınımını göstermektedir⁵¹⁶.

6.5. Dionysos

Prusias ad Hypium kentinde sikkeler üzerinde betimlemesine rastladığımız Dionysos kültünün de şehirde önemli bir yeri olduğu düşünülmektedir. Özellikle sikkeler üzerinde Dionysos betimlemesinin çokça yer alması, Dionysos başı ve Dionysos'a ait olduğu düşünülen torsonun ve yine bu tanrının kültüyle alakalı olan panter heykelciliğinin bulunmuş olması söz konusu tanrının kentte popüler olduğunu düşündürmektedir⁵¹⁷. Bithynia bölgesindeki geçmişi epey eskilere dayanan Dionysos kültünün, Nikaia, Kios gibi kentlerin kurucusu olarak kabul görece kadar önemli bir kült olduğu bilinmektedir⁵¹⁸. Öztürk, kentteki onurlandırma yazıtlarında adı geçen Dionysas kabilesinin (φυλὴ Διονυσιάδος) tanrı Dionysos ile ilişkilendirdiğini belirtmektedir⁵¹⁹. (Bkz. Testimonia NB.7)

⁵¹³Hoover, 2000, ZPE 131, 109

⁵¹⁴Lenger, 1997, a.g.k., 70

⁵¹⁵Howatson, 2013, a.g.k., 94

⁵¹⁶Bkz. Testimonia Epigrafik Belgeler

⁵¹⁷Dionysos ile ilgili heykeller için; Bkz. Sezer, 2016, a.g.k., No.27-29-30-48.

⁵¹⁸B.Öztürk (2010). *Roma İmparatorluk çağı Küçükasya'sında Dionysios Kültü*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s.57

⁵¹⁹Öztürk, 2010, a.g.k., 74-75

6.6. Soter Asklepios ve Hygeia

Prusias ad Hypium kentinde yaygın olarak tapınım görev ve kentin en önemli tanrılarında birisi de kuşkusuz Asklepios'tur⁵²⁰. Asklepios, hastalıklara çare bulan, iyileştirici gücü olduğuna inanılan bir sağlık tanrısıdır. Kızı Hygeia de babasına benzer şekilde sağlık ve temizlik tanrıçasıdır⁵²¹. Pek çok kentte bir arada görülen bu tanrı ve tanrıçaya Prusias ad Hypium kentinde de rastlanılmaktadır. Tanrı Asklepios'a ait olduğu düşünülen, yeri tespit edilmiş veya bulunmuş bir tapınak olmamasına karşın, kentte bu tanrı adına ruhban sınıfı ve şenliklerin varlığı bilinmektedir⁵²². Kentte en çok kullanılan isimlerin başında da Tanrı Asklepios'la alakalı olan Asklepiodes, Asklepiodotos, Asklepiodotianus vb. gibi isimler gelmektedir. Bunun yanında Soter Asklepios adına agonların düzenleniyor olması ve bu tanrının rahipliğini de baş arkhon'un yapması, söz konusu tanrının Zeus Olympos'un ardından kentteki en önemli tanrı olabileceğini göstermektedir. (Bkz. Testimonia NB. 5)

6.7. İmparatorluk Kültü

Roma İmparatorluğunun başladığı ve İmparatorluk kültürünün doğduğu İ.Ö.29 yılından bir süre sonra Bithynia'da da İmparatorluk kültürünün görülmeye başladığı bilinmektedir⁵²³. Bithynia eyaletinin doğu kentlerinden olan Prusias ad Hypium kentinde, Büyük Augusteia Antoninus ve Büyük Augusteia Severus adında iki tip Penteterik⁵²⁴ agonun kutlandığının bilinmesi ve *ἱερεὺς τῶν Σεβαστῶς...* cümlesinden hareketle, burada da imparatorluk kültürünün var olduğu anlaşılmaktadır⁵²⁵. Prusias ad Hypium kentinde, Büyük Augusteia Severus Agonlarının, Severus hanedanı (olasılıkla Elagabalus) için, Augusteia Antoninia'nın ise Caracalla için düzenlendiği düşünülmektedir⁵²⁶. Baş Arkhonların Agonothet olarak görev yaparken mor elbise ve

⁵²⁰Robinson, *NC*, n 1, 3;

⁵²¹Asklepios ve Hygeia için Bkz.Howatson, 2013, **a.g.k.**, 97-98

⁵²²Debord, 1982, **a.g.k.**, 32

⁵²³Magie, *RRAM I*, s.102; İmparatorluk kültürünün kökenlerine gitmek gerekirse; Apothesis (Lat. Concecratio) kavramı Yunan ve Roma'da değer verilen yöneticinin, atanın tanrısallaştırılması anlamına gelmektedir. Gaius Julius Caesar ile başlayan bu tanrısallık, ilk imparator Augustus'la birlikte "Divus Augustus"a yani Tanrı Augustus'a tapınım haline gelmiştir. M.S. I.yüzyılın başında başlayan bu geleneğin M.S. IV. yüzyıla kadar devam ettiği bilinmektedir. Bkz. M.Anadolu (1971). *Küçük Asya'da bulunan imparatorluk tapınakları*. İstanbul: Anadolu Sanatı Araştırmaları 2'den ayrı baskı, 31

⁵²⁴Beş yılda bir düzenlenen agonlar için kullanılan kelime.

⁵²⁵RE XXIII, 1143; *IK* 27, 27; Fernoux, *Bithynie*, 331; S.Price(2004). *Ritüel ve İktidar*. (Çev: Taylan Esin), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s.26-30

⁵²⁶Özdizbay, Augusteia Severia agonlarının, Severus Alexander döneminde bu adın aldığını belirtir. Bkz.Özdizbay, 2011, **a.g.k.**, 329

taç (πορφύραν καὶ λάβοντα) taktıkları da bilinmektedir⁵²⁷. İmparatorluk kültü rahbi Kapella'nın mezar yazıtında “*saygın bir müsabakayı erguvan renkli elbiselerle yönetmiş ve şerefle şakaklarına altından bir çelenk takmış*” şeklindeki cümleden hareketle İmparatorluk Agonlarının bu şekilde yönetildiği anlaşılmaktadır⁵²⁸. İlk olarak eğlence amaçlı olduğu düşünülen agonların dini rolünün de olduğu göz ardı edilmemelidir. Fakat İmparator adına yapılan agonlardan en büyük beklenti, imparatorlardan kente bir armağan, yardım, onarım veya yeni bir yapı vb. gelmesini sağlamak olduğu düşünülmektedir⁵²⁹.

Kentte, imparatorluk rahipleri, kült sunaklarının bulunması ve kültü ait tapınağın olduğunun düşünülmesi kentteki İmparatorluk kültürünün varlığını güçlendirmektedir (Bkz. Testimonia NB 1)⁵³⁰. İmparatorluk rahiplerinin 50.000 denarius ücret aldıklarının bilinmesi, söz konusu rahip sınıfının önemini göstermesi açısından önemlidir⁵³¹. 128-138⁵³² yılları arasına tarihlenen ve İmparator Hadrianus'a atfedilmiş olan yoğun yazıt grubu arasında bir örnek ilgi çekicidir⁵³³. Yazıtta geçen “...*Zeus Olympos ve Kentin kurucusu Hükümdar Trajanus oğlu Hadrianus Yüce Caesar'a*” cümlesinden hareketle birden fazla sonuca ulaşmamız mümkündür. İlk olarak kentin baş tanrısı olan Zeus Olympos ve İmparator Hadrianus'ın aynı tanrı olarak kabul edilmesi⁵³⁴, kentte İmparatorluk Kültü'nün olduğunu göstermesinin yanında, pek çok Anadolu kentinde örneklerine rastladığımız Zeus Olympos tapınağının da imparatorluk tapınağı olarak kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir⁵³⁵. Ayrıca Hadrianus'ın kentin kurucusu yani *ktistes* (κτίστης)'i olarak da kabul edildiği ve de iki kabilenin adlarının, imparator ve imparatoriçe adları yani Hadriane ve Sabiniane olarak belirlendiği görülmektedir.

Prusias ad Hypium tarihi açısından İmparatorluk Kültü'yle ilişkili önemli bir olay, II.yüzyıl sonu ve III.yüzyılın ilk yarısında yaşadığı düşünülen, kentteki memuriyetlerin pek çoğunda hizmet etmiş olan Marcus Aurelius Asklepiodotianus Asklepiades için yayınlanmış bir fahri kararnamedir⁵³⁶. Bithynia bölgesine gelen Elagabalus'un Asklepiades'i ömür boyu mor elbise yani *tunica laticlavia* diğer adıyla *latus clavus* ile

⁵²⁷IK 27, No.11

⁵²⁸Bkz. Testimonia EB 70.

⁵²⁹Şahin, 2001, **a.g.k.**, 129

⁵³⁰Price, 2004, **a.g.k.**, 26-28

⁵³¹Magie, RRAM II, 1520

⁵³²Hadrianus'un 120-131 yılları arasında İmparatorluğu dolaştığı hemen her kaynakta geçmektedir.120/122 yılları arasında Britannia'da ve 130'da da Mısır'da olduğu bilinmektedir. Bkz.Howatson, 2013, **a.g.k.**, 358

⁵³³IK 27, 103, No.35

⁵³⁴IK 27, 103-104, No.35, No.36; Şahin, 2001, **a.g.k.**, 131

⁵³⁵Şahin, 2001, **a.g.k.**, 131

⁵³⁶Fernoux, *Bithynie*, 357; IK 27, No:11

onurlandırması (*τῷ τῆς πορφύρας σχήματι καὶ διὰ βίου*)⁵³⁷ Asklepiades'in Elegabalus onuruna Penteterik yarışmalar düzenleme yetkisi istediğini, bu isteğe karşılık verilen mor elbisenin de yarışmalar için onay niteliği taşıdığını düşündürmektedir. Karşılığında da Asklepiades İmparatorluk Kültü Başrahibi unvanını almış olmalıdır⁵³⁸.

6.8. Serapis ve Apis Kültü

Roma dünyasında kendisine yaygın bir tapınım alanı bulan Serapis Kültü'nün Hellenistik dönemde Ptolemaioslar egemenliğindeki Mısır'da ortaya çıkan senkretik bir din olduğu bilinmektedir. Mısır Tanrıları Osiris ve Apis'in birleşmesinden oluşan bu tanrı, Zeus, Helios, Dionysios, Hades ve Asklepios gibi en önemli Yunan tanrılarının özelliklerini de taşımaktadır⁵³⁹.

Kentteki sikkeleri incelediğimizde Serapis Kültü'nün Prusias ad Hypium kentinde de tapınma sahip olduğu anlaşılmaktadır⁵⁴⁰. Hellenistik Dönemde Ptolemaioslar ile Karadeniz kıyısındaki kentler arasında ticari ilişkilerin olduğunun bilinmesi, Mısır'da Karadenizlilerin Karadeniz'de ise Mısır kökenli şahısların bulunmuş olması gibi nedenler dolayısıyla Mısır dinlerinin Karadeniz bölgesinde yayıldığı düşünülmektedir⁵⁴¹. Serapis kültünün Prusias ad Hypium'a ne zaman ve nasıl geldiğine dair bir bilimiz bulunmasa da, Mısır kralı Ptolemaios'un Herakleia gibi kentlerin euergetesliğini yaptığı⁵⁴², Herakleia'ya buğday yardımında bulunduğu ve yeni bir Herakles tapınağı yaptırdığı sırada gelmiş olabileceği olasılık dâhilindedir⁵⁴³. Prusias ad Hypium kentindeki Serapis kültü de, Ptolemaios'un yapmış olduğu yardıma karşılık olarak şehre getirilmiş olmalıdır. Kentteki onurlandırma yazıtlarında geçen bir kişinin adı olan Serapion (Σεραπίων) isminin de Serapis'le alakalı bir isim olduğu düşünülebilir. Ayrıca Apis adı verilen kutsal boğanın da sikke üzerinde yer alması, Mısır kökenli bu tanrının da kentte saygı gördüğü ve cemaati olmuş olabileceğini düşündürmektedir. (Bkz. Testimonia NB.9)

⁵³⁷F.Quaß(1983), Ein fragwürdiger Senator aus Prusias ad Hypium(Bithynien), *ZPE* 50, Dr. Rudolf Habelt GmbH, s.188-189

⁵³⁸Quaß, 1983, *ZPE* 50, 191-193; Fernoux, *Bithynie*, 357

⁵³⁹G.Hart (2005), *The Routledge Dictionary of Egyptian Gods and Goddesses*, New York: Routledge Press, s.139-140

⁵⁴⁰D.Magie (1953). Egyptian Deities in Asia Minor in Inscriptions and on Coins. *American Journal of Archaeology*, 57(3), s.177

⁵⁴¹G.Reger (2007), Traders and Travelers in the Black and Aegean Seas, *The Black Sea in Antiquity. Regional and Interregional Economic Exchanges*. (Ed. V. Gabrielsen ve John Lund), Aarhus: Aarhus University Press, s.273

⁵⁴²Peri Herakleia'da ...εὐεργετῆν τὰς πόλεις... (Memn.Peripl.XXV, 1) şeklinde geçen kısımdan anlaşılabacağı üzere, Mısır Kralı Ptolemaios birden fazla kente yardımda bulunmuştur.

⁵⁴³Memn.Peripl. XXV, 1.

6.9. Meter (Kybele / Magna Mater) Kültü

Kentte tapınım gördüğünü anladığımız tanrıçalardan bir diğeri Anadolu kökenli bir tanrıça olan Kybele veya Roma’da bilinen ismiyle Meter (Magna Mater)’dir. Yazıtlarda adına veya betimlemesine rastlamadığımız tanrıçanın kentteki varlığını arkeolojik buluntular yani tanrıça heykelcikleri ve şehir sikkeleri üzerinde görmekteyiz. Vermaseren’e göre, kentte o döneme kadar üç farklı Kybele heykelciği ele geçirilmiştir⁵⁴⁴. Ayrıca, İmparator Geta (İ.S.209 – 211) döneminde basılan bir sikkenin arka yüzünde tahtta oturan ve iki yanında aslanlar olan Kybele kült heykeli betimlenmiştir⁵⁴⁵. Söz konusu arkeolojik buluntulardan hareketle, Meter kültürünün çok yaygın bir kült olmadığı görülmektedir.

6.10. Helios

Kente herhangi bir yazıtı veya heykeli bulunmayan Helios’un sikke betimlemeleri üzerinde yer alması, kentte tapınılan bir tanrı olabileceğini göstermektedir. Ayrıca (Ἥλιος ve δῶρον kelimelerinin birleşmesiyle oluşan) Heliopolitanus ve Heliopolitanus⁵⁴⁶ gibi “güneşin armağanı” anlamını taşıyan kişi adlarının Prusias vatandaşlarında görülmesi de Güneş Tanrısı olan Helios’un önemini göstermesi açısından önemlidir⁵⁴⁷. Kentin mevcut sikkelerinde biga üzerinde, çıplak ve iki elinde meşaleyle ilerler şekilde ve büst olarak betimlenmiştir. (Bkz. Testimonia NB.4)

6.11. Diğer Tanrı ve Tanrıçalar

Pek çok antikçağ toplumunda kutsal görülen su, çeşitli şekillerle tanrılaştırılmaktaydı. Prusias ad Hypium kenti sikkeleri üzerinde de görüldüğü üzere Hypios nehri, nehir tanrısı şeklinde betimlenmiştir⁵⁴⁸. Tanrı Hypios, Prusias ad Hypium kenti sikkeleri üzerinde Cornucopia adı verilen bereket boynuzu ile veya Prusias ad Hypium kentinin koruyucu tanrıçası olan Tykhe’nin ayakları altında simgelenerek,

⁵⁴⁴Vermaseren, *CCCA* I, 72-73; Kybele heykeli ve katalog bilgileri için Bkz.Sezer, 2016, **a.g.k.**, 60-62, Kat.No.38,39,40.

⁵⁴⁵Waddington, 1912, **a.g.k.**, 610-611, No.55

⁵⁴⁶İK 27, No.7; No.8

⁵⁴⁷Prusias ad Hypium kişi adları için Bkz., Fernoux, *Bithynie*, 560; İK 27, 231-251

⁵⁴⁸Marek, 2003, **a.g.k.**, 106; Altınoluk, 2010, **a.g.k.**, 31

kente sağladığı verimlilik vurgulanmıştır⁵⁴⁹. Kent sikkeleri incelendiğinde Herakles, Nike (Victoria), Ares, Satyr, Ajax, Arete, Eirene ve Homonia gibi başka tanrı, tanrıça ve mitolojik karakterlerin de kent halkı tarafından bilindiği görülmektedir. Ayrıca yine kentte bulunmuş olan bir mozaik üzerinde Orpheus betimlemesi yer almaktadır⁵⁵⁰.

6.12. Hristiyanlık

Anadolu'nun pek çok kentinde olduğu gibi Prusias ad Hypium kentinde de Hristiyanlık geniş bir yayılım alanı bulmuştur. Bithynia Valisi Plinius'un İmparator Trajan ile yaptığı yazışmalara göre, Hristiyanlık I.yüzyıl'dan başlayarak Bithynia bölgesinin en önemli dinlerinden biri haline gelmiştir⁵⁵¹. Arkeolojik buluntular ve epigrafik belgelerin de desteklediği bu durum, filolojik kaynaklarda da gözlenmektedir. Bölgenin Hristiyanlığa geçişinin IV.yüzyıl başlarında büyük ölçüde artmış olabileceği düşünülebilir. İlk ekümenik konsil'in bu bölgede toplanmasının yanında konsil kayıtları, filolojik kaynaklar, arkeolojik ve epigrafik buluntular, hristiyanlığın bölgede ve kentte hızlı bir şekilde yayıldığını göstermektedir⁵⁵². (Bkz. Testimonia NB.12)

⁵⁴⁹Altınoluk, 2010, **a.g.k.**, 31

⁵⁵⁰Mozaikle ilgili olarak bkz. S.Sezin Sezer (2015), The Orpheus mosaic of Prusias ad Hypium, *Journal of Mosaic Research*, Vol.8, s.123-140

⁵⁵¹Plin. *Epist.*X,96

⁵⁵²Bkz. Hierocles (1866), *Hieroclis synecdemos et notitiae graecae episcopatum Accedunt Nili Doxapatrii notitia patriarchatum et locorum nomina immutata* (Ed. Gustavi Parthey), Berolini: Nicolai; *Patrum nicaenorum nomina Latine, Graece, Coptice, Syriace, Arabice, Armeniace* (1898).(Ed.H.Gelzer, Heinrich Hilgenfeld vd.) Lipsiae:in aedibus B.G.Teubneri

BEŞİNCİ BÖLÜM

7. PRUSIAS AD HYPIUM KENTİNİN EKONOMİK YAPISI

7.1.Ticari İlişkiler

Roma İmparatorluk döneminde Karadeniz’e kıyısı olan Kırım, Moesia, Thrakia, Pontus ve Bithynia gibi bölgelerde yer alan şehirler arasında güçlü bir ticaret ağı olduğu anlaşılmaktadır. Denizle doğrudan bir bağlantısı olmamakla birlikte Prusias ad Hypium kentinin emporionu olan Dia üzerinden Karadeniz kuzeyindeki diğer Yunan kentleriyle ve Bosphorus (Pantikapaion) Krallığıyla denizaşırı ticaret yaptığı bilinmektedir⁵⁵³. Herakleia, Nikomedia, Bithynion gibi Bithynia ve Paphlagonia içerisindeki kentlerle ticaret yaptığı gibi, başta Olbia, Tomis kentleri ve Pantikapaion krallığı başta olmak üzere, Karadeniz’in diğer kentleriyle de ilişki içerisinde olduğu epigrafik kaynaklardan anlaşılmaktadır⁵⁵⁴. Karadeniz’in Kuzeyinde yer alan söz konusu kentlerde Prusias ad Hypiumlu tüccarların bulunduğu bilmesine karşın Prusias ad Hypium kentindeki veya çevre kentlerdeki epigrafik belgeler Bithynia kentleriyle olan ticari ilişkilere dair bir bilgi vermemektedir.

7.1.1.Tomis ile ticari ilişkiler

Ünlü Şair P.Ovidius Naso’nun da sürgün hayatı yaşadığı Tomis kentinin Karadeniz’deki önemli ticaret kentlerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde Romanya’nın Kostanta/Köstence şehrinin antik dönemdeki adı olan Tomis, Karadeniz’in Batı kıyısında önemli bir ticaret kenti olarak dikkat çekmektedir. Tomis’teki bir yazıtta birinin adı Stratokles, diğerinin adı Gaius oğlu Metrodos olan Prusias ad Hypium’lu iki tüccar (εμπορος)’ın adı bize bu durumu göstermektedir⁵⁵⁵. Öncelikle Prusias ad Hypium kentinin Karadeniz’in Kuzeyine gidecek şekilde tasarlanmış olan ticaret gemilerini yapabildiği söylenebilir. Buna ek olarak, Tomis kentiyle yapıldığını düşündüğümüz ana ihracat malları kentin en önemli gelir kaynakları olan kereste ve madenler olmalıdır. Kentler arasındaki ilişkinin görülmesi açısından

⁵⁵³Robert, Travers., 76; Güney, 2012, **a.g.k.**, 176

⁵⁵⁴Robert, Travers., 76; IK 27, 7, Pantikapaion: T.2; Olbia için bkz. IK 27, T.4,T.5, T.6, T.7; Tomis: T.24, T.26, T.28.

⁵⁵⁵Fernoux, *Bithynie*, 270-271; O.Bounegru (2014), *The Black Sea area in the trade system of the Roman Empire, Euxeinos*, 14, s.12; A.Avrar (2010), *Les Bithyniens en Thrace, en Mésie inferieure et dans le Pont Nord à l’époque Impériale, L’Anatolie des peuples, des cités et des cultures*, Hadrien Bru ve Guy Labarre (eds.)Vol.1 , Presses universitaires de Franche-Comté, s.127

Tomis kentinde ele geçirilmiş olan adı bilinmeyen bir kişi hem Prusias ad Hypium hem de Tomis vatandaşı olduğu görülmektedir⁵⁵⁶.

7.1.2.Olbia ile ticari ilişkiler

Olbia'da bulunmuş olan yazıtlar Karadeniz'e kıyısı olan kentler arasında ekonomik ve kültürel bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Yazıt üzerinde adı geçen “... Olbiapolisliler, Herakleotlar, Tioslular, Tomisliler, Miletoslular, Khersonessoslular, Nikomedialılar, Byzantionlular, Prusiaslılar, İstrosular, Kyzikoslular, Bosphoruslular, Nikaialılar, Amastrisliler, Odessoslular, Apameia, Tyros, Sinope....” kentler, Proksenosluk yapmış olan Theokles'i onurlandırmışlardır⁵⁵⁷. Buradaki önemli bir ayrıntı Karadeniz'deki pek çok koloninin kurucusu olan Miletos'un bu bölgedeki kentlerle olan bağını koparmadığıdır. Yukarıdaki yazıtta benzer şekilde Olbia kentinde Prusias ad Hypium kentinin adına rastlanılan çeşitli başka yazıtlar da ele geçirilmiştir⁵⁵⁸. Söz konusu yazıtlarda adı geçen Prusias ad Hypiumlu kişileri ticaret amacıyla burada bulunan tüccarlar ve elçiler olduğu düşünülmektedir.

7.1.3.Bosphorus ile ticari ilişkiler

Bosphorus kralı II. Tiberius Iulius Rheskuporis adına dikilen onurlandırma yazıtından hareketle söz konusu krallıkla Prusias ad Hypium kenti arasında ticari ilişkilerin var olduğu görülmektedir⁵⁵⁹. Prusias ad Hypium kentinin Büyük Kral Sauromates'in oğlu hayırsever Rheskuporis şeklinde onurlandığı yazıtlarda Bosphrus krallığında görev yapan Prusias ad Hypiumlu bir elçinin (M.Aurelius Markianos Ameinias) de olduğu görülmektedir. Söz konusu ülke ile ticaret yapıldığına dair doğrudan bir bilgimiz olmasa da Prusias ad Hypium ve Bosphorus krallığının karşılıklı ilişkilerinin temelinde ticaret ilişkilerinin yattığı düşünülmektedir.

7.2. Ekonomik Kaynaklar, Yol Ağı ve Üretim

Hypios Nehri'nin, Prusias ad Hypium emporionlarına taşımacılık ve ticaret için kullanıldığı ve hatta uzun mesafelere ulaşım için Prusias halkı tarafından da kullandığı

⁵⁵⁶IK 27, T28

⁵⁵⁷IK 27, T4; T5

⁵⁵⁸IK 27, T4; T5; T6; T7

⁵⁵⁹IK 27, T2; T3

bilinmektedir⁵⁶⁰. Prusias ad Hypium kenti sikkelerinde nehir tanrısı Hypios ve gemi betimlemelerinin bir arada yer alması da bu görüşü desteklemektedir (Bkz. Testimonia NB 2; NB 6). Roma dünyasından karadan yapılan mal taşımacılığının, deniz veya nehir taşımacılığına kıyasla ne kadar masraflı ve zahmetli olduğu bilinmektedir. Günümüzde debisi düşük olan Hypios Nehri'nin antik dönemde taşımacılığa müsait olabileceğini Apollonius'un "*derin akışlı Hypios*" şeklindeki nitelendirmesinden anlamaktayız⁵⁶¹. Kentin en önemli yaşam kaynağı olan Hypios Nehri, yukarıda da belirtildiği gibi Prusias ad Hypium kentinin sikkeleri üzerinde ırmak tanrısı olarak betimlenmiştir. İnsan yüzü boğa şeklindeki ırmak personifikasyonunun kullanılarak basıldığı anlaşılan sikkelerden ve şehirdeki tiyatronun sahne binasında yer almış olduğu düşünülen rölyefte de ırmak tanrısı Hypios yer almaktadır. Buradan da anlaşıldığı gibi Hypios Nehri Prusias ad Hypium kenti için çok değerli görülmektedir⁵⁶². Prusias kentinin komşuları olan Herakleia Pontika'nın Akheron Nehri, Nikaia'nın ise Sangarios Nehri için bu şekilde bir uygulamaya gittiği de kent sikkeleri üzerinde görülebilmektedir⁵⁶³.

Prusias ad Hypium kentinin en önemli gelir kaynaklarından birisi ve büyük olasılıkla en önemlisi olan Ormancılık'tan elde edilen kerestelerin emporion Dia'ya taşınması için kara yolunun uygun olmayışı Hypios Nehri'nin taşımacılık alanında önemini ön plana çıkarmıştır. Çünkü nehir, Prusias ad Hypium kentinin yakınından geçerek Karadeniz kıyısına kadar ulaşıyordu. Buna ek olarak Roma İmparatorluğunun resmi taşımacılık görevlerinin giderlerini yerli halka yüklemiş olması nedeniyle de, daha az masraflı olan nehir taşımacılığının daha çok tercih edildiği anlaşılmaktadır⁵⁶⁴. L.Robert da bu görüşü destekler şekilde Hypios Nehri'nin özellikle kereste taşımacılığında kullanıldığını, emporionlar'a taşınan malların nehir yoluyla getirildiğini yazmaktadır⁵⁶⁵. Prusias ad Hypium kentinin yöneticileri, ticaret metası olarak kullanılan malların, taşımacılık giderlerini bu şekilde azaltarak, omuzlarına binen yükü en aza indirmeye çalışmış olmalıdır.

Ahşap işleri, buğday üretimi, şarap üretimi gibi uğraşların sadece halk için yapıldığı, Hypios Ovası'nın düzlük, sulak ve verimli oluşu da temel ihtiyaçları

⁵⁶⁰IK 27, 6; B.Levick,(2004). The Roman economy: trade in Asia Minor and the niche market. *Greece & Rome*,51(2), s.185; Güney, 2012, **a.g.k.**, 176; Lenger, 1997, **a.g.k.**, 88; Zeyrek, 2004, **a.g.k.**, 19

⁵⁶¹Ap.Rhod. Arg.II, 795

⁵⁶²S.Altınoluk (2010), *Eskiçağ'da ırmak tanrıları (Türkiye Trakyası ve Anadolu)*, İstanbul: Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, s.30-31.

⁵⁶³Altınoluk, 2010, **a.g.k.**, 31

⁵⁶⁴S.Mitchell(2015), *Roma imparatorluğunda resmi taşımacılık hizmetleri* (Çev.Hatice Palaz Erdemir), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s.7

⁵⁶⁵Robert, *Travers*, 104

karşılayabilecek miktarda meyve ve sebze üretiminin rahatlıkla yapıldığını düşündürmektedir. Buna karşın sefer döneminde orduların konaklaması nedeniyle Prusias ad Hypium'un belirli aralıklarla tahıl krizi yaşadığı ve arkhonların da çözüm olarak halka buğday bağışladığı bilinmektedir⁵⁶⁶. Olasılıkla kaliteli olmayan veya yeterince üretilemeyen yerli ürünlerin yanında Kuzey steplerinden gelen buğday, arpa ve diğer tahılların geniş ormanlardan elde edilen keresteler karşılığında takas edildiği ve Bithynia ile Pontus kentlerine dağıldığı bilinmektedir⁵⁶⁷. Ormancılık veya diğer bir deyişle kerestecilik, Bithynia bölgesinin sık orman bitki örtüsü nedeniyle en önemli gelir kaynağı olarak ifade edilmiştir. Yerli ve yabancı seyyahlarda da çevre bölgeleri "Ağaç Denizi" şeklinde geçen Prusias ad Hypium kentinin, emporionu olan Dia aracılığıyla Karadeniz'in pek çok kentine kereste sattığı da bilinmektedir⁵⁶⁸.

19.yüzyıl gezginlerinden Vital Cuinet'e göre, kentin ekonomik kaynakları; toprak mahsulleri özellikle hububat, fındık, fasulye, kestane, baklagiller ve yağlı tohumlar, tütün, saleptir ve yine ona göre Bolu ile diğer şehirlerde de aynı ürünler yetişmektedir⁵⁶⁹. Söz konusu ürünlerin bir kısmının Roma egemenliğinde de kentin ana ekonomik kaynaklarını oluşturduğu düşünülebilir. Prusias ad Hypium'un komşusu olan Herakleia kentinin özellikle kestanesiyle ve pelitiyle (meşe palumutu) ünlü olduğu anlaşılmaktadır. Herakleia'yla aynı bitki örtüsüne sahip ve en yakınındaki kentlerden olan Prusias ad Hypium'da da Herakleia kuruyemişi (Latince *Heracleotican nux*, *Grekçe* κάρυα Ἡρακλεωτική) adı verilen ve olasılıkla kestane'nin kastedildiği kabuklu ve yenilebilir tohum veren ağacın yetiştirildiği düşünülmektedir⁵⁷⁰.

Prusias ad Hypium kentinde yer alan mimari parçaların, özellikle yazıtların yapımında kullanılan siyah mermerin Bithynia kentlerinde yaygın olarak kullanıldığı ve şehrin batısında yer alan madenden sağlandığı bilinmektedir⁵⁷¹. Prusias ad Hypium

⁵⁶⁶Güney, 2012, **a.g.k.**, 176

⁵⁶⁷Güney, 2012, **a.g.k.**, 176

⁵⁶⁸Kâtip Çelebi, 2010, **a.g.k.**, 744; Güney, 2012, **a.g.k.**, 245

⁵⁶⁹Cuinet, 1894, **a.g.k.**, 530

⁵⁷⁰Macrobius'un Saturnalia adlı eserinde geçen bir paragrafta "Herakleia kuruyemişi" şu şekilde anlatılmaktadır:

"...Castaneasque nuces, vocatur et Heracleotica. Nam vir doctus Oppius in libro quem fecit de silvestribus arboribus sic ait: Heracleotica haec nux, quam quidam cataneam nominant, itemque Pontica nux atque etiam quae dicuntur "basilicae iuglandes" germina atque flores agunt similiter isdem temporibus quibus Graecae nuces."

"...Kestane kuruyemişi, ayrıca "Herakleia kuruyemişi" olarak da adlandırılıyordu. Bilgin Oppius, "Orman Ağaçları Üzerine" adlı kitabında: Karadeniz (Pontus) kuruyemişine benzeyen ve bazılarınca kestane olarak adlandırılan Herakleia'nın bu kuruyemişi, "kraliyet cevizi" olarak da bilinir ve tomurcukları ile çiçekleri de aynı zamanda Grek kuruyemişi (olasılıkla badem ve ya ceviz) ile benzerdir der." Macrobius, Saturnalia III.18.7; Herakleia Kuruyemişi olarak adlandırılan Kestane için Bkz. Athenaeus, Athenaei Deipnosophistarum libri XV, II, 3-54.; Kâtip Çelebi'nin Cihannüma adlı eserinden, Oppius'un sözünü ettiği ürünlerin, bölgede Osmanlı egemenliğinde dahi yetiştirildiğini anlamaktayız. Bkz.Kâtip Çelebi, 2010, **a.g.k.**, 736

⁵⁷¹Güney, 2012, **a.g.k.**, 166; Söz konusu mermer yatağının Sakarya'nın Hendek ilçesinde yer aldığı düşünülmektedir.

kentinin batısında yer alan demir, kurşun, çinko ve bakır cevherlerine sahip olan metal grubu madenlerinin de (günümüzde başta Çamdağ madenleri olmak üzere, Kestanepınarı, Hicriye ve Nuriye madenleri) antik dönemde kent ekonomisine önemli ölçüde katkıda bulunduğu söylenebilir⁵⁷². Öyle ki, şu ana kadar bulunmuş olan kent sikkelerinin tamamının bronz oluşu da bu madenden başta sikke basımı olmak üzere çeşitli alanlarda yararlanıldığını açıkça göstermektedir.

7.2.1.Kentin yol ağı ve taşımacılık

Roma egemenliğindeki Anadolu coğrafyasında, stratejik bir konumda olan Bithynia bölgesi, karayolu aracılığıyla Doğu Eyaletlerine geçişlerde ve seferlerde kullanılan yol ağı üzerinde bulunmaktadır. Bölgenin önemli kentleri olan Nikomedia, Prusias ad Hypium, Bithynion, Cretia-Flaviopolis, Gangra ve Neocaesera (Armenia), kuzey yolundan veya diğer adıyla “Pontus yolu”ndan izler taşımaktadır⁵⁷³. Roma ordusunun kullandığı yollardan birisi olan Kuzey yolunun, Bithynia’nın kuzey ve güney bölgelerinin dağlık oluşu nedeniyle Prusias kenti territoryumunun yol ağı üzerinde olduğu kesin olarak bilinmektedir. Kuzeydeki şehirlere giden bir başka yolun da Nikomedia’dan çıkarak Hypios ovasının batısındaki Hendek-Gümüşova (Demetrium?) üzerinden Prusias’a ulaştığı bir kolun oradan Karadeniz kıyı kentlerine (Herakleia Pontika, Tios, Amastris vb.) gittiği diğer anayolun ise Bithynion-Claudiopolis’e ilerlediği anlaşılmaktadır⁵⁷⁴. 1961 yılında, Prusias ad Hypium kentinin ykl.20 km güney doğusunda kalan günümüzdeki adıyla Kaynaşlı ilçesi Darıyeri Yörükler köyünde ele geçirilmiş olan ve olasılıkla 114 yılına İmparator Traianus dönemine tarihlenen bir mil taşı, söz konusu kuzey yolunun Prusias ad Hypium’dan (*Caput Viae*) Claudopolis kentine doğru devam ettiğini göstermektedir⁵⁷⁵.

Bunun yanında iç bölgelerle bağlantılı olan iki yolun daha var olduğu düşünülmektedir. İlk yolun varlığını öğrendiğimiz W.von Diest’e göre Dia/Diospolis, Prusias ad Hypium, Embolos? ve Modrenae arasında bağlantı sağlayan bir yol

⁵⁷²S.Aktüre (1994), *Anadolu’da bronz çağı kentleri*, Ankara: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.82; Söz konusu madenin günümüzde Sakarya’nın Hendek ilçesinde yer alan Çamdağ bölgesinde olduğu düşünülmektedir. Bölgede Kestanepınarı, Nicriye ve Nuriye olarak bilinen bölgelerde de çeşitli madenler bulunmaktadır. Bkz. *Der Neue Pauly* 2, 715.

⁵⁷³Debord, 1998, *REA*, 100, 151; Söz konusu yolun Prusias ad Hypium’un güneyinden, Beyköy üzerinden geçtiği bilinmektedir. Brandis, *RE* III, I, 509

⁵⁷⁴Brandis, *RE* III, I, 510

⁵⁷⁵IK 27, No.32; D.French (2013), *Roman roads and milestones of Asia Minor*, Vol.3, Fasc.3.4., British Intitute at Ankara s.77

olmalıdır⁵⁷⁶. Bunun yanında Phrygia'dan Bithynia'ya ve Pontus'a gitmek isteyenlerin kullandığı diğer yola ait izlerin, günümüzde Eskişehir (Dorylaion) ve Bolu/Göynük (Cenon Gallicanon?⁵⁷⁷) sınırında yer alan Bey Yayla, Yukarı Kınık ve Örencik köylerinde görülebildiği ve Dorylaion'dan Prusias ad Hypium'a ulaşımı sağlayan bir güzergâh olduğu da düşünülmektedir⁵⁷⁸. Ayrıca Perrot, Anadolu'nun iç bölgelerinden Herakleia'ya gitmek isteyenlerin Modrenae ve Embolos? yolunu kullanmaları gerektiği, bu nedenle söz konusu bölgenin Ortaçağ'da da önemli bir geçit görevi gördüğünü ifade etmektedir⁵⁷⁹.

Prusias ad Hypium kentinin emporionu olan Dia'dan Pontus içlerine uzanan bir yolun var olduğu da anlaşılmaktadır⁵⁸⁰. Prusias kentinden Dia'ya ulaştıktan sonra Doğu'ya giden yolun, sırasıyla şu kentlerden geçtiği bilinmektedir: Herakleia– Tios– Amastris– Abonouteichos– Sinope⁵⁸¹. Tüm bu bilgilerden hareketle, Prusias kenti territoryumunun, Anadolu'nun kuzey batısında ver alan yol ağı içerisinde vazgeçilmez bir geçiş noktası olduğu söylenebilir.

Harita 5.1. Roma İmparatorluk Dönemi Kuzey (Pontus) Yolu

Kaynak: Marek,2003, Karte V

⁵⁷⁶Diest, Beyköy'ün Duse pros Hypios adındaki yer olabileceğini düşünmektedir .Bkz. Von Diest, 1889, **a.g.k.**, 86

⁵⁷⁷Ramsay, 1960, **a.g.k.**, 264

⁵⁷⁸Şahin, 1985, **a.g.m.**, 85

⁵⁷⁹Perrot, *Expl.* 26

⁵⁸⁰TIB IX, 127-131

⁵⁸¹TIB IX, 127-131; Barrington Atlas, 1223

7.2.2. Hayvancılık ve peynir üretimi

Manda başta olmak üzere büyükbaş hayvan yetiştiriciliğinin de tüm Bithynia bölgesinde olduğu gibi Prusias ad Hypium'da da önemli bir gelir kaynağı olduğu bilinmektedir⁵⁸². Kentteki sıradan halkın ilgilenebileceği bir meslek grubuna ait tek yazıtın bir kasapa adanmış olması da bu görüşü destekler niteliktedir⁵⁸³. Söz konusu yazıtta belirgin şekilde okunan “κρεοπώλης” (kasap) kelimesi, kentte yaşamış olan kasabın varlığını kesin olarak göstermektedir. Bizans dönemine dair kentle ilgili bilğimiz sınırlı olsa da Osmanlı döneminde kentte kasapların bilinmesi, burada hayvancılığın ve kasaplığın önemli bir ekonomik uğraş olarak devam ettiğini düşündürmektedir.

Strabon'dan öğrendiğimiz kadarıyla, Salona adı verilen bölgeyi içine alan Bithynion'da Salonites veya Salona adıyla bilinen bir peynirinin yapıldığı, ayrıca bu bölgedeki sığır, manda vb. yetiştiriciliğini kolaylaştıran otlak bir alan olduğu anlaşılmaktadır⁵⁸⁴. Bithynion'dan çok uzak olmayan Prusias ad Hypium kenti territoryumu içinde de bu tip bir ekonomik uğraşın olduğu düşünülebilir. Peynirciliğin sadece Bithynion'da değil aynı zamanda Bithynia genelinde epey ünlü olduğu anlaşılmaktadır. Yahudilerin Talmud metinleri içinde yer alan ve Yahudi olmayan halklarla birlikte yaşayanlara yönelik olarak hazırlanmış olan Avoda Zara/ Abodah Zarah adlı kitapta, Bithynialıların putlara kurban ettikleri buzağılardan (hayvanların yağları ve sütlerinden) yaptıkları peynirlerin yenilmemesi gerektiği belirtilmektedir⁵⁸⁵. Bu Yahudi metni, hayvancılık ve aynı zamanda peynir üretiminin Bithynia genelinde yaygın olduğunu ve söz konusu peynirin tüm eskiçağ dünyasında ünlü olduğunu göstermektedir. Günümüzde de bölgede çok sayıda peynir çeşidi bulunmaktadır.

7.2.3. Diğer meslek grupları

Kentin yazıtlarından birinde geçen “oikonomos (οἰκονόμος)” yani kâhya kelimesinden hareketle Pantagathos adlı bir Prusiaslının kent çevresinde olduğu düşünülen özel bir çiftlikte kâhyalık yaptığını ve 45 yaşında yaşamını yitirdiğini

⁵⁸²Güney, 2012, a.g.k., 127

⁵⁸³IK 27, No.108; Tuğrul, 1962, a.g.m., 45

⁵⁸⁴Strab.,XII, IV, 7.

⁵⁸⁵Abodah Zarah, 34b. Bkz.W.A.Elmslie (2016). *The Mishna on idolatry 'Aboda Zara: edited with translation, vocabulary and notes, eugene*. Oregon: Wipf&Stock Publisher, s.35

anlamaktayız⁵⁸⁶. Konuralp'in yaklaşık 7-8.km. kuzeyinde yer alan Şekerpınar mahallesinde bulunmuş olan bu yazıt kentteki çiftliklerin varlığını da kesin olarak ortaya koymaktadır.

Prusias kentinin Hellenistik dönemde de yüksek bir kültüre ve sanat anlayışına sahip olduğu görülmektedir. Bothmer'e göre, kentte ele geçmiş olan ve İ.Ö.4.yy ikinci yarısına tarihlenen gümüş kyathos, kyliks, philae ve elek ile bronzdan yapılmış olan situla kentteki maden sanatının gelişmiş olduğunu ya da söz konusu lüks ürünlerin ithal edildiğini göstermektedir⁵⁸⁷. Bunun yanında kentte ele geçirilmiş olan bir yazıt üzerinde geçen *argyrokopos* (ἀργυροκόπος) kelimesinden hareketle kentte gümüş ustası veya sikke basım işleriyle uğraşan bir kişinin olduğunu anlamaktayız.⁵⁸⁸ Bu bilgi, madenlerin işlenerek kullanıldığını göstermesi açısından önemlidir.

Bu bilgiye ek olarak çeşitli tiyatro sanatçıları ve sporcuların da kentteki meslekler arasında sayılabilir⁵⁸⁹. Sıradan halk için gündelik yaşamın vazgeçilmez unsurları olan taş işçiliği, çiftçilik, hayvancılık, tüccarlık, fırıncılık vb. de Prusias kentinin iâşesi için olması gereken diğer meslekler olmalıdır.

⁵⁸⁶İK 27, No.103

⁵⁸⁷D.von Bothmer (1984). A Greek and Roman treasury. *The Metropolitan Museum of Art Bulletin*, 42(1): no. 73, s.47

⁵⁸⁸İK 27, No.89

⁵⁸⁹İK 27, No.49; No.132

ALTINCI BÖLÜM

8.TESTIMONIA

8.1.Filolojik Kaynaklar

Fİ.1. Ps.Skylaks, *Peripl.* 4.11, 91(İ.Ö.4.yüzyıl)

Μαριάνδουνοι. Μετὰ δὲ Παφλαγονίαν, Μαριάνδουνοί εἰσιν ἔθνος. Ἐνταῦθα πόλις ἐστὶν Ἡράκλεια Ἑλληνὶς καὶ ποταμὸς Λύκος καὶ ἄλλος ποταμὸς Ὑπίος

Çeviri: Mariandyniler: Paphlagonia'nın ardında, Mariandyni halkları vardır. Burada bir Hellen kenti olan Herakleia ve Lykos nehri ile bir diğer nehir olan Hypios vardır.

Fİ.2. Ap.Rhod. *Argon.*II, 795 (İ.Ö.3.yüzyıl)

... βαθυρρείοντος ὕφ' εἰαμεναῖς Ὑπίοιο.

Çeviri: ...Derin akan Hypios'un çayırıları

Fİ.3. Ps.Scymnus, *Peri.*, I, 979-980 (İ.Ö.2/1.yüzyıl)

...Ὑπίος ἐφ' αὐτῷ δ' ἔχει μεσηγὺ τὴν προυσιάδα λεγομένην πολιν.

Çeviri: ...Hypios (nehri) iç tarafında Prusias adlı kent bulunur.

Fİ.4. Strab.(?), *Geographika.*XII, 4,3 (İ.Ö.1.-İ.S.1.yüzyıl)

Fİ.5. Plin. *Nat.* ,V, 48 (İ.S.1.yüzyıl)

...et Prusias, item altera sub Hypio monte.

Çeviri: ...ve Hypios dağı eteğinde yer alan Prusias

Fİ.6. Memnon. XV, XXVII, 1 (İ.S.1.yüzyıl)

... Προυσίας ὁ Βιθυνῶν βασιλεὺς, δραστήριος ὢν καὶ πολλὰ πράξας, μετὰ τῶν ἄλλων καὶ Κίερον πόλιν Ἡρακλεωτῶν οὖσαν ὕφ' ἑαυτὸν ἔθετο τῷ πολέμῳ, ἀντὶ Κιέρου Προυσιάδα καλέσας.

Çeviri: ...Aktif ve pek çok faaliyette bulunan Bithynialıların Kralı Prusias, sonrasında Herakleia kentlerinin diğerleriyle birlikte onların kontrolündeki Kieros şehrini savaşla aldıktan sonra (şehri) Kieros yerine Prusias olarak adlandırır.

Fİ.7. Memnon. XV, XLII ,2 (İ.S.1.yüzyıl)

...τω στολω εἰς τον Ποντον ανεπλει και σφοδρω χειμωνι περιπεσον τινας μεν των τριερων αποβαλλει αυτος δε μετα των πλεινων εις τον ‘Υπιον ποταμον κατηνεχθη.

Çeviri: (Mithridates Eupator)...Pontus’a doğru yolculuğa çıkmak için yelken açtı ve şiddetli bir kış fırtınasına yakalandıktan sonra, Triereme’lerinden bazılarını kaybetti. Kendisi ise gemilerinin büyük bir bölümüyle birlikte Hypios Irmağı’na ulaşabildi.

Fİ.8. Memnon. XVI, XLVII, 1 (İ.S.1.yüzyıl)

Ἱστορία δὲ ἡ ἐφεξῆς τάδε ἀφηγεῖται. Ἀναλαβὼν Κόττας τὰ Ῥωμαϊκὰ στρατεύματα κατὰ τῆς Ἡρακλείας ἐχώρει. Ἀλλὰ πρῶτος μὲν ἐπὶ Προυσιάδος ἦγεν (ἡ δὲ Προυσιὰς πρὶν μὲν ἀπὸ τοῦ παραρρέοντος αὐτὴν ποταμοῦ Κίερος ἐκαλεῖτο, ὁ δὲ τῆς Βιθυνίας βασιλεὺς τῶν Ἡρακλεωτῶν ταύτην ἀφελόμενος ἐξ ἑαυτοῦ μετω-νόμασεν), ἐντεῦθεν δὲ ἐπὶ τὴν Ποντικὴν κατῆλθε θάλασσαν, καὶ παρελθὼν τὴν παραλίαν τοῖς κατὰ κορυφὴν τείχεσι τὸ στράτευμα περιέστησεν.

Çeviri: Tarih eseri şöyle anlatılır: Cotta Roma ordusunun komutasını aldıktan sonra, Herakleia üzerine yürüdü. Fakat önce, Prusias kentini ele geçirdi (Prusias eskiden kentin kenarından akan ırmaktan dolayı Kieros olarak adlandırılıyordu; ancak Bithynia’nın kralı bu kenti Herakleialılardan aldıktan sonra, kendi ismine izafeten, yeni bir isimle adlandırdı) oradan Pontos denizine vardı ve sahil boyunca ilerledikten sonra, tepenin üzerindeki surların çevresinde ordusunu konuşlandırdı.

Fİ.9.Arr.Peripl. XIII, 2. (Tarih İ.S.1./2.yüzyıl)

ἐνθὲνδε εἰς τοῦ Ὑπίου τὰς ἐκβολὰς ἄλλοι ὀγδοήκοντα καὶ ἑκατόν. εἰς δὲ Λιλαῖον ἐμπόριον ἀπὸ τοῦ Ὑπίου στάδιοι ἑκατόν, καὶ ἀπὸ τοῦ Λιλαίου εἰς Ἑλαιον ἐξήκοντα. ἐνθὲνδε εἰς Κάλητα, ἄλλο ἐμπόριον, εἴκοσι καὶ ἑκατόν.

Çeviri: Oradan Hypios’un nehir ağzına kadar, yine 180 stadia bulunur. Hypios’tan Lilaion emporion’una kadar 100 stadia ve Lilaion’dan Elaion’a 60 stadia bulunur. Oradan diğer bir emporion olan Kales’e 120 stadia’dır.

Fİ.10. Ptolemaios, Geographica V,1,7 (İ.S.2.yüzyıl)

Ὑπίου ποταμοῦ ἐκβολαί νη’ δ μβ δ

Çeviri: Hyppios nehrinin ağzı (halici) 58° 42’

FI.11. Ptolemaios, *Geographica* V,1,3 (İ.S.2.yüzyıl)

Διος πολις νη' L" γ" / μγ' γ'

Ππουςα προς 'Υπίω ποταμω νη' L" / μβ' L" ιβ"

Çeviri: *Diospolis* 58° 45' / 43° 20'

Hypios nehri kıyısındaki Prusa 58° 30' / 42° 35'

FI.12. Pollux(?), *Onomastikon*, IV, 56 (İ.S.2.yüzyıl)

FI.13. Steph.Byz., *Ethnika*, (Herakleialı Nymphis'ten alıntı/FGrHist III nr.432 frg.2), s.v. 'Υπιος (İ.S.2.yüzyıl)

'Υπιος, ποταμός καὶ πόλις ὑπὸ τὴν Ποντικὴν Ἡρακλείαν, ὡς Δομίτιος Καλλίστρατος ἐν ἔκτῳ τῶν περὶ Ἡρακλείας. Λέγεται καὶ ἄρσενικῶς καὶ Θηλυκῶς, ἔστι καὶ Ὑπια ὄρη αὐτόθι, ὡς Νύμφης ἐν πρώτῳ [περὶ] Ἡρακλείας. ... τὸ ἐθνικὸν Ὑπιανὸς καὶ Ὑπιανή, ὡς Κῖος κιανός, Τῖος Τιανός.

Çeviri: *Hypios, Domitius Kallistratos'un Herakleia Çevresinde adlı eserinin altıncı (kitabında) dediği gibi, nehir ve Herakleia Pontike'nin (egemenliği) altında bir kenttir. Eril ve dişil olarak okunur. Buna ek olarak, Herakleialı Nymphis Herakleia Çevresinde adlı eserinin ilk (kitabında) dediği gibi aynı yerde Hypia dağı vardır, ...Kios halkına Kianos (Kioslu), Tios halkına Tianos (Tioslu) dendiği gibi, (Hypios) halkına (Eril) Hypianos ve (Dişil) Hypiane denir.*

FI.14. Steph.Byz. *Ethnika*, s.v. Δία (İ.S.2.yüzyıl)

Δία 'Θ Βιθυνίας πρὸς τῷ πόντῳ

Çeviri: *Dia: Karadeniz kenarındaki Bithynia'da (yer almaktadır.)*

FI.15. Ps.Arrian, *Peripl.* VII (Tarih İ.S.2/3.yüzyıl ?)

...ἀπὸ δὲ Σαγγαρίου ποταμοῦ εἰς Ὑπίον ποταμὸν στάδια ρπ', μίλια κδ'. οὗτος ὁ ποταμὸς ἔχει ἐπ' αὐτῷ μεσόγειον πόλιν Προυσιάδα λεγομένην. ἀπὸ δὲ Ὑπίου ποταμοῦ εἰς Δίαν πόλιν ἐν ἧ καὶ ὄρμος ναυσὶ μικραῖς στάδια ξ', μίλια η'. ἀπὸ δὲ Δίας πόλεως εἰς Λιλαῖον ἐμπόριον στάδια μ', μίλια εγ', ἀπὸ δὲ τοῦ Λιλαίου εἰς Ἐλαιον ἐμπόριον καὶ ποταμὸν στάδια ξ', μίλια η'.

Çeviri: Sangarios Nehrinden Hypios nehrine 180 stadia, 24 milia (mil) (vardır). Bu (Hypios) nehir, iç tarafında Prusias adlı kent bulunur. Hypios nehrinden Dia kentine ve küçük gemiler için bir limana 60 stadia, 8 milia (vardır). Dia kentinden Lilaïos emporion'una 40 stadia, 5/3(1,5?) milia, Lilaïos'tan Elaios emporionuna ve nehrine 60 stadia, 8 milia (vardır).

Fİ.16. Concilium Nicaenum Primum (Patrum nicaenorum nomina Latine, Graece, Coptice, Syriace, Arabice, Armeniace...), XXX, 198 (İ.S.325-Nikaia Konsili)

XXX.βιθυνίας

Εὐσέβιος Νικομηδείας| Θεόγνιος Νικαίας| Μάρις Χαλκηδόνης| Κύριλλος Κίου| Ἡσύχιος Προύσης| Γοργόνιος Ἀπολλωνιάδος| Γεώργιος Προυσιάδος| Εὐήθιος Ἀδριανῶν| Θεοφάνης Χωρεπίσκοπος.

Çeviri: 30. Bithynia

Nikomedialı Eusebios| Nikaialı Theognios| Khalkedonlu Maris (Marius)| Kioslu Kyrillos| Prusalı Hesykhios| Apollonialı Gorgonios| Prusiaslı Georgios| Hadrianalı (Bithynion-Klaudiopolis) Euethios| Khorepiskopos Theophanes.

Fİ.17. Marcian, Epitome Peripl.124 (İ.S.4.yüzyıl)

Ἀπὸ Σαγγαρίον ποταμοῦ Ὑπιοῦ ποταμον σταδία ρπ'. Ἀπὸ Ὑπιοῦ ποταμοῦ εἰς Δίον πόλιν σταδία ξ. ἔχει δὲ καὶ υφορμον. Ἀπο Δίας πόλεως εἰς Ελαιον ποταμόν καὶ ἐμπόριον στάδια 4'.

Çeviri: Sangarios Nehrinden Hypios Nehrine kadar 180 stadia, Hypios'tan Dia kentine (Diospolis) 60 stadia, bu yer gemi limana sahiptir, Dia şehrinden Elaios nehrine ve emporion'a 90 stadia mesafe vardır.

Fİ.18. Tabula Peutingeriana, Segment VIII 3 (İ.S.4.yüzyıl)

Dusepro Solympum (Duse pros Olympum)

Çeviri: Olympos yönündeki Duse

Fİ.19. Codex Theodosianus XII.1. 119 (İ.S.5.yüzyıl)

Tatiano praefecto praetorio. Claudopolis, prusiadis ac tottai et dorida oppidorum sive mansionum per bithyniam... Dat. XI kal. iul. Scupis Theodosio A(ugusto). II et Cynegio cons.

Çeviri: Praefectus Praetoria Tatianus, Claudopolis, Prusias, Tottai ve Doris yerleşimleri veya kasabaları Bithynia tarafında yer alır. 21 Haziran 388

Fİ.20. Hierocles, Synecdemos. 694–695 (İ.S.6.yüzyıl)

Ἐπαρχία Ὀνωριάδος, ὑπὸ ἡγεμόνα, πόλεις ἑξ'

Κλαυδιούπολις, Προυσιάς, Ἡρακλεία, Τίος, Κρατία, Ἀδριανούπολις.

Çeviri: Honorias Eyaleti'nin egemenliğinde şu altı kent bulunur:

Klaudiopolis, Prusias, Herakleia, Tios, Kratia (Cretia-Flaviopolis), Hadrianopolis.

Fİ.21. Ravennatis Anonymi Cosmographia II 19 (İ.S.7.yüzyıl)

item ad aliam partem sunt civitates, id est...

1.Padastada, 2.Pablis, 3.Bacchaton, 4.Trigomidia, 5.Midio, 6.Antoniopolis, 7.Potami Cepora 8.Mandris, 9.Claudiopolis, 10.Druso pros Ipeo, 11.Dimitrio, 12.Plateas, 13.Nicomedia, 14.Livissa, 15.Chalcedon

Çeviri: Ayrıca, şehirlerin bir bölümü, şunlardır...

1.Dadastana, 2. Dables, 3. Bacchaton?, 4. Tricomia, 5. Midaion, 6. Antoniopolis, 7.Seporas Nehri (Parthenius Nehri?), 8. Mandron?, 9.Klaudiopolis, 10.Prusias pros Hypios, 11.Demetrium, 12. Lateas, 13. Nikomedia, 14. Libyssa, 15. Khalkedon

Fİ.22. Georg. Descriptio orbis Romani, 1395-1400 (İ.S.7.yüzyıl)

IZ. Τῇ Κλαυδιοπόλει Ὀνωριάδος.

α. ὁ Ἡρακλείας ὁ Πόντου,

β. ὁ Προυσιάδος,

γ. ὁ Τίου,

δ. ὁ Κρατείας,

ε. ό Άδριανουπόλεως

Çeviri:

17. Honorias Klaudiopolisi

1. Pontos Herakleia'sı

2. Prusias

3. Tios

4. Krateia

5. Hadrianopolis

Fİ.23. Notit.I. 259-265 (İ.S.8.yüzyıl)

Έπαρχία Όνωριάδος, ό Κλαυδιουπόλεως, ό Έρακλείας Πόντου, ό Προυσιάδος, ό Τίου, ό Κρατείας, ό Άδριανουπόλεως

Çeviri: Honorias Eyaleti; Klaudiopolis, Pontos Herakleia'sı, Prusias, Tiu(s), Krateia, Hadrianopolis

Fİ.24. Notit.III. 209-215 (İ.S.787-869 yılları arası)

Θρόνος έπτακαιδέκατος. Τῷ Κλαυδιοπόλεως, Όνωριάδος. α' ό Έρακλείας Πόντου, β, ό Προυσιάδος, γ, ό Τίου, δ, ό Κρατίας, ε, ό Άδριανουπόλεως

Çeviri: On Yedinci Taht, Klaudiopolise, Honorias(Eyaleti) 1.Pontos Herakleia'sı, 2.Prusias, 3.Tiu(s), 4.Kratia, 5.Hadrianopolis

Fİ.25. Notit.VIII. 311-317 (İ.S.901/902 Piskopos Nikolaos dönemi)

ις, Έπαρχία Όνωριάδος. ό Κλαυδιουπόλεως, ό Έρακλείας Πόντου, ό Πλουσιάδος, ό Τίου, ό Κρατίας, ό Άδριανουπόλεως

Çeviri:16. Eyalet Honorias, Klaudiopolis, Pontos Herakleiası, Plusias, Tiu(s), Kratia, Hadrianopolis

Fİ.26. Notit.IX. 220-226 (İ.S.10.yüzyıl)

ις, Έπαρχία Όνωριάδος. ό Κλαυδιουπόλεως, ό Έρακλείας Πόντου, ό Πλουσιάδος, ό Τίου, ό Κρατίας, ό Άδριανουπόλεως

Çeviri:16. *Honorias Eyaleti, Klaudiopolis, Pontos Herakleia'sı, Plusias, Tiu(s), Kratia, Hadrianopolis*

Fİ.27. Notit.X. 331-337 (10.yüzyıl ?)

ιζ, τῇ Κλαυδιουπόλει Ὀνωριάδος ὁ Ἡρακλείου ὁ Πόντου, ὁ Προυσιάδος, ὁ Τίου, ὁ Κρατείας, ὁ Ἀδριανουπόλεως

Çeviri:18. *Honorias Klaudiopolisi, Pontos Herakleiası, Prusias, Tiu(s), Krateia, Hadrianopolis*

Fİ.28. Notit.XIII. 190-197

ιζ, τῇ Κλαυδιουπόλει. α' ὁ Νορίαδος, β, ὁ Ἡρακλείας, γ ὁ Πόντου, δ, ὁ Προυσιάδος, ε, ὁ Τίου, ς, ὁ Κρατείας, ζ, ὁ Ἀδριανουπόλεως. νῦν δὲ εἰς μετρόπολιν τετίμηται.

Çeviri:17. *Klaudiopolis, 1. Norias (Honorias Klaudiopolis), 2.Herakleia, 3. Pontu(s), 4. Prusias, 5. Tiu(s), 6. Krateias, 7. Hadrianopolis, şu anda başkent olarak onurlandırılır.*

Fİ.29. Synaxarium ecclesiae Constantinopolitanum., 518

...Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, Μνήμη τοῦ Ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Παύλου τοῦ Ὁμολογητοῦ ἐπισκόπου Πλουσιάδος.

Çeviri: ... *Aynı günde (8 Mart), Saygıdeğer babamız İtirafçı Plusias'ın Piskoposu Paul'un anısı.*

Fİ.30.Const. Porph. de them. I, 27-29, (10.yüzyıl)

Ἐκτον θέμα τὸ καλούμενον Βουκελλάριος. ...Εἰσὶ δὲ πόλεις αἱ συμπληροῦσαι τὸ θέμα τῶν Βουκελλαρίων τοσαῦται. πρώτη μὲν Ἄγκυρα, μητρόπολις τῶν Γαλατῶν, δευτέρα δὲ Κλαυδιούπολις, καὶ αὕτη μητρόπολις τῶν Μαριανδυνῶν, τρίτη Ἡράκλεια, τετάρτη Προυσιάς, πέμπτη τὸ Τήϊον. Ἔθνη δὲ τὰ κατὰ μέρος ὀνομαζόμενα τοσαῦτα. Γαλάται, Μαριανδυνοί, Βιθυνοί.

Çeviri:

Boukellarios olarak adlandırılan altıncı thema, ... Boukellarios Theması'nı dolduran kentler şu şekildedir: İlki Galatların metropolisi Ankyra, ikinci olarak Klaudiopolis ve Mariandynlerin metropolisi, üçüncü Herakleia, dördüncü Prusias, beşinci Teion (Tios). Bu bölümdeki milletler şöyle adlandırılırlar: Galatlar, Mariandynler, Bithynler.

8.2.Nüvizmatik Buluntular

NB 1. Vespasianus Dönemi, Bronz; **Kaynak:** Waddington, No.4;

<http://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb41811181j>

Önyüz. Sağa dönük şekilde betimlenmiş olgun Vespasianus ve nokta bordür içerisinde AYT KAICAPIC CEBACTO OYECΠACINΩ ΠPOYCIEIC yazmaktadır.

Arkayüz. İki sütunla desteklenmiş yüksek podyumlu büyük bir sunak? yer almaktadır. Nokta bordür içerisinde EΠI MAPKOY ΠAANKIOY OYAPOY ANΘYΠIATOY yazmaktadır.

NB.2. Domitianus Dönemi, Bronz; **Kaynak:**

<https://www.acsearch.info/search.html?id=834053>

Önyüz. Sağa dönük şekilde defne taçlı betimlenmiş olan Domitianus, bordür içerisinde AYT ΔOMITIANOCT KAICAP CEBA ΓEPMA yazmaktadır.

Arkayüz. Vücudu cepheden başı ise sola dönük şekilde, sol elinde Cornucopia, sağ elinde başak tutar şekilde tanrıça Eirene? betimlenmiştir. Tanrıça sol alt tarafında gemi pruvası görülmektedir. Nokta bordür içerisinde CEBACTH [OMO]NIA yazmaktadır.

NB.3. Antoninus Pius Dönemi, Bronz; **Kaynak.**

<http://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/5676/>

Önyüz: Defne yapraklı sağa dönük şekilde betimlenmiş Antoninus Pius, Bordür içerisinde AVT KAICAP ANTΩNEINOC yazmaktadır.

Arkayüz: Dört sütunlu ve akroterli olarak betimlenmiş ve tapınak ortasında tahtta oturur şekilde betimlenmiş, sol elinde baş hizasına karşılık gelecek şekilde asa tutan, sağ elinde olasılıkla kartal olan kült heykeli (Zeus/Serapis?) yer almaktadır, bordür içinde ΠΠΟVCIEΩN ΠΠOC VIIIQ yazmaktadır.

NB.4. Antoninus Pius Dönemi, Bronz;

Kaynak. <http://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/4838/>

Önyüz: Defne yapraklı sağa dönük şekilde betimlenmiş paludamentum'lu Antonius Pius, nokta bordür içinde AVT KAICAP ANTΩNINOC yazmaktadır.

Arkayüz: Şaha kalkmış atlarının çektiği biga üzerinde yer alan şua taçlı ve pelerinli olarak sağa dönük şekilde betimlenmiş Helios, bordür içinde ΠΠΟVCIEΩN ΠΠOC VIIIQ yazmaktadır.

NB.5. Antoninus Pius Dönemi, Bronz; **Kaynak:**

<http://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/5680/>

Önyüz: Sağa dönük şekilde betimlenmiş defne taçlı Caesar Marcus Aurelius, Bordür içinde M AVPHAIOC OVHPOC KAICAP yazmaktadır.

Arkayüz: Vücudu cepheden verilmiş, başı sola dönük şekilde betimlenmiş, yılanlı asasını ve chlamys'ini tutan genç Asklepios, bordür içinde ΠΡΟVCΙΕΩΝ ΠΡΟC VΠΙΩ yazmaktadır.

NB.6. M.Aurelius ve L.Verus'un Ortak İmparatorluk Dönemi, Bronz; **Kaynak:**

<http://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/4853/>

Önyüz: Sağa dönük şekilde betimlenmiş, zırlı ve paludamentum'lu M.Aurelius, bordür içinde AV[T] KAI APM M AVP ANTΩNINOC yazmaktadır.

Arkayüz: Su testisi üzerine uzanmış, sağ elinde yemişli (findık veya meşe palamutu) bir ağaç dalı, sol elinde ise Cornucopia tutan sakallı Hypios nehri. Bordür içinde ΠΡΟVCΙΕΩΝ VΠΙOC yazmaktadır.

NB.7.M.Aurelius Dönemi, Bronz; **Kaynak:** <http://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/4860/>

Önyüz: Sağa dönük şekilde betinlenmiş, zırlı ve paludamentum'lu sakallı Lucius Verus, Bordür içinde KAI APM Λ AVPHA OVHPOC yazmaktadır.

Arkayüz: Panter üzerinde oturan ve elinde thyrsos tutan sağa dönük şekilde betimlenmiş Dionysios, Bordür içinde ΠΡΟΒCΙΕΩΝ ΠΡΟC VΠΙΩ yazmaktadır.

NB.8. Commodus Dönemi, Bronz; **Kaynak:** <http://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/4870/>

Önyüz: Sağa dönük şekilde betimlenmiş, paludamentum'lu genç Commodus, nokta bordür içinde AYT K M AYP KOMMOΔOC ANTΩNΕΙNOC yazmaktadır.

Arkayüz: Sağa dönük Peleriniyle betimlenmiş ve Caduceus taşıyan Hermes, Bordür içerisinde ΠΡΟΥCΙΕΩΝ ΠΡΟC ΥΠΙΩ yazmaktadır.

NB.9. Commodus Dönemi, Bronz; **Kaynak.** <http://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/5683/>

Önyüz: Sağa Dönük betimlenmiş defne taçlı Commodus, nokta bordür içinde AVT K M AYP KOMMOΔOC ANTΩNEINOC yazmaktadır.

Arkayüz: Başını ve vücudunun üst kısmını sola çevirmiş şekilde duran sağ eli havada, sol elinde asasını tutan Serapis, nokta bordür içinde ΠΡΟΥCΙΕΩΝ ΠΡΟC ΥΠΙΩ yazmaktadır.

NB 10. Maximinus Thrax Dönemi, Bronz; **Kaynak:** <http://provinciales-romaines.fr/prusias-maximin-emp.html>

Önyüz. Sol omzunda mızrakla, sağa dönük, defne taçlı ve zırlı şekilde betimlenmiş Maximinus Thrax, nokta bordür içerisinde Γ IOY OYH MAΞIMEINOC AY yazmaktadır.

Arkayüz. Sol elinde Roma'yı simgeleyen kartal tutan Maximinus Thrax'ın oğlu Caesar G. Iulius Verus Maximus, altar'a adak adamaktadır. Sağ tarafta yer alan tanrıça Nike (Victoria) ise imparatoru taçlandırmaktadır. Nokta Bordür içinde Γ IOYΛ OYH MAΞIMOC K ΠΡΟΥCΙΕΩΝ ΠΡΟC ΥΠΙΩ yazmaktadır.

NB.11.Gallienus Dönemi, Bronz; **Kaynak:**

<http://www.wildwinds.com/coins/ric/gallienus>

Önyüz: Sağa dönük betimlenmiş defne taçlı Gallienus, bordür içinde AV P LI GAL[LHNOS] CEB yazmaktadır.

Arkayüz: Üç kapı ve iki kuleli şehir kapısı, bordür içinde ΠΡΟΥΥΚΙΕΩΝ ΠΡΟC ΥΠΙΩ yazmaktadır.

NB.12.Prusias kenti Piskoposu Leon, Mühür (İ.S.10./11.yüzyıl), Kurşun; **Kaynak:**

<http://www.doaks.org/resources/seals/byzantine-seals/BZS.1955.1.4655/view>

Önyüz: Cepheden betimlenmiş İsa madalyonu tutan Meryem büstü(Nikopoios), nokta bordür içerisinde Θ(εοτό)κε βοήθ(ει) τῷ σ[ῶ] δούλῳ] = (Tanrının Anası, hizmetkârına (bana) yardım et) yazmaktadır.

Arkayüz: Nokta bordür içerisinde Λέοντ(ι) ἐπισκόπῳ Προυσιάδ(ος) = (Prusias Piskoposu Leon) yazmaktadır.

8.3.Epigrafik Belgeler

Yazıt Parantez İşaretleri

ABΓ Yazıt üzerinde okunamayan veya anlamlandırılmayan kelime veya harfler

[αβγ] Tamamlanan kırık ya da eksik harfler

(αβγ) Açılmış olan kısaltmalar

<αβγ> Yazıt üzerinde yanlışlıkla eksik bırakılan ya da sonradan eklenen harfler

α | βγ | αβγ Satırların ayrımı

[— —] Satır boyunca yer alan boşluk

[αβ(?)] Doğruluğundan emin olunamayan ekleme, düzeltme

[[Aβγ]] Yazıtın yazıldığı dönemde silinmesine karşın halen okunabilen kelime

[..] Sayısı tespit edilen kırık veya eksik harfler

{vac.}, {vacat.} Boş bırakılmış olan alanlar

EB.1. Cl. Tineius Asklepiodotos' u onurlandırma yazıtı — 202-212

Ref: Hell, *Voyage*, 362; *IK* 27, No.1; Güçlü, **a.g.k.**, No.39

1 ἀγαθῇ τύχῃ·
τὸν φιλόπατριν καὶ ἐν πᾶσιν ἀληθῇ,
γυμνασιαρχήσαντα μεγαλοπρεπῶς,
ἀγορανομήσαντα ἐπιφανῶς, γραμμα-
5 τεύσαντα ἐπισήμως, ἀργυροταμίαν
τῶν ἐλαιωνικῶν χρημάτων, ἄρξαντα
τὴν μεγίστην ἀρχὴν ἐνδόξως, παρα-
πέμπσαντα τοὺς κυρίους Αὐτοκράτορας
καὶ τὰ ἱερὰ αὐτῶν στρατεύματα πολλάκις,
10 καὶ ἄλλας ἀρχὰς καὶ λειτουργίας
ἐκτελέσαντα τῇ πατρίδι, Κλ. Τινέιο[ν]

Ἀσκληπιόδοτον,
ἀποδεδειγμένον πρῶτον ἄρχοντα
καὶ ἱερέα καὶ ἀγωνοθέτην Διὸς
15 Ὀλυμπίου, οἱ τῆς ὁμονοίας εἰς τ[ὴν]
ἀρχὴν αὐτοῦ ἀποδεδειγμένοι φύλαρχο[ι]

I.17 φυλῆς Σεβαστηνῆς

Κλαυδιανὸς Εὐκράτης

Βάσσος Ἀρισταίνετου

20 φυλῆς Θηβαίδος

Σωκράτης Σακέρδωτος

Τρύφων Τρύφωνος

φυλῆς Γερμανικῆς

Σερτωριανὸς Ἐπιγόνος

25 Ἐπιγένης Ἀρχεδήμου

φυλῆς Φαυστινιανῆς

Τορκουᾶτος Ἡρακλείδης

Μενέκρατης Χρυσίωνος

φυλῆς Σαβεινιανῆς

30 Λ. Σταβέριος Μάνιος

Δομίτιος Αἴλιος Σόφος

φυλῆς Διονυσιάδος

Τιμοκράτης Χρυσίωνος

Χρύσιππος Χρυσιανοῦ

II.17 φυλῆς Τιβεριανῆς

Θέμιστος Θεμιστο<γ>[έ]<ν>ου[ς]

Ἐπίκτητος Ἰάσωνος

20 φυλῆς Προυσιάδος

Μαρκιανὸς Μάρκου

Τειμοκράτης [Ἀ]ν[ύ]του

φυλῆς Ἀδριανῆς

Ἀντωνῖνος Χρυσίππου

25 Διομήδης Τιμοκράτου[ς]

φυλῆς Μεγαρίδος

Φίλιππος Κρίσπου

Μαρκιανος Μάρκου

φυλῆς Ἰουλιανῆς

30 Ἀρχέδημος Τιμοκράτους

Δομιτιανὸς Ἀριστείδου

φυλῆς Ἀντωνιανῆς

Ἀντώνιος Πρόκλος

Ἀσκληπιόδοτος Σάνκτου.

Çeviri:

İyi Şansla!

Vatansever ve herşeyde mükemmel, Muhteşem şekilde Gymnasiarkhlik yapmış, görkemli bir şekilde Agoranomos 'luk yapmış, dikkate değer bir şekilde kâtiplik yapmış, yağ paralarının hazine sorumluluğunu yapmış, en yüce memuriyeti parlak bir şekilde yürütmüş, imparator efendilerimiz ve onların kutsal ordularına çok sefer eşlik etmiş ve vatanına diğer işler ve leitourgialarda hizmet etmiş olan Claudius Tineius Asklepiodotus'u, baş Arkhon'luğa aday gösterilmiş, Zeus Olympos'un rahipliğini ve agonothebliğini yapmış, baş Arkhon'luğa aday gösterilmiş, aynı görüşte olan buradaki kabilelerin liderliğine aday gösterilmiş

Sebastene Kabilesi, Eukrates Claudianus, Aristanetos oğlu Bassus

Thebais Kabilesi, Sacerdos oğlu Socrates, Thrypon oğlu Thryphon,

Germanike Kabilesi, Epigon oğlu Sertorianos, Archedemos oğlu Ephigenes,

Faustiniane Kabilesi, Heracles oğlu Torcuatos, Chyrsion oğlu Menekrates,

Sabiniane Kabilesi, L.Straberius Manius, Bilge Domitius Ailius,

*Dionysias Kabilesi, KhrySION oğlu Timokrates, Khyrision oğlu Khrysippos,
Tiberiane Kabilesi, Temistogenos oğlu Themistos, Iason oğlu Epiktetos,
Prusias Kabilesi, Marcus oğlu Diomedes, Anytos oğlu Timokrates
Megaris Kabilesi, Krispos oğlu Philippos, Marcus oğlu Marcianus,
Iuliane Kabilesi, Timokrates oğlu Arkhedemos, Aristeidos oğlu Domitianus,
Antoniane Kabilesi, Antonios Proklos, Sanktos oğlu Asklepiodotos
(onurlandırmışlardır).*

EB.2. Aster oğlu Domitius’u onurlandırma yazıtı — 212’den önce

Ref. Hell, *Voyage*, 355, No. 102; *IK* 27, No.2

1 [τύχ]ῃ ἀγαθῇ·
τὸν δις ἄρχοντα καὶ πρῶτον
ἄρχοντα, ἱερέα, ἀγωνοθέτην
Διὸς Ὀλυμπίου, δεκάπρωτον,
5 κοινόβουλον διὰ βίου,
τιμητεύσαντα, ἀγορανομήσαντα,
ἐκδικήσαντα, γραμματεύσαντα,
συνδικήσαντα πολλάκις,
ἐν πᾶσιν εὐνοίαν διαδειζόμενον
10 περὶ τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα,
Δομίτιον Ἀστέρος
οἱ ἡρημένοι εἰς τὴν ἀρχὴν

αὐτοῦ φύλαρχοι

I.14 φυλῆς Σεβαστηνῆς

15 Θεόδοτος Θεοδώρου τοῦ Ἀστέρος

Καλλικλῆς Τιμοκράτους

φυλῆς Θηβαίδος

Ἰούλιος Σανκτιανὸς

Πολειτικός

20 Σεραπίων Ἐράστου

φυλῆς Γερμανικῆς

Σερτωριανὸς Δόκιμος

Ἀγαθόπους Ἀντιοχιανοῦ

φυλῆς Σαβεινιανῆς

25 Μακρεῖνος Φιλίππου

Δίον Ἰω[ν]ος

[φυλῆς] Φαυστεινιανῆς

[— — — — —]

[— — — — —]

30 [φυλῆς] Διονυ[σιάδος]

[— — — — —]

. λ##σπ. ια[νὸς] Μα[— —]

II.14 φυλῆς Τιβεριανῆς

15 Ἀρτέμων Χρήστου

Ἀσκληπιάδης Ἀφουτιανοῦ

φυλῆς Προυσιάδος

Πρεισκιανὸς

Τελέσφορος

20 Θεόφιλος Δημητρίου

φυλῆς Ἀδριανῆς

Θεόφραστος Ἰουλιανοῦ

Πείσων Πείσονος

φυλῆς Μεγαρίδος

25 Φίλιππος Βαρβάρου

Παπιανὸς Τειμοθέου

φυλῆς Ἰουλιανῆς

ραιος ΟΜΟ<X>άρους {Ομοθαρους}

. . . μουσος . α. ιεννυλου

30 φυλῆς Ἀντωνιανῆς

Ἐπαφρόδειτος Συμφόρου

Γάιος Φίλωνος τοῦ Γαίου.

Çeviri:

İyi Şansla

İki kez Arkhon ve baş Arkhon olan, Zeus Olympos tapınağının rahibi ve Agonethet'i, Dekaprotos, yaşam boyu birlik meclisi üyesi, hazine sorumlusu, Agoronomos, Ekdikos ve kâtip, çok sefer Syndikos olan, hayırsever olarak takdim edilmiş olan? ve kent sekreterliği yapmış, kendi vatanına kentine iyi hizmetlerde ve

iyiliklerde bulunduğu için, Aster'in oğlu Domitus'u aynı görüşte olan buradaki kabilelerin liderleri;

Sebastene kabilesi, Aster oğlu Theodoros oğlu Theodotos, Timokrates oğlu Kallikles,

Thebais kabilesi, Herastos oğlu Serapion, Iulius Sanktianos Politikos,

Germanike Kabilesi, Dokimos oğlu Sertorianus, Antiokhianus oğlu Agathopos,

Sabiniane kabilesi, Phillippos oğlu Makrianus, İon oğlu Dion,

Faustiane kabilesi, (adı bilinmeyen iki Arkhon)

Dionysias Kabilesi, [— — — — —]ianos, Mar[— —]

Tiberiane kabilesi, Khrestos oğlu Artemon, Apphutianos oğlu Asklepiades,

Prusias kabilesi, Telesphoros oğlu Priskianos, Demetrios oğlu Teophilos,

Hadriane kabilesi, Iulianus oğlu Theophrastos, Peisonos oğlu Peison,

Megaris Kabilesi, Barbaros oğlu Philippos, Timotheos oğlu Papianos,

Iuliane Kabilesi, Homotharus oğlu _____raios, a.iennulos oğlu ...musos,

Antoniane kabilesi, Symphoros oğlu Epaphrodeitos, Gaius oğlu Philon oğlu Gaius

(onurlandırmışlardır.)

EB.3.—Kabilelerin T.Flavius Domitianus Timokrates'i onurlandırma yazıtı—

211'den önce

Ref. Diest, **a.g.k.**, 85; Mendel, *BCH* 25, No.2; *IK* 27, No.3

1 [τ]ὸν ἐκ [πρ]ογόνων Βειθυνιαρχῶν κα[ῖ]

[ἀ]πὸ γένους ἀσύνκριτον καὶ Ὀλύμπιον

[κα]ὶ δημοσώστην καὶ πολειτογράφον[ν] κα[ῖ]

[δ]εκάπρωτον καὶ κοινόβουλον διὰ βίον[υ, ἀ]-

5 γωνοθέτην τῶν μεγάλων Αὐγουστε[ίων]
 πενταετηρικῶν ἀγώνων, γραμματε[ύ]σα[ντα ἐκ]-
 [τ]ενῶς, ἐκδικήσαν[τα] ὑπὲρ τῆς πατρίδος
 [ἀ]συνκρίτως, ἀγορανομήσ[αν]τα ἐνδόξ[ως],
 [ἄ]ρξαντα τοῦ κοινοῦ τῶν ἐν Βειθυν[ίᾳ]
 10 [Ἑ]λλήνων καὶ πρῶτον ἄρ[χο]ντα τῆς πατρίδο[ς]
 καὶ ἱερέα καὶ ἀγωνοθέτην Δι[ὸς Ὀλυμπίου, ἐ]-
 πιδόντα καὶ διαδόσεις πολλὰς πολλάκι[ς],
 [τ]ὸν ἀληθῶς ἀγαθὸν κ[αὶ] ἄνδρα ἐν πᾶσι
 [τ]έλειον, Τίτον Φλ. Πομπώνιον Δομιτιανὸν
 15 Τιμοκράτη
 οἱ ἡρημένοι τῆς ὁμονοίας εἰς τὴν
 ἀρχὴν αὐτοῦ φύλαρχοι
 I.18 φυλῆς Σεβαστηνῆς
 Φλάβιος Θαλῆς
 20 Λ. Δέκμος Εὐκλείδης
 [φ]υλῆς Θηβαίδος
 [Σ]ανκτιανὸς Ἀσκληπιόδοτος
 Φίλιππος Χρησίμου
 [φ]υλῆς Γερμανικῆς
 25 Λ. Ἰουλιανὸς Ἀριστοτέλης
 Αὐρήλιος Ἡδύλος

τοῦ [— — — — —]

[φ]υλῆς [Σαβεῖ]νια[νῆς]

Πα[— —]ο[— — —]

30 — — —

II.18 φυλῆς Τιβερ[ιανῆς]

Λόγγος Μεν[— — —]

20 Ζωλῖος [— — —]

φυλῆς [Προυσιάδος]

Ῥοῦφο[ς — — —]

Ἀσκλη[πιο — — — —]

φυλ[ῆς Ἀδριανῆς]

25 — — —

Çeviri:

Bithynia önderi atalardan ve eşsiz soydan, Olymposlu, halkın kurtarıcısı, Politographos, Dekaprotos, yaşam boyu birlik meclisi üyesi, Büyük Augusteia Penteterik oyunlarının Agonothet'i, ciddiyetle kâtiplik yapmış, eşsiz vatani için Ekdikos 'luk yapmış, Bithynia'daki Hellen Birliğinin başkanı, vatani için Baş Arkhon 'luk yapmış, Zeus Olmypos rahibi ve Agonothet'i, iyiliğini gizlememiş, herşeyde mükemmel adam Titus Flavius Pomponius Domitianus Timokrates'e, aynı görüşte olan buradaki kabilelerin liderleri

Sebastene Kabilesi; Flavius Thales, L.Dekmos Euklides

Thebai Kabilesi; Sanktianos Asklepiodotos, Khresimos oğlu Philippos

Germanike Kabilesi; L.Iulianus Aristoteles, Aurelius Hedulos

Sabiniane Kabilesi; Pa[— —]ο[— — —], — — —

Tiberiane Kabilesi; Longus Men[— — —], Zolius [— — —]

Prusias Kabilesi; Rufus — — —, Asklepio — — — —

Hadriane Kabilesi; — — —

(onurlandırmışlarıdır)

**EB.4. — Kabilelerin T.Flavius Domitianus Arkhedemos’u onurlandırma yazıtı-
212.**

Ref. Mendel, *BCH* 25, No.80; *IK* 27, No.4

1 ἀγαθῇ τ[ύχηι]·

[Τί]τον Φλ. Δομιτιανόν

Ἀρχέδημον

υἰὸν Τ. Φλ. Οὐαλεριανου

5 Ἀρχεδήμου τοῦ Ἀρχεδήμου

τοῦ Μέδοντος τοῦ Μέδοντος

[ἀγορανομ]ήσαντα δέκα μῆνας

[ἐνδό]ξως, πολειτογράφον

[— — —]ε. ον, [κο]ινόβουλον

10 δ[ιά βίου], ἀποδεδ[ειγ]μένον

[πρῶτον ἄρχ]ο[ν]τ[α, οἱ] τῆς ἀρχῆς

[αὐτο(ς)] ἡ[ρη]μένοι [φύλ]αρχοι

I.13 [φυλῆς Σεβα]στηνῆς

[— — — — —]. ενους

15 [— — — — —]κλης

[φυλῆς Θηβα]ίδος

[— — — — —] Καλλίων

[— — — — —] Βα]σιλεύς

[— — — — —]ιαρος

20 [φυλῆς Γ]ερμανικῆς

[— — — — —]ς

[Μ. Αὐρ.(?)] Ἀντωνῖνος

[— — — — —]τ[— — — — —]μικος

[φυλῆς] Σαβεινιανῆς

25 [— — — — —] Πρεῖσκος

[— — — — —]ρ[— — — — —]

[φυλῆς Φαυστει]νιανῆς

[— — — — —]ος

[— — — — —]λιν[ος(?)]

30 [— — — — —]ων

[φυλῆς Διον]υσιάδος

[— — — — —]νος

[— — — — —]

[— — — — —]ανο[ς]

35 [— — — — —]ιανο[ς]

II.13 φυλῆς Τιβεριανῆς

Αὐρ. Δομίτιος Θεόδοτος

15 [Ἀν]τωνῖνος Ἀργυρίωνος

φυλῆς Προυσιάδος

Αὐρηλ. Παπιανός

Αὐρ. Σ[έλ]ευκος Ἰουλιανοῦ

τοῦ Τειμοκράτους

20 [φ]υλῆς Ἀδριανῆς

Αὐρ. Ἀσκληπιόδοτος

Μαρκιανοῦ

Καλλίστρατος Καλλιστράτου

φυλῆς Μεγαρίδος

25 Κλε[α]ρ[χ]ιανός [Σ]εουῆρος

[. .]ολ[ι]ος Πουφεῖνος

φυλῆς [Ἰου]λιανῆς

Αὐρ. Νεστοριανός

Νέστωρ [ὁ ν]εώτ(ερος)

30 [. .]ομιωνος Δομιτιανός

Ἰουλιανός

[φυ]λῆς Ἀντων[ια]νῆς

Ἰουλιανός [. .]Ω[— —]

Ἀσκληπιοδοτ[ιαν]ός

35 Κυριλλίων.

Çeviri:

İyi Şansla!

10 ay itibarlı şekilde Agoranomosluk yapmış, politographos...?, yaşam boyu Birlik meclisi üyesi, Medontos oğlu Medontos oğlu Arkhedemos oğlu T.Fl. Arkhedemos'un oğlu olan Titus Flavius Domitianus Arkhedemos'u, Baş Arkhonluğa aday gösterilmiş olan, kabile liderliklerini ellerinde tutan buradaki liderler,

Sebastene Kabilesi, [— — — — —] .enus [— — — — —] kles

*Thebais Kabilesi, [— — — — —] Kallion, [— — — — — Ba]sileus [— — — — —]
]iaros*

*Germanike Kabilesi, [— — — — — — — — —]s, [M. Aur..(?) Antoninus [— — —
]t[— — — — —] mikos*

Sabiniane Kabilesi, [— — — — —] Preiskos, [— — — — —]r[— — — — —]

*Faustiniane Kabilesi, [— — — — — — — — —]oç, [— — — — — — — — —
]lin[os(?)] [— — — — — — — — —]ov*

Dionysias Kabilesi, [— — — — — — — — —]nos [— — — — — — — — —],

[— — — — — — — — —]ano[s][— — — — — — — — —]iano[s]

Tiberiane Kabilesi, Aur. Domitius Thedotos, Antoninus Argurianos

Prusias Kabilesi, Aurel. Papianus, Timokrates oğlu Iulianes oğlu Aur.Selevkos

Hadriane Kabilesi, Markianos oğlu Asklepiodotos, Kallistratos oğlu Kallistratos

Megaris Kabilesi, Klearkhianus Severus, [..]ol[i]os Rufinus

*Iuliane Kabilesi, Nestor Neoteros oğlu Aur. Nestorianus, Iulianus oğlu [..]omionos
Domitianos*

Antoniane Kabilesi, Iulianos [..]O[— — —], Kyrillos oğlu Asklepiodotianus.

(onurlandırmışlardır.)

Ref. Z.Taşlıklioğlu, *Belleten* 19, No.3; *IK* 27, No.5

M. Οὔλπιος ΒΑΙΗΝΟΣ

— — —

II.16 [φυλῆς] Τιβεριανῆς

[— — —]#ος Ἰσόχρυσος

Σερτοριανός

Ἀσκληπιόδοτος

20 φυλῆς Προυσιάδος

M. Αὐρήλιος Ἐρεῖν[— — —]

— — —

Çeviri:

Hellen Liderinin soyundan ve Ataları Rahip olan ve Bithynia Lideri ve İmparatorluk Kültü Rahibi ve Prytaneion olan, muhteşem şekilde Agoranomosluk yapan, en yüce memuriyeti ünlü bir şekilde yürütmüş, kusursuzca timeteslik yapan, ve yasalara uygun olarak -----, Baş Arkhon ve Zeus Olmypoios Rahibi ve Agonothet'i, acil zamanlarda vatani için kurtarıcı olmuş olan T.Flavius Domitianus Nestor'u aynı görüşte olan buradaki kabilelerin liderleri

Sebastene Kabilesi, M.Alios Aleksandros oğlu, M. Aurelios Kaki[—]kanos

Thebais Kabilesi, BAİNOS oğlu M.Ulpus — — —

Tiberiane Kabilesi, Asklepiodotos oğlu Sertorianos, Isochrysos oğlu[— — —]#

Prusias Kabilesi, M. Aurelius Erein [— — —] — — —

(onurlandırmışlardır.)

EB.6.—Kabilelerin M.Domitius Candidus'u onurlandırma yazıtı— 212'den sonra

Ref. Dörner, Bericht, No.4; IK 27, No.6

- Αὐρ. Κρατεινιανὸς Πέων
- Αὐρηλ. Κομμοδιανὸς
- 25 Κάλανδος
- φυλῆς Γερμανικῆς
- Αὐρηλ. Εὐπατοριανὸς
- Ἀλέξανδρος
- ΑΛΕ[— — — — —]
- 30 φυλῆς Σαβεινιανῆς
- Κλ. Φλ. Στρατόνεικος νε(ώτερος)
- <φυλῆς Φαυστινιανῆς>
- 35 Αὐρ. Τροφιμιανὸς Ἀρτεμίδωρος
- φυλῆς Διονυσιάδος
- Αὐρηλ. Αὐρηλιανὸς
- 40 Αὐρηλ. Φιλαδελφινανὸς
- Σατορνείνος
- II.19 φυλῆς Τιβεριανῆς
- 20 Αὐρ. Αὐγιανὸς Χρυσιανοῦ
- Αὐρ. Ἀπφουτιανὸς Θεοδότου
- φυλῆς Προυσιιάδος
- Αὐρ. Χρυσιανὸς Χρυσιανοῦ
- τοῦ Ἀριστομένους
- 25 Αὐρ. Παπιανὸς Τειμοκράτους

φυλῆς Ἀδριανῆς

Τ. Φλάβιος Ἀγρίππας

Αὐρηλ. Τρυφωνιανὸς

Ἀφροδεΐσιος

30 φυλῆς Μεγαρίδος

Αὐρηλ. Νεικωνιανὸς

Θεόδωρος

Αὐρ. Κλαδιανὸς Ἰωνικός

φυλῆς Ἰουλιανῆς

35 Παπεΐριος Κατυλλεῖνος

Αὐρηλ. Νεστοριανὸς

Θεόδοτος

φυλῆς Ἀντωνιανῆς

Αὐρήλιος Κρατιανὸς

40 Κράτης

Αὐρηλ. Τειμοκρατιανὸς[ς]

Κλαυδιανός.

Çeviri:

İyi Şansla

İyi ve soylu ve vatanını seven, gelecekteki Baş arkhonluğa aday gösterilmiş ve Zeus Olympos tapınağının rahibi ve iki defa agonothet'i olmuş, kıtlıkta göz alıcı şeklide Agoranomos'luk yapmış ve kentin parasının tasarrufunu sağlamış, Halkın Ekdikos'u, Bule ve Demos'un kâtibi, Büyük Asklepios Agonlarının Agonothet'i, birçok göçebelere? kendi cebinden yardım etmiş, saygıdeğer şekilde eğitmenlik yapmış, vatani uğruna çok

defa övülecek şekilde syndikosluk yapmış, vatani uğruna istenilenlerin en iyisini yapmış, kutsal geçişlere çok sefer eşlik etmiş olan M.Domitius Candidus'u, görev yaptıkları yılda buradaki kabile liderleri

Sebastene Kabilesi, M.Aurelius Eutykhes, Klaudios Bobas,

Thebais Kabilesi, Aur.Kratinianos Peon, Aurel. Commodianos Kalandros

Germanike Kabilesi, Aurel. Eupatorianos Aleksandros, ALE[— — — — —]

Sabiniane Kabilesi, Neoterios oğlu Kl.Phl.Stratonikos,

Faustiniane Kabilesi, Aur.Trophimianos Artemidoros,

Dioynsias Kabilesi, Aureli. Aurelianos, Aurel. Philadelphianos Saturninos,

Tiberiane Kabilesi, Khrysiaos oğlu Aur. Auginianos, Theodotos oğlu Aur. Apphutianos,

Prusias Kabilesi, Aristomenos oğlu Khrysianos oğlu Aur.Khrysianos

Timokrates oğlu Aur. Papianos

Hadriane Kabilesi, T.Flavius Agrippas, Aurel. Tryphonianos Aphrodisios

Megarıs Kabilesi, Aurel. Nikonianos Theodotos, Aur. Claudianos Ionikos

Iuliane Kabilesi, Papeirios Catullinos, Theodotos oğlu Aurel. Nestorianos

Antoniane Kabilesi, Krates oğlu Aurelios Kratianos, Claudianos oğlu Aurel.

Timokratianos

(onurlandırmışlardır.)

EB.7. Kabilelerin M.Domitius Paulianus Falco'yu onurlandırma yazıtı — 212

sonrası

Ref. IK 27, No.7

1 τὸν σεβαστόγνωστον καὶ

πανάρετον καὶ ἀπὸ γένους ἀσύν-

κριτον καὶ υἱὸν Ἐπαρχείας καὶ
 γένους συνκλητικοῦ καὶ ὑπα-
 5 τικοῦ Μ. Δομίτιον Παυλιανὸν
 Φάλκωνα
 πρῶτον ἄρχοντα καὶ ἱερέα καὶ
 [ἀ]γωνοθέτην Διὸς Ὀλυμπίου
 καὶ κοινόβουλον διὰ βίου καὶ
 10 ἐν πᾶσι πρῶτον, υἱὸν Μ. Δομιτί[ου]
 Στρατοκλέους, Βειθυνιάρχ[ου]
 καὶ Ἑλλαδάρχου καὶ ἐπιστά[του]
 τῆς πατρίδος καὶ ἀπὸ λογιστεῶν,
 οἱ τοῦ ἔτους αὐτοῦ τῆς ἀρχῆς
 15 ἡρημένοι φύλαρχοι.
 I.16 φυλῆς Σεβαστηνῆς
 Μ. Αὐρηλ. Δομιτιανὸς
 Ἀχιλλεύς
 Μ. Αὐρηλ. Καικιλιανὸς
 20 Καϊκίλιος
 φυλῆς Θηβαίδος
 Οὐετιλλιανὸς Τυράνιος
 Μ. Αὐρηλ. Ἀττικιανὸς
 Σύμφορος

25 [φυλ]ῆς Γερμανικῆς

Τιβ. Κ[λ.] Εὐγένης

Μ. Αὐρ. Ἀφροδείσιος

φυλῆς Σαβεινιανῆς

Αὐρ. Παπιανὸς Σεουήρος

30 Αὐρηλ. Ἀπφουτιανὸς

Στάφυλος

φυλῆς Φαυστεινιανῆς

Αὐρ. Μεμνονιανὸς

35 Μέμωνων

Αὐρηλ. Ἰουλιανός

φυλῆς Διονυσιάδος

Δομίτιος Φωκίων

Αἴλιος Τελεσεῖνος

Π.16 φυλῆς Τιβεριανῆς

Αὐρηλ. Ἀρισταῖος

Ἰουλιανοῦ

Πεισωνιανὸς Βᾶστος

20 φυλῆς Προυσιᾶδος

Δημητριανὸς Δημήτριος

Μ. Αὐρηλ. Οὐαριανὸς

Ἡλιόδωρος

φυλῆς Ἀδριανῆς

25 Αὐρηλ. Μουσωνιανὸς

Εὐκράτης

Αὐρηλ. Σωκρατιανὸς

[Σω]κράτη[ς]

φυλῆς Μεγαρίδ[ος]

30 Αὐρ. Παπιανὸς Τειμο[κρα]-

τ[η]ς τοῦ Ἀριστείδου

Καλπουρν. Μοιροκλῆ[ς]

φυλῆς Ἰουλιανῆς

35 Δομιτιανὸς Ἀσκληπιάδη[ς]

Αὐρ. Ὀλυμπ(—) Πουφεῖνος

φυλῆς Ἀντωνιανῆς

Κλ. Κ[ο]ρνηλ. Σύμθορος

Αὐρ. Α[. . .]τι Σωζομενός.

Çeviri

İmparator'un dostu ve en çalışkan ve atası eşsiz (olan) ve bölgenin çocuğu⁵⁹⁰ senatöryal soydan ve Senator'un oğlu, baş Arkhon, Zeus Olympos tapınağının Rahibi ve Agonethetes'i, Yaşam boyu Birlik meclisi üyesi ve herşeyde birinci (olan), M.Domitius Stratokles'in oğlu, Bithyniarkh ve Helladarkh, Epistates Patridos ve Meclis Başkanı olan M.Domitius Paulianus Falco'yu, Kabile liderlerinin görev yaptığı yılda,

Sebastene Kabilesi, M.Aurel.Domitianus Achilleus, M.Aurel.Karkilianos Kaikilos.

Thebais Kabilesi, Vitillianus Tyranios, M.Aurel. Attikianus Symphoros.

⁵⁹⁰ Burada kastedilmekten istenen Paulianus Falco'nun bölgenin yerlisi olduğu mu yoksa azatlı bir köle mi olduğu tartışmalıdır.

Germanike Kabilesi, Tib.Kl.Eugenes, M.Aur.Aphrodeisios
Sabiniane Kabilesi, Aur.Papianus Severus , Aurel. Aphutianus Staphulos
Faustiniane Kabilesi, Aur. Memnonianus Memmon, Aurel. Iulianus
Dionysias Kabilesi, Phokion oğlu Domitios, Ailios Teleseinos,
Tiberiane Kabilesi, Iulianos oğlu Aurel. Aristaïos, Peisonianos Bassos,
Prusias Kabilesi, Demetrianos Demetrios, M.Aurel. Varianos Heliodoros,
Hadriane Kabilesi, Aurel. Musonios Eukrates, Aurel. Sokratianos Sokrates,
Megarıs Kabilesi, Aristeidos oğlu Timokrates oğlu Aur. Papianos, Calpurn.Moirokles,
Iuliane Kabilesi, Domitianos Asklepiades, Aur. Olymp.(—) Rufeinos,
Antoniane Kabilesi, Kl. Cornel. Symthoros, Aur. A[...].τι Sozomenos
(tarafından onurlandırılmıştır)

EB.8.Bith. — Kabilelerin M.Aurelius Philippianus İason’u onurlandırma yazıtı —
211 sonrası

Ref: IK 27; No.9; Güçlü, **a.g.k.**, No.40

1 [τὸν ἀγ]αθὸν ἄνδρα καὶ φιλόπολιν ἰς

[πάν]τα καὶ πρῶτον ἄρ[χ]οντα καὶ ἱε[ρέα]

[καὶ ἀγω]νοθέτην τοῦ Ὀλυ<μ>πίου Διός,

[ἀγων]οθέτην, ἀγορανομήσαντ[α]

5 [λαμ]πρῶς κ[αὶ] ἐπιφανῶς ἐν ἐπείγο[ντι]

[καὶ]ρῶ, ταμίαν τῶν ἐλαιωνικῶ[ν]

[χρ]ημάτων, παραπέμψαντα τὸν κύριο[ν]

[ἡ]μῶν Αὐτοκράτορα Μ. Αὐρήλιο[ν]

Ἀγτωνεινον καὶ θεῖον Λ. Σεπτίμιον

10 Σεουήρον καὶ τὰ ἱερὰ αὐτῶν στρατεύματ[α]

ἐν τῷ τῆς ἀρχῆς καιρῷ ἐπὶ τὴν ἀνατολή[ν],

πρεσβεύσαντα παρὰ θεῖον Λ. Σεπτίμιο[ν]

Σεουήρον, τιμητεύσαντα καὶ

εἰσενεγκόντα ἀργύριον ἐν τῷ καιρῷ

15 τῆς τιμητείας εἰς πλατείας κατ[α]-

σκεύην, κοινόβουλον διὰ βίο[υ],

ἄρξαντα τοῦ κοινοῦ τῶν ἐν Βειθυνί[α]

Ἑλλήνων, ἐπιδόντα καὶ διαδόσεις,

καὶ τὰς λοιπὰς ἀρχὰς καὶ λειτουργίας

20 ἐκτελέσαντα τῇ πατρίδι ἐνδόξως

καὶ ἐπιφανῶς Μ. Αὐρήλιον Φιλιππιανὸ[ν]

Ἰάσωνα

οἱ ἡρημένοι τῆς ὁμονοίας

εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ φύλαρχοι

25 Χρήστος Χρήστου

Γάιος Πρόκλου

[Ε]ὐχάριστος Ἑρμογένους

Χρυσιανὸς Χρήστου

Çeviri:

İyi insan ve vatansever, baş arkhon ve Zeus Olympos'un rahibi ve agonotheti, en gerekli zamanlarda ünlü ve muhteşem bir şekilde agoronomosluk yapmış, zeytin

paralarının haznedarlığını yapmış, efendimiz, Marcus Aurelius Antoninus ve Tanrısai L. Septimius Severus'a refakat etmiş ve kendilerinin kutsal ordusu, yönetimi sırasında, doğuda olduğu zamanda tanrısai L. Septimius Severus'a elçilik hizmetinde bulunmuş, censorluk yapmış ve censorluğu sırasında Plateia (Sütunlu Cadde ve Meydan)'nın inşaatı için gümüş para bağışlamış, yaşam boyu birlik meclisi üyesi, Bithynia'daki Hellenlerin liderliğini yapmış, vatanında geri kalan işleri ve leitourgiaları başarıyla tamamlamış olan ünlü ve görkemli M. Aurelius Philippianus Iason'u kabile başkanları onurlandırmışlardır.

**EB.9.Bith. —Kabilelerin L.Aurelius Diogenianus Kallikles'i onurlandırma yazıtı—
212'den önce**

Ref:IK 27, No.10; Perrot, *Expl.*, No.22; Oliver,1941, **a.g.k.**, No.48; Campanille, **a.g.k.**, 350-351

- 1 τὸ[ν ἐκ πρ]ο[γόν]ων φιλότειμον καὶ [φι]-
λόπ[ο]λιν καὶ προήγορον, δεκάπρωτο[ν]
καὶ κοινόβουλον καὶ πολειτογράφον
διὰ βίου, ἀγορανομήσαντα ἐπιφα-
5 νῶς, συνδικήσαντα πιστῶς, γραμ-
ματεύσαντα ἐννόμως, ἐν πά-
σαις πολειτείαις ἐζητασμένον,
ἄρξαντα τοῦ κοινοῦ τῶν ἐν Βειθυνία
Ἑλλήνων καὶ λογιστὴν τῆς ἱερᾶς
10 γερουσίας, ἀποδεδειγμένον εὐτυ-
χῶς πρῶτον ἄρχοντα καὶ ἱερέα καὶ
ἀγωνοθέτην Διὸς Ὀλυμπίου Λ.

Αὐρήλιον Διογενιανὸν

Καλλικλέα

15 οἱ τῆς ὁμονοίας ἡρημένοι εἰς

τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ φύλαρχοι

I.17 φυλῆς Σεβαστηνῆς

Πωλλιανὸς Ἦδους

Ἀγαθόπους Θεοφίλου

20 φυλῆς Θηβαίδος

Μᾶρκος Ἀσκληπιοδότου

ὁ καὶ Καλλίστρατος

Αὐρ. Χρῦσος Χρυσιανοῦ

φυλῆς Γερμανικῆς

25 Τειμοκρατιανὸς Δο-

μιτιανός

Αὐρ. Ἀσκληπιόδοτος

φυλῆς Σαβεινιανῆς

Αὐ. Πωλλιανὸς Πωλλίων

30 Αὐ. Παπιανὸς Παπιανοῦ

φυλ(ῆς) Φαυστεινιανῆς

Οὐτινουλ<ή>ος Ἰουλι-

ανός

Κλ. Λουκιλλιανός

35 φυλ(ῆς) Διονυσιάδος
 Κα[λπ]ουρνιανὸς Χρυσιανός
 Α[ὕρ.] Χρυσιανὸς Πρόκλου
 Π.17 φυλῆς Τιβεριανῆς
 Τιμοκράτης Ἰουλιανοῦ
 Ἰάσων Ἰάσονος
 20 φυλῆς Προυσιάδος
 Διογενιανὸς Καλλικλε-
 ανὸς Μαρκιανός
 Φιλάδελφος Χρυσιανοῦ
 φυλῆς Ἀδριανῆς
 25 Μ. Αὕρ. Κορνουτιανὸς
 Εὐκράτης
 Αὕρ. Βαρβαριανὸς Βάρβαρος
 φυλῆς Μεγαρίδος
 Νεικωνιανὸς Μᾶρκος,
 30 Αὐρήλιος Ρουφεῖνος
 φυλῆς Ἰουλιανῆς
 Οὐαλέριος Ἀλέξανδρος
 Αὕρ. Εὐκράτης Εὐκρά-
 τους τοῦ Ἰουλιανοῦ
 35 φυλῆς Ἀντωνιανῆς

Αὐ. Ὀλύμπιος Τειμοκράτους

Αὐ. Κόρινθος Τειμοκράτου[ς].

Çeviri:

Ataları cömert ve vatansever ve proegoros olan, dekaprotos ve birlik meclisi üyesi ve yaşam boyu politographos, görkemli şekilde agoranomosluk yapmış, güvenilir şekilde syndikosluk yapmış, yasalara uygun şekilde kâtiplik yapmış, bütün kamu kurumlarınca onaylanmış, Bithynia'daki Hellenlerin liderliğini ve kutsal gerusia'nın logistesliğini yapmış, talihli şekilde baş arkhonluğa aday gösterilmiş ve Zeus Olympos'un rahibi ve Agonothet'i olan L.Aurelius Diogenianus Kallikles'i uyum içinde olan bu kabile liderleri;

Sebastene Kabilesi, Pollios Hedus, Theophilos oğlu Agathopus,

Thebais Kabilesi, Asklepiodotos oğlu Markos ve Aur. Khrysos Khrysianos oğlu Kallistratos

Germanike Kabilesi, Timokrates Domitianos, Aur. Asklepiodotos

Sabiniane Kabilesi, Pollios oğlu Au.Pollios, Papianus oğlu Au. Papianos

Faustiniane Kabilesi, Vinulios Iulianos, Kl.Lucillianos

Dionysias Kabilesi, Kalpurnianos Khysianos, Proklus oğlu Aur. Khysianos

Tiberaine Kabilesi, Iulianos oğlu Timokrates, Iason Iasonos

Prusias Kabilesi, Khrysianos oğlu Philadelphos, Diogenianos Kallikleanos Markianos

Hadriane Kabilesi, M.Aur.Cornutianos Eukrates, Aur. Barbarianos Barbaros

Megaris Kabilesi, Nikonianos Markos, Aurelios Rufinos

Iuliane Kabilesi, Valerios Aleksandros, Iulianos oğlu Eukrates oğlu Aur.Eukrates

Antoniane Kabilesi, Timokrates oğlu Au.Olympios, Timokrates oğlu Au.Korinthos

(onurlandırmışlardır.)

EB.10. — Kabilelerin Claudius Iulianus Asklepiodotos' u onurlandırma yazıtı —

219-221

Ref. Mendel, *BCH* 25, No.209; *IK* 27, No.12

- 1 [Κλαύ]διον Ἰουλιανόν
[Ἀσ]κληπιόδοτον
[δὲς ἄρ]χοντα καὶ πρῶτον ἄρχοντ[α]
[καὶ ἱ]ερέα καὶ ἀγωνοθέτην τοῦ
5 [Ὀλυ]μπίου Διὸς καὶ ἀγωνοθέτην
[Σωτ]ήρως Ἀσκληπιοῦ, ἀγορανο-
[μήσ]αντα ἐπιφανῶς, πρεσβεύσαντα
[παρ]ὰ τοὺς Σεβαστοὺς καὶ παραπέμ-
[ψαν]τα τόν τε κύριον ἡμῶν Αὐτο-
10 [κράτ]ορα τὸν θεοφιλέστατον Μ.
[Αὐρ]ήλιον Ἀντωνεῖνον καὶ τοὺς
[θει]οτάτους προγόνους αὐτοῦ Λ.
[Σε]πτίμι[ον Σεουήρον καὶ Μ. Αὐ]-
[ρήλιον Ἀντωνεῖνον καὶ τὰ ἱερὰ]
15 [αὐτῶν στρατεύματα — — — — —]
[— — — — —]
[— — — — —]
[— — — — —]
[— — — — —]

20

[-----]

[-----]

[-----]

[-----]

{vacat}

25 {vacat}

Κλ. Δομίτιος Μαρκέλλος

 $\{\text{vacat}\}$

{vacat}

{vacat}

I.30 [φυλῆ]ς Γερμανικῆς

[...]ιος Εὐφρόσυνος

35

[-----]

[— — —] Πλαγκ[ί]δος

[— — —]αρεινος

40

[— — — —]ανός

[. .]Ο[. .]ΤΟΥΦΙΛΛΥ

II.30

Αὐρηλ. Καρπόφορος

Εἰρηναίου

φυλῆς Μεγαρίδος

35

Αὐρ. Νεικυλιανὸς Σώστρατος

[— — — — —]

Αὐρηλ. Σατορνείνος

40

Προυσίου

Αὐρηλ. Καρπόφορος

Ἐλπιδηφόρου

Çeviri:

İki kez arkhon 'luk yapmış ve baş arkhon 'luk yapmış, Zeus Olympos 'un rahibi ve agonotheiti ve Soter Asklepios 'un agonotheiti, görkemli bir şekilde agoronomos 'luk yapmış, imparatorlara elçilik hizmetinde bulunmuş ve efendimiz imparator en tanrı seven M.Aurelius Antoninus ve onun atası tanrısai L.Septimius Severus 'a ve M.Aurelius Antoninus ve onun kutsal ordusuna refakat etmiş (phyle başkanları tarafından onurlandırılmıştır) vacat. Claudius Domitius Markellus,... ...,Germanike kabilesi,... ..., [...]ios Euphrosynos,..., Aurelius Karpophoros,... ..., Eirenaios oğlu, Megaris Kabilesi,... ..., Aurelius Neikylianos Sostratos,... ..., Plankidos, AREINOS,... ..., Aurelius Satorneios,, Prousias oğlu, [i]anos,, Aurelius Karpophoros, [...]O[...]TOUPHILLY Elpidephoros oğlu

EB.11 — Kabilelerin adı bilinmeyen Arkhon'u onurlandırma yazıtı-İmparatorluk Dönemi

Ref. Mendel, BCH 25, No.210; IK 27, No.14

1

δῖς ἄρχ[οντα καὶ πρῶτον

ἄρχοντα καὶ ἱερεα καὶ ἀγωνο-

θέ[την Διὸς Ὀλυμπίου, ἀγο]-

5 ραν[ομήσαντα — — — {ad} —]

N[— {ad} — — —]

οἱ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ἡρημένοι φύλαρχοι]

I.8 φυ[λῆς Σεβαστηνῆς]

A[ὕρ — — — — —]

10 — — —

II.8 [— — — — —]

[— — — — —]

10 — — —

Çeviri

— — — — — — — — — — — — — — —

İki kez arkhon ve baş arkhon ve

Zeus Olympos'un Rahibi ve Agonothet'i

Agoranomosluk yapmış olan — — — {ad} —]

N[— {ad} — — —]

Kabile liderleri bu yazıtı diktiler

Sebastene Kabilesi'nden

A[ur — — — — —]

— — —

[— — — — —]

[— — — — —]

— — —

EB.12. — Kabilelerin adı bilinmeyen Arkhon’u onurlandırma yazıtı fragmanı —
212 öncesi

Ref. Mendel, *BHC* 25, No.213; *IK* 27, No.16

1 [φυλῆς Ἰουλιανῆς]

[— — — — —]

Ἀσκληπι[όδοτος]

Ῥουφεῖνος

5 [φ]υλῆς Ἀντ[ωνιανῆς]

Πλάγκιος Ῥου[φεῖνος]

Νεικόστ[ρατος]

Νεικοστ[ράτου]

Çeviri:

Iuliane kabilesi

[— — — — —]

Asklepiodotos

Rufinus

Antoniane kabilesi

Plancius Rufinus

Neikostratos oğlu Neikostratos

(onurlandırır.)

**EB.13. — Sebastene kabilesinin Titius Ulpus Aelianus Papianus’u onurlandırma
yazıtı-İmparatorluk Dönemi**

Ref: Hell, *Voyage*, 367; Mendel, *BCH* 25, No.64; *IK* 27, No. 17, *IK* 29, T1

1 .τὸν ἐκ προγόνων συνκλητικ[ῶν]

[κ]αὶ ὑπατικῶν Τίτιον Οὐλπίο[ν]

Αἰλιανὸ[ν]

ΠΑΠΙΑΝΟΝ

5 Βειθυνιάρχην καὶ Ποντάρχην,

τοῦ κοινοῦ νόου τῶν μυστηρίων

[ἰ]εροφάντην καὶ σεβαστοφάντην,

μόνον καὶ πρῶτον μετὰ τὴν ἐν τῇ

μητροπόλει Νεικομηδεῖα φιλοδοσίαν

10 ἀπὸ τῶν λειψάνων φιλοτειμησάμενον

καὶ ἐν τῇ πατρίδι ἐν τῷ σχήματι, ἱερέα

διὰ βίου τοῦ Σωτῆρος Ἀσκληπιο[ῦ κ]αὶ

δόντα νομὴν πᾶσιν τοῖς ἐνκεκριμένο[ις]

καὶ τοῖς τὴν ἀγρ[ο]ικίαν κατοικοῦσιν,

15 πολιτογρά[φ]ον διὰ βίου, κοινόβουλον,

δεκάπρωτον, ἀγορανομήσαντα

ἐν σειτο[δ]εῖα, γραμματεύσαντα,

ἄρξαντα τὴν μεγίστην ἀρχήν, δόντα

δύο νομὰς ἐκ τῶν ἰδίων πᾶσιν τοῖς

20 ἐνκεκριμένοις καὶ τοῖς τὴν ἀγροικίαν

κατοικοῦσιν, υἱὸν Οὐλπίου Τιτίου Αἰλιανοῦ[ϛ]

Ἀντωνίνου, Βειθυνιάρχου καὶ Ποντάρχου

καὶ λογιστοῦ τῆς λαμπρ(οτάτης) Κιανῶν πόλιως

καὶ τὰς λοιπὰς πολειτείας πάσας πληρώσαντος,

25 ἡ κρατίστη φύλη

Σεβαστηνῇ

καὶ ἐν τούτῳ τὴν μεγαλοψυχίαν ἐπιδειξαμ[έ]-

νου τοῦ Παπιανοῦ καὶ τὸν ἀνδριάντα

κατ' ἐπανγελίαν ἐκ τῶν ἰδίων

30 [ᾶ]ναστήσαντος.

Çeviri

Bithyniarkh ve Pontarkh (Bithynia ve Pontus'un önderi), misterler tapınak birliğinin hierophantes'i ve İmparatorluk kültü rahibi, Metropolis Nikomedia'daki ün merakı (ün sevgisi) ortasında kutsal emanetlerden (kalıntılardan, naaşlardan) dolayı şerefe kavuşmaya vatanında (yurdunda)ki tutumuyla da nail olmuş ilk ve tek kişisi, kurtarıcı Asklepios'un yaşam boyu rahibi ve kırsalda ikamet edenler ile izin verilen (onanan) herkese mera vermiş (olan), yaşam boyu politographos, birlik meclisi üyesi, dekaproton (rahip), hubabat darlığında agoranomosluk yapmış, kâtiplik yapmış, en yüce memuriyeti yürütmüş (başkanlık yapmış), kendi(nden) mülkünden iki merayı izin verilenlere (onananlara) ve kırsalda ikamet edenlere vermiş; Bithynia ve Pontus'un önderi, Kiosluların pek ünlü kentinin hesap uzmanı (quaestor), kentin geri kalan tüm eksiklerini tamamlayan Ulpius Titius Aelianus Antoninus'un oğlu, ataları senatör ve konsül sınıfından olan Titius Ulpius Aelianus Papianus'u pek güçlü Sebastene kabilesi onurlandırmıştır. Bu arada sözü (vaadi) uyarınca üstlendiği heykelin dikilmesi işini Papianus yüce gönüllülükle kendi cebinden karşılamıştır.

**EB.14. — Germanike ve Sabiniane Kabilelerinin P.Domitius Iulianus’u
onurlandırma yazıtı— II.yüzyıl**

Ref: *IK* 27, No.19

1 ἀγαθῇ τύχῃ·

φυλαὶ Γερμανικὴ καὶ Σαβινιανὴ

ἀνέθηκαν Π. Δομίτιον Ἰουλιανόν,

τὸν δις τειμητὴν, δις πρῶτον

5 ἄρχοντα, δις πρεσβευτὴν, σε-

βαστοφάντην, ἀγορανόμον, δεκά-

πρωτον, γραμματέα, κοινόβουλον

διὰ βίου, ὕδωρ τῇ πόλει εἰσαγαγόντα

καὶ χαρισάμενον καὶ ὅτι ἐν τῇ ἐνδίᾳ

10 σεῖτον, οἶνον, ἔλαιον, ἀργύριον

διένειμεν [[α]] τοῖς πολεῖταις προῖκα

μόνος, τὸν τροφέα καὶ εὐεργέτην {εὐεργέτην}

καὶ βασιλέα.

Çeviri:

İyi Şansla

Germanike ve Sabiniane Kabileleri, İki defa Timetes ve baş Arkhon, iki defa elçi olmuş olan, İmparatorluk kültü rahibi, Agoranomos, dekaprotos (deceprimus), kâtip, Yaşam Boyu Birlik Meclisi Üyesi, kente su getirmiş olan ve iyilik yapan ve kıtlıkta kimsesiz vatandaşlara bedava buğday, şarap, yağ ve para dağıtmış olan Tropheus (bakan, besleyen), Hayırsever ve Basileus P.Domitius Iulianus’u (onurlandırmak için diker)

EB.15. — M.Iulius Gavinus Sacerdos'un onurlandırılma yazıtı — 202 sonrası

Ref: *IK* 27, No. 20

- 1 ἀγαθῇ τύχῃ·

τὸν ἱερέα τῶν Σεβαστῶν καὶ φιλό-

πατρὶν καὶ φιλότιμον, δις ἄρξαντα

καὶ πρῶτον ἄρχοντα καὶ ἱερέα

5 καὶ ἀγωνοθέτην Διὸς Ὀλυμπίου

καὶ πατέρα δις χειλιάρχου

καὶ τιμητὴν, ἀγορανομήσαντα

ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ μηνᾶς τρεῖς

ἐπιφανῶς, δόντα καὶ ὑπὲρ ἰδίας

10 ἀγορανομίας ἀργύριον εἰς ἀνα-

λήψιν τοῦ Δομιτείου βαλανείου,

παραπέμψαντα τοὺς μεγίστους

καὶ θειοτάτους Αὐτοκράτορας

καὶ τὰ ἱερὰ αὐτῶν στρατεύματα

15 πολλάκις, πρεσβεύσαντα ὑπὲρ τῆς

πατρίδος, δόντα καὶ εἰς ἐπι-

σκευὴν τῆς ἀγορᾶς ὑπὲρ τῆς

ἱερωσύνης (δην.) μυριάδας πέντε

καὶ τὴν ἐπὶ τῇ προόδῳ διάδοσιν

20 εἰς κατασκευὴν τοῦ καινοῦ ὁλοκοῦ,

καὶ τὰς λοιπὰς φιλοτειμίας
καὶ λειτουργίας μεγαλοπρεπῶς
ἐκτελέσαντα τῇ ἑαυτοῦ πατρίδι
Μάρκον Ἰούλιον Γαουεῖνιον
25 Σακέρδωτα
κρίματι τῆς λαμπροτάτης πόλεως
Ὀλύμπιος Ὀλυμπίου
τὸν ἑαυτοῦ θεῖον.

Çeviri:

İyi Şansla

Olympos oğlu Olympos'un kutsal şahsiyeti ünlü kentin kararıyla

İmparatorluk tapınaklarının Rahibi ve vatansever ve itibar edilen, İki sefer arkhon ve baş arkhon olan Zeus Olympos'un rahibi ve Agonethet'i ve iki komutanın ve censor'un babası, Zeus Olympios rahibi ve Agonothet'i, politographos ve oğlu adına üç ay örnek şekilde agoranomosluk yapmış kendi adına agoranomosluk yaptığında Domitius Hamami'nin onarımı için gümüş para veren, en tanrısız hükümdar ve onun kutsal ordularına çok sefer refakat etme hizmetinde bulunmuş, kenti için elçilik yapan, agora'nın onarımı için 50.000 para bağışlayan, yeni kanalizasyon'un? kurulması için bağışta bulunan, görkemli bir şekilde leitourgiaları yerine getiren Marcus İulius Gavinius Sacerdos'u onurlandırmak için vatandaki diğer kamu görevlilerince bu yazıt dikilmiştir.

EB.16. —Antoniane kabilesinin M.Aurelius Antoninus'u onurlandırma yazıtı—

III.yüzyıl

Ref:IK 27, No. 21; Adak, 2006, a.g.m., No.1

1 ἀγαθῇ τύχῃ·

Μ. Αὐρήλιον

Ἀντωνεῖνον

τὸν κράτιστον

5 πρειμειλάριν

καὶ ἐπίτροπον-

τοῦ Σεβαστοῦ,

φιλόπατριν,

ἀνδρεῖον, κόσμιον,

10 φιλόξενον, ἀληθῆ,

ισότειμον, σπουδαῖον,

πάσῃ ἀρετῇ

κεκοσμημένον,

φυλὴ Ἀντωνιανῇ

15 τὸν ἴδιον εὐεργέτην

καὶ τῆς πατρίδος.

Çeviri:

İyi Şansla

Antoniane kabilesi; kendisinin ve memleketinin hayırseveri, yüce primus pilus ve İmparatorun procuratoru, vatanına sadık, cesur, saygın, yabancılara iyi davranan, dürüst, şerefli, gayretli ve tüm erdemlere sahip Marcus Aurelius Antoninus'u (onurlandırmıştır).

EB.17. — Bule'nin M.Valerius Iulianus Agrippa'yi onurlandırma yazıtı

Ref: Hell, *Voyage*, 371, Mendel, *BCH* 25, No.1; *IK* 27, No.22

1 κρίματι τ[ῆς]

κρατί[σ]της

βουλῆς

Māρκον Οὐαλέριον

5 Ἰουλιανὸν

Ἀγρίππαν,

τὸν κράτιστον

ἀπὸ στρατειῶν ἵππικῶν

καὶ ἐπιτρόπων

10 Τίτια Στατειλία

Οὐαλερία Ἀγριππιανή

Φαδίλλα

τὸν γλυκύτατον καὶ

φιλοστοργότατον

15 πατέρα.

Çeviri:

Çok güçlü

Bule'nin kararı,

Çok güçlü Atlı askerlerden ve yöneticilerden

Titia Stateilia Valeria Agrippine

Fadilla'nın babası pek sevgili ve pek sevecen Markus Valerius

Iulianus

Agrippa'yi (onurlandırır)

EB.18 — Bule'nin Markus Domitius Tineius Simus'u onurlandırma yazıtı

Ref: Mendel, *BCH* 25, No. 218; *IK* 27, No. 23

1 [κρ]ίματι τῆς

[κ]ρατίστης

βουλῆς

Μάρκον

5 Δομίτιον

Τινέιον

Σεῖμον

ἥρωα

[Μ]αρκία Ἰόλη

10 ἡ μήτηρ.

Çeviri:

Çok güçlü Bule'nin

Kararı

*Annesi Markia Iole genç yaşta vefat eden Markus Domitius Tineius Simus'u
(onurlandırır.)*

EB.19. — Bule'nin Pontikos'un kızı Laodike'yi onurlandırma yazıtı

Ref: Dörner, *Bericht*, No. 6; *IK* 27, No.24

1 ἀγαθῇ τύχῃ[ι]·

κρίματι τῇ[ς]

κρατίστης βουλῆς

Λαοδίκην

5 Ποντικοῦ,

[γ]υναῖκα Βάσσο[υ]

Μενεκράτους,

τὴν σεμνοτάτην

καὶ φίλανδρο[ν],

10 Ἰερώνυμο[ς]

[— —]###E

— — —

Çeviri:

İyi Şansla

Güçlü

Bule'nin kararı

Pontikos'un kızı

Bassos'un karısı

Saygı gösterilen ve kocasını seven

Laodike'yi onurlandırır.

Hieronymos?

[— —]# # # E

— — —

EB.20 — Gerusia'nın M.Aurelius Menekratianos Bassos'u onurlandırma yazıtı

Ref: Dörner, *Bericht*, No. 7; *IK* 27, No.25

1 ἀγαθηι [τύ]χη[ι].

κρίματι τῆς ἱερᾶς γερουσίας Μ. Αὐρ. Μενεκρατιανὸν

Βάσσον, τὸν ἀρχιγερουσιαστὴν καὶ ἀγαθὸν ἄνδρα

καὶ φιλότειμον εἰς πάντα περὶ τὸ συνέδριον

5 Αὐρ. Βασσιανοὶ Βάσσος καὶ Θάλασσος τὸν πατέρα.

Çeviri:

İyi şansla

Kutsal Gerusia'nın kararı

Gerusia başkanlığı yapmış olan ve İyi insan

ve mecliste daima yüce gönüllü?

Aur.Bassianos Bassos ve Thalassos'un Babası, M. Aur. Menekratianus

Bassus'u onurlandırır.

EB.21. — Bule ve Demos'un L.Valerius Cocceianus Kallikles'i onurlandırma yazıtı

Ref: Dörner, *Bericht*, No. 9; *IK* 27, No.26

1 ἀγαθῇ τύχῃ·

ἡ βουλῇ καὶ ὁ δῆμος

εἰμίμησαν

Λ. Οὐαλέριον

5 Κοκκειανὸν

Καλλικλέα

τὸν προστάτην

πάσης ἀρετῆς

ἔνεκεν.

Çeviri:

İyi Şansla

Bule ve Demos

L.Valerius Cocceianus

Kallikleia'ya

Sağladığı tüm zenginlikler için

onurlandırır

EB.22. — Bule ve Demos'un M.Domitius Anthimos'u onurlandırma yazıtı

Ref: Dörner, *Bericht*, No. 10; *IK* 27, No.27

1 [ἀγαθῇ τύχῃ]·

[ἡ βουλῇ καὶ ὁ δῆμος]

ἐτείμη[σαν Μ.]

Δομίτιο[ν]

5 Ἄνθιμον

πάσης τειμῆς

ἄξιον.

Çeviri:

İyi şansla

Meclis ve halk

Tüm erdemlere layik

M.Domitius Anthimos'u

onurlandırır

EB.23. — Bule ve Demos'un Papianus'u onurlandırma yazıtı

Ref: Dörner, *Bericht*, No. 3; *IK* 27, No.28

1 [ἀ]γ[αθῇ τύχῃ]·

ἡ [β]ουλὴ κ[αὶ ὁ δῆμος ἐτε]ίμη-

σεν [. .]##Π[—————]

[—————]EK

5 [—————]OΙΣ

[—————]PI[—————]A

IAI[—————]

[—————]AI[—————]

τὸν [ᾗ]νδ[ρα τέλ]ει[ον — — — —]I

10 Παπια[νὸν — — — — — — — —] σ[ὸν]

τῷ θεῷ [ἀνέστ]η[σεν].

Çeviri:

İyi şansla

Meclis ve Halk onurlandırır

[. .]##P[— — — — — — — —]

[— — — — — — — — — — — — — —]EK

5 [— — — — — — — — — — — — — —]OIS

[— — — — —]PI[— — — — — — — — — —]A

IAI[— — — — — — — — — — — — — —]

[— — —]AI[— — — — — — — — — — — — — —]

Olgun adam — — — — —]I

Papianus 'u— — — — — — — —]

Tanrıya diktirmiştir.

**EB.24. — Emporion ve Prusias ad Hypium Halkının M.Aurelius Chyrenios
Damatrius'u onurlandırma yazıtı —212'den sonra**

Ref: Mendel, *BCH* 25, No.49, Robert, *Travers*, 74, *IK* 27, No.29

1 M. Αὐρήλιον Χρυσήνιον Δαμά-

τριον, ὑπαρξάμενον Βειθυνιαρ-

χίας καὶ Πονταρχίας καὶ ἐπιστά-

την τῆς πόλεως, τὸν χωρὶς τῆς τῶν

5 καθ' ἓνα βλάβης παραυξήσαντα
 τὰς κοινὰς τοῦ ἐμπορίου προσόδ[ους]
 καὶ ἐν τῇ τῶν ἔργων κατασκευῇ [ἐκπο]-
 νήσαντα τῇ πόλει τὸ ἐνπόριον,
 τῆς λογιστείας ἑαυτοῦ χ[άριν],
 10 οἱ κατοικοῦντες τὸ ἐνπόριο[ν]
 [καὶ οἱ Προυσι]εῖς πρὸς [Ἑπίω].

Çeviri:

Emporion'da oturanlar ve Prusias ad Hypiumlular, Bithyniarkh ve Pontarkhlik ve ayrıca kentin yöneticiliğini yapmış kimseye zarar vermeden emporion'un genel yıllık gelirini yükseltmiş ve yapıları inşa ettirirken? emporionu tamamlamış olan, M.Aurelius Chyrenios Damatrius'u kendi logistesliğinden dolayı (onurlandırırılar).

EB.25 — Demos'un Bule'yi onurlandırma yazıtı

Ref: Hell, Voyage, 336; IK 27, No.30

1 ὁ δῆμος
 ἐτείμησεν τὴν Βουλὴν φιλο[καί]-
 σαρα καὶ φιλορώμαιον καὶ δ[η]-
 μοσσωστικὴν. ἐκ τῶν ἰδίων ἀν[έσ]-
 5 τησαν Τ. Φλάβιος Ὀκταϊανὸς Μέ-
 νανδρος καὶ Τ. Φλάβιος Ο. . Ι-
 ΟΤΟΠ. . ΤΟΣ ὁ υἱὸς αὐτοῦ.

Çeviri:

Demos

İmparatoru ve Romayı seven ve halkın kurtarıcısı olan Bule'yi onurlandırır.

T.Flavius Octaianus Menandros ve onun oğlu T.Flavius O. . I-

OTOP. . TOS kendi kaynaklarından dikmiştir.

EB.26. — İmparator Tiberius'u kutsama yazıtı — 14-37

Ref: IK 27, No.31; Adak ve M., N. Akyürek Şahin, 2005, **a.g.m.**, No.1

1 Τιβερίῳ Καί-
 σαρι Αὐτοκρά-
 τορι {vac.}. Πόπλι-
 ος Ἄλφιος, στρα-
5 τιώτης ἀπολε-
 λυμένος λεγιῶ-
 νος (ἔκτης) Σιδηρᾶς,
 ἱερεὺς τῆς κόμης δι-
 ὰ βίου, ἐκ τῶν ἰ[δίωv]
10 καθιέρ[ωσεν — — —]
 ἔτ[ους — — —]
 Διὶ Σωτ[ῆρι κατ'] εὐ-
 χὴν ὑπ[ὲρ τῆς κόμ]ης.

Çeviri:

*Legio VI Ferrata'dan ayrılmış olan asker Puplius Alphios, köyün yaşam boyu rahibi,
kendi bütçesinden İmparator Tiberius Caesar'a [yıl— — —] ve Köyü adına Zeus
Soter'e adar.*

Eb.27. — Trajan'a adanmış mil taşı — 114

Ref: IK 27, No.32

1 Imp(erator) Caesar divi⁵⁹¹ Nerva[e f.]

Nerva Traianus Optumus [Aug(ustus)]

Germ(icus) Dac(icus), ponti<f>(ex) max(imus), tr[ib(unicia)]

potest(ate) XVIII, imp(erator) VII, co(n)s(ul) V[I],

5 p(ater) p(atriae), vetust[ate — — —]

Çeviri:

İmparator Caesar Tanrısıl Nerva oğlu

Büyük Augustus Nerva Traianus

Germanya fatihi, Daçya Fatihi, Baş Rahip, on sekiz defa Potestas Tribun'u,

İmparatorluğunun yedinci yılı, altıncı Konsüllüğü,

Ülkenin babası, emektar— — —

EB.28. — Arkhon Askas'ın Hadrianus için diktirdiği heykel kaidesi— 128-138

Ref: Dörner, Bericht, No.9; IK 27, No.33

1 Αὐτοκράτορα Καίσαρα,

θεοῦ Τραιανοῦ Παρθι-

⁵⁹¹ Divi, Divus kelimesi, ölümünden sonra Roma İmparatorları ve imparatoriçelerinin tanrısallığa ulaştığını betimlemek için kullanılan latince bir kelimedir.

κοῦ υἱόν, θεοῦ Νέρουα

υἱωνόν, Τραιανόν

5 Ἀδριανόν Σεβαστόν,

πατέρα πατρίδος,

Ἀσκλᾶς Ἰαφρου

ἄρχων καὶ Ἑρμοκρά-

της Ἑρμοκράτου

10 ὑπὲρ Ἑρμοκράτου Ἀσ-

κλᾶ τοῦ πατρός.

Çeviri:

İmparator Caesar

Parth Fatihi Tanrı Trajanus 'un oğlu,

Tanrı Neron 'un torunu,

Vatanın babası,

İmparator Traianus Hadrianus için

Arkhon Aphos oğlu Asklas ve Patros oğlu Hermokrates Askla için Hermokrates oğlu

Hermokrates (heykeli diktirmiştir)

EB.29. — M.Iulius Proklos'un Hadrianus için diktirdiği heykel kaidesi— 128-138

Ref: Taşlıklioğlu, *Belleten* 19, No.6; Dörner, *Bericht*, No.9; *IK* 27, No.33

1 [Αὐτοκράτορα Καίσαρα]

[θεοῦ Τραιανοῦ]

Παρθικοῦ υἱόν,

θεοῦ Νέρουα υἱ-
5 ωνόν, Τραιανόν
 Ἀδριανόν
 Σεβαστόν, πατέ-
 ρα πατρίδος,
 Μ. Ἰούλιος
10 Πρόκλος.

Çeviri:

M.Iulius

Proklos

İmparator Caesar

Parth fatihi Tanrısıl Trajanus'un oğlu

Tanrısıl Nero'nun torunu,

Ülkenin babası

Trajan oğlu İmparator Hadrianus'a

(adamıştır.)

EB.30. — Zeus Olympos Hadrianus — 128-138

Ref: *IK* 27, No.35

1 ἀγαθῇ τύχῃ·
 [Διὶ] Ὀλυμπίῳ[ι καὶ κτί]-
 [σ]τηι Αὐτο[κράτορι]

[T]ραιανῷ Ἀδ[ριανῷ]

5 Καίσαρι Σεβ[αστῷ].

Çeviri:

İyi şansla

Zeus Olympos ve

Kentin kurucusu İmparator

Trajanus oğlu Hadrianus

Yüce Caesar'a

(adanmıştır.)

EB.31. — Zeus Olympos Hadrianus— 128-138

Ref: IK 27, No.36

1 Δι

Σωτήρι Ὁ-

λυνπίῳ Ἀ-

δριανῷ.

Çeviri:

Kurtarıcı

Zeus

Olympos

Hadrianus'a

(adanmıştır.)

EB.32. —Antoninus Pius heykel kaidesi— 142

Ref: Tuğrul, *AAMI* 10, No.2; *IK* 27, No.37

1 αὐτοκράτορα τὸ β', Καίσαρα

Τ. Αἴλιον Ἀδριανὸν

Ἀντωνεῖνον Εὐσεβῆ Σεβαστόν.

Çeviri:

*İmparator(luğu döneminde) ikinci sefer (selamlanan) Caesar Titus Aelius Hadrianus
Antoninus Pius Augustus'un (heykelidir)*

EB.33. — Arkhonların Commodus'u onurlandırma yazıtı — 184

Ref: *IK* 27, No.38

— — — — —

1 Εὐσεβῆ Εὐτυχῇ

Γερμανικὸν Σαρματικὸν

Βρεταννικὸν μέγιστον⁵⁹²,

5 οἱ τοῦ τρισκαιδεκάτου ἔτους

ἄρχοντες

Τ. Δομίτιος Παυλιανὸς Φάλκων

ὁ δις πρῶτος ἄρχων

[κ]αὶ <ι>ερεὺς Διὸς τοῦ Ὀλυνπίου

10 Μέμμιος Σατορνεῖνος

⁵⁹² Burada adak adanan kişinin M.S. 180-192 yılları arasında yaşamış olan ve IMPERATOR CAESAR LVCIVS AELIVS AVRELIVS COMMODOVS AVGVSTVS PIVS SARMATICVS, GERMANICVS MAXIMVS, BRITANICVS... gibi ünvanlara sahip olan Commodus olduğu anlaşılmaktadır.

Τέρτυλλος Ἰουλιανοῦ

Αὐρήλιος Χρύσιππος

Ἀσκληπιόδοτος Μενεκράτους.

Çeviri:

Dindar, Şanslı Germania Fatihî, Sarmatia Fatihî, Büyük Britannia Fatihî, (İmparator Commodus) yönetiminin on üçüncü yılında, arkhonlar; iki kez baş arkhon ve Zeus Olympos rahibi olmuş olan T.Domitius Paulianus Falco Memmius Saturninus, Iulianus oğlu Tertullus, Aurelius Khrysippos, Menekrates oğlu Asklepiodotos (tarafından) onurlandırıldı.

EB.34. —Severus Alexander’i onurlandırma yazıtı — 222-235

Ref: Hell, Voyage, 354; IK 27, No.39

1 ἀγαθῇ τύχῃ·

τὸν γῆς καὶ θαλάσσης δεσπότην,

τὸν ἀήττητον Αὐτοκράτορα

Καίσαρα, θεοῦ μεγάλου Ἀντωνίνου

5 υἱόν, θεοῦ Σεουήρου ἔκγονον,

M. Αὐρήλιον Σεουήρον

[[Ἀλέξανδρον Εὐσεβῆ Εὐτυχῇ]]

[— — —].

Çeviri:

İyi şansla

Yerin ve Denizin efendisi

Yenilmez İmparator Caesar,

Tanrısıl Büyük Antoninus'un oğlu,

Tanrısıl Severus'un torunu,

Dindar ve Şanslı

M.Aurelius Severus Alexander'u

onurlandırır.

EB.35. — Severus Alexander'i onurlandırma yazıtı — 222-223

Ref: Mendel, *BCH* 25, No. 206; *IK* 27, No.40

1 [ἀγαθῇ τύχῃ]·

Αὐτοκράτορα Καίσαρα,

[θ]εοῦ Ἀντωνίνου Ε[ὐσεβοῦ]ς

μεγάλου υἱόν, θεοῦ

5 Σεουήρου ἔκγονον,

Μάρκον Αὐρήλιον

[[Σεουήρον Ἀλέξανδρον]]

[Εὐ]σεβῆ Εὐτυχῇ Σεβαστόν,

ἀρχιερέα μέγιστον,

10 [δ]ημαρχικῆς ἐξουσίας,

[ῥ]πατον, πατέρα πατρίδος,

ἀνθύπατον,

[ή] λαμπροτάτη Προυσιέων

πόλις διὰ τῶν ἀρχόντων]

15 τῶν περὶ Μ. Αὐρήλιον

Μαρ[κιανὸν Ἀμεινίαν]

[πρῶτον ἄρχοντα].

Çeviri:

İyi Şansla

Prusiaslıların pek ünlü kenti, Baş Arkhon M.Aurelius Markianos Ameinias maiyetindeki arkhonları aracılığıyla İmparator Caesar, Tanrısai Antoninus Pius'un büyük oğlu Tanrısai Severus'un soyundan gelen, Proconsul, Pater Patriae (Vatanın Babası), Consul, Beşinci sefer Tribun, Pontifex Maximus, Dindar ve Şanslı Augustus, Marcus Aurelius Severus Alexander'i (onurlandırır).

EB.36 — Genç Philippus'u onurlandırma yazıtı— 244-247

Ref: IK 27, No.41

1 τὸν ἐπιφανέστατον

Καίσαρα Μ. Ἰούλιον

[[Φίλιππον]]

υἱὸν τοῦ θειοτάτου Αὐτοκρά-

5 τορος Μ. Ἰουλίου

[[Φιλίππου]]

Εὐσεβοῦς Εὐτυχοῦς

Σεβαστοῦ.

Çeviri:

En görkemli İmparator

M.Iulius Philippus (Arap) oğlu

En Tanrısal İmparator

Dindar, Şanslı, yüce

Caesar M.Iulius Philippus 'u

(onurlandırır)

EB.37. — Mimari yapı kutsama yazıtı— yaklaşık 76/7-77/8

Ref: IK 27, No.42

1 καὶ τῷ Σεβαστῷ τῶν Αὐτοκρατόρων οἴκῳ

[Τιβ. Κλα]ύδιος Νέστωρ τὸ γυμνάσιον ἐκ τῶν ιδίων ἐκ θεμελίων

Μ. Σαλουιδῆ]νος Ἀσπρήνας ἀνθύπατος καθιέρωσεν διακατέχοντος τὴν ἐπαρχίαν

Çeviri:

Augustus 'a ve İmparatorluk hanedan üyelerine

Tib.Klaudius Nestor, kendi kaynaklarından Gymnasion 'a temel attı.

Eyaletin valisi Proconsul M.Salvidenus Asprenas 'a (ithafen) adan

EB.38. — İmparator'u kutsama yazıtı —

Ref: IK 27, No.43

1 [— — — — — Αὐτο]κρά[το]-

[ρα — — — — — Εὐτ]υχῆ Σεβ(αστόν),

[— — — — — Καίσα]ρα Γερ-

[μανικὸν — — — — —]ΤΕΚΡΑ

5 — — —

Çeviri:

İmparator----- şanslı Augustus

-----Caesar Germania fatihi-----

TEKRA

EB.39. — İmparator onurlandırma altarı —

Ref: *IK* 27, No.44

1 [ἀγαθῇ]ι τύχηι·

[τὸ]ν κύριον ἡμῶν μέγιστον

[κ]α[ὶ] θεϊότατον [Αὐτ]ο[κράτορα]

Çeviri:

İyi Şansla

Bizim büyük yöneticimiz

ve en tanrısıl İmparator

— — —

EB.40. —M.Domitius Candidus'un M.Domitius Valerianus'u onurlandırma yazıtı— 210

Ref.: Taşlıklioğlu 1955, 96-97, No. 5; Tuğrul 1962, No.; 48 *IK* 27, 111-114, No. 45; Remy 1989, 169, No.130; Fernoux, *Bithynie*, no.43; Ertekin 2013, 510, No.10;

1 τὸν λανπρότατον

Μάρκον Δομίτιον

Οὐαλεριανόν,

χειλίαρχον πλατύσημον

5 λεγεῶνος γ' Γ[αλ]λ[ικῆς],

ταμίαν, [ἀγορανόμον],

[σ]τ[ρ]ατηγὸν τοῦ δήμου Ῥω[μαίων],

πρεσ(βευτὴν) Σεβ(αστοῦ) ἡγεμόνα λεγεῶνος ιβ'

κεραυνοφόρου βεβέας {βεβαίας} εὐσταθοῦς

10 πρεσβ(ευτὴν) Σεβ(αστοῦ) ἡγεμόνα λεγεῶνος ζ'

Κλαυδίας, πρεσ(βευτὴν) Σεβ(αστοῦ) καὶ ἐπανορ-

θωτὴν τῶν τῆς Παμφυλίας πόλεων,

ἀνθύπατον Σικελίας, πρεσβευ(τὴν)-εἰς

καὶ ἀντιστρατηγὸν Σεβ(αστοῦ) καὶ ἡγεμόνα

15 Γαλατίας, πρεσβ(ευτὴν) καὶ ἀντιστρατηγὸν Σεβ(αστοῦ)

καὶ ἡγεμόνα Κιλικίας, πρεσβ(ευτὴν)

καὶ ἀντιστρατηγὸν Σεβ(αστοῦ) καὶ ἡγεμόνα

Ἀραβίας, ὕπατον, Μ. Δομίτιος

Κάνδιδο[ς]

20 [τὸν τῆς πόλεω]ς καὶ αὐτοῦ

[εὐ]εργέτην.

Çeviri:

Marcus Domitius Candidus, legion III Gallica'nın tribunus laticlavus'u, questor aediles, praetor Urbanus (olan), legion XII(Duodecima) Fulminata Certa Constans'in legatus Augusti'si, legion VII Claudia'nın legatus Augusti'si, Pamphylia kentlerinin legatus Augusti ve Corrector'u, Sicilya eyaletinin proconsul'ü, Galatia'nın legatus Augusti pro preator'u ve praeses'i, Cilicia'nın legatus Augusti pro preator'u ve

praeses’i, *Arabia*’nin *legatus Augusti pro praetor*’u ve *praeses*’i ve *consul suffectus* (olan) *clarissimus Marcus Domitius Valerianus*’u kentin ve kendisinin hayırseveri olarak (onurlandırdı).

EB.41. — T.Flavius Domitianus Nestor babasını onurlandırma yazıtı

Ref: Taşlıklioğlu, *Belleten* 19, No.1-2; Tuğrul, *AAMI* 10, 126; *IK* 27, No.46

1 τὸν ἀπὸ γένους ἄσύν-
κριτον Ἑλληνάρχην καὶ
ἐκ προγόνων ἱερέων τε
[κ]αὶ Βειθυνιαρχῶν καὶ σε-
5 [β]αστοφάντων καὶ πρυτάνεων
[Τ.] Φλ. Δομιτιανὸν
Νέστορα
[ἀ]γορανομή[σ]αντα πολλάκις
τῇ πατρίδι ἐνδόξως,
10 ἄρξαντα τὴν μεγίστην ἀρχὴν
ἐπιφανῶς, ἀργυροταμίαν
τῶν ἐλαιωνικῶν χρημάτων,
γραμματεύσαντα, τειμη-
τεύσαντα ἀγνῶς, ἔργοις
15 ἰδίους τε καὶ προγονικοῖς
κοσμήσαντα τὴν πατρίδα καὶ
ἐργεπιστάτην καὶ φιλόπολιν,

Τ. Φλ. Δομιτιανὸς Νέστωρ

τὸν ἀγαθὸν καὶ

20 φιλοστοργότατον πατέρα.

Çeviri:

Titus Flavius Domitianus Nestor, Eşsiz bir grek soyundan, Rahip Atalardan, Bithynia Önderlerinden, Ataları hem İmparatorluk Kültü rahiplerinden hem de Prytaneis'lerden gelen, vatani için çok defa ünlü bir şekilde Agoranomosluk yapmış, en yüce memuriyeti ünlü bir şekilde yürütmüş (başkanlığını yapmış), yağ paralarının hazine sorumluluğunu üstlenmiş, kâtiplik yapmış, azizane vergisini ödemiş, yurdunu hem kendi hem de atalarının eserleriyle yüceltmiş, işlere başkanlık eden, vatansever, hem erdemli hem de son derece şefkatli olan babası Titus Flavius Domitianus Nestor'u onurlandırmıştır.

EB.42. — Aurelia Augiane Chryson'un kocası M.Aurelius Augianos Philetianos'u onurlandırma yazıtı-215

Ref: IK 27, No.50

1 Μ. Αὐρήλιον Αὐγιανὸν

Φιλητιανὸν

[τ]ὸν ἐκ προγόνων φιλότιμον

[κ]αὶ φιλόπολιν, ἄνδρα τέλειον

5 [καὶ] ἐν πάσαις πολειτείαις

[ἐξ]η]τασμένον, πολλάκις

[παρα]πέμψαντα τὸν κύριον

[ήμ]ῶν θειότατον Αὐτοκράτορα

[Μ.] Αὐρήλιον Ἀντωνῖνον,

10 ἀμέμπτως παρασχόντα

τῇ πατρίδι ἔλαιον ἡμέραις

τριάκοντα, ἀγορανομήσαντα

[ἐ]πιφανῶς, πατέρα ἵππικοῦ,

ἐκάστοτε πολειτευόμενον

15 [κ]αὶ δι' ἑαυτοῦ καὶ διὰ τῶν υἱῶν,

[ἄρ]ξαντα τὴν μεγίστην ἀρχήν,

[ἀπ]οδεδειγμένον πρῶτον

ἄρχοντα καὶ ἱερέα καὶ ἀγωνοθέτην

τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς

20 [Αὐ]ρηλία Αὐγίανη Χρυσίον

[τὸ]ν φιλοστοργότατον ἄνδρα.

Çeviri:

Aurelia Augiane ChrySION, atalarından beri saygıdeğer ve vatansever, olgun insan ve devlet hizmetlerinin hepsinde görev yapmış, Tanrısal efendimiz İmparator Marcus Aurelius Antoninus'a defalarca eşlik etmiş, vatanına otuz günlük yağ sağlamış, dürüst bir şekilde agoranomos'luk yapmış, babası atlı (Equites) olan, her zaman hem kendi hem de oğulları memuriyetlerde bulunmuş, baş Arkhonluğu yerine getirerek en büyük makama atanmış, Zeus Olympos'un rahibi ve agonothes'i olan, çok sevdiği eşi M. Aurelius Philetianos'u (onurlandırır).

EB.43. — Iuventianus Dionysios'un Tib. Claudius Tertullianus Sanctius'u onurlandırma yazıtı

Ref: IK 27, No.51

1 [— —]# πο. [— — — ἀγορανομή]-

σαντα ἐπιφα[νῶς, ἀγ]ων[ο]-
θετήσαντα [τῶν] μεγάλ[ων]
Αὐγουστεί<ω>ν πεντα[ε]-
5 .τηρικῶν ἀ[γ]ώνων ἐν τῇ
πατρίδι μεγαλοπρεπῶ[ς],
[γραμματ]εύσαντα ἐπισήμω[ς],-resmi
[ᾗ]ξαντα τοῦ κοινοῦ τῶ[ν]
[ἐ]ν Βειθυνία Ἑλλήνω[ν],
10 [τ]ὸν ἐπ' ἀληθείας
[ἀγ]αθὸν καὶ ἄνδρα ἐν πᾶ-
[σι τέ]λειον, Τιβέριο[ν]
[Κλα]ύδιον Τερτυλλια[ν]ὸν
Σάνκτον
15 [Φλ]άβιος Ἰουουεντιαν[ός]
Διονύσιος
[τὸ]ν ἑαυτοῦ κηδεσ[τήν].

Çeviri:

[— —]po. görkemli şekilde [— — — agoranomos]/luk yapmış olan, ülkede beş yılda bir düzenlenen büyük Augusteia agonlarının Agonethetesliğini muhteşem şekilde yapmış olan, vatanına görkemli kâtiplik yapmış olan Tib. Claudius Tertullianus Sanctius'un Iuventianus Dionysios tarafından onurlandırıldığı görülmektedir.

EB.44.. — Calpurnia Domitia Markiane'nin kent için Tanrı heykeli diktirme yazıtı

Ref: Dörner, *Bericht*, No.18; *IK* 27, No.53

1 ἀγαθῇ τύχῃ·

Καλπουρνία Δομιτία Μαρκιανή, θυγάτηρ Μάρκου Δομιτίου

Ἰουλιανοῦ

Βειθυνιάρχου καὶ Ποντάρχου καὶ νεωκόρου θεᾶς Δήμητρος καὶ

5 Φλαβίας Δομιτίας Ἀρτεμωνίδος, ἀρχιερείας καὶ νεωκόρου θεᾶς

Δήμητρος, σὺν τοῖς τέκνοις ἑαυτῆς Γαίοις Ἰουλίοις Λευκούλλῳ

καὶ Ἰέρωνι Στρατίῳ καὶ Παύλῳ Λυκομήδῃ καὶ Δομιτίαις Ἰουλίαις

Μαρκιανῇ καὶ Ἰουλιανῇ τῇ, καὶ Λυκομηδιανῇ τὸ ἄγαλμα τῇ πατρίδι διὰ τοῦ

Λυκομήδους

10 τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς.

Çeviri:

İyi Şansla

Marcos Domitius Iulianes'in kızı Calpurnia Domitia Markiane Bithyniarkh ve Pontarkh ve Tanrıça Demeter'in Neokor'u ve Flavias Domitias Artemidoros, ve Çocukları Gaius Iulius Lycullus ve Kutsal Ordu ve Paulus Lykomedes ve Tanrıça Demeter'in Başrahibi ve Neokoru Domitius Iulias Markianos ve (onu izleyen)Iuliane, ve Lykomedianes'in tanrı heykeli diktirdiği yazıt üzerinde belirtilmektedir.

**EB.45. — Titius Ulpius Aelianus Papianus'un M. Aurelius Antoninus'u
onurlandırma yazıtı — III.yüzyıl**

Ref: Dörner, *Bericht*, No.11; *IK* 27, No.55

1 [ἀγαθῇ τύχῃ]·

Μάρκον Αὐρήλιον

Ἀντωνῖνον

τὸν κράτιστον πρειμπειλάριν

5 Τίτιος Οὐλπίος Αἰλιανὸς

Παπιανὸς

τὸν κηδεστήν

καὶ εὐεργέτην.

Çeviri:

İyi Şansla

Titus Ulpius Ailianus

Papianus

Evlilik bağı olan ve hayırsever

Muazzam Primus Pilus

Marcus Aurelius

Antoninus 'u

Onurlandırır.

EB.46. Pompeia Antipatris'in hayırsever Procurator Augusti'yi onurlandırma yazıtı 81-96 ya da 98-117

Ref: IK 27, No.56

— — —

1 [ἐπίτροπον— — —]

[Σεβαστ]οῦ χώρας Σ[ου]-

καὶ Συρίας Παλαιστίνης, [ἑπαρχὸν ἰ]π-
10 πέων Ἰλῆς α΄ Θρακῶν Ἡρακλειανῆς, χει-
λίαςρχον λεγ(εῶνος) ις΄ Φλ. φέρμης, ἑπαρχὸν
σπείρης α΄ Γερμανῶν χειλιάνδρου,
Τι. Οὐλπίος Παπιανός, τὸν φίλον
καὶ εὐεργέτην.

Çeviri:

Titus Ulpius Papianus

Suriye Fenike'si ve Arabia

ve Suriye Filistini'nin Procurator'u,

Ala I Thracum Equitata Heracliana'nın Praefect'i

*Legio XVI Flavia Firma'nın Tribunus Militum'u*⁵⁹³,

*Ala I Germanorum Miliaria'nın Praefect'i*⁵⁹⁴

Sevgili ve hayırsever (olan)

Ti.Kl.AGO[-----] 'yu

(Onurlandırır)

⁵⁹³Khiliarkhos, yani bin kişilik bir taburun komutanı için kullanılan Grekçe kelime.

⁵⁹⁴Germania Superior'dan toplanan cohorttur. Civium Romanorum yani Roma vatandaşları olmaya hak kazanmışlardır.

EB.48. — Klaudia Ariste'nin Antonius Thallos için diktirdiği kaide

Ref.Ainsworth, s.32; CIG II, 3798; *IK* 27. No.58

1 Ἀντωνίῳ

Θαλλῷ

Κλ. Ἀρίστη

ἀνέστησεν.

Çeviri:

Klaudia Ariste, Antonius Thallos (için) dikti.

**EB.49.. — P.Silius Antoninus'un babası Centurion P.Silius Gemellus'u
onurlandırma yazıtı**

Ref.Mendel, *BCH* 27, No.4; *IK* 27. No.59

1 Π. Σειλίῳ Γεμέλλῳ ἑκατον-

τάρχῃ Π. Σείλιος Ἀντωνῖνος

ἐποίησεν

τῷ πατρί.

Çeviri:

P.Silius Antoninus

Babası Centurion P.Silius Gemellus'a

Adadı.

EB.50.— Menekratos oğlu Asklepiodotos'un onurlandırılma yazıtı.

Ref.Dörner, *Bericht*, No.8; *IK* 27. No.60

1 [Ἀσκληπιόδοτον(?)]

[Μ]ενεκρά[τους]

[ἀγ]αθὸν ἄνδρα,

[ἀ]γορανομήσαν-

5 [τ]α ἐνδόξως [. . .]

[— — —]δ[— — —]

— — —

Çeviri:

*İyi insan, itibarlı bir şekilde Agoranomos 'luk yapmış olan Menekratos oğlu
Asklepiodotos (.... Tarafından onurlandırılır.)*

EB.61. — Menandros Oğlu Gaius'un Zeus Soter'i kutsama yazıtı

Ref.Dörner, *Bericht*, No.15; *IK* 27. No.62

1 Διὸς

Σωτῆρος

Γάιος Μενάνδρου

τὴν πλινθεῖδα τῷ βωμῷ

5 ἐκ τῶν ιδίων.

Çeviri:

Menandros oğlu Gaius kendi bütçesinden (bu) bomos 'u Kurtarıcı Zeus 'a adanmıştır.

EB.62. — Mahalle sakinlerinin Zeus Soter'i kutsama yazıtı

Ref.Dörner, *Bericht*, No.16; *IK* 27. No.63

1 Διὸς[ς]

Σωτ[ῆ]ρος

ὕπὲρ τῆ[ς]

5 πόλεω[ς]

ἡ γειτν[ί]-

ασι[ς].

Çeviri:

Mahalle Sakinleri, Şehir için (bunu) Zeus Soter'e (adamıştır.)

EB.63.— Mahalle sakinlerinin Zeus Soter'i kutsama yazıtı

Ref. Hell, *Voyage*, No.2; Dörner, *Bericht*, 19; *IK* 27. No.64

1 [Διὸς]

Σωτῆ[ρος]

ἡ γειτνία-

σ[ι]ς.

Çeviri:

Mahalle sakinleri (bunu) [Zeus] Soter'e (adamıştır.)

EB.64. — Zeus Soter'i Kutsama yazıtı

Ref. Tuğrul, *AAMI* 10, No.1; *IK* 27. No.65

1 Διὸ

Σωτῆρι.

Çeviri:

Zeus Soter'e (adanmıştır.)

EB.65. — Duaları işiten Tanrılar için dikilen altar

Ref. Perrot, *Explr.*, No.15; *IK* 27, No.67

1 ἀγαθῇ τύχῃ·

ἐπηκόοις

θεοῖς

τὸν βωμὸν ἀνέσ-

5 τησεν Θεογένης

Νευκίτου.

Çeviri:

İyi Şansla

Niketas oğlu Theogenes

(Bu) bomosu

Duaları işiten Tanrılar (için) dikti.

EB.66. — Duaları işiten Tanrıça Aphrodite'yi kutsama yazıtı

Ref. Hell, *Voyage*, No.1; Perrot, *Explr.*, No.15; *IK* 27, No.68

1 τύχῃ τῇ ἀγαθῇ·

θεᾷ Ἀφροδείτῃ ἐπήκοω

Αἰλία Μαρκιανή.

Çeviri:

İyi şansla

Ailia Markiane

Duaları işiten (Epekoos) Tanrıça Aphrodite'ye

(adadı)

EB.67. — Demeter Misteri

Ref: *IK 27, No.69*

[— — —]

1 τῶν ἁγίων

τῆς Δήμητρος

μυστηρίων

5 Αἰλιανὸς

Καλλίνεικος

τὸν ἑαυτοῦ

πάτρωνα.

Çeviri:

[— — —]

Demeter

Misterinin

Azizlerinin

Lideri olan

Ailius Kallineikos

EB.68. — Rahibin bağış yazıtı

Ref: Dörner, *Bericht*, No.17; *IK* 27, No.70

1 [. .]N[— — —]

[.]ων κ[ό]σμια

πάντα.(ἄρκος)

Ἰούλιος Ἀγα-

5 θίας ὁ ἱερεὺς

ἐκ τῶν ιδί-

ων κατεσ-

[κ]εύασεν.

Çeviri:

Mütevazî şekilde yaşamış olan

Rahip Marcus Iulianus Agathias kendi bütçesinden (bunu) ----- için hazırlamıştır.

EB.69. —Altar

Ref: *IK* 27, No.71

1 ἀγαθῇ [τύχῃ].

Ἀρτεμ[ω]ν[. . .]

Çeviri:

İyi şansla

Artemis'in

EB.70. — İmparator Kültü Rahibi Kapella'nın Lahdi

Ref: Dörner, *Bericht*, No.22; *IK* 27, No.72

- 1 σεμνοτάτης φιλίας κῦδος μετὰ πᾶσι λαλητόν,
ἐκ δὲ κόπων πορίσαντα χρόνοις σεμνῶς καὶ ἀμέμπτως,
ἐξ ὧν ἥρ[ξ]α πάτρη μεγίστην ὥς ἔθος ἀρχήν,
φάρεσι πορφυρέοις κοσμήσας σεμνὸν ἀγῶνα
5 καὶ κροτάφοις φορέσας χρυσοῦν στέφαν<ον> μετὰ δόξης,
βουλῇ καὶ δῆμῳ μερίσαντα νομὴν μετὰ τειμῆς,
καὶ δὲ πολειτείας ἐτέρας πράξας ἀμερίμνως,
συμβιώσας δὲ φίλοις πλείστοις κείμενος, ᾧ παροδεῖται.
παῖζον καὶ γέλασον, ἐφ' ὅσον ζῆς, ᾧδε γὰρ ἐλθὼν
10 οὐδὲν ἔχεις καθιδεῖν ἢ νύκτα μακρὰν μετὰ σειγῆς·
οὐ βαιούλου ψόφος ἔν<θ>', οὐ βαλλίζων τις ὁρᾶται,
ἀλλὰ νέκυν με Δαφνοῦς κατέχει εἰς αἰώνιον οἶκον,
ἢ δ' ἀγαθὴ ψυχὴ εἰς οὐρανὸν αὐτὸν ἔδυνεν.
<εἰ> ἂν μέντοι γε τεθέντος ἐμοῦ ἕτερόν τινα θήσει,
15 εἰ μὴ τέκνον ἐμὸν ὁμώνυμον ἔνθα Καπέλλαν,
τὴν ἀγαθὴν στοργὴν πρὸς φίλιον πατέρα,
ὅς δ' ἂν μεθ' ἡμᾶς ἕτερον ἐνθήσει νεκρόν,
δώσει πάτρη ἡμῶν ἀττικάς τρισχειλίας.

Çeviri:

Herkes tarafından saygıdeğer dostluğun şanı konuşulması gereken, ağırbaşlı ve yetkin bir şekilde zamanla adet olduğu üzere vatani için başkanlık ettiği en yüce

memuriyeti çabalayarak elde etmiş, saygın bir müsabakayı erguvan renkli elbiselerle yönetmiş ve şerefle şakaklarına altından bir çelenk takıp, devletin diğer işlerini de kaygısızca bule ve demos'la paylaşmış, pek mühim dostlarıyla da ömrünü geçirmiş biri olarak burada uzanmış yoldan geçen. Yaşadığın sürece eğlen ve gülümse! Çünkü buraya gelince sessizlikle birlikte uzun bir karanlıktan başka bir şey görmeyeceksin. Burada gürültü yok, biri atılırken görülmez?. Dahpnus sonsuz evine beni bir ceset olarak alıkoyuyor, ancak soylu bir ruh bu sema'ya girerdi. Her kim aziz babasına karşı soylu bir muhabbeti olan benimle aynı ismi taşıyan (burada) gömülü oğlum Kapella'dan başka birini buraya gömecek olursa veya bizden başkasının cesedini koyarsa sülalemize 3000 Attika Drahmisini ödeyecek.

EB.71. — Beyköy'de bulunmuş olan Mezar yazıtı — II.yüzyıl

Ref: Dörner, *Bericht*, No.29; Robert, *Travers*, 107; *IK* 27, No.78

1 [— — —] |

[ᾱμ]παυλιν βιότο[υ . . 6. . .]

μαθεῖν· γέλασον. |

τῆς φιλίας τάδεδῶρα παρ'

ἡμῶν, ὥς γε φίλοισι. |

5 Ἐνβολος ὧδε τόπος τοῦ-

νομ' ἔχει δικαίως. |

πᾶς ὁ θανὼν ἥττηται· λύ-

πης δὲ πέπαυσται. |

Çeviri:

Yaşamın kısalığını kavra ve gülümse?

Dostluğun bu armağanları yanımızda dostlar gibi.?

Böylece bu yer olan Embolos haklı olarak bir isme sahip?

her ölen mağlup, üzüntüden ise vazgeçilmiş.?

**EB.72. — Aelius Quintianus ve Aeulius Timokrates'in Pannykhos için diktileri
mezar yazıtı**

Ref: IK 27, No.80

1 Αἴλιοι

Κυιντιανὸς

Τειμοκράτης

Παννύχῳ

5 τῷ θρέψαντι

μνήμης

χάριν

χαίρετε.

Çeviri:

Ailius Quintianus ve Timokrates, Pannykhos'a olan anısını pekiştirmek için

(bunu diktiler). Hoşçakalın.

**EB.73. — Kemerkasım'da bulunmuş olan Aquilianus Kallistratos'un kardeşini
onurlandırma yazıtı**

Ref: IK 27, No.81

1 Ἀκυλιανὸς

<[K]αλλίσστρα-

[το]ς {Καλλίστρατος} τὸν βωμὸν

[ἀνέ]στησα

5 [τῷ γ]λυκυτάτῳ

[ἀδε]λφῷ.

Çeviri:

Aqulianos

Kallistratos

Bu bomos'u pek sevgili

Kardeşi anısına dikti.

EB.74. — Alexandros

Ref: *IK* 27, No.82

1 Ἀλέξανδρος

[Δ]ιοφάνου.

Çeviri:

Diophanos oğlu Alexandros

EB.75. — Apphe ve Kocası Nikander'in mezar yazıtı

Ref: *IK* 27, No.83; M.Adak, N. Akyürek Şahin (2005), Katalog der Inschriften im Museum von Adapazarı, *Gephyra* 2, No. 19

1 ἔτους εἰ'. Ἀπφη

Μηνοδότου ἐαυ-

τῇ καὶ Νικάνδρῳ Πυλε-

μένου τῷ ἀνδρί, ζήσαντι

5 ἔτη π´. χαῖρε.

Çeviri:

15. yıl. Menodotos kızı Apphe ve 80 yıl yaşayan kocası Pylemenes oğlu Nikandros için (diktirdi), Hoşçakalın.

EB.76. —Akçakoca’da bulunmuş olan Aurelia Heraklidiane Dometia’nın mezar yazıtı— 212 sonrası

Ref: IK 27, No.85

1 Αὐρ. Ἡρακλιδία-

νὴ Δομετία,

γυνὴ δὲ Αὐρ. Μαρ-

κιανοῦ νεωτέρου,

5 ζήσασα κοσμίως

καὶ φιλάνδρως

ἔτη κα´. χαῖρε.

Çeviri:

Neoteros oğlu Aur.Markianos’un karısı

21 yıl mütevazı bir şekilde yaşamış ve kocasını seven

Aur.Heraklidiane Dometia

Hoşçakalın

EB.77 — Aurelia Khrestiniane Rufina ve Himeris

Ref: Mendel, *BCH* 25, No.219; *IK* 27, No.89

1 Αὐρ. Χρηστινιανή

Ῥουφεῖνα

ἢ καὶ Εἰμερίς,

ἢ σ<ώ>φρων καὶ φίλανδρος

5 γυνὴ γενομένη Αὐρ.

Σωκρατιανοῦ

Πασικράτου

ἀργυροκόπου

ζήσασα κοσμίως ἔτη

10 λα΄.

Çeviri:

31 yıl mütevazı bir şekilde yaşamış olan Bilge ve kocasını seven,

Agyrokopos (Gümüş ustası?) Aur.Sokratianos Pasikratos'un karısı

Aurelia Chrestiniane Rufina ve (lakabı) Himeris'in mezarıdır.

EB.78. — Askeri Tribun L.Domitius Proclus'un mezar yazıtı— Trajan Dönemi?

Ref: Mendel, *BCH* 25, No.214; *IK* 27, No.90; Fernoux, *Bithynie*, No. 11

1 [Λ]ούκιον Δομί[τιον]

Πρόκλον

ἑπαρχον σπεί[ρας]

ἑκτης Λουσιτανω[ουμ]

5 ἐν Ῥαιτία

κ[α]ὶ πρώτης Χουβερ[ν(ωρουμ)]

[χ]ειλίρχην λεγε[ῶνος]

[δ]ευτέρας Αὐγούσ[της]

[ἐ]ν Βρεταννία,

10 [λ]εγεῶνος ἐβδόμ[ης]

[ἐν] Ἰσπανία, καθὼς α[ὐτὸς]

[ἐ]ν ταῖς διαθήκ[αις]

[ἐκ]έλευσεν

Çeviri:

Raetia'daki Cohors VI. Lusitanorum ve Cohors I. Cugernorum'un(Cubernorum) Praefectus'u, Britannia'daki Legio II.Augusta ve Hispania'daki Legio VII.Gemina'nın Tribun'u Askeri Tribun Lucius Domitius Proclus'un kendisinin vasiyetnameside buyurduğu gibi (bu mezar yaptırılmıştır)

EB.79. — M.Iunius Nikostratos

Ref: IK 27, No. 93

1 Μ. Ἰούνιος

Νεικόσστρα-

Τος, ζήσας

κοσμίως ἔτη

5 νε'. τὸν βω-

μὸν ἀνέστη-

σεν Ἰουνία

Θαλασσία

μνήμης χά-

10 ριν. χαῖρε.

Çeviri:

55 yıl mütevazî şekilde yaşamış olan M.Iunius Nikostratos

bu yazıtı Iunia Thalassia anısından ötürü dikmiştir

Hoşçakalın.

EB.80. — Claudia Nike

Ref: Perrot, *Explr.*, No.12; *IK* 27, No. 94

1 Κλαυδία Σαβῖνα

Κλαυδία Νίκη

τ[ῆ ἀδελφῆ] μνήμης

[χάριν].

Çeviri:

Klaudia Nike kız kardeşi Klaudia Sabina anısı dolayısıyla (dikmiştir.)

EB.81 — Tib. Claudius Païos ve karısı Epiktesis

Ref: *IK* 27, No.96

1 Τιβ. Κλ. Παίω

καὶ Τιβ. Κλ.

Ἐπικτήσῃ

ζήσασιν

5 κοσμίως,

Μ. Αὐρήλιος

Ἀρτεμιδωριανὸς

Ἀχιλλεὺς

μνήμης χάριν.

10 χαίρετε.

Çeviri:

M.Aurelius Artemidorianos Achilleus

Mütevazi şekilde yaşamış olan Tib. Claudius Paios ve Tib. Claudia Epiktesis'in güzel anısı (nedeniyle bunu diker) Hoşçakalın.

EB.82. — Atinalı Trajedi Sanatçısı Tiberius Klaudius Philoksenos'un mezar yazıtı

Ref: Tuğrul, AAMI 10, No.4; IK 27, No.97

1 Τιβ. Κλαύδιος Φιλόξενος

Ἀθηναῖος, τραγῳδός,

ἐτῶν κθ', μηνῶν γ'.

Ἰσθμος Κορίνθιος,

5 τραγῳδός, ἀνεναιωσάμην.

Çeviri:

Atinalı, Trajedi sanatçısı

Tiberius Klaudius Philoksenos,

29 yıl 3 ay yaşadı

(Ben) Korinthli trajedi sanatçısı İsthmos

(Bu mezarı) yenilettim.

EB.83 — M.Cocceius Marsicus

Ref:Mendel, *BCH* 25, No.197; *IK* 27, No.98; Fernoux, *Bithynie*, s.288

1 Μ. Κοκκήιος Μαρ-

σικὸς Προυσιεὺς ἀ-

πὸ Ὑπίου, ἐτῶν λβ'.

χαρισαμένου τὸν τό-

5 πον εἰς τὴν ἐνταφὴν

Γ. Λαβερίου Οὐαλεν

τιανοῦ Μερούλα Ἡρα-

κλεώτου· τὸν βωμὸν

ἀνέστησεν Μ.

10 Κοκκήιος Κορνη-

λιανὸς Χρηστίων

ὁ ἀδελφός, μνή-

μης χάριν.

χαίρετε.

Çeviri:

M.Cocceius Cornelianus Chrestion, Herakleialı G.Laberius Valentianus Merula'nın bağışladığı toprağa defnedilen, 32 yıl yaşamış olan kardeşi Prusias ad Hypium'lu M.Cocceius Marsicus'un anısından ötürü (bu) bomos'u dikti. Hoşçakalın

EB.84. — Lucius

Ref:Mendel, *BCH* 25, No.197; *IK* 27, No.99

1 [— — — — —]

τῷ ἀδελφῷ Λουκίῳ Ἰέρωνος ζήσαντι

ἔτη κβ' καὶ τῷ πατρὶ Ἰέρωνι Λουκίου

καὶ τῇ μητρὶ ἑαυτοῦ Τερτίᾳ.

Çeviri:

[— — — — —]22 yıl kutsal şekilde yaşamış erkek kardeşi Lucius'a ve Lucius'un kutsal babasına ve kendi annesi Tertis'e (adadı).

EB.85 — Scutarius Valerius Titianus

Ref: *IK* 27, No.101

1 d(is) m(anibus). adgredere viator,

obiter sta(n)s et repausa(n)s perlege titu<l>um,

cuius fata et manes vitam peregerunt in

civitatem Prusiada. Val(erius) Titianus b(—) b(—) {bb(iarchus)?}⁵⁹⁵, decanus⁵⁹⁶

5 num(eri) scut(ariorum)⁵⁹⁷, natione Dalmata, vixit annos XXXXV,

militavit annos XXII. fecit memoria(m) Ursus

⁵⁹⁵Erzak Tedarik eden askeri yetkili için kullanılan Grekçe ad.

⁵⁹⁶Roma ordusunun sekiz askerden oluşan ve modern ordularda mangaya karşılık gelen organize en küçük birliği olan Contubernium komutanına verilen ad.

⁵⁹⁷Scholae Palatinae adıyla Bizans egemenliğinde ortaya çıkan askeri organizyonda yer alan askeri grup.

ex numero ipso pro fraternitate.

Çeviri:

Yer altı tanrılarına,

Geçen yolcu, bekle, dur ve düşün (bu) kitabe'nin ait olduğu Dalmaçya doğumlu, 45 yıl yaşamış, 22 yıl orduya hizmet etmiş olan Decanus Numerus Scutariorum olan Biarchus Valerius Titianus'un hayatı, kaderi ve yer altı ruhlarının onu almasıyla Prusias şehrinde son buldu. Bu anıt kardeşlik? içerisindeki Numerus'tan Ursus tarafından dikildi.

EB.86. — Kâhya Pantagathos

Ref: Tuğrul, AAMI 10, No.6; IK 27, No.103

1 Παντάγαθος

T. Φλ. Δομιτιανοῦ

Δημοκράτους

οἰκονόμος

5 ἐτῶν με'.

χαῖρε.

Çeviri:

Demokritos oğlu T.Flavius Domitianus 45 yıl yaşayan oikonomos 'u (kahya) Pantagathos 'a (adadı). Hoşçakalın.

EB.87. — Asker Sellius (Ath Kapı)

Ref: Perrot, Explr., N.19; Mendel, BCH 25, No.217; IK 27, No.104

1 Σέλλιος Συντ[υχί]ωνος, Προυσιεύς ὑπὸ Ὑπίου, στρατευσάμενο[ς]

ἐπισήμως ἔ[τ]η κε´ [ἐ]ν ἄλλῃ τρίτῃ Θρακῶν Αὐγούστη σημεαφόρο[ς]
τὴν κ[αμ]άραν [.]Ο[.]Α[.]Ο[. .] ἑαυτῷ κα[τεσκευάσε(?), καὶ {τῷ δεῖνι}(?)].

χαίρετε.

Çeviri:

Ala III Thracum Augusta'da sancak taşıyıcısı (signifer) olarak 25 yıl resmen hizmet etmiş olan Prusias ad Hypium'lu asker Sellius Syntykhionos bunu[.]Ο[.]Α[.]Ο[. .] kendisi ve biri? için yaptırır.

Hoşçakalın

EB.88. — Timokrates

Ref: Dörner, *Bericht*, No.21; *IK* 27, No.105

1 Τειμοκράτης

Μόσχου

ἑτῶν ξ´.

χαῖρε.

Çeviri:

Moskhos oğlu Teimokrates 60 yıl yaşadı. Hoşçakalın.

EB.89. — Tyrannis

Ref: Dörner, *Bericht*, No.28; *IK* 27, No.106

1 Τυραννίς, Βαβᾶ θυγάτηρ,

γυνὴ δὲ Μηνίου, ἑτῶν με´. χαῖρε.

Çeviri:

Karısı, Menios kızı Baba, 45 yıl yaşayan Tyrannis'e (adadı). Hoşçakalın.

EB.90. — Philomenos ve Titha

Ref: IK 27, No.107

1 Φίλουμενὸς Φίλουμε-

νῶ τῷ πατρὶ καὶ Τίτῳ

τῇ μητρί.

Çeviri:

Philomenos oğlu Philomenos babasına ve annesi Titha'ya (adamıştır.)

EB.91. —Gerusiast Khrestos (Gerusia Üyesi)

Ref: IK 27, No.107a

1 Λόνγος καὶ Λονγε[α]-

νιανὸς καὶ Σωκρά-

της Χρήστῳ γερ[ου]-

σιαστῇ καὶ ΤΑΟΝ[—]-

5 νη γονεῦσι τὸν [βω]-

μὸν μνήμης χά-

[ρην].

Çeviri:

Longus ve Longeanianus

ve Gerusiast Khrestes oğlu Sokrates'in

anısından ötürü (bu) bomos 'u (dikmiştir)

EB.92. — Kasap

Ref: Tuğrul, *AAMI* 10, No.5; *IK* 27, No.108

1 [. . .]ς Αιλίου κρεοπώλης ζῶν έαυ-
[τῷ τήν κα]μάραν έποίησα καί τῇ έαυτοῦ
[συμβίῳ — —]λῇ Τειμοθέου άνεξοδιάστην
[— — κ]αί τοῖς έγγόνων έγγόνων.

Çeviri:

*(Ben) Ailios oğlu kasap hayattayken kendime ve kendi eşim Teimotheos kızı.....le 'ye
bu devredilemez mezar odasını yaptırdım.
.....ve torunların torunlarının.*

EB.93. — Akçakoca/Eftun dere köyünde bulunmuş olan Sınır Taşı

Ref: *IK* 27, No.135; E.N.Akdoğu Arca, **a.g.k.**, No.Tke 11

1 ῥος
πόλε(ως).

Çeviri:

Kent sınırı

EB.94. — Manastır bölge sınır yazıtı — Geç Antik Çağ

Ref: Mendel, *BCH* 25, No.199; *IK* 27, No.136

1 ῥοι διαφέροντες

μονῆς τῶν Ἀστερίου.,

Çeviri:

Asterios rahiplerine? bağlı manastırın sınırları

EB.95.. —Bina yazıt parçası (Olasılıkla Domitius Hamamı parçası)

Ref: IK 27, No.140

1 Τ. Δομίτιο[ν

ἐπιστάτη[ν — — —]

καὶ Λ. Δο[μίτιον

Çeviri:

Bina yöneticisi T.Domitius 'u— — —]

Ve L.Domitius 'u— — —]

EB.96. — Flavia Makreine

Ref: IK 27, No.142

1 Δομιτιανὸς Ἀριστείδης ὕ-

πὲρ τῆς γυναικὸς Φλ. Μακρεΐνης.

Çeviri:

Domitius Aristeides,

Karısı Flavia Makreine için

EB.97. — P.Ailius Iulianus Ameinias

Ref: IK 27, No.143

1 Π. Αἴ(λιος) Ἰουλιανὸς Ἀμεινίας.

Çeviri:

P.Ailius Iulianus Ameinias

EB.98. — P.Ailius Severus ve Laodike

Ref: IK 27, No.144

1 Π. Αἴλιος Σευῆρος καὶ

[Λ]αοδίκη ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἀνέστησ[αν].

Çeviri:

P.Ailius Severus ve

Karısı Laodike kendileri için (bu yazıtı) dikmiştir.

EB.99. — Bağış Yazıtı?

Ref: Mendel, BCH 25, No.200; IK 27, No.146

1 Μεμνονιαγῆ

[τ]ῆ πατρί[δι]

Çeviri:

Memnonianus ülkesine...

EB100. — Mozaik yazıtı

Ref: Dörner, Bericht, No.44; IK 27, No.147

παρθένοι. Δηιδამεί|α. Πύρρο|[ς].

Çeviri:

Başaklar (Bakireler?) Deidamia, Prryhos

EB.101.Septimius Severus’u Onurlandırma Yazıtı- 198-211

Ref: Yayınlanmamış

ἀγαθῇ [τύχῃ].

Σεβαστον Νέον Ἥλιον

Εὐσεβῇ Εὐτυχῇ

Γερμανικὸν Σαρματικὸν

Βρεταννικὸν μέγιστον

Çeviri:

*Augustus, Yeni Güneş, Dindar ve Şanslı, Germania fatihi, Sarmatia fatihi, Büyük
Britannia fatihi (Septimius Severus?)...(tarafından heykelle onurlandırılır?)*

**EP.Ek1.Aptera (Girit) kentinin Bithynia Kralı II. Prusias ve Bithynialıları
onurlandırma yazıtı, İ.Ö.181-149**

Ref: OGIS 341; IK 27 T9

A [ἔδοξε τᾷ βωλᾷ καὶ]

[τῶι δάμωι· — — — —]

1 [...]οτος Ἀρχέ[τω εἶ]-

[πε]ν· βασιλέα

Προυσίαν βασιλέω[ς]

Προυσίου πρόξενον

5 ἤμεν καὶ εὐεργέ-

ταν αὐτὸν καὶ ἐκγό-

νος.

B.1 ἔδοξε τᾷ βωλᾷ καὶ

τῷ δάμωι· Νικίας

Καραίω εἶπε·

Διντίποριν [.]σκι-

5 πράσιος Προυσιέα,

Διονύσιον Ἀπατου-

[ρ]ίου Νικομηδῆ, Διν-

[τί]ποριν Διλιπόρ[ι]ος

[— — — — —]

Çeviri:

A. Archetas oğlu ...'nın ve hem kendisi hem de torunları proksenos ve euergetes olarak tanınan Kral Prusias oğlu Kral Prusias'ın dediği gibi, Bule meclisi ve Halk meclisi tarafından karara bağlandı.

B. [Proksenos olan] Karaios oğlu Nikias, Prusiaslı ..skiprazios oğlu Dintiporis ve Nikomedialı Apoturios oğlu Dionysios, Diliporis oğlu Dintiporis'in dediği gibi, Danışma meclisi ve Halk meclisi tarafından karara bağlandı.

**EP.Ek2. Mısır'da (Thebes) görev yapan Prusias ad Hypium'lu asker (Hellenistik
Dönem ?)**

Ref:IK 27 T12

Βουρικια-

Νός Δημο-

Χάρης Προ-

υσιεύς ἀπὸ

Ἵπίου

Çeviri:

Prusias ad Hypium'lu Burikianos Demokhares

**EP.Ek3. Mısır'da (Thebes) görev yapan Prusias ad Hypium'lu asker (Hellenistik
Dönem ?)**

Ref:IK 27 T13

Διονύσιος

Ἰάσωνος

Π[ρ]ουσι[εύς]

Çeviri:

Prusiaslı Dionysios Iasonos.

**Ep.Ek4.Apphos oğlu Iason'un Nikopolis ad Istrum'a Tapınak diktirmesi- Hadrian
Dönemi**

Ref: Sharankov, **a.g.m.**, No.1, s-28-33

Ἀγαθῇ τύχῃ.

Ὑπὲρ τῆς αὐτοκράτορος Τραϊ-
ανοῦ Ἀδριανοῦ Καίσαρος Σεβ(αστοῦ)

νείκης καὶ αἰωνίου διαμονῆς
5 καὶ Σαβεΐνης Σεβ(αστῆς) καὶ τοῦ σύνπαντος
αὐτῶν οἴκου ἱερᾶς τε συνκλήτου,

δήμου Ῥωμαίων, [Κ]αουαρίου Φρόν-
τωνος πρεσβ(ευτοῦ) Σεβ(αστοῦ)
ἀντιστρ(ατήγου) ἐπαρχεί-
ας Θρακῶν, βουλῆς δήμου Οὐλ-
πίας Νεικοπόλεως πρὸς Ἴστρωι,
10 Ἰάσον (sic) Απφου Προυσιεὺς ἀπὸ
Ὑπίου τὸν ναὸν Θεοῦ Ὑψίστου
ἐκ τῶν ἰδίων κατεσκεύασεν.

Çeviri:

İyi Şansla,

İmparator Trajan oğlu Hadrian Caesar Augustus'un, Sabina Augusta ve onların bütün hanedanının, Kutsal Senato'nun ve Roma Halkının, Thrakia Eyaletinin Pro Praetor Augusti'si olan Cavarius Fronto'nun, Ulpia Nikopolis ad Istrum'un Bule ve Demos'un zaferi ve ebedi kalıcılığı adına Prusias ad Hypiumlu Apphus oğlu Iason Theos Hypsistos tapınağını kendi bütçesinden inşa ettirdi.

SONUÇ

Karadeniz'in iç bölgelerindeki dağlık alanlarda var olma mücadelesi veren kentlerin aksine, Prusias ad Hypium kentinin geniş hinterlandı, verimli toprakları, hayvancılığa ve tarıma elverişli zengin bitki örtüsü ve ekilebilir alanları onun günümüze kadar kesintisiz şekilde iskan edilmesini sağlamıştır. Herakleialı Memnon'dan öğrendiğimiz kadarıyla kentin önceki adı Kieros'tur. Yine Memnon'a göre kentin yakınından geçen nehrin de adı olan bu sözcüğün ne anlama geldiği tam olarak bilinmese de, Roma İmparatorluk dönemi sikkeleri üzerinde Kieros'un kentin kurucusu olarak betimlenmesi, kentlerin panhellen anlayışının bir ürünü olduğunu düşündürmektedir. Kentin adı dışında kuruluş dönemine dair bilgilerimiz sınırlıdır. Bunun en önemli nedeni yeterli ölçüde arkeolojik buluntu, filolojik kaynak ve epigrafik belge'nin olmayışıdır. Hem Bithynia bölgesinin hem de Prusias ad Hypium kentinin erken dönemleri karanlıktır, buna karşın Hellenistik dönemle birlikte kentin görünürlüğü artmıştır.

Stratejik konumu nedeniyle Prusias ad Hypium kentine, Hellenistik dönemden Roma egemenliğine ve hatta sonraki dönemlerde de önem verildiği bilinmektedir. Prusias ad Hypium kenti ve territoryumu, Pontus ve Bithynia'yı birbirine bağladığı gibi Doğu Bithynia taşrasının da Pontus Euxenios'la bağlantı kurmasında önemli bir noktadadır. Buna ek olarak kentin batısında yer alan madenlerin de bölgenin stratejik önemini arttırdığı görülmektedir.

Kentin merkezi, bugün artık hemen herkesin onayladığı şekilde Düzce iline konumlandırılmaktadır. Kentin territoryumunun ya da khora'sının Güneydeki dağ silsilesine ve Batıda Sakarya nehrinin doğusuna kadar yayıldığını, Doğuda ise günümüz sınırlarının aksine daha dar bir alana uzandığını anlamaktayız. Kuzeyde yer alan emporionlar, Prusias ad Hypium'un limanı işlevini görmektedir. Karadeniz bölgesinin fiziki coğrafyasının bir özelliği olan dağların denize paralel olması nedeniyle emporionların iç bölgelere doğru yeterince büyüyemediği ve bu nedenle doğu-batı ekseninde genişlemek zorunda kaldıkları anlaşılmaktadır. Bu durum olasılıkla birbirinden bölümlenen, emporionların (Dia, Lilaios, Kelesa?, Elaios) sıklığını da açıklamaktadır.

Kentin soyluları ve yine bunların arasından seçilen yönetici sınıf ve arkhonlar,

politik yapının şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Bu bağlamda Prusias ad Hypium kentinin tarihinde Roma İmparatorluğuna karşı muhalif bir ses, karşıt görüş vb. görülmemektedir. Byzantion, Nikomedia, Nikaia vb. gibi bölgedeki bazı kentlerin aksine, Prusias ad Hypium kentinin yöneticileri tarafından, Prusias halkını ve kenti tehlikeye atacak kararların alınmadığı dikkat çekmektedir. Politikayı çok iyi bir araç olarak kullanan arkhonların, ön plana çıkma amacı olmayan, aynı şekilde silik bir kent görünümü de vermeyecek şekilde dengeli bir yönetim izlediği, epigrafik belgelerden anlaşılmaktadır. Prusias ad Hypium kentinin daima güçlünün yanında olması, onun ekonomik refahını uzun süreli hale getirmiştir. Şehrin arkhonlarının, Pescennius Niger-Septimius Severus mücadelesinde de doğru tarafı tutması (ya da hiçbir tarafa doğrudan dâhil olmaması), Bithynia'nın diğer kentlerinin karşılaşacağı olumsuz şartlarla karşılaşmamasını ve İmparatorluğa bağlı bir kent olarak görülmesini sağlamıştır. Bu gibi nedenlerle Roma İmparatorluğunun özellikle II. yy başından III.yy sonuna kadar Prusias ad Hypiumlu yöneticilere ve komutanlara fazlaca görev verdiği düşünülebilir. Arkhonların İmparatorluktaki siyasi havayı son derece iyi gözlemlediklerinin bir başka delili de “III.yüzyıl krizi” veya “Asker İmparatorlar Dönemi” olarak bilinen kaotik dönemde Prusias ad Hypium kentinin basmış olduğu sikkelerdir. İmparatorların sürekli değiştiği ve istikrarsızlığın en üst noktaya ulaştığı bu yıllarda, Prusias ad Hypium kentinin kahraman veya kurucu olduğu anlaşılan Kieros'a sikke arkayüzlerinde yer verdiği görülmektedir. Söz konusu karakterin böyle bir dönemde ön plana çıkartılması, mevcut kriz yılları sırasında, kökenlerine vurgu yaparak kentin kendi geçmişini canlı tutmak istemesiyle ilgili olabilir. Arkhonların bu sayede İmparatorlukta yaşanan derin ayrışmaların kent içinde meydana gelmesini engellemeye çalıştıkları düşünülebilir.

Arkhonlar ve diğer idareciler, İmparator ve ordusu bölgeye her geldiğinde ona eşlik etmiş, Roma ordusuna yiyecek, lojistik destek ve kalacak yer sağlamıştır. Prusias ad Hypium, Roma'yla olduğu gibi diğer Bithynia şehirleriyle ve hatta Karadeniz'in karşı kıyılarındaki diğer Grek kolonileri olan Olbia ve Tomis, Roma kolonisi olan Ulpia Nikopolis ad Istrum ve Bosphorus krallığı (Pantikapaion ve Theodosia kentleri) gibi kentler ve krallıklar ile gerçekleştirdiği ticaret sayesinde dostane ilişkiler kurmuştur. Kentler arasında çifte vatandaşlığa sahip kişilerin olması, başka bir kent adına tapınak inşası vb.gibi durumların görülmesi Prusias ad Hypium kenti ve söz konusu kentler arasındaki ilişkilerin çok yönlü olduğunu göstermektedir.

Bule ve Gerusia'nın yeterince güçlü olmadığı aksine gücün zengin ve soylularca paylaşıldığı, bu bağlamda da Timokratik ve Oligarşik bir yapının hâkim olduğu Prusias ad Hypium kentinin en ünlü ve zengin ailesi, Senato'da da görev yapan üyeleri olduğunu anladığımız Domitiuslar yani Domitii ailesidir. Kentin iaşesini sağlayan, bayındırlık ve kentleşme anlamında kente önemli katkılarda bulunmuş olan Domitii ailesinin bireyleri, askeri veya idari kariyerlerinin ardından doğdukları yer olan Prusias ad Hypium'a dönerek, hem kendi güçlerini göstermek hem de kenti daha yaşanılır bir hale getirmek adına başta hamam olmak üzere önemli yapıların finansörleri olmuşlardır. Bunun yanında Roma ordusundan emekli olan askerlerin başında gelen Domitiusların, Roma tarafından desteklenerek Romanizasyon aracı olarak kullanılmış olabilecekleri de düşünülebilir. Roma İmparatorluğunun veteranların ve ordu emeklilerinin Romanizasyon aracı olarak III. yüzyıl sonlarına kadar kullanıldığının bilinmesi, bu görüşü destekler niteliktedir.

Kentin Roma egemenliğine geçmesinden sonra ekonomik anlamda yükselişe geçmesi İmparator Vespasianus döneminde bölgede görev yapan M. Plancius Varus ve M. Salvidenus Asprenas dönemlerine rastlamaktadır. Bu yöneticilerin Bithynia kentlerinin gelişmesi için ekonomik ve idari anlamda önemli katkılarda bulundukları anlaşılmaktadır. Bölge kentlerinin pek çoğu da bu dönemde sikke basmaya başlamıştır. Bithynia Birliği (Κοινὸν βιθυνία) 'nin kalıcı hale gelmesinde de yine bu yöneticilerin etkisi bulunmaktadır.

Prusias ad Hypium kentinde Roma vatandaşlığını alamamış olan soyluların, Romalı gibi görünmek adına, Latin ve İtalyan halkların dillerine benzer isimleri aldıkları görülmektedir. Tüm Anadolu kentlerinde olduğu gibi, Romalı olmanın bir ayrıcalık olarak görüldüğü Prusias ad Hypium kentinde hemen her türlü idari görev Grek kökenli olduğu düşünülen yerel halk tarafından üstlenilmiştir. Bu da Roma İmparatorluğunun yerel memuriyetler konusunda kente özgür bir ortam sağladığını göstermektedir. Kentte Latin kökenli Romalı kolonistlerin ve ailelerin olmayışı, kentin etnik ve demografik anlamda Roma için sorun teşkil edecek bir yapıda olmadığı fikrini doğurmaktadır.

Dini yapıya bakıldığında, kentte Grek-Roma tanrılarının tapınım gördüğü, kentin baş tanrısı olarak ise Zeus Olympos'un öne çıktığı anlaşılmaktadır. Prusias ad Hypium kentinin Baş Arkhonları Zeus Olympos'un rahipliğini ve aynı zamanda tanrı adına düzenlenen agonların da yöneticiliğini üstlenmiştir. Tanrı Zeus'un aynı zamanda

“Soter” epitetini de aldığı görülmektedir. Adına çeşitli adak yazıtları da dikilmiş olan Zeus Olympos’tan sonraki bir diğer önemli tanrı, kurtarıcı Asklepios yani Soter Asklepios’tur. Kentteki hastalıkları iyileştirdiği düşünülen Sağlık Tanrısı Asklepios adına da yöneticiliğini arkhonların üstlendiği çeşitli agonlar düzenlenmiştir. Bu tanrının yanında, kentte İmparatorluk kültü de baskın konumdadır. İmparatorluk kültüyle birlikte kutlandığını anladığımız Penteterik agonlar da kentin ekonomik anlamdaki zenginliğini göstermesi açısından önemlidir. Bu tapınımların dışında, sikkelerde yoğun şekilde betimlenen Serapis adına herhangi bir yazıtın bulunmayışı çelişkili bir durum olarak görülse de, Mısır Tanrılarının Hellenistik dönemden başlayarak Bithynia et Pontus kentlerinde tapınım gördüğü pek çok kaynakta geçmektedir.

Severus hanedanı (193-235) döneminde artan Parth seferleri neticesinde bölgede konaklayan Roma ordusunun bir çeşit kıtlık yaratmasına ek olarak çeşitli nedenlerden meydana gelen yoksulluğu önlemek amacıyla kentin soylularının ekmek, yağ, şarap ve para gibi bir takım bağışlar yaptıkları da yine yazıtlardan izlenebilmektedir. Buradan kentteki üretimin ihtiyaçları karşılamaya yönelik olduğunu ve kentin nüfusunun en azından bu dönemde yoğun olmadığı belirlenebilmektedir.

Toplumsal yapı açısından bakıldığında, eldeki veriler ışığında kentteki kabileler arasında belirgin bir hiyerarşik yapı saptanamamıştır. Fakat yine de Sebastene kabilesinin muhtemelen Roma İmparatorluğu’nu veya ilk İmparator Augustus (Octavianus)’u temsil etmesi nedeniyle onurlandırma yazıtlarında ilk sıraya konulduğu açık bir şekilde görülmektedir. Bu kabilenin yazıtlar üzerinde kendisini “*pek güçlü Sebastene kabilesi*” şeklinde yazdırması da olası bir toplumsal statü farklılığını düşündürmektedir.

Prusias ad Hypium’un çevre merkezlerle ilişkisi bölgenin idari tarihi ve tarihsel sürekliliği açısından da ilginç bir durum ortaya koymaktadır. Nitekim, antik dönemdeki Prusias ad Hypium-Dia/Diospolis ilişkisinin yüzlerce yıl sonra ilginç bir şekilde devam ettiği gözlemlenmektedir. Düzce-Akçakoca şeklinde bir il-ilçe yapılanması ile günümüz idari sistemi içinde yer alan söz konusu bölgenin tarihsel geçmişini göz önüne aldığımızda, var olan idari, iktisadi, kültürel bağın aynı şekilde korunduğu rahatlıkla söylenebilmektedir.

Roma İmparatorluğunun idari ve ekonomik yapısındaki bozulmalar, Karadeniz

kentlerinin çeşitli kavimlerce yağmalanıp yakılması ve Got istilasının yarattığı olumsuz etki nedeniyle Bithynia bölgesinde yer alan kentlerin ticari canlılıklarını yitirmeleri, istiladan doğrudan etkilenmediği düşünülen Prusias ad Hypium kentinin de ekonomik ve politik anlamda derin bir kırılma yaşamasına neden olmuştur. Başarılı ve varlıklı ailelerin etkisinin ortadan kaybolduğu kent, İmparator Gallienus ile birlikte son kez sikke basarak, Roma İmparatorluğu'nun bölündüğü ve çöküşe geçtiği IV. ve V. yüzyıllarda pek çok Anadolu kentinde de olduğu gibi eski canlılığını yitirmiştir. Bu tarihten itibaren antik döneme ait izlerini yitirdiği anlaşılan Prusias ad Hypium kenti, çeşitli dini konsillerde ve kayıtlarda adına rastlanan Hıristiyanlık merkezli bir yerleşim yeri haline gelmiştir. Ortaçağ'da da piskoposların etkin olduğu Prusias ad Hypium kentinin adına son olarak 1206 ilkbaharında Khoniates'in eserinde yer verilmiştir. İlerleyen yıllarda Osmanlı egemenliğine geçen yerleşim yeri, günümüzde modern Konuralp beldesi altında kalan bir antik kent halini almıştır.

KAYNAKÇA

Filolojik Eserler

- Ap.Rhod. *Argon.* :Apollonius Rhodius. *The Argonautica* (Çev.R.C.Seaton). Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1967.
- Arist. *Meteor.* :Aristoteles. *Meteorologica* (Çev.H.D.P.Lee). Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1952.
- Arr. *Peripl.* :Arrianos. *Arriani Periplus Ponti Euxini* (Çev. Murat Aslan). İstanbul: Odin Yayıncılık, 2005.
- Athenaeus :Athenaeus. *Athenaei Deipnosophistarum libri XV* (Haz.Isaacus Cassaubonus). Apud Hieronymum Commelinum, 1612.
- Const. Porph. *de them.* :Constantinus Porphyrogenitus. *De thematibus et de administrando imperio* (Ed.I.Bekker). Bonnae : Ed. Weberi. 1840.
- Hierocles :Hierocles. *Hieroclis Synecdemos et notitiae graecae episcopatum Accedunt Nili Doxapatii notitia patriarchatum et locorum nomina immutata*. Gustavi Parthey (Ed.), Berolini: Nicolai. 1866.
- Hist.Aug. :Historiae Augustae. *The Scriptores Historiae Augustae* (Çev. David Magie). Cambridge: Harvard University Press, Vol. II. 1993.
- Iordanes. :Ioardanes. *Getica: The Gothic history of Iordanes* (Çev. C.Christopher Mierow). Princeton: Princeton University Press. 1915.
- Khoniates :Choniates. *O City of Byzantium, annals of Niketas Choniates*. (Çev. H.J.Magoulias). Detroit: Wayne State University Press. 1984.
- Memnon. :Memnon. *Herakleia Pontike tarihi (Περὶ Ηρακλείας)* (Çev. Murat Aslan), İstanbul: Odin Yayıncılık. 2007.
- Plin. *Epist.* :Plinius. *The letters of Pliny the younger: With Observations on Each Letter*. (Çev: J.Boyle), Vol.2, London: J. Bettenham for P. Vaillant. 1751; Plinius (1967) *Epistulae: The Letters of the Younger Pliny*. (Çev.Betty Radice), Victoria: Austuralia: Penguin Books.

- Plin.Nat. :Plinius Secundus. *Naturalis Historiae*. (Çev: Gerhard Winkler) *Libri XXXVII, Liber V*, Artemis&Winkler. 1973.
- Ps.Aristoteles. :Ps.Aristoteles. *Oikonomika: Antik dönemde ekonomi kavramı üzerine I*. (Çev: B.Takmer), İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2016.
- Ps.Scymnus. :Ps.Scymnus, *Geographi Graeci Minores*, (Çev. Carolus Mullerus), Paris: Ambrosio Firmin-Didot, 1855.
- Ps.Skylaks. :Ps.Skylaks. *le périple du Pont-Euxin. Texte, traduction, commentaire philologique et historique*. (Haz. Patrick Counillon), Bordeaux: Ausonius/Paris: Diffusion de Boccard, 2004.
- Ravennatis anonymi cosmographia et Guidonis geographica : ex libris manu scriptis*
M.Pinder, G.Parthey(Eds.) (1860), Berolinum : in aedibus Nicolai.
- Steph.Byz.*Ethnika* :Stephanos Byzantios, *Ethnikon* (Ed.A.Westermann), Lipsiae: Sumptibus et Typis B.G.Teubneri, 1839.
- Strab. :Strabon, *Geographika (Kitap XII, XIII, XIV)* (Çev.Adnan Pekman),6.baskı İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2009.
- Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanum*. H.Delehay(Ed.), Bruxelles: Apud Socios Bollandianos, 1954.
- Xen. An. :Ksenophon. *Anabasis onbinlerin yürüyüşü*. (Çev. Oğuz Yarlığaş), İstanbul: Kabalcı Yayınevi. 2014.

Gezinler

- Ainsworth, W.F. (1842). *Travels and researches in Asia Minor, Mesopotamia, Chaldea and Armenia*. Vol.I, London: John W.Parker, West Strand.
- Ainsworth, W.F. (2014). *İstanbul'dan Kdz.Ereğli üzerinden Ankara'ya seyahat notları*. (Çev.G.Karauğuz H.Şimşek ve M.Ali Kapar), Konya: Çizgi Yayınevi.
- Cellarius, C. (1732). *Notitia orbis antiqui: sive geographia plenior*. Vol.2., Lipsiae: Cleditschius.

- Cramer, J. (1832). *A Geographical Description of Asia Minor with a Map*. Vol.I, Oxford: Oxford University Press.
- Cuinet, V. (1894). *La Turquie D'Asie Geographie Administrative*. IV.Tome, Paris:Ernest Leroux Press.
- d'Anville, Jean-Baptiste Bourguignon (1768). *Géographie ancienne abrégée par M. d'Anville*. Tome second, Paris: chez Merlin.
- Falconer, W.(1805). *Arrian's voyage round the Euxine Sea*. Oxford:J.Cooke.
- Hell, X.Hommaire (1860). *Voyage en Turquie et en Perse exécuté par ordre du gouvernement français*. Vol.IV, Paris: P. Bertrand.
- Kâtip Çelebi (2010). *Cihannüma*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi (Kültür A.Ş.) Yayınları.
- Kinneir, J.M.(1814). *Journey Through Asia Minor, Armenia and Koordistan in the Years 1813 and 1814*. London: John Murray Publish.
- Leonhard, R. (1915). *Paphlagonia : reisen und forschungen im nördlichen kleinasien*. Berlin, D. Reimer (E. Vohsen).
- Mordtmann, A.D. (1925). *Anatolien: Skizzen und Reisebriefe aus Kleinasien (1850 - 1859)*. Hannover: Orientbuchhandlung Heinz Lafaie.
- Perrot, G., E.Guillaume, J.Delbet (1861). *Exploration archeologique de la Galatie et de la Bithynie, d'une partie de la Mysie, de la Phrygie de la Cappadoce et du Pont*. Paris: Librairie de Firmin Didot Freres.
- Perrot, G. (1864). *Souvenirs d'un voyage en Asie Mineure*. Paris: Michél levy frères.
- Pococke, R. (1745). *Description of the East and Some other Countries*. Vol.2., London: W.Bowyer.
- Robert, L. (1980). *A Travers l'asie mineure*. Paris: Ecole Francaise D'athènes.
- Texier, C. (1882). *Asie Mineure. Description géographique, historique et archéologique des provinces et des villes de la Chersonnèse d'Asie*. Paris: Firmin-Didot.

Texier, C. (1997). *Küçük Asya: Bithynia* (Çev: R. Kaplanoğlu). İstanbul: Avrasya Etnografya vakfı.

Makaleler

Adak, M., N. Akyürek Şahin (2005). Katalog der Inschriften im Museum von Adapazarı. *Gephyra* 2, 133-172.

Adak, M., K. Stauner (2006). Zur Stellung Von Armeeeangehörigen In Ihren Heimatstädten: Der Fall M. Aur. Antoninus Aus Prusias Ad Hypium. *Gephyra*, 3, 133-168.

Adak, M. (2007). Zwei neue Archontenlisten aus Prusias ad Hypium. *Chiron*, 37, 1-10.

Adak, M., N. Akyürek Şahin, N. ve M. Güneş (2008). Neue Inschriften im Museum von Bolu (Bithynion/Klaudiupolis). *Gephyra*, 5, 73–120.

Akalın, A. (2006). Hellenleştirmede bir yerleşim ögesi: Katoikia. *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi. Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXV(39), 65-74.

Avram, A. (2010). Les Bithyniens en Thrace, en Mésie inférieure et dans le Pont Nord à l'époque impériale. *L'Anatolie des peuples, des cités et des cultures (IIe millénaire av. J.-C., Ve siècle ap. J.-C.) içinde* (s.111-132), Hadrien Bru, Guy Labarre. (Eds.), Colloque International de Besançon, Vol. 1, Paris: Presses universitaires de Franche-Comté.

Ayengin, N. (2015). 2014 Düzce İli Yüzey Araştırması. *37.Kazı Araştırmaları Sonucu Toplantısı*, C. 2, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Aytaçlar, P. Ö. (2010). An onomastic survey of the indigenous populaton of North-Western Asia Minor, *Onomatologos: Studies in Greek Personal Names Presented to Elaine Matthews içinde* (s.506-529). R.W.Cathling and F.Marchand (Eds.) Oxford: Oxford University Press.

Baz, F. (2013). Considerations fort the Administration of the Province Pontus et Bithynia during the Imperial Period. *Cedrus I*, Antalya, 261-284.

Belke, K. (2013). Bithynien. Historische und geographische Beobachtungen zu einer Provinz in byzantinischer Zeit, in: E. Winter – K. Zimmermann (Hrsg.), *Neue*

Funde und Forschungen in Bithynien. Friedrich Karl Dörner zum 100. Bonn: Geburtstag gewidmet (AMS 69), 83-110.

Birley, A.R. (2003). The commissioning of equestrian officers, *Bulletin of the Institute of Classical Studies. Supplement*, No 81. Documenting The Roman Army: Essays In Honour Of Margaret Roxan, 1-18.

Bora, A. (2016). Antik Dönemde Astakos, Nikomedia ve Herakleia Pontika Kentleri Arasındaki İlişkilere Dair Bazı Düşünceler, *İnsan, Kimlik, Mekân Bağlamında Zonguldak Sempozyumu Bildirileri 16-18 Ekim 2014*, Zonguldak, s.111-128.

Bosch, E. (1946). Bitinya Tetkikleri. *Belleten*, X (32), 29-53.

Bounegru, O. (2014). The Black Sea in the Trade System of the Roman Empire. *Euxenios*, Vol.14, 8-16.

Bowie, E. (2014). Becoming wolf, staying sheep. *Roman Rule in Greek and Latin Writing: Double Vision içinde* (s.8-16) J.M.Madsen and R.D.Ress (Eds.), Leiden; Boston: Brill University Press.

Braund, D.(1997). Greek and Barbarians: Black Sea Region and Hellenism under the early Empire. *Early Roman Empire in the East*. Susan Alcock (Ed.), Oxford: Oxbow press.

Campanille, Domitilla M. (1995). Il Koinon di Bitinia Bithyniarkhai e Arkhontes Tou Koinou Ton En Bithyniani Hellenon. *Studi Classici e Orientali*, 43, 343-357

Christol, M. (1996). Hommages a Septime Severe et Caracalla provenant de Cretia-Flaviopolis en Bithynie (Résumé), *Bulletin de la Société d'études épigraphiques sur Rome et le monde Romain*.

Corsten, T.(2006). The role and status of the Indigenous Population in Bithynia. *Rome and Black Sea Region, Domination, Romanisation, Resistance içinde* (s. 85-92). T. Bekker-Nielsen (Ed.), Aarhus: Aarhus University Press.

Çokay-Kepçe, S. (2008). Düzce'den Hellenistik ve Roma dönemine ait bezemeli buluntu topluluğu. *TÜBA-AR XI*, 135-153.

- Debord, P.(1998). Comment devenir le siège d'une capitale impériale: le parcours de la Bithynie. *Revue des Etudes Anciennes*, 100(1-2), 139-165
- Dmitriev, S. (2007). Memnon on the Siege of Heraclea Pontica by Prusias I and the War between the Kingdoms of Bithynia and Pergamum. *The Journal of Hellenic Studies* 127, 133-138.
- Drakoulis, D.(2012). Regional transformations and settlement network of the coastal Pontic provinces in the Early Byzantine period (4th–7th c. AD). G.Tsetsikhaldze (Ed.) *The Black Sea, Paphlagonia, Pontus and Phrygia in Antiquity içinde* (s. 79-95), Oxford: Hadrian Books Ltd.
- Ertekin, E. (2013). Principatus döneminde Lycia et Pamphylia eyaleti'nde görev yapmış olan Curatores Rei Publicae ve Corretores. *The Journal of Academic Social Science Studies*, Vol.6. 497-524.
- Forbes,C.A. (1955). Ancient athletic guilds. *Classical Philology*, 50(4), 238-252.
- Fournier, J. (2007). Les Syndikoi, représentants juridiques des cités Grecques sous le haut Empire Romain. *Cahiers du Centre Gustave Glotz*, Vol.18, 7-36
- Güney, H. (2014). Hellenistik dönem öncesi Bithynia'da Hellen kolonileri ve Bithynialılar arasındaki ilişkiler. *Belleten*, 78 (282), 407-435
- Haensch, R. (1993). Ein Procurator der provinz Arabia und die angeblichen beinamen Aurelia Antoniniana von Gerasa. *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, 95, 163-178
- Hanfmann,G. (1966), A Hellenistic landscape relief, *American Journal of Archeology*, Vol.70, No.4, 371-373
- Herda, A. (2012). Megara and Miletos: colonising with Apollo. a structural comparison of religious and political institutions in two archaic Greek polis states, *Mégarika. Nouvelles recherches sur Mégare, les cités de la Propontide et du Pont-Euxin içinde* (s.15-127). Paris: De Boccard.
- Hoover, O. (2010). A dedication to Aphrodite Epekoos for Demetrius I Soter and his family, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 131, 106-110

- Jones, A.H.M. (1936). Interpretation of the ‘Constitutio Antoniniana’. *The Journal of Roman Studies*, 26(2), 223-235.
- Kaya, M.Ali (2006). Roma İmparatoru Septimus Severus döneminde Anadolu, *Ankara Üniversitesi DTCTF Tarih Araştırmaları Dergisi*, 25(39), 28-48.
- Levick, B. (2004). The Roman economy: trade in Asia Minor and the niche market. *Greece & Rome*, 51(2), 180-198.
- Madsen, M. (2006). Intellectual resistance to Roman Hegemony and its Representativity, *Rome and Black Sea Region*. T. Bekker-Nielsen (Ed.), Aarhus: Aarhus University Press. 63-83.
- Magie, D. (1953). Egyptian Deities in Asia Minor in inscriptions and on coins. *American Journal of Archaeology*, 57(3), 163-187.
- Mellink, M.(1974). Archaeology in Asia Minor. *American Journal of Archaeology*, 78(2), 105-130.
- Mendel, G.(1901). Inscriptiones de Bithynie. *Bulletin de Correspondance Hellenique*, Vol. 25, 60-89.
- Merlin, A.(1955). Publications relatives a l’antiquite Romaine. *L’Année épigraphique Année 1954*, 66-82.
- Nolle, J.(2006). Bronze Reflexe einer Krise. *Deleto paene imperio Romano*. Klaus-Peter Johne, Thomas Gerhardt (Ed.), Stuttgart: Franz Steier Verlag.
- Oktan, M.(2008). Roma Cumhuriyet döneminde Pontus’ta yapılan düzenlemeler. *Anadolu/Anatolia* 34, 47-75.
- Özsoy, N.(2014). Tarihte Düzce’den geçen seyyahlar ve kaynak eserleri. A.Ertuğrul (Ed.), *Düzce’de Tarih ve Kültür*, Düzce: Düzce Belediyesi Kültür Yayınları, s.240-250.
- Price, M.J.(1967). Countermarks at Prusias ad Hypium. *The Numismatic Chronicle*, Vol.7, 37-42.

- Reger, G.(2007). Traders and travelers in the Black and Aegean Seas. *The Black Sea in Antiquity. Regional and Interregional Economic Exchanges içinde* (s.273-285). V. Gabrielsen and John Lund (Eds.), Aarhus: Aarhus University Press.
- Quaß, F.(1983). Ein fragwürdiger Senator aus Prusias ad Hypium (Bithynien). *ZPE* 50, Dr. Rudolf Habelt GmbH, 187-194.
- Robinson, E.S.G. (1921), Greek Coins From the Dardanelles, *The Numismatic Chronicle and Journal of the Royal Numismatic Society*, 5.Series, Vol.1, no. ½, 1-25
- Ruffing, K. (2006). Städtische wirtschaftspolitik im hellenistisch-römischen Kleinasien? Zur Funktion der Emporia. H.U.Wiener(Ed.), *Saatlichkeit und politisches Handeln in der Römischen Kaiserzeit(s.123-150)*, Millenium Studies 10, Berlin: New York: De Gruyter Press, 123-150
- Ruscu, L.(2015). The office of the protos archon in Bithynia and Thrace. *Journal of Ancient History and Archeology* No.2.4, 5-9
- Schwarz H., K.Stauner (2007). Die Parapompé des kaisers und seines heeres in nordwestlichen Kleinasien. *Gephyra* 4, 1-35
- Sezer, S.(2015). The Orpheus mosaic of Prusias ad Hypium. *Journal of Mosaic Research*, Vol.8, 123-140
- Sherk, R. (1992). The eponymus officials of Greek cities IV: the register: Part III: Thrace, Black Sea Area, Asia Minor. *Zeitchrift für Papyrologie und Epigraphik*, Bonn: Dr.Rudolf Halbet GmbH, Bd.93, 223-277
- Speidel, M. A. (1992). Roman army pay scales. *Journal of Roman Studies* 82, 87-106
- Speidel, M. P. (1985). The master of the dragon standards and the golden torc: an inscription from Prusias and Prudentius' Peristephanon. *Transactions of the American Philological Association* (1974-), 115, 283-287.
- Şahin, S. (1983). 1982 yılında Bithynia, Pamphylia ve Lykia'da epigrafik ve tarihi-topografik araştırmalar. *I. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, T.C. Kültür Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, İstanbul, 83-86.

Şahin, S. (2013). Antik kaynaklar ışığında tarihte Bithynia depremleri. *Akron 7. Eskiçağ Yazıları* 5, 1-16

Sharankov, N. (2014). Nadpis za stroje na hram at Nikopolis ad Istrum. *Arheologiya*, C.I-II, Bulgarska Akademiya na Naukite Natsionalen Arheologičeski Institut i Muzey, 28-48.

Taşlıklıoğlu, Zafer (1955). Son zamanlarda bulunmuş olan birkaç Bithynia kitabesi. *Belleten*, 19 (73), 81-97.

Tuğrul, Lütfi (1962). Üskübü kitabeleri. *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı*, İstanbul: İstanbul Matbaası, Sayı 10,42-48.

von Bothmer, Dietrich (1984). A Greek and Roman treasury. *The Metropolitan Museum of Art Bulletin*, 42(1), 1-72.

Modern Araştırmalar

Abbott,F., A. Chester Johnson(1996). *Municipal administration in the Roman Empire*. Princeton: Princeton University Press

Akarca, A. (1998). *Şehir ve savunması*. Ankara: TTK yayınları,

Aktüre, S. (1994). *Anadolu'da bronz çağı kentleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları

Altınoluk, S. (2010). *Eskiçağ'da ırmak tanrıları (Türkiye Trakyası ve Anadolu)*. İstanbul: Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları.

Ameling, W. (1985). *Die inschriften von Prusias ad Hypium*. Bonn: Dr.Rudolf Habelt GMBH.

Anadolu, M. (1971). *Küçük Asya'da bulunan imparator tapınakları*, İstanbul: Anadolu Sanatı Araştırmaları 2'den Ayrı Baskı.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.MKT., 20/Z/1311 Hicri, Dosya No: 250, Gömlek No: 52..

Beard, M., J.North ve S.Price (1996). *Religions of Rome*. C.I., Cambridge: Cambridge University

- Bekker-Nielsen, T.(2008). *Urban life and local politics in Roman Bithynia*. Aarhus: Aarhus University Press.
- Belke, K. (1996). Paphlagonien und Honorias. *Tabula Imperii Byzantini*. Vol.IX, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Sissenschaften.
- Berger, A. (2006). *Life and works of Saints Gregentios, Archbishop of Taphar*. Berlin: De Gruyter GmbH&Co Press.
- Bolu livası salnâmesi* (1334/1918). Bolu: Bolu Hükümet Matbaası.
- Bounegru, O. (2009). *Studies on the Pontic and Aegean economy*. Iasi: Casa Editoriala Demiurg.
- Bowersock, G.W. (1994), *Roman Arabia*, London: Harvard University Press.
- Broughton, T.R., (1934), *Roman Asia Minor: An Economic Survey of Ancient Rome*, Baltimore: Johns Hopkins Press.
- Burrell, B. (2004). *Neokoroi Greek cities and Roman Emperors*. Leiden; Boston: Brill Leiden University Press.
- Burstein, S.M. (1976). *Outpost of Hellenism: The emergence of Heraclea on the Black Sea*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Bury, J.B. (1912). *A History of the Eastern Roman Empire from the fall of Irene to the accesssion of Basil*. London: Macmillan and Co. Ltd.
- Calder,W.M. and J. M. R. Cormack (1962). *Monumenta Asiae Minoris Antiqua, Vol. VIII: monuments from Lycaonia, the Pisido-Phrygian Borderland, Aphrodisias*. Manchester: Manchester University Press.
- Cohen, G. (1995). *The Hellenistic settlements in Europe, the islands, and Asia Minor*.Berkeley, Los Angeles, Oxford: University of California Press.
- Corsten, T.(1985). *Die inschriften von Kios*. Bonn: Dr.Rudolf Habelt GMBH.
- Debord, P.(1982). *Aspects sociaux et rconomiques de la vie religieuse dans l'Anatolie Gréco-Romanine*. Leiden: Brill Press.

- Diakov, V. ve S.Kovalev (2008). *İlkçağ Tarihi-2 Roma* (Çev.Ö.İnce). İstanbul: Yordam Yayınları.
- Dmitriev, S. (2005). *City government in Hellenistic and Roman Asia Minor*. Oxford: Oxford University Press.
- Dörner, F.K. (1952), *Bericht über eine reise in Bithynien: ausgeführt im Jahre 1948 im auftrage der Österreichischen Akademie der wissenschaften*. Wien: R.M.Rohrer.
- Dürüşken, Ç. (2011). *Roma'nın gizem dinleri*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Düzce Valiliği İl kültür Turizm Müdürlüğü (2014). *Düzce taşınmaz kültür varlıkları envanteri*. Düzce: Düzce Valiliği İl kültür Turizm Müdürlüğü.
- Elmslie, W.A. (2016). *The Mishna on idolatry 'Aboda Zara: Edited with translation, vocabulary and notes, eugene*. Oregon: Wipf&Stock Publisher.
- Fernoux, H.L. (2004). *Notables et elites des cites de Bithynie aux epoques hellenistique et romaine(IIIe SIECLE AV. J.C.- IIIe siecle ap. J-C.)*. Lyon: Collection de la Maison de Loreient et de la Mediterranée
- Ferrero,D. (1970). *Teatri classici in Asia Minore. 3.Citta Della Troade alla Pamfilia*, Roma: L'erma di Bretschneider
- Finer, S.E. (2003). *The History of government from the Earliest Times: Ancient Monarchies and Empires*. New York: Oxford University Press
- Finley, M.I.(2007). *Antik çağ ekonomisi*. (Çev: H. Erdemir), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları
- Franke, P. (2007). *Roma döneminde Küçük Asya: sikkelerin yansımada Yunan yaşamı*. (Çev: Nezahat Baydur, Banu Theis-Bayur), İstanbul: Ege yayınları.
- French, D. (2013). *Roman roads and milestones of Asia Minor*. Vol.3, Fasc.3.4., British Intitute at Ankara.
- French, D. (2016). *Roman roads and milestones of Asia Minor*. Vol.4, Fasc.4.1., British Intitute at Ankara.

- Gargola, D.J. (1995). *Lands, laws&gods: magistrates and ceremony in the regulation of public lands in Republican Rome*. London: The University of North Carolina Press
- Grant, M. (2000). *Roma'dan Bizans'a*. (Çev: Z.Zühre İlkelen), İstanbul: Homer Kitabevi
- Habicht, C. (2006). *Hellenistic monarchies*. Ann Arbor: The University of Michigan Press
- Harduini, J. (1684). *Soc. Jesu presbyteri nummi antiqui populorum et urbium illustrati*, Parisiis : Excudebat Franciscus Muguet
- Hart, G. (2005). *The Routledge dictionary of Egyptian Gods and Goddesses*. New York: Routledge Press
- Hoepfner, W. (1966). *Herakleia Pontike- Ereğli, eine baugeschichtliche untersuchung*. Reihe: Denkschriften der philosophisch-historischen Klasse, Band: 89 Reihe: Ergänzungsbände zu den Tituli Asiae Minoris, Band: 2/1.
- Işık, A.(2001). *Antik kaynaklarda Karadeniz bölgesi*. Ankara: TTK yayınları.
- Jacoby, F. (1954). *Die Fragmente der griechischen historiker*. Teil 3-B. Autoren ueber einzelne Staedte (Laender) Leiden: Brill Press.
- Janin, R. (1975). *Les églises et les monastères des grands centres byzantins*. Paris: Institut français des études byzantines
- Jones, A.H.M. (1998). *Cities of the Eastern Roman provinces*, Oxford: Clarendon Press
- Jones, L. (1994). *The inscriptions of Heraclea Pontica with a prosographia Heacleotica*. Bonn: Dr.Rudolf Habelt GMBH.
- Kandes,V. (2008). *Kuruluşundan XIX.yüzyıla sonlarına kadar Bursa* (Çev: İ.Ahmet). İstanbul: Gaye Kitabevi
- Kaya, M. (2011). *Anadolu'da Galatlar ve Galatya tarihi*. Konya: Çizgi Yayınları.
- Kaya, M. (2015). *Türkiye'nin Eskiçağ tarihi ve uygarlıkları: Pers hâkimiyeti ve Hellenistik dönem*. İzmir: Atlantis Yayınevi.

- Konropa, Z. (1964). *Bolu tarihi*. Bolu: Bolu Vilayet Matbaası.
- Madsen, J.M. (2009). *Eager to be Roman: Greek response to Roman rule in Pontus and Bithynia*, New York: Gerald Duckworth & Co. Ltd.
- Magie, D. (1950). *Roman rule in Asia Minor*, C.I-II, Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Marek, C. (1993). *Stadt, ara und territorium in Pontus-Bithynia und Nord-Galatia*, Tübingen: Wasmuth.
- Marek, C.(2003). *Pontus et Bithynia. Die römischen provinzen im Norden Kleinasiens*, Mainz am Rhein: Verlag Philipp Von Zabern.
- Mitchell, S. (1995). *Anatolia: land, men, and gods in Asia Minor*, Vol.1, Oxford: Clarendon Press.
- Mitchell, S. (2015). *Roma İmparatorluğu'nda resmi taşımacılık hizmetleri* (Çev. Hatice Palaz Erdemir), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Oliver, J. (1941). *The sacred gerusia*, New York: American School of Classical Studies Press.
- Owens, E. (2000). *Yunan ve Roma dünyasında kent*, (Çev: Cana Birsell), İstanbul: Homer Kitabevi.
- Öztürk, B. (2010). *Roma İmparatorluk çağı Küçük Asya'sında Dionysios Kültü*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Price, R., M.G. (2005). *The Acts of the Council of Chalcedon*, Vol.II. Liverpool: Liverpool University Press.
- Price, S.R.F. (2005). *Ritüel ve iktidar, Küçük Asya'da Roma İmparatorluk Kültü* (Çev.T.Esin), İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.
- Ramsay, W. M. (1897). *The cities and Bishoprics of Phrygia*, Oxford: Clarendon Press.
- Ramsay, W. M. (1960). *Anadolu'nun tarihi coğrafyası*, (Çev: M.Pektaş), İstanbul: MEB Basımevi.

- Remy, B.(1989). *Les carrières sénatoriales dans les provinces romaines d'Anatolie au Haut-Empire (31 av. J.-C. - 284 ap. J.-C.) (Pont-Bithynie, Galatie, Cappadoce, Lycie-Pamphylie et Cilicie)*, Istanbul: Institut Français d'Études Anatoliennes-Georges Dumézil, (Varia Anatolica, 2)
- Rollas, A.(1967). *Konuralp- Üskübü kılavuzu*(Çev: N.Fıratlı ve S.Moralı), İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil kurumu yayınları.
- Sear, F. (2006). *Roman Theaters and Architectural Study*, New York: Oxford University Press.
- Sevin, V.(2007). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sezer, S.S.(2016). *Prusias ad Hypium antik kenti heykeltıraşlık eserleri*, İstanbul: Ege Yayınları.
- Speidel, M.P. (1997). *Riding for Caesar: the roman emperor's horse guard*, Massachusetts: Harvard University Press.
- Şahin, N. (2001). *Zeus'un Anadolu kültleri*, İstanbul: Suna-İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü.
- Şenel, A.(1997). *İlkel toplumdan uygar topluma*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Talbot, A.M. (1996). *Holy Women of Byzantium: Ten Saints Lives in English Translation*, Washington DC: Dumbarton Oaks Press.
- Umar, B.(2004). *Bithynia*. İstanbul, İnkılap Yayınları.
- Vermaseren, M. J.(1987). *Corpus cultus Cybelae Attisdisque(CCCA)*. C.1 Asia Minor, Leiden: Brill Press
- Waddington, W.H., E. Babelon, Th. Reinach (1912). *Recueil général des monnaies grecques d'Asie mineure*. Paris: Ernest Leroux.
- Wroth, W.(1889). *Catalogue of Greek Coins. Pontus, Paphlagonia, Bithynia and the kingdom of Bosphorus*. London: Order of the Trustees.

Wycherley, R.E.(1986). *Antikçağ'da Kentler Nasıl Kuruldu*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Yavuz, M. F. (2014). *Byzantion: Byzas'tan Constantinus'a antik İstanbul ve antik edebi kaynaklar*. İstanbul: Suna ve İnan Kırac Vakfı İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.

Yegül, F. (2006). *Antik çağ'da hamamlar ve yıkanma* (Çev: Emel Erten). İstanbul: Homer Kitabevi.

Zeyrek, T., G.Baran-Çelik(2005). *Prusias ad Hypium (Kieros) Anadolu'nun kuzeybatısında antik bir kent*. İstanbul: Ege Yayınları.

Zgusta, L. (1964). *Kleinasiatische personenamen*. Prag: Verlag Der Tschechoslowakischen Akademie Der Wissenschaften.

Zuiderhoek, A. (2009). *The politic munificence in the Roman Empire*. New York: Cambridge University Press.

Yayınlanmamış Tezler

Akdoğu Arca, E.N. (2008). *Küçük Asya'nın sınır yazıtları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya: Akdeniz Üniversitesi.

Doğancı, K. (2007). *Roma Principatus dönemi (M.Ö 27- MS.284) Bithynia eyalet valileri (Prosopografik bir inceleme)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.

Gregory, A.P. (1997). *Village society in Hellenistic and Roman Asia Minor*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, New York: Columbia University.

Güçlü, D. (2007). *Antik Bithynia bölgesinin tarihsel içerikli yazıtlar kataloğu ve tarihçesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya: Akdeniz Üniversitesi.

Güney, H. (2012). *The resources and economy of Roman Nicomedia*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Exeter: University of Exeter.

Lenger, D.S.(1997). *Prusias ad Hypium sikkeleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

- Oktan, M. (2004). *Lex Pompeia ve Bithynia-Pontos eyaletinin yönetimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya: Akdeniz Üniversitesi
- Özdizbay, A.E. (2011). *Roma İmparatorluk döneminde Pontus- Bithynia eyaletinde agon'lar ve agonistik sikkeler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi
- Öztürk, B. (2012). *Küçükasya'nın Batı Karadeniz kıyısında bir antik kent: Tios (Tieion)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi
- Payen, G. (2016). *Les Conséquences géopolitiques du traité d'Apamée en Asie Mineure*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Paris: Université de Paris-Sorbonne
- Theodoros, H.E. (2011). *O Prusias I. kai oi Hellenikes poleistes Bithynias*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selanik: Aristoteleio Ponepistemio Thessalonikes

Sözlükler- Ansiklopediler

- Brandis, K.(1897). Bithynia. *RE* III-I, Stuttgart: Alfred Druckenmüller Verlag, 507-539
- Brandis, K.(1897). Bithyniarches. *RE* III-I, Stuttgart: Alfred Druckenmüller Verlag, 539-542
- Dörner, F.K.(1957). Prusias ad Hypium. *RE* XXIII-I, Stuttgart: Alfred Druckenmüller Verlag, 1128-1148
- Howatson, M.(1993). *Oxford concise companion to classical literature*,. New York: Oxford University Press
- Howatson, M.(2013). *Oxford Antikçağ sözlüğü* (Çev: F. Ersöz. İstanbul: Kitap Yayınevi
- Liddell, H. and Scott R.(1996). *A Greek English lexicon*. Oxford: Clarendon Press
- Ed:Cancik, H., H. Schneider(2006). *Der Neue Pauly: Enzyklopädie der Antike*. Band 2, Stuttgart, Weimar: Verlag J.B.Metzler.
- Ed:Cancik, H., H. Schneider(2006). *Der Neue Pauly: Enzyklopädie der Antike*. Band 5, Stuttgart, Weimar: Verlag J.B.Metzler.

Ed:Cancik H., H. Schneider (2006). *Der Neue Pauly: Enzyklopädie der Antike*. Band 10, Stuttgart, Weimar: Verlag J.B.Metzler.

Ed.Talbert, R.J.A. (2000). *Barrington atlas of the Greek and Roman world*. New Jersey, Princeton University Press

İnternet Kaynakları

Web Adresi:	Son Erişim Tarihi:
http://numismatics.org/	17.09.2016
http://gallica.bnf.fr/	23.09.2016
http://www.doaks.org/	09.12.2016
http://www.tabula-peutingeriana.de/tp/tp8.html	11.03.2017
https://www.acsearch.info	03.04.2017
http://dare.ht.lu.se/places/123.html	26.03.2017
http://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/	20.04.2017
http://www.coinproject.com/	20.04.2017
http://www.wildwinds.com/	20.04.2017
http://provinciales-romaines.fr/	21.04.2017
http://epigraphy.packhum.org/	22.02.2017
https://www.pinterest.com/	26.04.2017

EKLER

EKLER DİZİNİ

- EK 1.** Atlı Kapı, Jules Laurens
- EK 2.** Kent Surları, Jules Laurens
- EK 3.** Tiyatro Scene'si, Jules Laurens
- EK 4.** Tiyatro Caveaları, Jules Laurens
- EK 5.** Roma Köprüsü, Jules Laurens
- EK 6.** Tiyatro'nun Planı, Perrot, Plan I
- EK 7.** Tiyatro'dan parçalar ve bölümler, Perrot Plan II
- EK 8.** Tiyatro'dan Görünüm, A.N.Rollas
- EK 9.** Konuralp Su Kemerleri, A.N.Rollas
- EK 10.** Roma Köprüsü, A.N.Rollas
- EK 11 a, b.** Kent Batı Surlarından Görünüm
- EK 12. a, b, c.** Kemerkasım Su Kemerinden Görünüm
- EK 13 a, b, c,** Konuralp Su Kemer Taşıyıcı Ayakları
- EK 14.a, b** Tiyatro Oturma Sıraları
- EK 15.** Tiyatro Scene'sinden Görünüm
- EK 16.** Güney Suru (Atlı kapı)
- EK 17.** Atlı Kapı'dan Görünüm
- EK 18.** Güney Suru'ndan Görünüm
- EK 19.** D.Paulinos Falkon'u Onurlandırma Yazıtı
- EK 20.a.** M. Aurelius Antonius'u Onurlandırma Yazıtı
- EK 20.b.** Diogenianus Kallikles'i Onurlandırma Yazıtı
- EK 21.** Zeus Soter'i Kutsama Yazıtı

- EK 22.** Marcus Aurelius Augianos Philetianus’u Onurlandırma Yazıtı
- EK 23.** T.Flavius Domitianus’un Pantagatos’a Onurlandırma Yazıtı
- EK 24.** Markus Iulius Proklus’un Hadrian’ı Onurlandırma Heykel Kaidesi
- EK 25.** Klaudia Ariste’nin A. Thallos’u Onurlandırma Yazıtı
- EK 26.** Arkhonlar’ın Combodus’u Onurlandırma Yazıtı
- EK 27.** Atina’lı Trajedi Sanatçısı Tib.Claudius Philoksenus’un Mezarı
- EK 28.** M.Domitius Valerianus’u Onurlandırma Yazıtı
- EK 29.** Flavius Domitianus Nestor’u Onurlandırma Yazıtı
- EK 30.** Commodus’u Onurlandırma Yazıtı
- EK 31.** P.Domitius Iullianus’u Onurlandırma Yazıtı
- EK 32.** Scutarius Valerius Titianus Mezar Yazıtı
- EK 33.a,b,c.** Kent İçerisinde Yer Alan veya Devşirme Malzeme Olarak Kullanılan Arkeolojik Buluntular ve Mimari Parçalar
- EK 34 a,b,c.** Devşirme Malzeme Olarak Kullanılan Mimari Parçalar
- EK 35 a,b,c.** Mimari Parçalar
- EK 36.** Kent Etrafına Dağılmış Mimari Parçalar
- EK 37.** Kolossal Erkek Heykeli Ayak Parçası
- EK 38.** Orpheus Betimli Villa Tabanı Mozaïği
- EK 39.** Prusias ad Hypium Kentinden Çeşitli Heykeller
- EK 40.** Pişmiş Toprak Büst
- EK 41.** Pişmiş Toprak Yüz Betimlemesi
- EK 42.** Augustus Dönemi Sikke Empresyonu
- EK 43 a, b.** Prusias ad Hypium Kent Kapısı olası görünüm
- EK 44 a, b.** Prusias ad Hypium tiyatro olası görünüm

EK 45. Leonhard'a göre Prusias ve Modern Düzce

Ek 46. Hypios Nehri Üzerinde oturan Satyr ve Bereket Boynuzu Tutan Nymphe

EK 1.Atlı Kapi, Jules Laurens, “*A la porte d'une ville d'Asie Mineure*”, 102 x 83 cm, Tuval üzerine yağlı boya, 1847/9, musée Fabre

EK 2. Kent Surları, Jules Laurens

EK 3. Tiyatro Scenesi, Jules Laurens

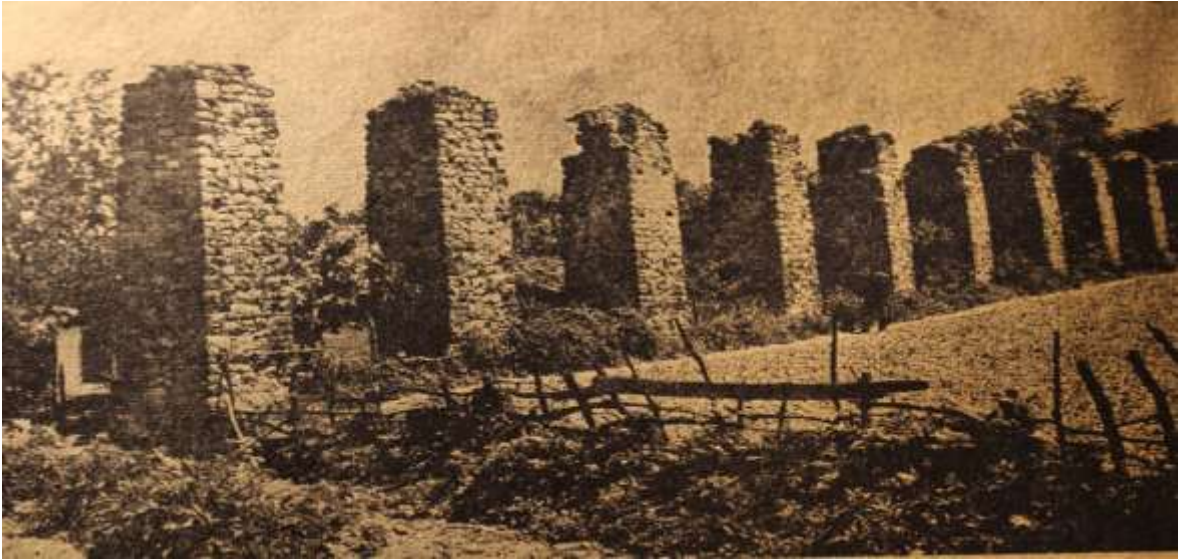
EK 4. Tiyatro Caveaları, Jules Laurens

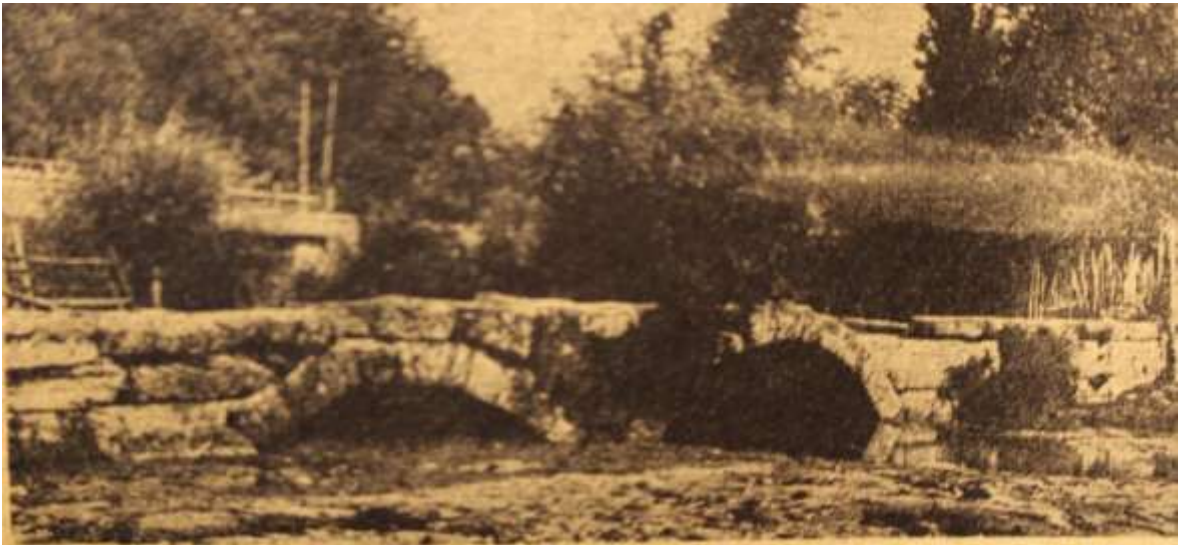
EK 5. Roma Köprüsü, Jules Laurens

EK 8. Tiyatro'dan Görünüm, A.N.Rollas

EK 9. Konuralp Su Kemerleri, A.N.Rollas

EK 10. Roma Köprüsü, A.N.Rollas

a

b

EK 11 a,b. Kent Batı Surlarından Görünüm, (O.S.Karakuş Arşivi)

a

b

c

EK 12. a, b, c. Kemerkasım Su Kemerinden Görünüm, (O.S.Karakuş Arşivi)

a

b

c

EK 13 a, b, c, Konuralp Su Kemerı Taşıyıcı Ayakları, (O.S.Karakuş Arşivi)

a

b

EK 14.a,b Tiyatro Oturma Sıraları, (O.S.Karakuş Arşivi)

EK 15. Tiyatro Scene'sinden Görünüm, (O.S.Karakuş Arşivi)

EK 16. Güney Suru (Atlı kapı), (O.S.Karakuş Arşivi)

EK 17. Atlı Kapı'dan Görünüm, (O.S.Karakuş Arşivi)

EK 18. Güney Suru'ndan Görünüm, (O.S.Karakuş Arşivi)

EK 19. D.Paulinos Falco'yu Onurlandırma Yazıtı, Tiyatro içerisinde yer almaktadır.
(O.S.Karakuş Arşivi)

EK 20.a. M. Aurelius Antonius'u Onurlandırma Yazıtı, Konuralp Kent Meydanı
(O.S.Karakuş Arşivi)

EK 20.b. Diogenianus Kallikles'i Onurlandırma Yazıtı, Kent Surunda Devşirme
Malzeme olarak kullanılmıştır. (O.S.Karakuş Arşivi)

EK 21. Zeus Soter'i Kutsama Yazıtı, Konuralp Müz,(O.S.Karakuş Arşivi)

EK 22. Marcus Aurelius Augianos Philetianus'u Onurlandırma Yazıtı, Konuralp Müz,(O.S.Karakuş Arşivi)

EY 23. T.F. Domitianus'un Pantagatos'u Onurlandırma Yazıtı, Konuralp Müz,(O.S.Karakuş Arşivi)

EY 24. Markus Iulius Proklus'un Hadrian'ı Onurlandırma Heykel Kaidesi, Konuralp Müz,(O.S.Karakuş Arşivi)

EK 25. Klaudia Ariste'nin A. Thallos'u Onurlandırma Yazıtı, Konuralp Müz,(O.S.Karakuş Arşivi)

EK 26. Arkhonlar'ın Commodus'u Onurlandırma Yazıtı, Konuralp Müz,(O.S.Karakuş Arşivi)

EK 27. Atina'lı Trajedi Sanatçısı Tib.Claudius Philoksenus'un Mezarı, Konuralp Müz,(O.S.Karakuş Arşivi)

EK 28. M.Domitius Valerianus'u Onurlandırma Yazıtı, Konuralp Müz,(O.S.Karakuş Arşivi)

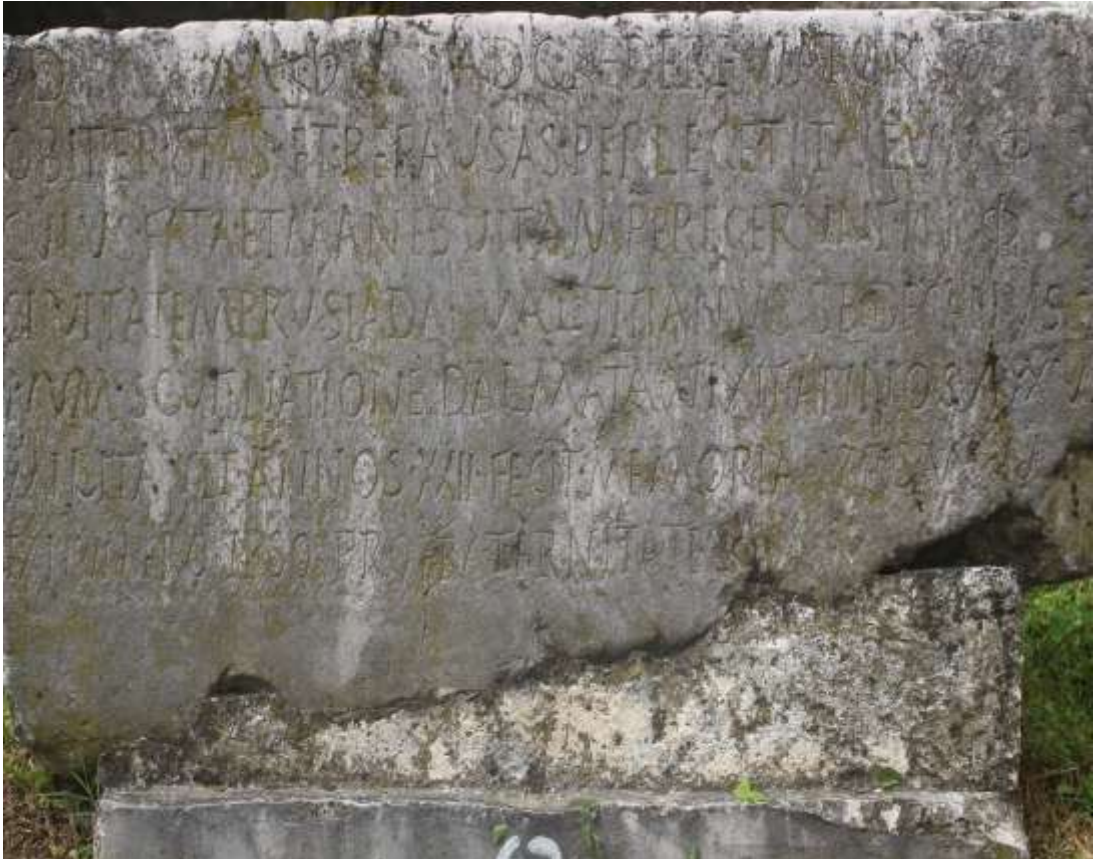
EK 29. Flavius Domitianus Nestor'u Onurlandırma Yazıtı, Konuralp Müz,(O.S.Karakuş Arşivi)

EK 30. Septimius Severus’u Onurlandırma Yazıtı, Konuralp Müz,(O.S.Karakuş Arşivi)

EK 31. P.Domitius Iullianus'u Onurlandırma Yazıtı, Konuralp Müz,(O.S.Karakuş Arşivi)

EK 32. Scutarius Valerius Titianus Mezar Yazıtı, Konuralp Müz,(O.S.Karakuş Arşivi)

a

b

c

EK 33.a,b,c Kent İeresinde yer alan veya devşirme malzeme olarak kullanılan mimari parçalar, (O.S.Karakuş Arşivi)

a

b

c

EK 34 a,b,c. Devşirme Malzeme Olarak Kullanılan Mimari Parçalar, (O.S.Karakuş Arşivi)

a

b

c

EK 35 a,b,c. Mimari Parçalar, (O.S.Karakuş Arşivi)

EK 36. Kent Etrafına Dağılmış Mimari Parçalar, (O.S.Karakuş Arşivi)

EK 37. Kolossal Erkek Heykeli Ayak Parçası, Konuralp Müz,(O.S.Karakuş Arşivi)

EK 38. Orpheus Betimli Villa Tabanı Mozaïği, Konuralp Müz,(O.S.Karakuş Arşivi)

EK 39. Prusias ad Hypium Kentinden ele geçirilmiş heykeller, Konuralp Müz.(O.S.Karakuş Arşivi)

EK 40. Pişmiş Toprak Büst, İstanbul Ark. Müzesi, (O.S.Karakuş Arşivi)

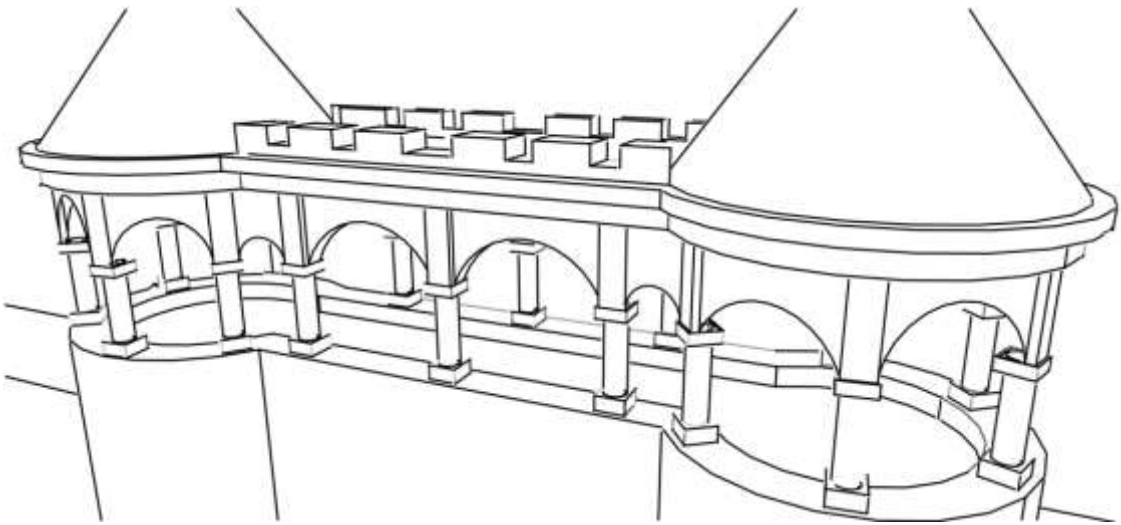
EK 41. Pişmiş Toprak Yüz Betimlemesi, İstanbul Ark. Müzesi, (O.S.Karakuş Arşivi)

EK 42. Augustus Dönemi Sikke Empiresyonu, İstanbul Ark. Müzesi, (O.S.Karakuş Arşivi)

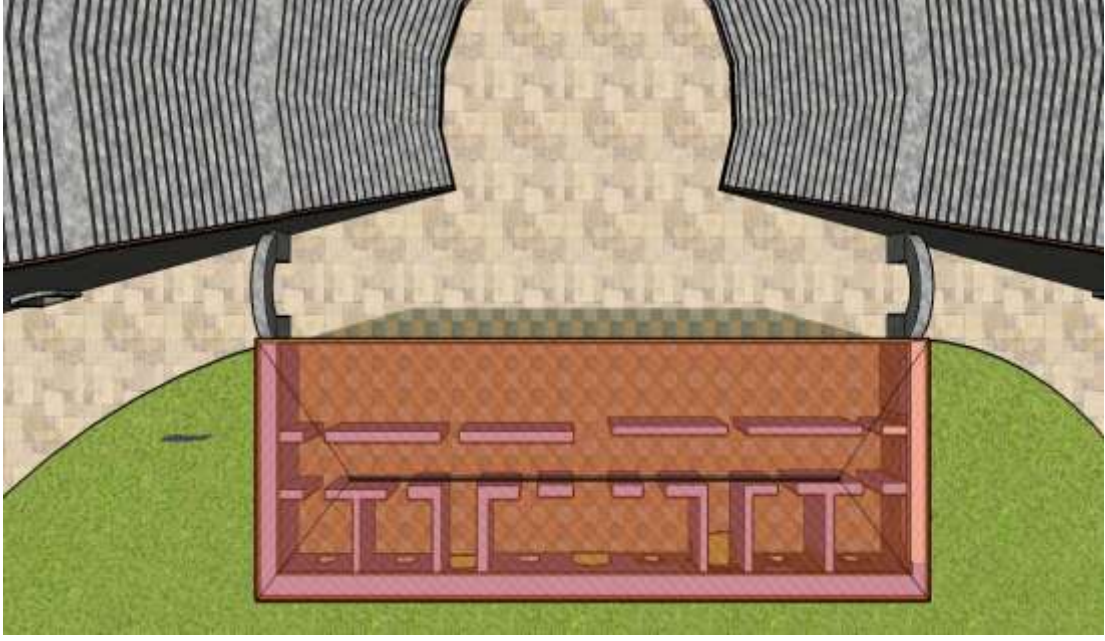

a

b

EK 43 a, b. Prusias ad Hypium Kent Kapısı olası görünüm (Çizen:A.Şakar)

a

b

EK 44 a, b. Prusias ad Hypium tiyatro olası görünüm (Çizen:A.Şakar)

EK 45. Leonhard'a göre Prusias ve Modern Düzce, Paphlagonia, Karte II

EK 46. Hypios Nehri Üzerinde oturan Satyr ve Bereket Boynuzu Tutan Nymphe, Tiyyatro'dan Rölyef, İ.Ö.II.yüzyıl, Berlin Müzesi (H.Ollerman)